Gilbert Sinoué

Vaikas iš Briugės

ROMANAS

Gilbert Sinoué

VAIKAS IŠ BRIUGĖS

ROMANAS

Iš prancūzų kalbos vertė

Ramutė Ramunienė

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS
LEIDYKLA
VILNIUS
2000

Knygos leidimą remia
Prancūzijos užsienio reikalų ministerija,
Prancūzijos ambasada Lietuvoje,
Prancūzijos kultūros centras
Cet ouvrage, publié dans la cadre du programme
de participation à la publication,
bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Étrangères,
de l'Ambassade de France en Lituanie
et du Centre Culturel Français

Versta iš:
Gilbert Sinoué
„L'Enfant de Bruges"
Gallimard, 1999

Viršeliuose panaudoti
Jano van Eycko tapybos darbai:
Arnolfini vestuvės *(1434, Londono nacionalinė galerija)*
Vyras su turbanu *(1433, Londono nacionalinė galerija)*

© Éditions Gallimard, 1999
© Vertimas, Ramutė Ramunienė, 2000
© Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000

UDK 840-3
Si-104
ISBN 9986-39-165-2

Dėl viso to, ko tau nepasakiau.

I

Florencija, 1441 m. birželis.

Nuo vasaros pradžios Toskaną svilinusi kaitra dar sustiprėjo. Eidamas nuo Sinjorijos aikštės iki Santa Maria del Fiorė bažnyčios tareisi žengiąs per miglos debesį. Regis, susmuko net kampanilė, ir jos žalio bei rausvo marmuro danga teatspindėjo vieną saulės sudrumstą toną.

Klūpodamas prieš Šv. Jono baptisterijos duris Lorencas Gibertis blizgančia nuo prakaito kakta baigė dengti paskutiniu aukso lakštu Kaino profilį.

Nors buvo senyvo amžiaus, – šešiasdešimt trejų metų, – jo rankos judesys nerodė jokios silpnybės žymės. Savo gestą jis tvardė lygiai taip, kaip daugiau negu prieš keturiasdešimt metų, kai dalyvavo konkurse šalia garsiausių miesto menininkų. Nuostatos reikalavo, kad kūrinys būtų lygiai toks pats kaip pirmoji sąvara, atlikta prieš tris ketvirčius šimtmečio kito skulptoriaus, Andrėjo da Pontederos, ir kad visuma būtų tokiu pačiu būdu padalyta į dvidešimt aštuonis pano. Rezultatas tada pranoko žinovų komiteto viltis. Gibertis laimėjo konkursą ir teisę padaryti antrąsias tos pačios baptisterijos bronzines duris. Po dvidešimties metų Lorencas tąsyk sukūrė įstabų kūrinį, ir visa Florencija sveikino jo genijų.

Šiandien jis žinojo, kad tikrasis jo šedevras, jo, kaip auksakalio ir skulptoriaus, gyvenimo apvainikavimas bus šios trečios durys, Santa Maria del Fiorė bažnyčios šešėlyje. Jis dirba jas jau septyniolika metų, trokšta vieno – kad mirtis suteiktų jam reikalingą atvangą šitam

svarbiausiam savo darbui užbaigti. Dievas tačiau žino, kokių nepaprastų kūrybingumo įrodymų jis yra iki šiol pateikęs. „Mūsų šalyje beveik nėra žymių kūrinių, prie kurių nebūčiau pridėjęs rankos – ar juos projektuodamas, ar vadovaudamas."

Žinoma, nestokojo ir kritikos. Ar neatgaivino jis bronzos, tos medžiagos, kurią taip brangino antikinė senovė ir kuri iki šiol buvo nustumta į antrąjį planą? Ar nebuvo kvailių akyse antika vis dar pažymėta pagonybės antspaudu? Už *Šventojo Mato* apdaro klostes jis sulaukė daug griežtų pastabų. Net ir čia išdrožtos figūros privertė kai kuriuos šūkčioti tarsi išbaidytas nekaltas mergeles, ir vien dėl to, kad jis panoro išdėstyti jas laikydamasis pusiausvyros ir simetrijos, kurios priminė antikinę kompoziciją.

Kaip įrodyti sustingusiems protams, kad visa išmanymo pradžia yra Roma ir Graikija, kad nėra nieko šventvagiška, jei norima ištraukti viešumon pasaulietiškas skulptūras ir atkurti Plinijaus, Platono, Apulėjaus, Senekos raštus? Kaip išaiškinti, kad išmušė valanda atnaujinti skulptūros kalbą, padaryti galą vyravusiam iki šiol įmantriam ir griozdiškam išraiškos būdui?

Lorencas atsistojo, paskutinį kartą apžiūrėjo Kaino veidą, patenkintas atsigręžė į savo *discepoli** ir mostelėjo, kad metas padaryti pertrauką. Žiūrėjo, kaip jie pabyra po Katedros aikštę, ir per kažkokį keistą minčių ryšį jo atmintyje atgimė tas stulbinamas daiktas, aptiktas vakar, pietaujant pas jo draugą Mikelocą: astroliabija, arba „žvaigždžių gaudytojas", kuriuo galima nustatyti dangaus kūno aukštį. Lorenco širdis prisipildė ramios vilties. Šitie jaunuoliai, kurie dabar sklaidosi po Florencijos gatves, bus, be jokios abejonės, „žvaigždžių gaudytojais", tų žvaigždžių, kurias žmonės tarė esant negyvas, bet kurios iš tikrųjų nesiliovė slapčiomis virpėjusios.

Jis nusišluostė plikę ir, tiesus kaip styga, patraukė el Orso tavernos link.

* *mokinius (it.). (Vert. past.)*

– Sinjore Giberti!

Prie jo dideliais žingsniais žengė kokių penkiolikos metų jaunuolis. Lorencas jo nepažino.

– Jūs sinjoras Gibertis?

Lorencas patvirtino.

– Mane siunčia metras Donatelas.

– Donatas? O maniau, kad jis Lukoje.

– Jis grįžo. Liepė jums pasakyti, kad laukia jūsų savo *bottega**.

– Puiku. Pranešk, kad su džiaugsmu pas jį apsilankysiu. Bet pirmiau papusryčiausiu.

Vaikinukas stovėjo prieš šviesą, o šviesa tiesiog žilpino. Štai kodėl Lorencas ne iš karto suvokė, kas paskui įvyko.

Kai jis buvo bežengiąs tavernos link, vaikinukas susvyravo ir bandė nusitverti jo rankos. Gibertis suirzęs mostelėjo. Jis bjaurėjosi familiarumu, laikydamas jį pagarbos stoka. Gyvai atšoko. Jo pašnekovas prarado pusiausvyrą, susmuko ant žemės, o jo kakta dusliai kaukštelėjo į grindinį. Apstulbęs Lorencas suakmenėjo, nelabai išmanydamas kaip elgtis. Pagaliau ryžosi padėti jaunuoliui atsikelti. Tada lenkdamasis ir pastebėjo durklą, įsmeigtą berniukui tarp menčių. Durklas blyksėjo tarsi žarija. Vertikaliai. Aplink ašmenis, įvarytus į kūną, jau plėtėsi kruvinas ratas.

Gibertis perbalęs dėbtelėjo paklaikusiu žvilgsniu į aikštę, kaip tik laiku, kad pastebėtų Arno link bėgančią figūrą. Bet kas gi buvo tas beprotis?

Aplink juos susirinko būrys smalsuolių. Prie lavono atsiklaupė kažkoks žmogus, kurį jis matė tarsi pro ūkus. Tas žmogus, matyt, vaistininkas, apžiūrėjo žaizdą, pačiupinėjo gerklę ir nutaisė liūdną veidą:

– *E morto...***

Rimtai žvelgdamas į Gibertį, pridūrė:

* *dirbtuvėje (it.) (Vert. past.)*

** *Mirė (it.) (Vert. past.)*

– Jums labai pasisekė, sinjore Giberti.

– Kodėl?

– Buvau viso įvykio liudytojas: taikytasi buvo į jus. Ne į jį.

Briugė, ta pati diena.

Namai dvokė garuojančiu aliejumi. Atpūstas lengvo vėjuko, aliejaus kvapas sklido iš sodelio, skverbėsi visur ir smelkėsi į šnerves su nepakenčiamu aitrumu.

Su mediniu kibiru rankoje, su gražiai parišta po smakru išlyginta skarele, tarnaitė burnodama užsipuolė Janą:

– Niekad nepriprasiu prie šitos smarvės!

Stovėdamas prie keisto įtaiso, lyg ir kokio katilo, trylikametis berniukas išdidžiai atkirto:

– Įsivaizduok, aš taip pat ne! Jei manai, kad man malonu kvėpuoti šitais garais ir mulvintis rankas šituo lipniu skysčiu!

Ji nerviškai papurtė savo gelumbės suknelę:

– Kam šitaip nertis iš kailio, kad nutapytum paprasčiausią paveikslą? Kuriam galui šitaip kaitinti sėmenų aliejų?

Janas vos neužspringo:

– Paprasčiausią? Tau rodosi, kad metro Van Eiko kūryba paprasta?

– Šiaip ar taip, tai tik paveikslai. Kad ir kokie gražūs, jie neverti, kad pakratytum kojas nuo šito kvapo.

– Tau geriau patiktų, kad metras naudotų šlapimą ar jauno ožio kraują?

– Paistalai! Kvailystės!

– Ne, teisybė! Tokią sudėtį naudojo senovės dailininkai, kad sujungtų pigmentus. Skaičiau apie tai.

– Ak, tu! Dabar, kai metras išmokė tave skaityti, įsivaizduoji, kad visi raštai yra Evangelijos žodžiai.

– Neužsigauk, bet tai tiesa. Aš net aptikau receptą, kurio pagrindas – grūstos bitės, sumaišytos su kalkėmis.

– Šlykštybė! – šūktelėjo Katelina.

Janas neįstengė nuslėpti šypsnio. Net kai ji plūdosi, grasino, jos perlamutriniai, mažne rausvi skruostai, apskritas kaip mėnulio pilnatis veidas, auksiniai plaukai, sukišti po skarele ar aksominiu kyku, tviskėjo geranoriškumu. Beje, kaip ji būtų galėjusi sužadinti Janui ką kita, o ne begalinę meilę? Ji, kuri klostė jį, budėjo prie jo ištisas naktis, visada pasiruošusi stoti mūru tarp jo ir pasaulio širdgėlos. Šis veidas galėjo tik panėšėti – jis buvo įsitikinęs – į veidą motinos, kurios Janas nepažino.

– Atsargiai! Aliejus liepsnoja!

Janas atšoko.

– Po perkūnų! Metras įtūš.

Jis nusišluostė į kelnes aliejuotus pirštus ir šoko prie senų multino juostų, skubiai apsivyniojo jomis rankas.

– Ką darai? Ar proto netekai?

Neklausydamas Katelinos, nekreipdamas dėmesio į žiežirbas, šaunančias į dangų, jis grįžo prie katilo, sugriebė už ąsų tiglį, kuriame burbuliavo aliejus, ir vargais negalais pastatė jį ant žolės.

– Išprotėjai! Galėjai apdegti.

– Iš tikrųjų galėjau.

– Žinau, kaip visa ši velniava baigsis!

Ji tvirtai užbaigė:

– Čia pat einu papasakoti apie tai metrui Van Eikui!

Toli eiti jai neteko. Į sodelį įžengė pats dailininkas ir pasuko jų link, su indeliu rankoje.

– Leiskite jums štai ką pasakyti, – kirto Katelina: – jeigu norite kepti pragare, nesitikėkite, kad aš jus ten lydėsiu. Vieną gražią dieną jūs uždegsite namus.

Van Eikas susijuokė, tarsi ji būtų leptelėjusi nesąmonę.

– Na jau, na jau, nesikarščiuok. Blogiausiu atveju sudegs mano kūriniai. *Šiaip ar taip, tai tik paveikslai...*

Tarnaitė nuraudo. Jos lūpos prasivėrė, bet iš burnos neišsprūdo joks garsas. Patempusi lūpą ji užsimetė kibirą ant peties ir nužingsniavo namų link.

– *Sic transit gloria mundi**... – pamokomai suniurnėjo dailininkas.

Atsiklaupė ant žolės ir atidžiai įsižiūrėjo į aliejų.

– Gerai, Janai. Klampumas man atrodo ganėtinas. Bet palaukime, kol dūmai nusės ir skystis atvės.

Berniukas maktelėjo galva, neramiai dirstelėjęs į Van Eiką. Dar niekad nebuvo matęs jo taip iš veido išėjusio. Juodais ratilais apvedžiotos akys ir įdegusi veido oda dar nebuvo atsigavusios po paskutinės jo kelionės į Portugaliją. Tarytum labiau išryškėjo net skruostą vagojanti raukšlė ir įduba po skruostikauliu. Galimas dalykas, kad šešiasdešimtmečio žmogaus atsparumas nebe toks, koks buvo, ir jam nejučiomis sugniaužė širdį.

Mes paprastai tarsi nematome, kaip sensta mūsų mylimi žmonės, ir Janas nebuvo nieko iki šios akimirkos pastebėjęs: nei sulėtėjusios eigasties, nei sumenkėjusios atminties, nei laiko išrašytų raukšlių. Įsivaizduojame šiuos žmones be praeities, neveikiamus laiko. Kadangi jie buvo pirmasis mūsų vaizdinys, jie amžini. Nei Katelina, nei Van Eikas negali mirti.

– A, atsiminiau, ar perskaitei rankraštį, kurį palikau tau prieš iškeliaudamas?

– *Schoedula*?.. Prisipažįstu gerokai paprakaitavęs.

– Vadinasi, tavo lotynų kalboj dar esama spragų, nes vienuolio Teofilio kalba itin aiški. Po mano pamokų būtum turėjęs pasidaryti talentingas lotynistas. Man aiškiai nepavyko.

– Ką jūs! – paprieštaravo Janas. – Aš tiesiog sunkiai įkandau kai kuriuos aiškinimus. Tas Teofilis...

– Pakalbėsime apie tai vėliau, – nutraukė jį dailininkas. – Man rodos, galime pradėti.

* *Štai praeina pasaulio šlovė (lot.) (Vert. pas.)*

Jis lėtai supylė į tiglį skystį iš indelio, kurį tebelaikė rankoje: aspido taukus.

Berniukas nustebo. Tokį mišinį dailininkas gamina pirmą kartą.

– Pamatysi. Šitaip bus daug geriau. Dėl lakumo aspido taukai greitai išgaruos, ir ant drobės liks tik plona virto aliejaus plėvelė. Be to, pastebėjau, kad toks mišinys laikosi ant pano, o vienas virtas aliejus linkęs nutekėti.

Iš tiesų, pagalvojo Janas, metras nuolat jį stebins.

Užteko pamatyti vien keistą katilą, kurį jis sugalvojo savo sėmenų aliejui kaitinti atvirame ore; nežmoniškas prietaisas, padarytas iš skirtingiausių dalių, panašus į didelį juodą karkvabalį. Koks nuostabus žmogus! Viską pergalvojus, amžius nevaidina jokio vaidmens, nes kūrybinė Van Eiko dvasia be perstojo atnaujina jo vidinę jaunystę. Kaskart tapydamas paveikslą, jis atgimsta, o atgimdamas įkvepia gyvybę. Po jo pirštais spindinčiomis saulėmis virsta banalios lino drobės, paprastos riešutmedžio lentos. Iš nebūties išnyra žmonės ir formos, tarsi tas Biblijos fragmentas, kurį jam skaitė dailininkas ir kur buvo parašyta, kad Dievas sukūrė žmogų iš trupučio molio.

– Dabar duokime mišiniui pastovėti ir eime namo. Norėčiau pamatyti tavo paruoštą gruntą.

Atsigręžusi į pietus, dirbtuvė skendėjo šaižioje šviesoje, persismelkusi įkyraus rotanginės palmės dervos ir Venecijos terpentino kvapo. Ant ilgo medinio stalo buvo rūpestingai sudėlioti puodeliai, teptukai, dėželės pigmentams ir, truputį nuošaliau, marmurinė plokštė dažams grūsti, ant kurios, tarsi karalius šachmatų lentoje, iškilmingai pūpsojo porfyro grūstuvas. Dešinėje stūksojo įspūdingos, masyvios ąžuolo durys su didžiule spyna, verta saugoti pasakiškiausius lobius.

Janas surado lentą, atremtą į stalo kojį, ir padavė Van Eikui. Šisai apžiūrėjo balzganą sluoksnį, dengiantį paviršių, ir susiraukė:

– Tu gipso nei ganėtinai išsijojai, nei išvalei. Kiek laiko išlaukei, prieš ištepdamas juo lentą?

Berniukas padvejojo:

– Apie savaitę.

– Blogai. Turėjai leisti jam prastovėti mažiausiai mėnesį grūstuvėje ir kasdien keisti vandenį.

Pasuko prie vienos sienos, čiupo drobę ir grįžo prie Jano:

– Štai pavykęs gruntas! Gipsas lygus, glotnus it dramblio kaulas. Kaip galėtum lengva ranka piešti ant gruoblėto grunto? Niekas neprivalo kliudyti tavo rankos judesiui. Prisimink, ką sakė Albertis: „Menininko rankoje net kaltas turėtų virsti teptuku, laisvu paukščiu."

Palydėdamas žodžius veiksmu, metras pastatė drobę ant molberto ir paėmė gluosnio medžio anglelę. Keliais brūkštelėjimais nupiešė ovalą, paskui akis, nosį, burną, lūpų kampučius.

Iš pradžių nenorėdamas tikėti, Janas šūktelėjo:

– Bet juk tai aš!

– Iš tiesų, tu.

Van Eikas ėmė šešėliuoti raukšles aiškindamas:

– Kai pieši, atsistok visada taip, kad šviesa būtų švelni; tegul saulė krinta ant tavęs iš kairės. Idealiausia būtų keletą dienų užmiršti piešinį, kad sugrįžtum prie jo su nešališka akimi, pataisytum ten, kur tau pasirodys reikalinga, ir apibrėžtum kontūrus. Bet šiandien padarysime išimtį.

Jis paėmė indelį, išmoningai sumaišė jame geltoną ochrą, juodąją spalvą ir Veronos žemę, pakabino šį mišinį teptuko galiuku ir patepė ant piešinio pilką spalvą pamažėle švelnindamas, šviesos efektus išgaudamas vien tik persišviečiančiu gruntu. Darė tai su nuostabia meistryste, pradėdamas nuo giluminio plano, po truputį slysdamas į centrą. Eskizą baigęs, atsitraukė per žingsnį ir atrodė patenkintas.

– Jau dabar puiku! – susižavėjęs šūktelėjo Janas.

– Modelis ar paveikslas? – pajuokavo Van Eikas. – Deja, toliau dirbti negalime. Šis pirmas eskizas turi visiškai išdžiūti, tik paskui

bus galima pridėti gyvesnių tonų. Vėliau, kai kūrinys bus baigtas, liks dar jį apsaugoti nuo žalos, kurią jam gali padaryti laikas. Eime su manimi.

Jis žingtelėjo ąžuolinių durų pusėn, bet tuoj pat suirzęs sustojo:

– Užmiršau raktą krepšelyje. Gal turi savąjį?

– Žinoma. Juk žinote, kad niekad su juo nesiskiriu.

Janas skubiai pasirausė savo mažame kapšelyje, kabančiame prie diržo, ir ištraukė raktą; šis blykstelėjo šviesoje. Įkišo jį į spyną ir užgulė duris, kol šios apsisuko ant vyrių.

Tai buvo šventoji Van Eiko vieta. Jo „katedra", kaip jis praminė. Čia galėjai rasti neįtikėtinų daiktų, be kitų – uolekties aukščio krosnį iš puodams naudojamo molio, trijų keturių colių storio, kurios viduje buvo mažas keturkampis stiklinis langelis. Išrikiuoti ant riešutmedžio stalo stovėjo: retortos, didelis distiliatorius, krosnelė, kuriuose slūgsojo keisti ir skleidžiantys aitrų muskuso kvapą pilki skysčiai, pelenų spalvos medžiagos, nusėtos geltonomis ir juodomis dėmėmis. Į šią vietą patekęs svetimas žmogus būtų bemaž įtaręs dailininką santykiaujant naktimis su kokia šmėkla.

Janas prisiminė tą pirmą kartą, kai Van Eikas suteikė jam garbę, įsivesdamas jį čionai, ir kokį keistą atsakymą jam davė, pamatęs jo nuostabą. Su paslaptinga išraiška veide jis sušnabždėjo: „Vaikeli, reikia mokėti tylėti, ypač jei žinai." Janui neliko kito pasirinkimo, kaip pasitenkinti šia mįslinga fraze.

Visa giluminė siena buvo apstatyta etažerėmis, prikrautomis daugybe kažkokio Rodžerio Bekono manuskriptų paslaptingais pavadinimais: *Tabula Smaragdina, Speculum Alchimiae*, tarp jų maišėsi tapybos traktatai, kuriuos Janas gerai žinojo, ar tai vienuolio Teofilio *Schoedula Diversarum Artium* ar *De pictura*, parašyta toskaniečio Leono Batistos Alberčio, ar dar Čenino Čeninio *Libro dell'arte*, pasak Van Eiko, nepaprastai retas egzempliorius. Bet buvo taip pat – tai liudijo apie viskam smalsų protą – rinkinių apie auksakalystę, skulptūrą, baldininkystę ir net apie siuvinėjimą. Netrukus, kai pasi-

rodys lankytojai ar dailininko modeliai, „katedra“ vėl bus užrakinta, ir niekas – jokia dingstimi – negalės į ją patekti.

Van Eikas priėjo prie stalo ir parodė berniukui indą, pripiltą riebaus ir drungno skysčio, paskui kitą – muskusu kvepiančio aliejaus.

– Svarbiausia išlaikyti proporciją. Jei neatmatuosi tiek, kiek reikia, lakas nueis šuniui ant uodegos. O nevykęs lakas – tai nuosprendis paveikslui. Ar prisimeni tą nesėkmę, kuri mane ištiko prieš keletą metų?

– Kaip galėčiau ją užmiršti? Buvote toks įniršęs tą dieną, kad Katelina ir aš manėme, jog sumesite į ugnį visus savo paveikslus.

Janui tas vaizdas prieš akis tebestovėjo taip ryškiai, tarsi visa būtų įvykę tik vakar. Atsitiko tai vieną rugpjūčio dieną. Virš Briugės plieskė ypatinga saulė. Metras pasinaudojo proga išdžiauti paskutinę savo drobę (jo žmonos, Margaretos, portretą) atvirame ore. Pavakare lenta skilo per vidurį. Van Eikas prisiekė, kad – net jei reikėtų ieškoti išeities dieną ir naktį – daugiau niekados neįvyks panaši katastrofa.

– Janai!

Dailininko balsas sugrąžino jį į tikrovę.

– Stebėk, kaip užtepamas lakas.

Paėmė vieną paveikslą, paguldė ant stalo. Šis kūrinys visada jaudino Janą. Jis vaizdavo tamsiaplaukę mergaitę: ne daugiau kaip septyniolikos metų, tyru madonos veidu, beveik juodomis akimis. Ji stovi pusnuogė prie geltono vario dubens, padėto ant skrynios, ir, matyt, laiko pasisėmusi dešinėje saujoje truputį vandens. Jos nuogumą iš dalies dengia drobė. Šalia jos jauna moteris – raudona suknele, su baltu kyku ant galvos – laiko už kaklelio didelį kriaušės formos stiklinį flakoną. Pirmame plane miega šuo. Interjeras – kambarys, apšviestas plataus lango, prieš kurį kabo išgaubtas veidrodis, o šiame atsispindi tos dvi figūros. Pagal tą menų meną, savitą tik Van Eikui, visos šviesiosios dalys nuostabiai išdėstytos glotniais ir skaidriais sluoksniais.

– Šiam paveikslui apie penkiolika metų. Visada tariau jį esant netobulą, štai kodėl tikriausiai taip ilgai delsiau nepadengdamas jo laku.

Berniukas pakerėtomis akimis žiūrėjo, kaip metras vedžioja ranka išilgai piešinio smulkiais račiukais, glostydamas linijas, švelniai liesdamas klubus, mažas stačias, aukštas krūtis, šlaunis. Jo pirštai sakytum liejosi su kontūrais ir skverbėsi į kūną. Liovėsi tik tada, kai nusprendė lako sluoksnį esant tobulai glotnų ir lygiai užteptą.

– Štai... Dabar paveikslas išliks amžiams. Norėčiau...

Jis nutilo. Į dirbtuvę įsiveržė Katelina.

– Atleiskite, bet su jumis nori pasimatyti Petrusas Christus.

– Petrusas? Tuoj pat einu.

Atsigręžė į vaikinuką:

– Eime iš čia.

Janas rūpestingai užrakino „katedros" duris ir paklausė:

– Kol grįšite, gal sutvarkyti dirbtuvę?

– Ne. Verčiau piešk.

Jis bakstelėjo į berniuko portretą:

– Nukopijuok jį. Noriu, kad būtum vertas modelio!

II

Janas čiupo drobę ir pakėlė tarsi veidrodį.

Kas slypi už šio portreto? Trylikametis berniukas, matine oda, apvaloku veidu, plaukais kaip varno sparnas, didelėmis, tokiomis pat tamsiomis migdolo formos akimis. Bruožai, kurie skyrė jį nuo dviejų Van Eiko vaikų, rausvų kaip gudobelės žiedai. Iš kur jis atsirado? Van Eikas aptiko jį vieną dieną, gimusį vos prieš kelias valandas, knerkiantį pintinėlėje, prie savo durų slenksčio. Jis tuoj pat bandė surasti ką nors, kas būtų galėjęs atpažinti kūdikį. Motiną, tėvą. Veltui. Kūdikis, matyt, nukrito nuo sargybos bokšto. Iš nevilties metras – tada jis dar nebuvo vedęs – pasiliko jį sau, apgerbdamas jį savo paties vardu (greičiausiai dėl vaizduotės stokos), o auginti jį apsiėmė Katelina, kuplioji fryzietė, gimusi šiaurės šiaurėje.

Labai greitai, kai Janas sulaukė tokio amžiaus, kad ėmė suprasti suaugusiųjų kalbą, jam buvo atskleista jo gimimo paslaptis. Jis teįsidėmėjo žodį „pamestinukas“, ir šis žodis tebegriaudėjo jam galvoje tarsi būgnų dundesys per Šventojo Kraujo bažnyčios procesiją. Guosdamas berniuką Van Eikas dažnai pasakodavo jam istoriją apie Mozę, paguldytą lopšyje, kuris plūduriavo Nile, vėliau patyrusį didingą likimą. Bet Janas nelabai geidė didingo likimo, o Zvynas, pratęsiantis Briugės gyvenimą jūros link, tai ne Nilas.

Nuo tada jis nevadino Van Eiko kitaip kaip *„minheere“* arba „metru“, ir širdyje atsirado tuštuma. Vėliau, kai Janui ėjo penkti metukai, Van Eikas paėmė už žmoną panelę Margaretą Van Huitfangę. Vos tik pristatytas jaunajai moteriai (ji buvo dvidešimt metų jaunesnė už dailininką), Janas suprato, kad ateitis nebebus tokia laiminga. Ir neklydo. Jis jai nepatiko. Pirmojo vaiko, Pilypo, gimimas dar pablogino jų nesutarimą ir privertė jį išsikraustyti iš kambario, kuriame visą tą laiką gyveno, į mansardą. Šiandien viskas skyrė jį nuo šitos nenuspėjamos ir audringesnės negu Šiaurės jūra moters.

Nors iš pradžių Janas kentėjo, jo dvasia labai greitai susigūžė už neperžengiamos sienos. Jo nebeveikė nei užgaulės, nei neteisybė, nei ujimas. Jis juo kantriau kentėjo, kad Van Eikas jį savotiškai palaikė. Visada rodė, kad myli jį. Kartais net – o tai buvo šis tas – neslėpė, kad jis jam mielesnis už jo paties sūnus. Jis, o ne Pilypas, dirbo šalia metro, su juo metras dalijosi savo meno paslaptimis. Nusprendė pats pamokyti jį skaityti ir rašyti, įveikti lotynų kalbą, tą mokytų vyrų kalbą, o ne siųsti jį į Šventojo Išganytojo ar Šventojo Donacijono mokyklą. Jau būtų galėjęs šimtą kartų jo atsikratyti, atiduodamas miestui, kur, panašiai kaip kitus pamestinukus, jį būtų vežioję vežime per gatves, kad sugraudintų kokią gailestingą sielą. Bet Janas buvo įsitikinęs – ši mintis niekada metrui nė netoptelėjo į galvą.

Janui patiko jo eigastis, jo mostas, kai jis vogčiomis ranka perbraukdavo jam per plaukus. Prikišti jam, ko gero, galėjo tik per di-

delį santūrumą. Dažnąsyk jį staiga užvaldydavo noras pulti Van Eikui į glėbį, pajusti apkabinančias jo rankas, nejudėti, šildytis prie jo krūtinės. Bet jam neleido kažkas, ko jis neįstengė įvardyti. Vieną kartą, per pietus, dailininkas aiškino, kalbėdamas apie pietiečius ir šiauriečius, kad jie labai skirtingai reiškia jausmus. Pirmieji, sakė jis, panašūs į didžiules upes, kurios kaip staiga išsilieja iš vagos, taip staiga ir išdžiūsta, tuo tarpu antrieji yra upeliai, bet upeliai, kurie pastoviai teka ir apvaisina. Van Eikas, matyt, buvo upelis.

Kaip visi parankiniai, Janas atlikdavo juodžiausius darbus: šluodavo dirbtuvę, mazgodavo aslą, virdavo laką ir klijus, o svarbiausia – gamindavo teptukus; tikras lažas. Pradžioje reikėdavo itin kruopščiai atrinkti šerius, patikrinti, kad jie tikrai naminės kiaulės, baltosios kiaulės, kurias Van Eikas vertino labiau už juodąsias. Paskui tekdavo apkarpyti smaigalius, prieš galiausiai juos surišant raišteliu, išteptu klijais.

Apskritai Janui labiau patikdavo doroti voverių uodegas. Nors sudėstyti jų plaukus į įvairaus storio kuokštelius, o paskui sukišti juos į žąsies ar karvelio plunksnos kotelį, nudrožtą iš anksto – iš tiesų šis darbas buvo ne ką džiugesnis.

Grūsti dažus porfyro grūstuvu – taip pat nemenkas triūsas. Dažams sutrinti į miltelius, pripilti į juos šulinio vandens ar virto aliejaus – tam prireikdavo ištisų valandų ir angeliškos kantrybės. Janas prisiminė, kaip sykį kiaurą dieną trynė du svarus garansino lako. Be to, šis darbas reikalaudavo ir atsargumo. Nuo per didelio aliejaus kiekio galėjo pagelsti pigmentas, ypač grūdant švino baltąjį. Panaudojus per didelį dažų kiekį, ant jų dėl oro poveikio galėjo nusėsti nešvarumų. Privalėdavai darbuotis greitai, turėti tikslią akį, žiūrėti, kad mišinys išliktų ganėtinai skystas, tekėtų akmeniu. Visus šiuos veiksmus užbaigus, telikdavo išpilstyti dažus į mažus alavinius ar stiklinius indelius ir, svarbiausia, gerai juos uždaryti skrynelėje, kad nepatektų dulkės.

Bet netrukus, po kelių mėnesių, nušvis naujas horizontas. Iš paran-

kinio Janas pakils į pameistrio rangą. Trylika metų – toks laiko tarpsnis buvo privalus visų jaunų dailininkų apmokymui – Van Eikas mokys jį tonų prasmės, dėsnių ir atskleis jam menų meno paslaptis, amžiams neperprantamas paprastiems mirtingiesiams; šlovingas kelias, jeigu jis nori, kad vieną dieną jam pavyktų „šedevras" – neišvengiamas išbandymas tam, kas siekia įsigyti aukščiausią – metro – titulą. Paskui... kas žino? Gal ateis šlovė, pripažinimas? Tik štai: ar Janas nori?

*

– Petrusai, drauguži! Kokia laimė tave matyti!

Petrusas Christus atsistojo nuo suolo, ant kurio sėdėjo, ir ištiesė šiltą ranką šeimininkui. Buvo ištįsęs, lengvas, vilkėjo mėlynos taftos švarkelį – visa jo povyza buvo Van Eiko priešingybė: šisai, truputį sukumpęs nuo metų naštos, ant kiaušo užsivožęs klostytą kepuraitę – šaperoną, alsavo tiesumu ir branda. Christus nebuvo tikra jo pavardė, bet pravardė, kurią jam, kai buvo visai jaunas, davė aplinkiniai dėl didelio jo gebėjimo tapyti *Christus-beeld*, t. y. šventuosius veidus. Šiandien jam buvo dvidešimt šešeri, jo skrydžio aušra, o pirmieji jo kūriniai leido nuspėti neabejotiną talentą.

– Sėskis... Išgersi taurę vyno?

– Ne, dėkoju. Gali neatlaikyti mano galva, ir dėl to nukentės mūsų susitikimas. Esu baisiai išvargęs.

– Spėju, atvyksti iš Barlės. Kelias iš tiesų ilgas. Flandrijoje, nors ir koks atstumas, man visados atrodė, kad kelionei nėra galo. Purvas žiemą ir dulkės vasarą, rūkai, lietaus šuorai ir įsiutusio vėjo gūsiai – viskas, regis, susimokė, kad stabdytų laiką.

Petrusas pritardamas linktelėjo galva.

– Užtat, – vėl prabilo Van Eikas, – labai noriu, kad liktum pietauti.

– Paklūstu su džiaugsmu. Kaip sekasi Margaretai? Vaikams?

– Vaikai auga kaip ant mielių, žmona darosi geresnė. Vis dėlto drįsiu prisipažinti... – jis šnabžtelėjo vaidindamas sąmokslininką: –

Iš Pilypo ir Pyterio galų gale gabiausias visur kur atrodo esąs Janas, mano įsūnis. Po teisybei, Pyteriui dar nėra nė penkerių. Pakalbėkime verčiau apie tave. Kas gi atvijo tave pas mus į Briugę?

– Vienas laimingas demaršas, bent jau tikiuosi. Burgundijos kunigaikščio pasiuntinys pakvietė mane prisistatyti į Prinsenhofą. Manau, kad šis kvietimas susijęs su prašymu, kurį esu padavęs rudenį.

Petrusas nutaisė sutrikusį veidą, paskui tęsė:

– Mums, tapytojams, laikai sunkūs. Ypač tiems, prie kurių priklausau ir aš – dar neišnirusiems iš tamsos. Pragyventi iš tapybos nelengva ir vienam žmogui, bet šis reikalas virsta košmaru, kai toks žmogus atsakingas už šeimą. Noriu viltis, kad kunigaikštis bus toks geras ir suteiks man savo globą.

– Ak, kaip puikiai suprantu tavo padėtį. Prisipažįstu, man labai pasisekė – įsigijau mūsų Flandrijos valdovų palankumą. Vakar – Hagoje, Binenhofe – mane globojo Jonas Bavarietis, šiandien ir jau beveik penkiolika metų tarnauju kunigaikščiui Pilypui. Jis neatsakys tau paramos, visi žino, koks jis dosnus ir kaip nuoširdžiai mėgsta visa, kas susiję su menu. Tokie tad reikalai, bet tu turbūt žinai, kad jo dabar nėra Briugėje ir grįš jis po kokios dešimties dienų.

– Deja, šią naujieną sužinojau atvykęs. Bet aš palauksiu. Pasirinkimo neturiu.

– Ar radai kur apsigyventi? Jei ne...

– Būkit ramus, Briugėje turiu draugą, kuris mane priglaus. Gal ir girdėjote apie jį? Jis vadinasi Laurensas Kosteras.

– Jo pavardė iš tiesų man girdėta. Jis, rodos, ne flamandas, o batavas?

– Taip. Kilęs iš Harlemo ir ką tik išsinuomojo namą Briugėje.

– Kiek supratau, jis domisi tuo, ką kai kurie vadina „dirbtinio" rašto menu.

– Daugiau negu domisi; ta mintis jį apsėdusi. Jau metų metus tyrinėja, kaip atgaminti tekstą spausdinimu ir kaip panaudoti kilnojamąsias raides. Yra net įsitikinęs, kad rašto ateitis priklauso nuo tos

naujosios medžiagos, atėjusios iš Katajaus*, išdirbtos, sako žmonės, arabų – popieriaus.

– Labai įdomu. Visuomet maniau, kad spausdinimas medžio lenta jau atgyveno. Lieka išspręsti visas iškylančias problemas. O jų netrūksta.

– Tai akivaizdu, bet aš neabejoju, kad Laurensas jas išspręs.

– O tu? Ką tu dirbi?

Petruso žvilgsnis neryžtingai blykstelėjo.

– Nieko, apie ką būtų verta kalbėti. Ieškau. Ieškau savęs. Su stipraus nusivylimo, o paskui džiūgavimo akimirkomis. Bet ar ne tokia yra kiekvieno pradedančio tapytojo dalia?

– Pradedančio ar patyrusio! Man pažįstamos šios nerimasties valandos, graužiančios mums sielą ir verčiančios nuolat viskuo abejoti. Tai nenusakoma liga, kurios negali perprasti tas, kas ja nesirgo. Kai pagalvoju, kad esama tvirtai įsitikinusių pamokslautojų, esą menininkas savo kūryboje neatiduodąs savęs, jis nuo jos atitrūkęs ir šis atitrūkimas neleidžiąs jam kentėti! Vienintelis patarimas, kurį leisčiau sau duoti tau – tęsti pradėtą darbą, įnikti į jį, kovoti nenuleidžiant rankų. Tik šia kaina sukursi tobulą šedevrą.

Christui teliko pripažinti šių žodžių teisingumą. Bet jeigu jam būtų kilusi pagunda pasiginčyti, jis būtų vis dėlto jai nepasidavęs – turint galvoje jų amžiaus skirtumą ir didžiulę pagarbą, kurią jautė Van Eikui. Jis neginčijamai buvo didžiausias, „tapytojų karalius“, kaip jį pavadino Flandrijos grafas. Tačiau Petrusas niekad nebuvo šalia jo dirbęs. Tiek, kiek išmanė apie tapybą, išmoko iš tėvo, Pjero. Kai kartą, prieš ketverius metus, pamatė pas vieną Barlės – jo gimtojo miesto – notarą Van Eiko drobę, jam tarsi akys atsivėrė. Nuo to laiko nenurimo stengdamasis susitikti su dailininku. Galiausiai jam pavyko – per vieną draugą, magistrato tarėją, gyvenusį Briugėje. Tai atsitiko maždaug prieš metus. Šlovingių šlovingiausia diena! Dabar

* *Kinijos (Vert. past.)*

jis nepraleisdavo progos atvykti jo pasveikinti ir persismelkti jo genijumi. Jis žinojo, kad yra iki kaulo smegenų pažymėtas jo tapymo manieros, ir sunkiausia Petrusui buvo atitolti nuo metro, kad nenusiristų į tai, kas blogiausia gali atsitikti dailininkui – į kopijavimą.

Jis pakeitė temą ir paklausė:

– Vėl pagalvojau apie kunigaikštį. Jūs tikrai labai jam artimas, tiesa? Esate ne tik jo rūmininkas, bet ir jo rūmų tapytojas. Jo mėgstamas tapytojas.

– Iš tiesų, turiu šią privilegiją. Štai kodėl, kai prieš septynerius metus Margareta susilaukė savo pirmo vaiko, kunigaikštis pats neprašomas suteikė mums didžiulę garbę būti jo krikštatėviu. Todėl ir pavadinome jį Pilypu. Kodėl klausi?

Petrusas atsiduso.

– Nedrįstu prisipažinti. Truputį jums pavydžiu, kad pažįstate tokį mecenatą.

Van Eikas atlaidžiai šyptelėjo.

– Na jau, Petrusai. Gana liūdėti. Ir tu patirsi, kas yra laimė. Pasistengsiu. Pakalbėsiu su kunigaikščiu ir užtarsiu tave. Dabar patenkintas?

Nelaukdamas, kol pašnekovas atsakys, pakilo.

– Aš noriu valgyti... Tie kvapai, sklindantys iš virtuvės, žiauriai trikdo mano mintis. Eikš, eime su manimi.

Jis garsiai suriko:

– Janai, Pilypai, Pyteri! Prie stalo.

Valgomajame sklandė sriubos, uždarytos builiu, ir tirpinto vaško kvapas. Nors birželis buvo įsibėgėjęs, ugniakure degė durpių ugnis, mėtydama gelsvus atšvaitus ant baldų. Čia ant indaujos su kolonėlėmis kampuose, ten ant drožinėto medžio skrynios, stypstančios ant aukštų kojų. Abu vaikai jau sėdėjo už stalo. Janas atėjo paskutinis, pasveikino visus rankos mostu, nelaukdamas atsakymo, nes žinojo, kad jo nebus, ir atsisėdo Pilypui, vyresniajam, iš dešinės. Pastarajam

buvo ne ką daugiau kaip septyneri. Tai buvo berniukas stambiais blyškiais bruožais, įdubusiais skruostais, amžinai atrodantis susisvajojęs. Na, o Pyteris – gyvas motinos paveikslas: veidas pailgas, plaukai kaštoniniai, lūpos sučiauptos ir smakras tarsi nusklembtas.

– Mes alkani, mieloji! – šūktelėjo dailininkas, čiupdamas alavinę ropinę. – Štai bemaž dvi savaitės, kaip mano pilvas griežia maršą. Lisabona ne toks miestas, kad liptų flamandui prie širdies.

Tarpduryje pasirodė Margareta Van Eik; garuojantis puodas beveik slėpė jos kyką, vadinamą „avino ragais".

– Štai! – pasakė ji, statydama jį stalo viduryje. – Pasakysi man ačiū... Niekad dar man nepavyko išvirti tokios gardžios sriubos.

– Neabejoju.

Pasilenkęs prie Jano dailininkas pridūrė:

– Poryt išvykstam į Gentą. Ir...

– Į Gentą? – pertarė jį Margareta sėsdamasi. – Argi tu neturėjai susitikti su kunigaikščiu tuoj pat sugrįžęs iš Lisabonos?

– Jau sakiau Petrusui. Kunigaikštis išvykęs į kelionę. Grįš tik po keleto dienų.

– Kaip manai, ar jis išmokės žadėtą dovaną? Penkiasdešimt livrų – nemenka suma.

Van Eikas pasikvietė Petrusą už liudytoją.

– Keistos tos moterys. Kunigaikštis moka man šimtą livrų algos į metus; apmokėjo mano namo Lilyje nuomą, namo, kuriame gyvename, nuomą; dosniai atsilygino už visas mano atliktas jam užduotis ir su kaupu apdovanojo mane, kai parvežiau jam Izabelės Portugalės, šiandien jo žmonos, portretą.

Jis parodė pirštu į šešias sidabrines taures, išrikiuotas indaujoje.

– O paskutinį kartą gavau štai ką... Kaip manai, ar jis dar skolingas?

Margareta sudėjo ginklus ir kreipėsi į Petrusą.

– Kur apsigyvenote? Viešbutyje?

– Ne, pas draugą, Laurensą Kosterą.

Ji pakėlė sriubos šaukštą prie jaunesniojo sūnaus burnos žvairuodama į Janą.

– Kur buvai šį rytą? Maniau, kad prižiūrėsi Pilypą ir Pyterį, kol manęs nebuvo.

– Atleiskite. Užmiršau. Bet Katelina...

– Katelina negali visur suspėti! Turbūt buvai Sluisoje?

Jis patvirtino.

– Norėčiau, kad vieną kartą pasakytum, kas tave ten traukia. Galų gale, juk tai tik uostas.

Jis nutylėjo, tarsi nežinodamas ką sakyti.

Margareta dėbtelėjo į jį nusivylusiu žvilgsniu ir prabilo staiga įtemptu balsu:

– Petrusai, ar jūs žinote apie tuos du nelaimėlius, kuriuos rado su perpjautom gerklėm Antverpene ir Turnė?

– Taip, girdėjau. Baisu. Dvi žmogžudystės per porą savaičių. Ir abi aukos – jauni tapytojai.

Jis pridūrė kreipdamasis į Van Eiką:

– Man rodos, jūs juos pažinojote.

– Ir aišku kodėl – Vilemarkas ir Vautersas buvo mano parankiniai.

– Labiausiai nerimą kelia tai, kad nei minėtų miestų bailams, nei civiliams pareigūnams nepavyko iki šiol susekti nė mažiausio pėdsako.

– Ir keista, – pridūrė Margareta, – kaip tas žudikas sužaloja savo aukas. Jam neužtenka perpjauti gerklę, jis dar prikemša į burną pigmento...

Ji stabtelėjo, matyt, ieškodama tikslaus termino.

– Veronos žemės, – paaiškino Petrusas.

– Kažin kodėl?

Van Eikas niūriai papurtė galvą:

– Ką tau atsakyti, mieloji? Tai tikriausiai koks pamišėlis, perėjūnas. Kaip kitaip išaiškinti tokio žmogaus elgseną?

Petrusas Christus sukrizeno.

– Žudikas, aišku, turkas.

– Ką tu nori pasakyti?

– Kartą, prisimenate, jūs lyginote simbolius ir spalvas. Tą dieną išaiškinote man, kad krikščionybė pasirinko šviesiai žydrą dangaus karalystės spalva ir susiejo žalią su žemiškąja bendruomene; o štai islamas skiria žalią spalvą religijai ir turkio mėlį religinei bendruomenei. Tai štai: ar ne žalia spalva yra islamo vėliavos spalva? O turkai ar ne musulmonai?

– Nematau, kas čia bendra su žudiku!

– Jo teisybė! – įsiterpė ir Janas. – Juk Veronos žemė žalia!

Van Eikas suirzęs švystelėjo ranka:

– Turkai, turkai! Kai jie paėmė Andrianopolį ir šventasis kapas jų rankose, visa Europa tirta lyg sena moteris. O iš tikrųjų žmogėdrą pasakose mūsų vaikams pakeitė sultonas Muradas todėl, kad jis užgrobė Fokėjos alūno kasyklas, atimdamas iš mūsų gydytojų ir dažytojų jiems brangią žaliavą. Kai kurie mato juos jau prie Konstantinopolio, net prie Briugės vartų.

– Prisipažįstu, kad esu vienas iš jų, – atrėžė Petrusas aistringu balsu. – Tikėkite, jei būčiau gimęs pirmųjų kryžiaus karų laikais, tikriausiai būčiau išplaukęs su narsiaisiais riteriais, keliavusiais į Jeruzalę.

– Brangusis Petrusai, juntu tavo kalbose jaunystės veržlumą. Betgi būta ne tik narsių riterių, žuvo ir daugybė plikšių, bastūnų, skurdžių, taip ir nepamačiusių šventojo miesto sienų. Žinok, šiaip ar taip, kad dar ne vėlu. Nėra dienos, kad vienas ar kitas mūsų valdovas nepaskelbtų kryžiaus žygio. Aš net sakiau, kad pats kunigaikštis Pilypas rimtai apie tai galvoja. Tavim dėtas, pasinaudočiau susitikimo su juo proga ir pasiūlyčiau savo paslaugas.

– Jūs, matau, šaipotės iš manęs. Tačiau žinokite, kad tą dieną, kai kris Konstantinopolis, krikščionybei Vidužemio jūroje ateis galas.

Tapytojas surimtėjo.

– Puikiai suvokiu, kad palikti šventąjį kapą netikėlių rankose – tai tragedija, tačiau lieku įsitikinęs, kad mes, flamandai, turime svarbesnių rūpesčių: išsilaikyti šiame nepastoviame pasaulyje, augti ir puoselėti savo galybę.

Janas neatlyžo:

– Tad jūs manote, kad žudikas ne turkas? O aš tikiu, kad taip. Girdėjau, kokie sklinda gandai apie tuos žmones: jie plėšia, vagia, degina, žudo. Žmonės sako, kad visur, kur praeina, jie sėja siaubą, jų žingsnius lydi baisiausios žiaurybės.

Pilypas, vyresnysis, pašiurpęs pasiteiravo:

– Kokios žiaurybės?

– Atrodo, kad nužudyti auką jiems maža, jie dar praduria jai pilvą, išverčia žarnas, paskui sukapoja ją į gabalus ir numeta šunims ėsti.

Vaizduotės srauto nešamas, jis karštligiškai tęsė:

– O jei, nelaimei, sučiumpa vaiką, išplėšia jam liežuvį, sugrūda į gerklę iki...

– Gana! – sugriaudėjo Margareta.

Janas sužiuro į ją nustebęs:

– Ką aš padariau?

– Ar nematai, kad varai siaubą vaikams! – ir ji įsakė: – Tuoj pat nešdinkis į savo kambarį!

– Na jau! – užprotestavo Van Eikas. – Juk čia nieko rimta!

– Reikalauju, kad jis pasišalintų!

Dailininkas buvo beatšaunąs, bet Janas jau stovėjo – išdidus, iškėlęs smakrą.

– Šiaip ar taip, aš jau sotus. Labanakt, *minen heere*. Iki rytdienos.

Gerklėje jausdamas įstrigusį gumulą, jis nusilenkė Petrusui Christui ir pakilo į savo mansardą po pat namo stogu, čia dabar buvo jo kambarys.

Pro lango stiklą buvo matyti dangus, šykščiai nusėtas žvaigždžių, ir tekančio mėnulio kampas. Janas užsiropštė ant lovos ir pasistiebė ant pirštų galų. Apačioje galėjai numanyti esant gatvę, nugrimzdusią į tamsą. Įžiūrimos buvo tik kabančių žibintų šviesos, virpančios prie turtingų miestiečių durų. Didžioji gelumbių halė, Briugės pasididžiavimas, stiebė savo įspūdingą fasadą, prisišliejusį prie pastatų, po ku-

riais glaudėsi dažytojų, audėjų, grūdų seikėtojų cechai. Tyloje sudžeržgė nakties sargo tarškynė. Punktualus kaip sargybos bokšto varpai, jis žingsniavo iš lėto, kartodamas savo dainelę: „Ramaus miego, gerieji žmonės". Niūriu kanalo vandeniu čiuožė barža, kurios žibintas kabojo laivo priekyje. Janas įsivaizdavo, kaip ji tuojau nuplauks į rytus už vartų, pylimų, praslinks pro šiaudų spalvos kopų laukus ir trobų eiles iki Sluisos, iki laisvės.

Janas nušoko nuo lovos ir pasuko prie didelės skrynios, papuoštos vinimis apkalta oda. Kilstelėjo dangtį, panėrė ranką į ten esantį šlamštą ir sugniaužė delne mažytę stiklo žvaigždutę. Ne bet kokio stiklo. Venecijos jūreivis, jam ją padovanojęs prieš dvi dienas, pasistengė patikslinti: tai gražiausias pasaulyje žinomas stiklas, *millefiori*, išpūstas stiklininkų meistrų rojuje, Murano saloje, Venecijoje.

Susijaudinęs vėl atsisėdo ant lovos krašto, lengvai kilstelėjo žvaigždutę ir atsuko ją prieš žvakę, degančią mansardoje. Ir tada pasirodė spiečius galerų, plaukiančių iš lagūnos, sumirguliavo daugybė vėliavėlių. Papuoštos šventojo Marko liūtu, galeros nėrė Bizantijos, Egipto, Flandrijos link. Išniro rūmai, nukabinėti aukso kilimais, jų pasklidi siluetai kilo į dangaus žydrynę. Bažnyčios dainingais vardais – San Lorenco, San Salvadoro, San Nikolo – atkišo jam savo apsides, apskritas, kaip pilvai nėščių moterų, sutinkamų Briugės gatvelių raizgyne. Mozaikų rauda aptaškė jo tamsius plaukus, jis pasijuto nuilsęs, bejėgis. Tarsi nugalėtas, griuvo ant nugaros, ir prisiminė Margaretos žodžius. „Norėčiau, kad vieną kartą pasakytum, kas tave traukia į Sluisą. Galų gale, juk tai tik uostas."

Ar jai suprasti? Žinoma, uostas, bet uostas, atveriąs vartus į laisvę, anapus šitos darganų ir lietų plynės; į įlanką, skendinčią saulėje priešais Veneciją.

Janui pačiam sau buvo sunku išsiaiškinti aistrą tam tolimam miestui. Kaip jam kartojo Van Eikas, Venecija tėra Briugės sesuo lotynų žemėje. Jos abi gyvena sumerkusios į vandenį kojas, abi pasipuošusios tiltais. Nors Briugė su keturiasdešimčia tūkstančių gyventojų lenkė

Veneciją ir Gentą, ji vis dėlto buvo tokia pat galinga ir turtinga kaip Florencija, Londonas ar Kelnas. Na, o Damo ar Sluisos uostai – ar jie mažiau kerintys negu jų varžovė Venecija? Ar, kai rugsėjį į Briugę atplaukia galeros, iš Flandrijos dangaus nesisunkia tie patys kvapai kaip tie, kuriais dvelkia Serenisimos krantinės?

Šituos kerus jis pajuto turbūt prieš porą mėnesių: Van Eikas buvo ką tik baigęs metro Džovanio Arnolfinio portretą iki pusės, Arnolfinis buvo turtingų Gvidekonio iš Lukos gelumbės namų atstovų. Jam tebestovėjo akyse tas keistų proporcijų veidas, ta ilga nosis ir tos ausys kaip kopūsto lapai.

Tą rytą Janas pabudo anksčiau nei paprastai. Nuėjo į dirbtuvę ir, stumdamas laiką, ėmė peržiūrinėti baigtus kūrinius. Pastarieji buvo rūpestingai sukrauti „katedroje". Iki šiol jis vis dar nesuprato, kokiais paslaptingais sumetimais Van Eikas taip pavydžiai saugo šiuos paveikslus nuo svetimų akių dar ilgai po to, kai išdžiūna jų spalvos. Kai jis užklausė metrą, šisai pasitenkino kažką neaiškiai burbtelėjęs ir užsiminė, kad reikia laukti daug savaičių, netgi daug mėnesių, kol lentą galutinai bus galima užtepti laku.

Tą nuostabų kūrinį jis pastebėjo tarp Lukos Šv. Mergelės ir Jano iš Leuvo portreto: tai buvo miniatiūra, atlikta *tempera* ant pušinės lentos. Greičiau ne Van Eiko, o sakytum pradedančio tapytojo kūrinys. Be to, ant rėmų nebūta šūkio, kurį metras mėgdavo užrašyti: *„Als ich kann"* – „Kaip sugebu", – tuo tarpu viename kampe, apačioje, iš dešinės ryškėjo nepažįstamas parašas: A. M. 1440. Janas pamanė, kad tai turbūt metro brolio Huberto jaunystės kūrinys. Bet neatitiko įrašytoji data: Hubertas mirė penkiolika metų prieš šią datą. Beje, kodėl jis būtų taip pasirašęs?

Miniatiūra vaizdavo keistas laives iškeltais ir riestais galais, panašias į juodus jūros arkliukus. Padengtos Damasko atlasu, aksomu ir gelumbe, atausta auksu, irkluojamos irkluotojų, dėvinčių trijų spalvų – oranžinės, šviesiai žydros ir turkio mėlio – šilko rūbais, jos didingai plaukė išilgai tamsaus nefrito kanalo. Giluminiame plane ryš-

kėjo kilmingi pastatai, puošti lodžijomis. Jų papėdėje bangavo įspūdinga minia, o palinkusios nuo balkonų grakščios moterys sveikino vilkstinę.

Janas vis dar grožėjosi paveikslu, kai įėjo metras.

– Iš kur šitas paveikslas? Kas tas A. M.?

– Nežinau. Jį man padovanojo vienas draugas italas, sutikau jį per savo paskutinę kelionę į Neapolį. Kaip jis tau?

Janas susiraukė.

– Netobulas.

– Klysti. Jame jau yra ženklų, bylojančių tapytoją esant talentingą.

Jis atsiklaupė ir bakstelėjo į miniatiūros centrą:

– Kaip tave mokiau, *temperos* technika beveik neįmanoma modeliuoti šviežiai nutepto paviršiaus. Galėjai daug kartų tuo įsitikinti, dažams nudžiūvus sunku išgauti tonus. Tačiau čia mes matome beveik visą ochrų gamą: vandens lygmenyje tamsesnės; pastatų link – šviesesnės; drąsus užmojis. Žinoma, visuma nelygi, stokoja meistriškumo, bet jei menininkas jaunas – o aš taip manau – visi jo lūkesčiai gali išsipildyti.

– O kokia atvaizduota vieta? Lisabona?

– Ne. Serenisima.

– Serenisima?

– Taip vadinama Venecija.

Nuo tos dienos jį tolydžio persekiojo šio kūrinio vaizdinys. Kiekvienąsyk, progai pasitaikius, Janas puldavo į „katedrą" pasižiūrėti miniatiūros. Įsiminė kiekvieną smulkmeną, net nereikšmingiausią. Ir šitą jo jaudulį palaikyti jam padėjo iš Pietų atplaukusių jūrininkų pasakojimai; jis nepalikdavo jų ramybėje, kai susitikdavo juos Sluisoje ar Dame. Šiandien apie Serenisimą jis žinojo daugiau negu didžiuma geografų.

Pasisotinęs Janas prisitraukė *millefiori* tarsi glamonę prie skruosto ir nugrimzdo į miegą.

III

Florencija, rytojaus diena.

Lorencas Gibertis trečiąsyk nusišluostė kaktą ir susisielojęs kreipėsi į savo pašnekovą, tėvą Nikolajų Kuzietį.

– Nesuprantu, nieko nesuprantu! Kas geistų mano mirties? Nejau būčiau padaręs ką nors nelemta, kas būtų iškritę man iš atminties?

Kunigas stovėjo prie lango, atsigręžęs į jį nugara. Praleisdamas pro ausis skulptoriaus klausimus, jis stebėjo juodai apsitaisiusias figūras, trepenančias vienuolyno link. Jų eiseną lydėjo vidudienio saulės sudrumsti Arno vandenys. Vandenys, šį birželio mėnesį kaip reta audroti, kunkuliuojantys, nelyginant tas ką tik užsibaigęs bažnytinis susirinkimas, kurio metu mėnesių mėnesius grūmėsi vienas prieš kitą bizantiečių opumas ir lotynų įžūlumas.

– Tėve! – šūktelėjo Gibertis. – Ar girdėjote, ką sakiau?

Kunigas atsigręžė, beveik nenoromis:

– Žinoma, Lorencai. Bet nerandu atsakymo į jūsų klausimą. Mano galva, tai buvo greičiausiai nevisprotis, įsivaizdavęs, kad pagarsės nužudydamas vieną didžiausių Florencijos menininkų.

– Nesąmonė!

Kunigas atsisėdo priešais skulptorių ir giliai atsiduso:

– Drauguži, ar esama šiame pasaulyje logikos?

Jis dūrė pirštu lango kryptimi.

– Ar ką tik pasibaigęs susirinkimas neatspindi viso žmones apvaldžiusio absurdo? Jo Šventenybė Eugenijus IV beviltiškai stengiasi sugrąžinti prarastą krikščionybės vienybę, surinkti Bažnyčios prieglobstin bizantiečius ir lotynus. Šie trylika metų buvo – teatleidžia man Viešpats – tik didingas ir liūdnas farsas.

Lorencas Gibertis iš paskutiniųjų stengėsi rodytis atidus, bet sielos gelmėse jam buvo nei šilta, nei šalta dėl tos prelatų ir bažnytinio susirinkimo istorijos. Jo galvą vis dar kvaršino to nepažįstamojo, ku-

ris vos jo nenužudė, vaizdinys. Daugiau iš mandagumo negu iš susidomėjimo pareiškė savo nuomonę:

– Šventajam tėvui tereikėjo pačiam dalyvauti susirinkime. Visuomet kalti tie, kurių nėra.

– Jis negalėjo nuvykti. Romoje kilo neramumai, buvo nesaugu. Be to, šventasis tėvas sirgo. Šiaip ar taip, vyskupų laikysenos jo nedalyvavimu pateisinti negalima. Jie elgėsi itin šlykščiai. Pasinaudodami popiežiaus nebuvimu, paskubėjo įtvirtinti savo viršenybę prieš Kristaus vikarą ir pasielgė taip, kaip elgiasi tie, kurių rankose aukščiausia valdžia – sudarė popiežiaus kuriją, paskyrė legatus, išsiuntė pasiuntinius.

– O Bizantijos atskalūnai?

– Jie atsisakė keliauti į Bazelį, kur vyko bažnytinis susirinkimas. Turėjau nukakti į Konstantinopolį ir įkalbėti juos pakeisti sprendimą. Turbūt numanote, kad uždavinys nebuvo lengvas. Jie galų gale nusileido mano reikalavimams, bet iškėlė vieną sąlygą: gerai, dalyvausime susirinkime, bet su išlyga, kad šis vyktų mieste, esančiame ne per toli nuo Venecijos.

– Apskritai prašymas teisėtas žinant, koks pavojus grėsė ir dar gresia Konstantinopoliui iš turkų. Manau, vyskupai norėjo, jei Konstantinopolį puls, būti pasirengę skubiai sėsti į laivus ir grįžti į savo miestą.

– Žinoma. Dėl to popiežius nusileido ir pasiūlė Feraros miestą. Deja, – štai kodėl aš užsiminiau apie liūdną farsą, – nors dauguma lotynų vyskupų suprato šio sprendimo pagrįstumą, saujelė jų, palaikomi trijų šimtų dvasininkų, griežtai atsisakė paklusti tam, ką jie laikė – dievaižin kodėl – bizantiečių reikalavimu. Šie vyskupai maištininkai tiek sujžūlėjo, kad išsirinko kitą popiežių – Savojos kunigaikštį. Mes skendėjome visiškame kliedesyje...

– O tuo tarpu?

– O tuo tarpu Feraroje su didžiausiomis iškilmėmis išsilaipino Rytų Bažnyčių patriarchai ir įgaliotiniai. Manėme, kad pagaliau deba-

tai prasidės, bet, deja, po keleto dienų mieste kilo maras. Jis privertė mus susikrauti mantą ir persikelti posėdžiauti į Florenciją.

Lorenco lūpose švystelėjo sąmokslininkiška šypsena.

– Ir šito dėka mes turėjome laimės susitikti. Matote, nėra to blogo, kuris neišeitų į gera. Bet prašom pasakoti toliau. Kaip supratau, susirinkimas pasiekė galop savo tikslą, ir abi Bažnyčios susitaikė.

Tėvo Nikolajaus grimasa rodė nusivylimą.

– Jei norite. Bet niekas nėra išspręsta, aiškiai matau. Bizantiečiai sąmoningai vangstėsi įsileisti į teologinius ginčus, slapta vildamiesi išgauti iš popiežiaus – o per jį iš Vakarų valstybių – karinę paramą, jei juos puls osmanai. Bet jei, nelaimei, vieną dieną Konstantinopolis turėtų būti užpultas, o Vakarai pasirodytų nepajėgūs jo ginti ar reikalui esant jo atkariauti, šiandien nubalsuotoji vienybė pabirtų šipuliais.

Lorencas truputį palinko pirmyn labiau susidomėjęs:

– Leiskite pateikti jums vieną klausimą, tėve Nikolajau. Kodėl jūs taip aistringai domitės šiuo reikalu?

– Todėl, kad esu įsitikinęs: abi Bažnyčios – Rytų ir Vakarų – negali toliau gyvuoti išsiskyrusios. Kristaus žodis yra vienas ir nedalomas. Nėra dviejų jo skelbiamo mokslo aiškinimų. Abu broliai turi ne vienas kitą atmesti, o susijungti. O jei norite, kad viską pasakyčiau – mano samprotavimas siekia toliau negu skilimo problemą. Galvoju apie dvi civilizacijas ir turkų pavojaus akivaizdoje esu įsitikinęs, kaip svarbu susipažinti su Koranu, jei norime geriau permanyti Mahometo sūnų filosofiją. Galų gale – ar nepavyko pranašui priversti atšiaurius dykumų gyventojus priimti tiesą, pačią savimi nesuvokiamą? Trejybė, Dievo sūnaus įsikūnijimas žmoguje – ar neslypi tai savaime islamo mokyme?

– Nesutinku su jūsų nuomone. Islamas ir krikščionybė, Rytų ir Vakarų pasaulis – prieštarauja vieni kitiems. Juos viskas skiria.

– Klystate, Lorencai! Tai priklauso nuo jūsų stebėjimo taško.

Čiupęs popieriaus lapą ir plunksną, jis ėmė piešti geometrinę figūrą, stebimas atidžios florentiečio akies.

– Ką matote?

– Aišku, apskritimą!

– Puiku. Įsivaizduokite, kad esate jo centras. Kokia yra jį apibrėžianti linija?

– Žinoma, lenkta. Bet ką jūs norite pasakyti?

Apeidamas klausimą, kunigas nupiešė antrą apskritimą, didesnį už pirmąjį, trečią ir pagaliau paskutinį, per visą lapą.

– Dabar, nepamiršdamas, kad vis dar esate centre, pasakykite, kaip atrodo jį apibrėžianti linija?

Lorencas valandėlę sudvejojo.

– Pasakyčiau, kad ji ne tokia lenkta, lyg ir tiesesnė. Tai ir viskas.

Nikolajus padėjo plunksną.

– Tarkite dabar, kad šio apskritimo matmenys tokie pat kaip begalybės. Kad jis toks didžiulis kaip pasaulis.

– Aš...

– Jūs matytumėte ne kreivę, o tiesę! Dabar mes žinome, kad Žemė apskrita. Tačiau horizontas mums rodosi gulsčiai ištemptas siūlas po dangumi. Suprantate?

Jis aistringu balsu pakartojo:

– Priešingybės iš tiesų tėra regimybė. Jei mes būtume tiek išmintingi, kad pažiūrėtume į viską iš tolo, tada sankirčiai mums pasirodytų kitoje šviesoje, ir žmonės baigtų savo bergždžią skaldymąsi. Į šį kuklų piešinį pasižiūrėjus peršasi mintis, kad Dievas yra, nors pasaulį sudaro priešybės, ir kad faktai, *a priori* prieštaringi, išvirsta dulkele ir gali sudaryti darnią visumą tada, kai matuosime juos begalybės mastu.

Lorencas linksmai susijuokė:

– Kartoju jūsų žodžius: ar esama šiame pasaulyje logikos?

Jis atsistojo ir apkabino pašnekovą.

– Leiskite man pasišalinti. Turiu pasimatyti su mūsų kunigaikščiu, Kozimu. Matot, nors labai stengiuosiu neprarasti šalto kraujo, bet baimė tvirtai manyje įsišaknijo.

– Ko jūs tikitės iš Mediči̇o?

– Jo milicijos apsaugos. Būtinai noriu ramiai užbaigti baptisterijos duris. O tada jau nesvarbu – galiu žūti nuo žmogžudžio rankos.

– Suprantu jus, drauguži. Dieve jums padėk.

Likęs vienas, kunigas pavaikščiojo po kambarį pirmyn ir atgal, paskui grįžo prie darbo stalo.

Įsižiūrėjo į apskritimus, permąstydamas savo pasakytus žodžius. Po teisybei, jo pasaulėvaizdis pranoko dar ir Rytų ir Vakarų ribas. Suvokdamas milžinišką Žemės apimtį ir jos tautų įvairovę, Nikolajus mėgo pasvajoti apie jų priešybių suvienodinimą, apie tolydžio atnaujinamus ryšius, kurie nebepaisytų lotynų mąstytojų, su užsispyrimu tvirtinančių, kad jų pasaulis esąs vienintelis sektinas pavyzdys. Tačiau Nikolajaus – tikra jo pavardė Nikolausas Krebsas – negalima buvo įtarti priklausant Levanto sferoms: jis juk buvo gimęs prieš keturiasdešimt metų Kuze, ramiame kaimelyje ant Mozelio krantų, tarp Tryro ir Koblenco.

Kai jis permąstydavo savo praeitį, tardavo pats sau, kad laimė jam buvusi palanki. Tebuvo vos šešiolikos metų, kai įstojo į Padujos universitetą teisės studijuoti. Bet Paduja davė jam daugiau negu doktoratą. Ten jis pasinėrė į helenizmo persisunkusią atmosferą. Ten užsimezgė jo draugystė su Benciu ir šis atskleidė jam to meto medicinos žinias, ten taip pat florentietis astronomas Toskanelis supažindino jį su matematika ir žvaigždžių stebėjimu. Ši pažintis vėliau įkvėpė Nikolajui jaudinančių hipotezių. Atkakliai žvalgydamas dangų, jis įsitikino, įrodyti dar negalėjo, kad Visata juda ir kad Žemė nėra jos centras. Jeigu jam vieną dieną pasiseks tai įrodyti, tai, aišku, sukels revoliuciją. Argi netvirtina Bažnyčia, kad Žemė yra branduolys, apie kurį sukasi Saulė ir kiti dangaus rutuliai? Argi nerašė apie tai Ptolemėjas savo *Almageste*? O ar *Almagestas* nėra žinynas, kuriuo štai jau tūkstantis metų dar niekas nesuabejojo?

Nugara jam perbėgo šiurpulys. Jis nuvijo apokaliptinį regėjimą, kurį sukeltų toks paskelbimas iš kunigo burnos. Vėl paėmęs į rankas

plunksną parašė: „Aš esu, nes tu žiūri į mane." Jei nukreipi žvilgsnį nuo kito žmogaus, nužudai jį. Ignoruoti visą kitą pasaulį – tai atimti jam teisę gyventi. Nikolajus buvo bandęs išdėstyti šias teorijas vienaime iš pirmųjų savo veikalų *De concordanta catholica*, bet jis eis dar toliau.

Jo mintyse šmėstelėjo Lorenco Giberčio prisiminimas. Florentiečio teisybė: nėra to bloga, kas neišeitų į gera. Jei ne to susirinkimo sambrūzdis, jei ne maras, ištikęs Ferarą, šie du vyrai, ko gero, nebūtų turėję progos susidraugauti. Vos tik atvykęs į Florenciją, Nikolajus nuskubėjo į baptisteriją, kad susitiktų su menininku, kuris jau septyniolika metų darbavosi prie *Rojaus vartų* ir kurio nuopelnus liaupsino visa Toskana. Jis nenusivylė. Išvydęs spindesį, kuriuo švytėjo rytinių durų bronziniai pano, pagalvojo, kad šito auksakalio ranką, be jokios abejonės, vedžioja Dievas. Kas gali bandyti nužudyti žmogų, apdovanotą tokiu didžiu talentu? Tik proto ligonis.

Jis dar sykį pavilgė plunksną į rašalinę, tikriausiai truputį per staigiai. Indelis apsivertė, ir rašalas išsiliejo ant stalo beforme srove. Kunigas tuoj pat šoko gelbėti savo pergamento. Po vienu lapu jis atrado šiuos žodžius. Žodžius, brūkštelėtus greita ir nedailia rašysena:

Liaukis! Sudegink savo raštus, kurie žeidžia šventąją Bažnyčią, ir puolęs ant kelių maldauk mūsų Viešpatį atleidimo.

Jei ne, mirsi...

Briugė.

Gaudė visi miesto bokšto varpai. Tai buvo metas, kai audėjai, vėlikai, gelumbininkai – visi šie amatininkai grįš namo.

Van Eikas lengviau atsiduso. Tyla pagaliau atgaus savo teises šiame mieste, kur visą dieną ausis erzina pjūklų džyrinimas, iš piltuvų byrančių grūdų šiužėjimas, šunų amsėjimas – tų, kurie be kaklasaičio sprunka nuo juos nudobti siekiančių šungaudžių, *hondeslagers,* kuokos, ir

tų, kurie priklauso riteriams ir kurių niekas nebūtų drįsęs paliesti, – kurtinamas žuvėdrų klyksmas, tekėlų dūzgesys, audimo staklių stuksenimas, klumpių bildesys grįstomis gatvėmis ir vežimų dardėjimas. Kartais jis gailėdavosi nusipirkęs šitą namą Briugės centre. Per vėlu.

Pro jo pirštus lėtai nubiro pora Veronos žemės kruopelių. Sąlytis su šilta, beveik goslia medžiaga pažadino prisiminimų spiečių: kalvas, apjuostas plačios lygumos, Adidžės upę, apžilpintą saulės, ir tarp jų – Veroną, rausvo marmuro miestą. Tai įvyko prieš trejus metus. Kunigaikštis jį pasiuntė pas Alfonsą V Aragonietį, tuo metu buvusį Venecijos srityje. Sustojęs pailsėti Veronoje, jis susipažino su Antoniju Pizanelu. Nors jų tapysena buvo viena kitai priešinga, tarp flamando ir piziečio spontaniškai užsimezgė draugystė. Visiškai įtikėjęs nauju draugu, Pizanelas nusivedė jį į Šv. Anastazijos bažnyčią parodyti jam savo paskutinės freskos. Koks šedevras tas *Šventasis Jurgis ir princesė*! Vyras, moteris, sustingę, pasinėrę į jaudinantį atsisveikinimą – sukrečiantį išsiskyrimą, kurį iki begalybės pratęsia keistai ištuštėjęs, nerimastingas miestas, apvainikuotas persiliejančiomis spindinčių bokštų spalvomis. Ginkluoti kareiviai, kartuvėse kabantys gyvuliai, ir tie statistai, tarsi svetimi tragedijai.

Mirtis, skausmas, stygius, beprotybė. Amžini menininko palydovai. Prie Dievo neužsitraukiant bausmės priartėti nevalia – reikia sumokėti duoklę, kaip mokamas mokestis už plaukimą šliuzais.

Van Eikas, beveik nenoromis, supylė žemės trupinius į indelį ir žengė porą žingnių prie lango, atverto į sodą. Dangų gobė miglos skraistė. Beveik nebuvo matyti liepos, kurią taip mėgo tapytojas. Šviesa sklido liūdnai blyški, negyva. Tačiau drobė, užsakyta Nikolajaus Roleno, laukė paskutinio potėpio. Šis asmuo buvo ne tik vienas įtakingiausių žmonių Portugalijos karalystėje, bet ir pilkoji eminencija, svarbiausias kunigaikščio bendradarbis. Tad, tarė jis pats sau, tvirtybės, drąsos, nesvarbu šviesa!

Buvo bežengiąs prie molberto, tik staiga, suraukęs kaktą, sustojo kaip įbestas. Prikišo nosį prie lango. Keista... Išilgai akmeninės tvo-

ros, skiriančios jo namą nuo kaimynų Vermeilenų namo, šmėstelėjo kažkieno siluetas. Būtų galėjęs prisiekti, kad šmėstelėjo; nebent pasivaideno. Nusprendė, kad reikia išsiaiškinti. Išpuolė laukan, įsisiurbė akimis į miglą. Nieko. Nužingsniavo iki sodelio galo. Nė gyvos dvasios. Jį tikriausiai apgavo šešėlių žaismas. Gūžtelėjo pečiais ir grįžo atgal į dirbtuvę. Žengiantį pro duris per slenkstį jį vėl persmelkė baimė. Atgręžė žvilgsnį į „katedrą" ir lengviau atsiduso: durys buvo uždarytos; viskas atrodė kaip visada. Nurimęs čiupo kiaunės plaukų teptuką ir pamerkė į puodelį. Padvejojo, iškėlęs ranką, paskui įstabiai tiksliu mostu ėmė kloti atšvaitus ant Nikolajaus Roleno brokato mantijos.

IV

Atėjęs į Turgaus aikštę, prie Gervės, Janas sulėtino žingsnį, kad neskubėdamas galėtų pasigėrėti keista mašina. Jam visados didelį įspūdį darė didinga medinė konstrukcija. Lynai, kurie vėjui papūtus suposi tarp dangaus ir vandens, privertė jį atšlyti. Atsarga niekada gėdos nedaro. Išilgai stačiašlaičio stogo ryškėjo koks dešimtis figūrų, išsirikiavusių viena paskui kitą, vaizduojančių ilgakojus pelkių paukščius, dėl kurių šis statinys ir gavo tokį vardą.

Jo dėmesys nukrypo į du didžiulius kiauravidurius krumpliaračius, įtaisytus pamato kairėje ir dešinėje. Jie nejudėjo. Bet vos pasirodžius pirmai gabarai, sulig budėtojo ženklu, jie ims suktis, varomi vien tik viduje esančių žmonių jėgos. Tarsi automatai, šie *kranekinders*, uždaryti mediniame apskritime, valandų valandas tryps vietoje, o virš jų galvų kanapinės virvės leisis laivo denio link, pasiimdamos jo ryšulius.

Gervė buvo Briugės simbolis, toks pat kaip ir Damo šliuzas. Panašios į ją nebuvo nei Flandrijoje, nei kitur. Aplinkui šurmuliavo neįprastas šiam metų laikui bruzdesys. Žmonės plušėjo, stumdėsi, statė

prekystalius ir pinigų keitimo stalus. Užeigos keitė rūbą, kad tinkamai pasitiktų didįjį įvykį: mugės atidarymą. Šįmet ji neįprastai prasidės pavėlavusi net du mėnesius.

Janas sudvejojo, kokia kryptimi pasukti. Iki varpo, skelbiančio metą užsidaryti namuose, dar buvo dvi valandos. Jį nelabai žavėjo grįžimas į namus Nev Sen Žilio gatvėje. Van Eikas tikriausiai pasinėręs į Roleno portreto tapybą, ir jo pašnekovais bus tik Pilypas, Pyteris ir Margareta. Pastaroji, matydama jį dykinėjant, žinoma, pasinaudos proga užkrauti jam vieną tų lažų, kuriuos tik ji sugebėdavo išgalvoti.

Ne. Jis iš tiesų neturėjo noro taip anksti grįžti. O be to, ta baisi tuštuma sieloje, kamuojanti jį nuo ryto.

Aplinkui mediniai fasadai, langai su perdaliniais aidėjo ilgesingu ūžesiu, kuris paskui slopo ant lygių Rejės vandenų. Staiga jis ryžosi. Nužingsniavo išilgai Burgo aikštės, patraukė pagal Rozero krantinę, išvinguriavo per gatvelių raizgyną ir vėjo pašiaustais plaukais išlindo prieš Vaterhalę. Iškilęs virš Rejės trobesys buvo jūrų gyvenimo židinys šiame mieste. Čia atplaukę gabarai iškraudavo prekes, paimtas iš galerų, kurios dėl savo per didelės grimzlės turėdavo sustoti aukštupyje, prieuosčiuose. Taip pat čia, sustoję planšyras prie planšyro, jie pasikraudavo Ipro ar Poperingės gelumbių, laužtų akmenų iš Turnė karjerų ir dar daugybės kitų dalykų.

Seniai stebėdamas jų manevrus, Janas sužinojo, kaip vadinasi kiekvienas laivas ir net kokiais mokesčiais kiekvienas jų apdedamas: loseboigas, skarbuaza, hegbotas, skuta... Nors jie skyrėsi dydžiu, irklais ir vairu, jų bendra savybė buvo ta, kad jie galėjo nuplaukti iki Briugės centro, iki Turgaus aikštės, ten, kur nebūtų galėjusi priplaukti nė viena galera. Vaterhalėje buvo taip pat luotų, kuriais jūs galėdavote, pagal savo norą, paplaukioti upe ar nukeliauti net iki Zvyno įlankos. Janas nusižiūrėjo vieną jų – jis ruošėsi atsistumti nuo krantinės. Šoko į luotą ir vos neįkrito į vandenį. Pasikeiksnojęs jūrininkas liepė sėstis ant suolo.

Oras buvo švelnus, Rejės vingiai menkai tepasišiaušę bangelė-

mis, kurias kėlė ten ir atgal siuvančios valtys. Jie praplaukė pro Šv. Valburgos bažnyčią ir teismo raštinę. Netrukus išniro Šv. Išganytojo varpinė, atšiaurus moterų vienuolyno siluetas, palinkęs virš Amūro ežero, ir didžioji mašina, skirstanti geriamąjį vandenį į viešus šulinius. Toliau – šliuzas. Vos tik dvigubiems šliuzo kameros vartams užsivėrus, septyni uždoriai išpylė savo vandenis – putojančius, kunkuliuojančius. Bangų nešama valtis nejučiomis pakilo dangaus mėlynės link. Iš vienos pusės stiepėsi Briugės sargybos bokštas, iš kitos didžiuliai Termeideno, Ostkerkės ir Lisevėgės bokštai, nelyginant švyturiai išsirikiavę pakrante. Šliuzą perplaukę jie įsuko į Lyvą, kanalą, vedantį į Sluisą.

Sluisa – tai sapnas atviromis akimis...

Aplink uostą banguojančios kopos taškė ant jūros paviršiaus pastelinius šešėlius. Tolumoje, anapus įlankos, virpėjo atvira jūra ir horizonto linija, kurią nematomi pirštai tarsi ištempė iki begalybės. Čia Janas jautėsi tikrai gyvenąs, čia į jo kūną smelkėsi viskas. Druskos kvapai ir drėgna rūkų glamonė, burių pliaukšėjimas ir jūreivių šūkščiojimai, duslus dundesys, laivo korpusui atsitrenkiant į užtvaras, ir ilgesingas bangų teškenimas: viskas jam buvo stebuklo šaltinis. Jis griuvo ant medinio borto, iškėlė pėdas į viršų ir iki valiai sotinosi jį supančiu gyvenimu.

Vienas jūrininkas pasakė kartą šį sakinį, išlikusį jam atmintyje: „Laivai kaip žmonės, kiekvienas turi savo istoriją...“ Šitas kogas su savo šaukšto pavidalo nosimi ir didele keturkampe bure, pririšta prie ilgosios rėjos, žinoma, turi savo istoriją. Iš kokios pasaulio šalies jis atplaukia? Veikiausiai iš Fryzų salų, o gal iš Baltijos jūros. Tikra yra viena: jis yra beveik išnykusios laivų šeimos palikuonis, nes Sluisoje vis rečiau ir rečiau gaudavai pamatyti kogą. Šito negali pasakyti apie tuos danų laivus, atpažįstamus tarp visų iš savo apkalos, apie tuos laivus su bokšto formos jutu, besipuikuojančius uosto, kuriame buvo registruoti, antspaudu: Jarmuto, Duvro, Hastingso, La Rošelės.

Nuo to laiko, kai ėmė bastytis po uostą, Janas iš pirmo žvilgsnio

gebėjo atpažinti laivo kilmę. Tarp tų skiriamųjų ženklų svarbiausi yra vantai: jei jie aprūpinti skridiniais ir ilgais skrysčiais, laivas gali būti tiktai lotynų; jei su horizontaliais lynais, tai laivas iš Šiaurės. Tarp kitų išaiškėjusių paslapčių Janas ypač įsidėmėjo tą, kurią jam atskleidė kartą vienas jūreivis portugalas – apie tą stulbinamą išradimą, kuris vadinamas „magnetiniu akmeniu" ir pasižymi gebėjimu krypti į šiaurę. Tai dėl jo laivai nebepasiklysdavo apniukusiu oru ir nakties metu. Šiuo akmeniu daugiausia naudojosi Vidužemio jūros jūreiviai; Šiaurės laivai jį įsitaisė tik vienas kitas; plaukiodami negiliais vandenimis, jie orientavosi pagal svambalą.

Janas vėl nukreipė žvilgsnį į prieplauką ir į laivus. Kai pagalvoji, kad šiam pasauliui gresia pavojus vieną dieną išnykti! Tą dieną mirs Sluisa ir Briugė kartu. Senieji jūreiviai, tie, kurie moka skaityti iš putų, tai žino. Jie žino, kad baisi negalė diena iš dienos, savaitė po savaitės ėda jūros dugną, kad įlankos tyko siaubingas galas: užnešimas smėliu. Paskutinėmis žiniomis valdžia numatė kasti kanalą Blankenbergės link. Bet ar tas planas išvys kada nors dienos šviesą? Nors jūros dugnas čia nuolat valomas, kai kurie locmanai jau baiminasi įplaukti į Zvyno įlanką. Kiti pranašauja, kad jei ir toliau jūros dugnas bus užnešamas smėliu, jie bus priversti gabenti krovinius, skirtus miestui, lichteriais, ko gero, net vežimais! Koks likimas laukia Briugės be jūros? Jis įsivaizdavo uostą, surytą smėlio, ir galutinai ant seklumos užsėdusių galerų nekropolius. Pasaulio pabaiga.

Bet šiandien Briugė ir Sluisa dar gyvos. Vien tik šiuo metu uoste snūduriavo apie trisdešimt laivų. Po teisybei, ne kažin kas. Kitais laikais Janas suskaičiuodavo daugiau nei keturis šimtus, tik vieno jūros potvynio metu! Ir tai dar ne kažin kas, palyginti su tuo didingu įvykiu – Venecijos galerų sugrįžimu. Jos atplaukdavo rugsėjo pradžioje...

Jos grįžta... Pakrantėje garsiai gaudžia visi varpai. Horizonte išnyra galeros. Mažučiai taškeliai, pasimetę jūroje, jos ima didėti, virsta tvirtovėmis. Aure jos! Ne toliau kaip už keleto kabeltovų, ir aiškiai matyti vyrai, plušantys ant denių, pergalingas šv. Morkaus liū-

tas, išsiuvinėtas ant šilkinių vėliavėlių. Vilkstinės priekyje išdidžiai plaukia laivas flagmanas, ir Sluisa, susijaudinusi, įsitempusi, tėra tarsi mylimojo laukianti moteris. Kiek jų? Dešimt? Dvidešimt? Nesvarbu skaičius, nes jūs žinote, kad to, kas yra jų triumuose, pakaks jūsų svajoms likusią metų dalį.

Po ilgų klajonių, kurių metu jos apiplaukė Ispanijos, Portugalijos ir vandenyno pakrantes, jos užtvindys miestą aukso ir sidabro srautais, Kipro vynais, Finikijos audiniais, Vengrijos kailiais, medvilne – neapdirbta ir suverpta, vašku, pasakiškų kvapų aromatais, gumiarabiku, šilkais ir Venecijos stiklais, Narbonos medumi ir Gaskonės vynu. Praslinks ruduo, žiema, flotilė kantriai lauks sugrįžtančio šiltojo metų laiko. Vieną rytą ji vėl išplauks į Serenisimą. Po metų grįš. Tikrai.

O tiksliai – mažiau negu po dviejų mėnesių...

Janas staiga sutrikęs pašoko. Po paraliais! Jis visai užmiršo užeiti pas mesirą Kornelį pasiimti Van Eiko užsakytų pigmentų. Puolė prieplaukos link ir meldė šventąjį Bovaną atsiųsti jam baržą, išplaukiančią į Briugę. Kur buvo jo galva?

Tą valandą, kai vaikinukas įžengė į Aklojo Asilo gatvę, saulėlydis plaikstėsi aplink sargybos bokšto strėlę, ir lengvutė migla draikėsi po lipnų grindinį. Tarsi stengdamasis apsisaugoti nuo nematomo pavojaus, Janas prisispaudė prie krūtinės skrynelę, pasiimtą iš Kornelio, ir paspartino žingsnį; jis baiminosi tos valandos, kai dangus dvejoja.

Priėjęs skliautą, permestą per du žemus namus, jis tarėsi pastebėjęs pro vieną langą su perdaliniais provokuojamai į jį žiūrinčią figūrą. Lygiai tą akimirką už kažko užkliuvo jo koja. Jis prarado pusiausvyrą, krito kniūpsčias ir, trinktelėjęs kakta į žemę, pasijuto betysąs leisgyvis gatvėje. Keikdamasis, plūsdamasis atsikėlė, surado savo brangiąją skrynelę ir ėmė ieškoti, kas čia kaltas dėl jo griuvimo. Iš pradžių nieko neįžiūrėjo; gatvė skendėjo prieblandoje. Paskui pastebėjo koją. Apmauta minkštos odos pėdkelnėm, ji kyšojo iš sienos įdubos.

Janas atšlijo per žingsnį, jo akys nuslydo pėdkelnėmis, liemene,

krūtine aukštyn iki veido. Siaubingas reginys privertė jį atšokti atgal taip smarkiai, kad jis ir vėl vos nepargriuvo.

Tai buvo vyro veidas – baisus, persigandęs savo pačio mirties. Be kančios, atsispindinčios jo sudarkytuose bruožuose, siaubingiausias buvo žvilgsnis. Skeleto žvilgsnis. Nieko neregintis žvilgsnis. Išbadytos akys, pritvinkusios sukrešėjusio kraujo, stebeilijo į Janą su tokia įstanga, jog vaikas tarsi pajuto jas skverbiantis jam į sielą.

Gerklė perrėžta sulig kaklu, lavonas susmukęs, pečiais atsirėmęs į akmenį, išsekusio girtuoklio poza; rankos pasigailėtinai kybo išilgai kūno. Tarsi vienas tų ryšulių, užmirštų rūke ant Sluisos krantinių. Šį makabrišką reginį papildė viena itin įdomi smulkmena: iš vyro burnos biro žalzgani milteliai, kuriuos Janas be vargo atpažino – Veronos žemė.

Suakmenėjęs jis neįstengė atplėšti akių nuo reginio, spoksojo į jį nesveikai apžavėtas. Pirmą kartą matė negyvėlį. Nors jam visados rodėsi, kad tai ne itin smagus reginys, šis negyvėlis įkūnijo blogiausius jo būgštavimus. Kas tai? Suskambo sargybos bokšto varpas, sukaukšėjo klumpės, artėjančios prie Aklojo Asilo gatvės, ar dulksna virto liūtimi? Jis vienu gaistu atgavo nuovoką ir jėgas – nešti kudašių, sprukti kuo toliausiai nuo žmogaus išdurtomis akimis.

Dar niekad tikriausiai atstumo, skiriančio jį nuo Nev Sen Žilio gatvės, nebuvo nubėgęs taip greit. Atsidūręs prie durų, keletą kartų iš visų jėgų pasibeldė. Po begalinio laukimo durys atsivėrė, pasirodė Margareta, prisirišusi prikyštę, įsisprendusi rankas į šonus. Nužvelgė jį su nuostaba, atmiešta priekaištu. Nespėjo šūktelėti iš pasipiktinimo, nes jis įsiveržė į vidų, leidosi strimgalviais per prieškambarį, užduseęs įlėkė į dirbtuvę. Rado ten Van Eiką ir Petrusą Christų.

– Metre Van Eikai! Aš jį mačiau. Negyvėlį. Išdurtomis akimis... Aš...

Tapytojas suraukė kaktą.

– Ką čia paistai? Paprastai tu neieškai pasiteisinimo. Ar žinai, kelinta valanda?

– Prisiekiu, tai tiesa! Mačiau jį, tikrai mačiau!

Van Eikas persimetė apdairiu žvilgsniu su Petrusu ir čiupo vaikui iš rankų skrynelę:

– Pirmiausia padėkime šį lobį į saugią vietą. Dabar atgauk kvapą ir paaiškink, koks čia reikalas.

Susijaudinęs Janas įsileido į smulkų savo nuotykių apsakymą, stengdamasis nieko nepraleisti. Kai baigė, jo pašnekovo veidas jau buvo pasikeitęs. Lengvabūdiškai nusiteikęs pirmomis akimirkomis, dabar jis surimtėjo.

– Iš tikrųjų... jis artėja. Antverpenas, Turnė, šiandien Briugė.

Suvokęs, kad temsta, įsakė:

– Petrusai, pašviesk. Nieko nebematyti.

Jaunuolis skubiai uždegė visą eilę žvakių, išdėstytų geltono vario indeliuose, ir pareiškė:

– Ir šį kartą vėl mūsų brolijos žmogus...

Van Eikas paprieštaravo.

– Nagi, mielasis! Net jeigu tai ir tikėtina, mes dar nesame tikri.

Pasakė tai nepakeldamas balso, bet jo tvardymasis bylojo apie didelę įtampą.

Vėl prabilo:

– Kas gali pastūmėti žmogų žudyti tapytojus? Jeigu tai tikrai tapytojas. Kodėl?

Petrusas tarytum dvejojo.

– O... jei atsakymą žinote jūs?

– Ką sakai?

– Kalbėjome apie tai vakar vakare. Pirmosios dvi aukos nebuvo jums nepažįstamos. Ar galėtų tarp jų ir jūsų būti ryšys?

– Žinoma, tas ryšys yra: ir jo vardas tapyba. Štai ir viskas.

Petrusas prasižiojo, norėdamas atsakyti, bet Van Eikas tęsė pradėjęs:

– Beje, jei šito žudiko galvoje būtų kokia nors sąsaja, padaryčiau vieną vienintelę išvadą: artimiausias taikinys – aš.

– Ne, ne... – sumizgo Petrusas. – Tai ne...

– Šiaip ar taip, kokiam galui spėlioti, ko nežinome. Ir, kaip jau sakiau, dar neįrodyta, kad trečioji auka yra mūsiškis.

Jo tonas buvo beveik toks pat rimtas, kai pridūrė:

– Geriau pažiūrėkime, ką mums Janas parnešė iš Kornelio, ir prašykime Dievą, kad nieko nebūtų sudaužęs krisdamas.

Padėjo skrynutę ant darbo stalo, atsargiai ją atvožė ir parodė apie dešimtį įvairiaspalvių flakonėlių, užkimštų kamštinio ąžuolo kamščiais. Paėmė vieną jų ir iškėlė prieš žvakės šviesą. Liepsna tuoj pat atsimušė stiklinėje sienelėje, įkvėpdama gyvybę gražios rudos ochros grūdelių pasauliui.

– Gėrėkis, Petrusai, kokia nuostabi šitos degintos Sienos žemės kokybė! Ji išskirtinė. Turiu pripažinti, kad tas sukčius Kornelis neturi lygaus sau, kai reikia sumedžioti gražiausius pigmentus.

Čiupo kitą flakonėlį, švytintį puikiu žydru mėliu.

– Esu tikras, kad nežinote, iš kur kilęs šis stebuklingas lazuritas. O jis atkeliavęs iš mums šiandien žinomo pasaulio galo, iš tokios tolimos srities, kad norint ją pasiekti reikėtų turbūt keliauti metų metus. Badaskano! Sakoma, kad akmenį į Veneciją atgabeno labai seniai Venecijos pirklys, vardu Markas Polas. Šis pigmentas yra tokio nepaprasto tvarumo, jog aš leidžiu sau pasvajoti jame esant amžinybės dalelyčių.

Tylomis Van Eikas ištraukė vieną po kito flakonėlius ir išdėliojo juos prieš save: juodąją spalvą, išgautą iš sudegintų vynuogienojų, Sinopo raudonį, Neapolio geltonį, *terra rosa*, auripigmentą...

– Paprastiems mirtingiesiems spalva tėra spalva. Mes, tapytojai, žinome, kad kievienoje jų slypi užkoduota kalba, kad kiekviena jų – atskira asmenybė. Pasitenkinti tik išore – tai tarti, kad visi mūsų drobių niuansai neatskiriami nuo trijų spalvų motinų: mėlynos, raudonos ir geltonos, o mes matome, kad deriniai, gaunami panaudojus dvi spalvas motinas, niekada nepajėgs varžytis su natūraliai spalvotais pigmentais, kuriuos mums dosnia ranka teikia gamta.

Nutilo, norėdamas pažiūrėti, kokį įspūdį daro jo žodžiai. Bet bu-

vo visiškai aišku: nei Petrusas, nei Janas jo iš tikrųjų nesiklausė. Berniuko veide dar ryškėjo siaubas, patirtas prieš valandėlę.

– Mano dėstymas, matyt, ne per daug jus žavi, – tarstelėjo Van Eikas.

– Klystate, – paprieštaravo Petrusas. – Bet netrukus suskambės varpas, skelbiąs metą užsidaryti namuose. O Laurenso namai kitame miesto gale.

– Suprantu...

Jis ėmė dėlioti pigmentus į skrynelę ir pridūrė:

– Eik nebegaišdamas. Patekti sargybiniams į nagus ne kažin koks malonumas.

Petrusas skubiai atsisveikino su šeimininku ir pasišalino.

Van Eikas įdėjo paskutinį flakonėlį ir suniurnėjo, tarsi balsiai galvojąs žmogus.

– Žinoma, gyventi Briugėje šiuo metu nelabai smagu...

Paklausė Janą:

– Neužmiršai, kad rytoj auštant iškeliaujame į Gentą? Tikiuosi, oras ten nebus toks slogus...

V

Patižusios lygumos ir jūrų potvyniai, atkaklūs priešiškos jūros žvalgai, kurie diena iš dienos stengiasi atsikeršyti pergalingiems polderiams. Eilės tuopų, pervargusių nuo kovos su vėjais. Begaliniai monotoniškas kelias, vyniojąs savo kaspiną beviltiškai plokščio horizonto link. Virš visa ko – baimė, kad iš už kurios nors gyvatvorės iššoks grėsmingieji „odlupiai". Šie plėšikai, vadovaujami didžiojo Rodrigo iš Vilandrado, ne tik užgrobė Šarlję, pavertė jį savo lindyne, bet jau daugiau kaip metai apdėjo mokesčiais tokius svarbius miestus kaip Niuji ar Osonas. Žmonės porino, kad net valstiečiai sudarinėją su jais sandėrius. Paskutinėmis žiniomis kunigaikštis, kuris, įsitrau-

kęs į diplomatines dvikovas, iki šiol buvo palikęs jiems laisvas rankas, dabar parodęs ketinimą pasiųsti savo dalinius prieš šitas visuomenės atplaišas. Kol kas, šiaip ar taip, keliai saugiausi buvo žiemą. Ir ne be pagrindo: tada jie beveik neišvažiuojami.

Taigi Janui ir Van Eikui tikrai palengvėjo širdis, išvydus smingantį į viršų Gento sargybos bokštą – pilką, stačiakampį bokštą, remiantį balzganą dangų.

Miestas, įsitvirtinęs už savo fortifikacijų, drėkinamas ramių Liso vandenų, iš pažiūros atrodė prabangus ir giedras, bet po šia prabanga ir giedra slėpėsi maištinga ir nesutramdoma dvasia. Kunigaikštis pats ją savo kailiu patyrė, kai pareikalavo, kad Flandrijoje apyvartoje esantys pinigai būtų perlydyti ir iš jų pagamintos naujos aukso ir sidabro monetos, trečdalį šitų ekiu svorio perimant į Burgundų iždą. Gentiečių reakcijos nereikėjo ilgai laukti: prasidėjo staugiančios eisenos, buvo užpultas kalėjimas, išskersti magistrato tarėjai. Kunigaikštis galiausiai buvo priverstas sumažinti apetitą ir pasilaikyti savo skryniose tik septintą dalį flamandų monetų svorio. Taigi Gento gyvenimas susidėjo iš sukrėtimų, maištų, kuriuos pertraukdavo atlyžio laikotarpiai.

Šventojo Jono bažnyčia buvo įsiterpusi tarp halės ir tvirtovės, priklausančios tolimam vietos didikui, apylinkės žmonių pramintam Žeraru Velniu tikriausiai dėl keistai rudos jo odos spalvos. Van Eikas, pasikabinęs per petį odinį maišą, pakilo šventoriaus pakopomis ir sustojo prieš portalą. Sakytum dvejojo: eiti vidun ar ne.

– Kas jums? – sunerimo Janas.

Dailininkas, pajutęs svaigulį, pakėlė ranką prie kaktos.

– Su šia vieta susiję tiek prisiminimų. Tai, ką aš išgyvenau čia, užtušavo mano atmintyje ištisas kertes, kad įsirėžusi teišliktų joje mano gyvenimo esmė: altorius ir Hubertas, mano brolis. Nežinau, ką iš mano kūrinių išlaikys tapybos istorija, bet, man rodos, jeigu ji turėtų ką nors išsaugoti, tai būtų čia, Šventojo Jono bažnyčioje.

Van Eikas giliai įtraukė oro ir įžengė į vidų. Sustojęs prieš didįjį altorių, uždegė ten esančias žvakes, ir iškart sutvisko visos pasaulio grožybės.

– Žiūrėk!

Dvylika ąžuolinių lentų, dvylika atlapotų sąvarų žėrėjo šlovinga didybe.

Nuo audinio klosčių iki ištvinkusios gyslos, nuo fontano bronzos iki jaudinančio trapaus nėrinio – viskas alsavo didinga tobulybe, dievišku dvelksmu. Dar niekados per visą savo trumpą gyvenimą Janas nebuvo stojęs į akistatą su tiek grožybių iš karto. Dievas, rojus, pragaras, kuriuo jam išūžė ausis Katelina – jie visi buvo čia.

Tereikėjo ištiesti ranką, ir jie – tavo.

– Tai... tai nuostabu, – suvapėjo jis.

Epitetas jam pasirodė silpnas. Bet kokie žodžiai būtų galėję nusakyti tą kūrinį?

– Eikš arčiau. Atskleisiu tau vieną šio retabulo – didžiojo altoriaus antstato – paslaptį. Atidžiai įsižiūrėk į šitą sąvarą. Ar matai tuos du raitelius?

Janas dūrė pirštu į jaunesnįjį:

– Šitos išsiplėtusios šnervės, šitas iškilus antakių lankas... Bet juk tai jūs! Šiek tiek įkūnesnis negu autoportrete, kurį nutapėte prieš kelis mėnesius. Bet tikrai jūs!

– Tu žvitrus stebėtojas. Tiesa, per tą laiką truputį sulysau. Tai tų nuolatinių kelionių kunigaikščio reikalais kaltė.

– O kas tas vyresnis vyras?

– Mano brolis Hubertas. Dvidešimčia metų už mane vyresnis.

Jis perbraukė smiliumi iš kairės į dešinę toliau kalbėdamas:

– Šis retabulas, matai, yra esmė viso to, kas surašyta mūsų Evangelijose. Centre, apačioje, po Šventosios Dvasios skleidžiamais spinduliais, aukai paruoštas avinėlis lieja savo kraują į kieliką. Sąvaros kairėje simbolizuoja Teisingumą; dešinėje – Nuosaikumą. Kaip gali įsitikinti, peizažas galiniame plane neturi nieko bendra su mūsų plyne.

Tai Viduržemio kraštų augmenija, ją man įkvėpė mano viešnagės Iberų pusiasalyje. O ten, viršutinėje dalyje, centre – amžinasis Tėvas. Dieviška figūrą supa Švenčiausioji Mergelė ir šventasis Jonas Krikštytojas. Iš vienos ir kitos pusės, nuogut nuogutėliai, mūsų pirmieji tėvai: Adomas ir Ieva. Darbą užbaigę, suvokėme, kad mes nutapėme daugiau kaip du šimtus asmenų.

– Mes? – nustebo Janas.

– Brolis ir aš.

Van Eikas atsiklaupė, praskleidė savo odinį maišą ir išsitraukė kiaunės plaukų teptuką, sandariai uždengtą indelį ir Venecijos terpentino flakoną. Nustėrusio Jano akivaizdoje jis ėmė skiesti indelyje esančius sidabro baltus dažus.

– Bijojau, kad dažas nebūtų išdžiūvęs – Dievui dėkui.

Patenkintas savo mišiniu, ištiesė teptuką Janui.

– Imk. Klausyk mano nurodymų.

Berniukas tarėsi blogai supratęs.

– Bet aš beveik nemoku piešti!

– Ne apie piešimą kalbu. Sėskis ant žemės. Tu rašysi tekstą, kurį tau diktuosiu – čia, apačioje, sąvaros išorinėje pusėje.

Nesistengdamas suprasti, Janas pakluso.

– *Pictor Hubertus e Eyck major...* – lėtai pradėjo Van Eikas.

Drebančia rašysena berniukas uoliai vedžiojo žodžius ant medžio paviršiaus. Jis taip bijojo apsirikti, kad tas kelias eilutes rašė begaliniai ilgai.

– Baigta, – paskelbė dailininkas. – Gali atsistoti.

Janas nuo prakaito išrasojusia kakta pusbalsiu išlemeno:

– *Pictor Hubertus e Eyck major quo nemo repertus incepit. Pondus quod Johannes arte secundus frater perfecit Jodocus Vijd prece fretus. Versus sexta mai vos collocat acta tueri.*

– Tai neįtikėtina! – šūktelėjo pritrenktas.

Sukaupęs visą dėmesį į rašymą, jis tik dabar suvokė šių žodžių prasmę:

– „Tapytojas Hubertas Van Eikas, kuris laikomas nepranokstamu, pradėjo, o Janas, kuris jam neprilygsta, didįjį darbą užbaigė ir iš Jodokuso Vijdo gavo užmokestį. Šiuo užrašymu šeštoji gegužės diena kviečia jus ateiti pažiūrėti kūrinio."

– Iš visko atrodo, tu ne toks blogas lotynistas, kaip maniau.

– O kas tas Jodokusas Vijdas?

– Gento tarėjas, Šv. Jono bažnyčios tarybos narys. Jis altoriaus fundatorius.

– Jei gerai supratau, jūs laikote save *neprilygstančiu* broliui?

– Jis buvo mano mokytojas. Mūsų visų mokytojas. Visko, ką žinau, mane išmokė jis – be jo būčiau niekas.

Janas parodė į retabulą:

– Niekas?

– Didžiuma šitų sąvarų ne mano, bet Huberto darbas. Tik štai aš taip priartėjau prie jo meno, kad niekas negali mūsų atskirti. Jo ranka tapo mano ranka, jo meistriškumas – mano meistriškumu. Štai kodėl šiandien aš norėjau jam pareikšti pagarbą. Nenoriu, kad būsimosios kartos man nepelnytai priskirtų tai, kas priklauso tiek pat kitam. Aš prisidėjau prie šito šedevro, bet esmė yra Huberto. Beje, reikalas nesibaigia tik altoriumi. Daug paveikslų, nutapytų mano brolio ranka, gali vieną dieną būti priskirti man.

Jis tęsė su tam tikra įtampa:

– Yra kitas kūrinys, po teisybei, ne toks reikšmingas kaip altorius, bet ir jis gali būti priskirtas man.

– Kas?

– Maldaknygė; ją Hubertui užsakė Vilhelmas IV. Jo miniatiūros nepakartojamos.

– Aš niekad nemačiau jos ant jūsų lentynų. Kur ji?

Van Eikas paslaptingai nusišypsojo:

– Saugioje vietoje.

– Tai yra?

– Saugioje vietoje...

Nebuvo prasmės spyriotis. Jau seniai Janas įprato į šitas paslaptis, kurioms dailininkas, regis, jautė ypatingą pomėgį.

Jaunuolį užliejo jaudulys. Jis jautėsi ir sukrėstas Van Eiko pasipasakojimu, didžiavosi, kad tasai patikėjo jam savo meilę broliui, ir gėrėjosi tokiu nusižeminimu.

– Tai, ką jūs ką tik padarėte, teikia jums garbę. Bet aš vis dėlto manau, kad jūs esate tapytojų karalius. Jūsų brolis buvo – galbūt – genijus. Bet niekas negali priartėti prie genijaus – nebent tik tas, kas pats yra genialus. Net jei turėčiau rytoj tapyti, dirbti iš peties, pasiaukoti kūnu ir siela menų menui iki mirties, aš niekad jums neprilygsiu. Turiu ne kažin kiek gyvenimo patirties, bet, gyvendamas šalia jūsų, padariau išvadą, kad meno pasaulyje esama dviejų rūšių kūrėjų: žmonės ir „kiti". Jūs priklausote „kitiems", metre Van Eikai. Prisiekiu jums!

Dailininko lūpomis slystelėjo ilgesinga šypsena. Jis palinko prie Jano, suspaudė jam smilkinius delnais ir ilgai į jį žiūrėjo. Jo bruožuose atsispindėjo užslopintas jaudulys, kuris paveikė berniuką daug labiau negu visi žodžiai. Atrodė, kad visa tai, ko nė vienas iš jų negebėjo pasakyti per tuos trylika metų, buvo išsakyta staiga šiuo nebyliu dialogu. Van Eiko veide ryškėjo liūdesys, užgulęs jį su Huberto mirties prisiminimu, liūdesys, į kurį vaikas įsijautė taip nuoširdžiai, jog jis tik dar labiau skaudino širdį. Būta jame tų klausimų, tų abejonių, kurie kamuoja menininką gyvenimo saulėlydyje. Jano lūpose virpėjo žodis, kurį jis taip ilgai slėpė giliai savo viduje ir kurį dabar visos jo sielos gyslelės skatino išlaisvinti. Jis ištarė vienu atsikvėpimu:

– Tėve...

Van Eiko žvilgsnį užvilko šydas. Jis prisitraukė vaikinuką prie savęs ir ilgai laikė jį prispaudęs, netardamas nė žodžio. Jiems nereikėjo susitarti, nes ir vienas, ir kitas žinojo, kad nuo šiol nei laikas, nei išsiskyrimas neturės jiems jokio poveikio.

Van Eikas atsiplėšė, pasiėmė savo indelį, teptuką ir Venecijos terpentiną:

– Eime.

Jie netruko susirasti „Raudonojo Gaidžio“ užeigą, kur metras buvo įpratęs apsistoti. Davęs užsakymą užeigininkui, jis atsilošė, nugara atsirėmęs į sieną, susimąstė.

Salėje kalbos buvo trankios, atsidavė alumi bei bordo vynu. Nors magistrato buvo uždrausta, bet iš tarškėjimo, sklindančio iš vieno užmaskuoto salės kampo, galėjai spėti, kad kai kas žaidžia triktrak partiją, o gal net kauliukais. Tamsa pynėsi su šviesa, ir iš šitų ūkų niro įraudę audėjų veidai, išblyškę milo vėlėjai, mokytos notarų fizionomijos, pilvoti pirkliai ir bankininkai lombardai. Tarp linksmų balsų nežymiai pleveno šlapimo kvapas, skleidžiamas prijuosčių, kurių nenusirišo kai kurie netašyti odų dažytojai baisingai ištepliotais mėlyna ir indigo spalva pirštais.

– Sakyk, Janai, – paklausė staiga dailininkas, – ar tu laimingas pas mus?

Nustebintas berniukas kurį laiką delsė prieš atsakydamas:

– Taip.

Jis paskubėjo patikslinti:

– Todėl, kad esate jūs.

– Žinai, Margareta gali kartais atrodyti šiurkšti, bet nereikia ant jos pykti. Jai užeina negeras ūpas. Man rodos, sielos gilumoje ji tave myli.

Janas liūdnai šyptelėjo. Jam geriau patiktų, kad ši meilė, jeigu ji tikra, apsieitų be tokio atspalvio.

– Atvirai šnekant, ji niekados nemylėjo manęs kaip motina. Kaip myli Pilypą ir Pyterį.

– Mano supratimu, tu per daug iš jos reikalauji. Motina yra motina. Jos niekas nepakeis.

– Tėvo taip pat. Tačiau...

– Ką?

Janas nudelbė akis, nedrįsdamas kalbėti toliau, paskui beveik maldaujamu tonu paklausė:

– Jūs mane mylite, tiesa?

Van Eikas stipriai suspaudė paauglio ranką:

– Myliu tave, Janai. Taip, kaip myliu Pilypą ir Pyterį.

Stengdamasis išsivaduoti iš per stiprios įtampos, jis tarstelėjo prisidengęs sąmoju:

– Bet aš – dailininkas su visais šio pašaukimo nesaikingumais!

Janas, krimsdamas kvietinės duonos kriaukšlę, šiek tiek šiurkštokai pasiteiravo:

– Kaip manote, ar mano tėvai gyvi?

Van Eikas nustelbė perbėgusį virpulį:

– Ką sakai?

Janas pakartojo klausimą.

– Ką galiu atsakyti? Manau, kad taip.

– Dėl tėvo – nežinau. Bet motina tikrai gyva. Esu net įsitikinęs, kad ji gyvena Briugėje.

Van Eikas žvelgė į jį sutrikęs.

– Kaip tu gali taip tvirtai teigti?

– Todėl, kad kai kuriomis dienomis jaučiu, jog ji šalia, taip arti, kad galėčiau ją paliesti.

– Na štai! Neįsivaizdavau, kad tau į galvą lenda tokios mintys.

– Tačiau lenda. O kai ima per ilgai grumdytis galvoje, mane pagauna pyktis.

Jis nutilo, kaip per daug prasitaręs žmogus.

– Tęsk toliau, – padrąsino jį Van Eikas susidomėjęs. – Kodėl pyktis?

– Ar prisimenate Liliją?

– A... taip. Tą katę, kur priglaudėme? Taip?

– Taip. Kai ji atsivedė kačiukų, atsimenate, kaip ji juos globojo; kai tik bandydavau juos iš jos atimti – išleisdavo nagus. Matot... – užbaigė paauglys su kartėliu, – net gyvuliai nepameta savo mažylių.

Dailininkas ne iš karto atsakė. Jis pakėlė alaus bokalą, pakreipė, kad sutviskėtų jo alaviniai šonai, ir perbraukęs pirštu pastatė atgal ant stalo.

– Klysti, Janai. Kiekvienas, kas teisia nežinodamas, klysta. Ką žinai apie tą moterį? Nieko. Tam tikru požiūriu tai būtų pasmerkti vieną iš mano drobių, apie kurias būtum iš paskalų girdėjęs, bet jos nematęs. Tu su panieka kalbi, kad ji tave pametė... Žinok, kad toks pametimas kartais gali būti gražiausia meilės apraiška.

Jo balsas sutvirtėjo ir staiga, su netikėta jėga kapodamas žodžius, jis ištarė:

– Nesmerk, Janai!

Paskui pridūrė:

– Ypač savo motinos! Motinos niekada negalima smerkti. Kas gali žinoti, kokį ji išgyveno sielvartą?

Berniuko vyzdžiai patamsėjo. Jo bruožai buvo jau nebe vaiko bruožai. Juose galėjai įžvelgti suaugusio žmogaus rimtį. Jis tylėjo susimąstęs. Jo mintys nuklydo į naktis, kai jis bandydavo mintyse susikurti matinės odos, kaštoninių vyturų apjuostą veidą, varno sparno juodumo plaukus, tokius kaip jo plaukai; ji būtų galėjusi panėšėti į vieną tų moterų, kurias buvo matęs paslaptingojoje Venecijos miniatiūroje, atrastoje dailininko dirbtuvėje. Į naktis, kai jis ištisai vaizduodavosi virš jo palinkusį siluetą, glostantį jam galvelę, ligi jis užmigs, ir esantį šalia, kai jis pabus.

– Gal jūsų teisybė, – prisipažino Janas pagaliau. – Tiesą pasakius, man nebūtų kilę šių klausimų, jei...

– Ką?

– Jei Margareta dėtųsi mylinti mane.

Van Eikas nerado ką atsakyti. Jis įsmeigė į berniuką akis ir leido, kad už jį prisipažintų tyla: Margareta buvo šykšti meilės.

Jie baigė valgyti, neištarę nė žodžio. Pasinėręs į savo mintis, Janas beveik nepastebėjo, kad Van Eikas retkarčiais sutrikęs dėbčioja į jį. Kai jie stojo iš užstalės, susiruošę eiti į savo kambarį, dailininkas persigalvojo:

– Sakyk, tu nori miego?

– Nelabai.

– Juo geriau.

Jis apsigręžė ir pasuko durų link.

– Bet kur jūs einate?

– Pasivaikščioti. Oras malonus, vasara tetrunka vieną dieną. Pasinaudokime ja.

Lauke iš tiesų tvyrojo švelnus vakaras, be jokio debesėlio, dosnus Flandrijos vakaras, liovęsis meilintis kanalams ir varpinių pamatams. Jie patraukė nosies tiesumu per gatveles ir nejučiomis atsidūrė priešais Šv. Jono bažnyčią. Van Eikas sustojo. Janui toptelėjo, kad altorius ir vėl šaukia metrą, bet šisai, ilgai žiūrėjęs į pastatą, parodė į dangaus skliautą:

– Matai, Janai, nors ir kas atsitiktų, tark sau, kad ten aukštai yra žvaigždė, kuri rūpinasi kiekvienu iš mūsų. Žmogus niekados nesti iš tikrųjų vienas. Arba jei esti, tai dėl to, kad sušlubuoja atmintis.

Jis pridūrė kiek pakimusiu balsu:

– Nuo rytdienos pradėsiu tave apmokyti.

Berniukas krūptelėjo:

– Ar manote, kad galėsiu tapti pameistriu, kaip Petrusas ir kiti?

– Daugiau. Padarysiu tave didžiausią iš jų.

Jis seniai svajojo, kad ta valanda išmuš. Dabar, kai ji išmušė, jautėsi išdidus ir sykiu pasimetęs. Ir į galvą jam savaime atėjo klausimas, dažnai jį kamuojantis: ar pateisins jis Van Eiko svają?

Kai auštant jie leidosi į kelią, rytų vėjas, pakilęs taip pat su aušra, siūbavo tuopų viršūnes. Kai atvyko į Nev Sen Žilio gatvę, virš Briugės siautėjo tikra audra.

– Grįžome ne per anksti, – burbtelėjo Van Eikas.

Vos jiems peržengus namų slenkstį, prie jų puolė Margareta su nerimu veide.

– Janai, – ištarė ji susijaudinusi, – tavęs laukia civilis agentas, nori su tavim pakalbėti.

– Sekmadienį? Kokiu reikalu?

– Nieko nežinau. Jis nenorėjo nieko man sakyti.

Van Eikas apmaudžiai susiraukė:

– Ar ne mano buvo teisybė, kai sakiau, kad gyventi Briugėje šiuo metu nelabai smagu.

VI

Vyrui iš pažiūros buvo penkiasdešimt. Labai orus, tvirto sudėjimo, jaučio sprandu, nepaprastai mėlynų akių. Kaip flamandas, keistai matinio gymio, vilkėjo juodos spalvos švarką, siekiantį pusę šlaunų. Galvą dengė bebrenos kepurė plokščiu dugnu, mesdama ant nosies šešėlį.

Paveiktas lankytojo stoto, Janas apžiūrinėjo jį, tarsi milžiną, pasprukusį iš pasakos.

– Aš vadinuosi Idelsbadas.

Labai žemu, slopiu tembru kalbėjo toliau.

– Mane siunčia Menikenredės bailas. Jei neprieštaraujate, norėčiau su jumis pakalbėti.

– Menikenredės bailas? Dėl ko?

– Jūs žinote, kad užvakar vakare įvyko žmogžudystė.

– Deja, taip. Man net rodos, jog aš pirmas apie ją sužinojau.

Van Eikas pataršė Janui plaukus:

– Lavoną aptiko mano sūnus. Ar žinoma jo asmenybė?

– Sliuteris. Nikola Sliuteris.

– Sliuteris? Siaubinga! Bet ar neprivalo šiuo reikalu rūpintis Briugės valdžia?

– Iš dalies. Auka buvo Menikenredės pilietis. Jis tik trumpam buvo sustojęs Briugėje. Be to, jo šeima, palaikanti su bailu Van Peivelde ypatingus santykius, nori suprasti, kas atsitiko. Van Peiveldė paprašė ir gavo Briugės burmistro sutikimą, kad man būtų suteikta teisė vesti tyrimą vietoje.

Jis siekė atrišti savo kapšelį:

– Turiu dokumentą, pasirašytą pagal visus formalumus. Jeigu jūs...

Van Eikas sustabdė jo ranką:

– Klausykite, *minheere*, nesuprantu, kuo čia dėtas aš.

Idelsbadas nustebęs sumirksėjo:

– Ar nebuvo Sliuteris jūsų mokinys?

– Teisybė. Bet daugiau kaip prieš penkiolika metų! Beje, tada aš gyvenau Lilyje.

– Vis dėlto galėtumėte man apie jį papasakoti. Be to, ne vien apie Sliuterį kalbama. Dar yra ir tie, kurie buvo nužudyti Turnė ir Antverpene. Tikriausiai girdėjote...

Jis paskaičiavo ant pirštų.

– Vilebarkas, Vaudersas. Visi jie lankė jūsų dirbtuvę. Numanote, kad tokiu atveju...

– Sutinku, puiku, – nusileido Van Eikas nenoromis. – Tačiau leiskite man patikslinti. Tai ne Vilebarkas ir Vaudersas, bet Vile*markas*, Vau*tersas*. Tiek to! Prašau eiti paskui mane. Jausimės patogiau viduje. Įspėju, daug laiko skirti jums negaliu.

– Pažadu, aš neužtruksiu.

Atsigręžė į Janą:

– Jo liudijimas gali būti reikšmingas, ar neturite nieko prieš, kad jis eitų su mumis?

Dailininkas pratiesė ranką berniukui:

– Eime, gerai?

Van Eikas pasiūlė milžinui taburetę, o pats įsitaisė ant suolo su porankiais.

– Pašau priminti man savo vardą.

– Idelsbadas. Tilis Idelsbadas.

Janas vos neprunkštelėjo:

– Tilis? Kaip tas didvyris, Tilis Išdaigininkas?

Vyras skėstelėjo rankomis parodydamas, kad jis bejėgis.

– Aš čia niekuo dėtas. Mano tėvas nuoširdžiai garbino tą personažą. Tilis Ulenšpygelis atstovavo visoms jam brangioms dorybėms: laisvei, teisingumui, drąsai.

– Vis dėlto būtų galėjęs parinkti kitą vardą, – tarstelėjo Van Eikas, nenoromis pralinksmėjęs. – Jei pradėtume apie reikalą...

– Puiku. Kiek laiko Sliuteris dirbo jūsų dirbtuvėje?

– Apie penkerius metus.

– Dėl kokios priežasties jis iš jūsų išėjo?

– Kiek prisimenu, jo šaukėsi susirgęs tėvas.

– Kaip manote, ar galėjo jis įsigyti priešų? Ar padaryti ką nors, kas galėjo sukelti norą atkeršyti?

– Kai jis pradėjo savo mokinystę pas mane, jam buvo vos keturiolika. Ar tikėtina, kad tokiame amžiuje kas nors galėtų sukelti tiek neapykantos? Tokį didžiulį įtūžį, jog šis pastūmėtų žmogų jus nužudyti praėjus penkiolikai metų?

– Bet jis tarpais grįždavo į Briugę. Žinoma, bandė su jumis pasimatyti.

– Kiek žinau, ne.

– Keista. Darbuojasi šalia jūsų daugiau kaip penkerius metus, lankosi Briugėje ir nesistengia su jumis susitikti?

– Gal ir ketino? Iš kur man žinoti?

– Kada matėte Nikola Sliuterį paskutinį kartą?

– Prieš kelis mėnesius. Tris, penkis, neatsimenu.

– Tai svarbu. Pasistenkite prisiminti.

Dailininkas nekantriai į jį dėbtelėjo:

– *Minheere*, gal geriau pasakytumėte, kur jūs taikote?

– Aišku, noriu surasti žudiką.

– Manote, kad jis slaptosi pas mane?

Jo pašnekovas pasitenkino pakartojęs, bet tvirtesniu balsu:

– Kada matėte Nikola Sliuterį paskutinį kartą?

– Po galų! Aš atsakiau!

– Atleiskite! – šūktelėjo Janas. – Aš atsimenu. Mes susitikome jį

Burgo aikštėje. Tai buvo Šventojo Kraujo procesijos dieną. Jis, regis, taip skubėjo, kad vos manęs neapvertė.

Van Eikas vangiai tarstelėjo:

– Tavo atmintis aiškiai geresnė negu mano.

Jis apdovanojo milžiną blankia šypsena:

– Štai. Atsakymą gavote.

– Ar jis jums nieko ypatinga nepasakė?

– Nieko. Tik užsiminė apie savo būsimas vedybas su jauna florentiete, kurią sutiko keliaudamas po Italiją. Paerzinau jį dėl liepsningo ir nenuspėjamo pietų kraštų moterų temperamento ir išgyriau šiaurės moterų rimtį. Palinkėjau laimės, ir mes išsiskyrėme.

– Suprantu...

Vėjelio atneštas į kambarį staiga plūstelėjo šleikštus kvapas.

– Valtis su atmatomis, – paaiškino Janas su pasibjaurėjimu.

Kanalu plaukė atviras luotas su savo kasdieniniu kroviniu: kiaulėmis, naminiais gyvuliais, išputusiais nuo vandenų, ir pūvančia augmenija – su visu tuo, ką surinko naktiniai kanalus valantys traleriai.

Idelsbadas smalsiai paklausė:

– Vadinasi, Sliuterį radai tu, berniuk?

– Taip. Aklojo Asilo gatvėje. Ėjau namo.

– Gal prisimeni kokią ryškesnę smulkmeną? Ką nors ypatinga?

– Jam buvo perpjauta gerklė, o burna prigrūsta Veronos žemės.

– Veronos žemės, – pakartojo Idelsbadas su moksliška intonacija.

Tylėjo, mėlynas akis įsmeigęs į Jano akis.

– O prieš tai ar nepasiėmei skrynelės su pigmentais?

Janas sumirksėjo:

– Taip, bet...

– Jie buvo skirti man, – patikslino Van Eikas. – Jeigu būtumėte užmiršęs – esu dailininkas. Tas, kas jus informavo, turėjo pasakyti, kad tarp pigmentų, kuriuos buvau užsakęs, nebuvo Veronos žemės.

Idelsbadas nusilenkė su pagarba, ir nebūtum galėjęs pasakyti, ar ji apsimestinė, ar nuoširdi.

– Žinau, kas jūs, *minheere*. Ar nesate jūs vadinamas „tapytojų karaliumi“?

– Nesuprantu vieno dalyko! Kodėl dėjotės nežinąs, kad Sliuterio lavoną atrado Janas? Jūs tai žinojote, nes apklausėte Kornelį.

– Nieko panašaus. Jei aš iš tiesų apklausiau Kornelį dėl pigmentų, nei jis, nei aš nežinojome, kad čia įpainiotas jūsų sūnus.

– Pradedu nesusigaudyti.

– Ar ne iš jūsų aš tai sužinojau? „Lavoną aptiko mano sūnus.“ Tai juk jūsų žodžiai.

– Tegu. O Sliuteris? Iš kur žinojote, kad jis buvo mano mokinys?

– Jo šeima. Primenu jums, kad mane siunčia jie. Ir nors Briugė didelis miestas, ji vis dėlto yra ir kaimas.

Jis pakeitė temą:

– Ar jūs tikite sutapimais? Trys negyvėliai, visi trys jūsų mokiniai. Pripažinkit, kad yra pagrindo klausinėti.

Van Eiko pirštai sugniaužė porankius.

– Jūs užsiminėte apie sutapimus. Tai vienintelis paaiškinimas.

– Ar buvote neseniai nuvykęs į Turnė ir Antverpeną?

Dailininkas atrėžė su ironija:

– Kokio tikitės atsakymo? Ar nebuvo Vilemarkas nužudytas Antverpene? O Vautersas Turnė? – skubiai pridūrė su apsimestiniu priekaištu: – Na jau, na jau, *minheere*, šiek tiek rimčiau. Ne, aš niekad nesu lankęsis tuose miestuose.

– Tačiau jūs daug keliaujate.

– Iš tiesų, turiu šią silpnybę.

– Kokiais tikslais?

– Man rodos, tai ne jūsų reikalas.

– Buvote ir Portugalijoje...

– Tikriausiai žinote, kad buvau ten siųstas kunigaikščio Pilypo nutapyti infantės Izabelės portreto.

– Tarp kita ko, labai daili moteris. Vis dėlto ši kelionė įvyko prieš keliolika metų. Kiek žinau, jūs ką tik grįžote iš Lisabonos.

Dailininkas užsisklendė tyloje.

– Jūs iš tiesų ką tik grįžote iš Lisabonos?

Atsakymo vis dar nebuvo.

Milžinas valandėlę patylėjo, paskui vėl prabilo:

– Jei neprieštaraujate, norėčiau apžiūrėti jūsų dirbtuvę.

Šį sykį tariama Van Eiko ramybė iš karto išgaravo:

– Apie tai negali būti kalbos! Niekas, išskyrus mano artimuosius, neturi teisės ten įžengti. Štai jau dešimt metų, kai esu įsigijęs miesto pilietybės teisę ir nenoriu, kad su manim būtų elgiamasi kaip su svetimšaliu!

– Įdomu, kad paliečiate šią temą. Įsivaizduokite, prieš ateidamas pas jus peržiūrėjau miesto registro knygas. Jūs ten neįrašytas.

– Ką jūs sakote?

– Teisybę. Nieko neradau, tik 1434 metų rugsėjo mėnesio devintą dieną įrašytą vardą ir gimimo vietą, tą pačią kaip jūsų: Janą. Bet Janą iš Tegės, gimusį Maseike, Liežo srityje. Van Eiko – jokio pėdsako.

– Nesąmonė! Aš taip pat gimęs Maseike ir užmokėjau už pilietybės teisę: tiksliai dvylika livrų. Visa tai juokinga. Šiaip ar taip, į mano dirbtuvę kojos jūs neįkelsite.

– Būkite protingas. Bailas turi neribotus įgaliojimus.

Dailininkas pašoko:

– O Van Eikas turi jų dar daugiau! Niekas, girdėjote, niekas nešniukštinės po mano asmeninį gyvenimą! O dar mažiau po mano kūrinius.

– Smarkiai klystate. Bailas...

– Nusispjaut man ant bailo! Pasakysite jam nuo manęs, kad jei jis užsispirs, reikalų turės nebe su manimi, o su kunigaikščiu. Aišku?

– Labai aišku. Žinau apie jūsų ryšius su Burgundu. Esate artimas žmogus galingiesiems, *minheere*, tai didžiulė galia. Vis dėlto nesupykite, kad kreipiuosi į jūsų sąžinę.

– Esu pats savo sąžinės teisėjas. O dabar – būsiu jums dėkingas, jei paliksite mano namus.

– Jūs savo būsto šeimininkas, *minheere*.

– Šeimininkas! Metras Van Eikas!

Jis parodė pirštu į duris, ir Janas pastebėjo jo ranką drebant.

Milžinas ištarė lediniu tonu:

– Pagarba. Bet aš sugrįšiu...

Ir tyčia pabrėžė paskutinį žodį:

– *Minheere.*

Klausydamasis užsidarančių didžiųjų durų aido Van Eikas susigriebė:

– Arba tas tipas beprotis, – burbtelėjo jis, – arba nesuvokia, ką daro, o tai vis tas pats.

Sugniaužė kumštį ir užbaigė valdingu balsu:

– Tilis Idelsbadas... Šitą vardą kunigaikštis įsimins!

Janas nieko nepasakė. Jam atmintin grįžo sakinys, kurį ištarė vakar Petrusas Christus: „Ir šį sykį vėl mūsų brolijos žmogus...“ Iš kur, velniai griebtų, jis galėjo žinoti, kad tai dailininkas? Iki šio policininko apsilankymo niekas to nežinojo. Pagaliau – Aklojo Asilo gatvės negyvėlis juk galėjo būti bet kas. Iš kur jis žinojo?

Jis prasižiojo, vos susilaikė dailininko nepaklausęs, bet į virtuvę įpuolė Margareta, priviliota iš kambario sklindančio šauksmo.

– Kas atsitiko, mielasis? Jūsų pyktis turbūt nuaidėjo iki Burgo aikštės!

– Tai to storžievio kaltė! Jis mane iš vėžių išmušė. Kas per maniera klausinėti! Klastingai, beveik stačiokiškai!

Ji nukreipė kaltinantį pirštą į Janą:

– Drįstu tikėti, kad tai ne dėl jo.

– Dėl manęs?

– Ramiau, mieloji, ko tu kimbi? Janas neturi nieko bendra su šiuo reikalu.

Jos veidas vis dėlto reiškė abejojimą:

– Gerai, gerai. Mat iš šito berniuko gali visko tikėtis.

Apsisukusi ant kulnų, pridūrė:

– Laikas į bažnyčią mišių. Pavėluosime.

Drama jų laukė sugrįžus iš Šv. Klaros bažnyčios. Priėjęs prie durų, dailininkas įkišo raktą į spyną ir tuoj pat sumetė, kad šito nereikėjo: durys jau buvo praviros.

– Kas... – suniurnėjo jis. – Nejau Katelina būtų užmiršusi užrakinti.

Eidamas pirmas, peržengė per slenkstį, užplūstas niūrios nuojautos. Kažkas neįprasta tvyrojo ore.

– Katelina!

Jo šūksnis liko be atsako.

– Katelina!

– Ji gal turguje, – šnibžtelėjo Margareta.

Van Eikas paspartino žingsnį.

– Dieve mano...

Grindys buvo nuklotos lempų skeveldrų, indauja išplėšta ir šešios sidabrinės taurės, kunigaikščio dovana, dingusios. Sukrėstas jis metėsi į kitus kambarius. Visur vyravo neįtikėtina netvarka; sakytum namą būtų pakėlęs uraganas. Iš sudraskytų čiužinių virto pūkai, drabužiai mėtėsi kas kur. Bet dirbtuvėje buvo dar blogiau – pigmentai išbarstyti, indeliai išvartalioti, molbertai sulaužyti, medžio lentos suskaldytos. Viename dirbtuvės kampe tirtėjo Katelina surištais riešais ir kulkšnimis, susigūžusi, pakulų kamuoliuko, įsprausto į burną, iškreiptomis lūpomis.

– Viešpatie, susimylėk! – sustaugė Van Eikas.

Puldamas prie tarnaitės, įsakė Margaretai:

– Išsivesk vaikus!

Jis ištraukė pakulų kamštį iš burnos ir padėjo merginai atsikelti.

– Kas atsitiko?

Ji žagtelėjo, pabandė kažką pasakyti, nepajėgdama sutramdyti kūną krečiančio drebulio.

– Nusiramink... Dabar viskas gerai.

Janas stovėjo kaip įbestas tarpduryje, susijaudinęs stebėjo sceną, buvo įsitikinęs, kad jie įžengė tiesiai į siaubingą sapną.

– Kas atsitiko? – pakartojo Van Eikas.

– Nepatikėsite. Į namus įsiveržė trys vyrai vos kelioms minutėms po jūsų išėjimo. Išgirdau žingsnius. Pamaniau – ponia Margareta bus kažką užmiršusi. Vos išėjusi iš virtuvės, susidūriau akis į akį su jais. Nespėjau susigaudyti, kas vyksta, vienas iš vyrų puolė prie manęs, jauniausias, su piligrimo lazda rankoj.

– Tu nori pasakyti – su lazda?

– Ne, – pabrėžtinai pakartojo Katelina, – su piligrimo lazda. Žinote, tokia savotiška lazda, kurios galas yra obuolio pavidalo ir kurią nešioja svetimšaliai piligrimai.

– Pasakok toliau...

– Bandžiau sprukti. Žmogus trenkė man per galvą. Viskas susvyravo, pasijutau slystanti į juodą šulinį. Kai atgavau sąmonę, buvau čia, dirbtuvėje. Kažkas staugė man į ausį prasta flamandų kalba: „Kur raktas?" Jis turėjo, žinoma, galvoje raktą nuo...

– *Lieve God!** – šūktelėjo Van Eikas, apimtas siaubo.

Atsigręžė į savo „katedros" duris. Jos tebebuvo uždarytos, bet skydelis, saugojęs užraktą, gailiai kybojo beveik nuplėštas, o į duris buvo įsmeigti nulūžę durklo ašmenys.

– Būkit ramus, jiems nepavyko įsiveržti į vidų, dėl to jie iš tikrųjų pasiuto; ypač tas, kuris atrodė esąs jų vadas. Jis nesiliovė kartojęs man baisia tartimi: „Kur raktas?" Visais šventaisiais prisiekiau, – tai tiesa, – kad jo neturiu, kad tik jūs vienas jį turite. Nors galų gale patikėjo, tačiau jo įtūžis dėl to neatslūgo. Čiupo lazdą, kurią laikė jo bendras, ir ėmė talžyti viską, kas buvo aplink.

– Bet ko jie ieškojo? – šūktelėjo Janas. – Čia nėra lobių!

Van Eikas jį nutildė.

– Pasakok toliau, Katelina.

– Tai viskas. Mane surišo ir pametė tokią, kokią dabar radote.

Ji atgavo kvapą ir parodė į tašką už darbo stalo:

– Jiems išeinant, vadas staiga grįžo atgal ir va ką prikeverzojo.

* *Brangusis Dieve! (flan.) (Vert. past.)*

Van Eikas atsigręžė ir perskaitė ant sienos:

¡Tras las angustias de la muerte, las horrores del infierno!
¡Volveremos!

Jis patylėjo, po to susijaudinusiu balsu pareiškė:

– Tai turėjo įvykti...

Janas, nustebęs, vos nepaklausė jo, ką reiškia šis užrašas svetima kalba, bet nusprendė geriau patylėti.

Dailininkas ėmė žingsniuoti po dirbtuvę skersai ir išilgai, atrodė lyg užspęstas kampan žmogus. Niekas nebūtų galėjęs žinoti, kas darosi jo galvoje nei su kokiomis mintimis grumiasi. Pagaliau atitoko iš susimąstymo ir nuėjęs apžiūrėjo ąžuolines duris. Pabandė ištraukti įsmeigtus į užraktą ašmenis – tuščios pastangos.

– Janai! – įsakė jis. – Tučtuojau bėk pas šaltkalvį Van Bluką. Pasakyk, kad kaipmat ateitų čia. Supratai? Kaipmat.

– Bet jeigu jis negalės?

– Man nusispjaut! Užmokėsiu kiek norės! Na, pirmyn!

Likęs vienas, nugrimzdo į skausmingą susimąstymą. „Po mirties kančių – pragaro baisybės! Mes grįšime!"

Ispanai... Kaip? Kas juos informavo? Metas buvo pasimatyti su kunigaikščiu Pilypu. Gal jis įstengs rasti paaiškinimą? Kol kas reikia skubiai imtis atsargos priemonių. Jis atsidarė stalčių, išsitraukė pergamento lakštą, rašalinę, plunksną ir sėdosi rašyti...

VII

Parimęs ant medinio vienuolyno tilto turėklų, Janas truputį labiau palinko, kad geriau įsižiūrėtų į siuvančius ten ir atgal laivus. Paskendęs mintyse jis žingsniavo palei Rejės upę iki atėjo čia, už poros žingsnių nuo Amūro ežero, į kurį liejosi upės vandenys, prieš

vėl ištekėdami pro Gento vartus. Vienas laivas plaukė per šliuzą, kitas artėjo prie krantinės, trečias lėtai slydo vandens paviršiumi dviejų bokštų šešėlyje; tie bokštai, sustatyti pusmėnuliu, žymėjo įeigą į ežerą.

Ištraukti Van Bluką iš jo barakėlio buvo nelengva. Žmogus nieko nenorėjo girdėti, kol Janas neištarė magiškų žodžių: livrai, ekiu, aukso monetos... Parėjęs Janas rado dailininką palinkusį ties rašaline. Nereikėjo nieko sakyti, buvo aišku, kad jo buvimas čia nepageidautinas. Tada jis vėl išėjo ir patraukė gatvėmis kur akys veda. Bet ar tikrai tik akys visada vesdavo jį ten, kur gyveno laivai, kur kunkuliavo šliuzų vandenys?

Kas gi dedasi Van Eiko gyvenime? Kaip atsitiko, kad jų būtis grimzta į chaosą?

Jis išsiblaškęs apvedė akimis kraštovaizdį. Štai tada ir išvydo ją.

Jinai stebėjo jį pro vieną vienuolyno langą. Beveik tuoj pat jį nusmelkė įsitikinimas, kad buvo jau kažkur ją matęs. Kiek jai galėjo būti metų? Daugiausia trisdešimt. Jam pasirodė, kad jos tiriamame žvilgsnyje blykstelėjo susidomėjimas. Ar gali būti, kad ir ją užvaldė tas įspūdis, jog yra kažkada jį mačiusi? Pakerėtas vienuolės grožio, jis nenuleido nuo jos akių. Kodėl tokia nuostabiai graži moteris sugalvojo atsisakyti šio pasaulio? Niekam ne paslaptis, kad vienuolės paskiria savo gyvenimą maldai ir labdaros darbams.

Ji mostelėjo jam ranka. Jis pasveikino ją, nulenkdamas galvą. Ji padarė tą patį, ir jos plaukus dengęs gaubčiukas, matyt, blogai po smakru surištas, nuslydo nuo galvos. Išsilaisvinę pasklido ilgi kaštoniniai plaukų vyturai – neprilygstami saulės tviskesyje, prikeldami Jano atmintyje kitą veidą: veidą jaunos merginos, kurią prieš daugelį metų nutapė Van Eikas – pusnuogę, prie vario dubens; taip, tą, pavaizduotą drobėje, kurią dailininkas padengė laku prieš porą dienų. Aišku, modelis buvo daug jaunesnis.

Jam vėl pasivaideno Van Eiko ranka, slystanti piešiniu: ji lytėjo klubus ir krūtis, šlaunis, vedžiojo savo modelio kontūrus. Bet ne,

neįmanoma! Tai negalėjo būti ta pati moteris. Niekada vienuolė nebūtų rodžiusis tokia lengva apranga. Pozavimas nuogai nesiderina su siekiais sielos, kuri skiria save Dievui. Išties, visos tos žmogžudysčių istorijos sėja sąmyšį jo prote. Geriau eiti namo.

Tik šią akimirką jis pastebėjo milžiną.

Idelsbadas stovėjo vos už sieksnio nuo jo. Pasirėmęs ant turėklų, jis atsainiai stebėjo pirmyn ir atgal plaukiančius laivus. Atsitiktinumas?

– Kaip sekasi, berniuk?

Vyras užklausė, vis dar nenuleisdamas akių nuo vandens.

– Bet... ką jūs čia veikiate?

– Aš aistringai domiuosi laivais.

Jis dūrė pirštu į vieną valtį:

– Svarstau, ar tai envara, ar skuta.

– Aišku, envara.

– Iš ko atpažįsti?

– Iš irklų dydžio. Skutų irklai aiškiai trumpesni.

– Bravo. Tu, man rodos, esi žinovas.

– Tarkim, kad mano aistra ta pati kaip jūsų.

– Matai? Maniau, kad tave domina tik tapyba.

Jis tęsė įsismaginęs:

– Kaip pavyko kelionė į Gentą?

– Gerai.

– Užtat sugrįžimas nebuvo džiugus.

– Iš kur žinote?

– Ar ne mano darbas – žinoti? Šiaip ar taip, užteko išgirsti ponios Van Eik klyksmą, kad suprastum – pas jus kažkas ne taip.

– Jie viską nuniokojo. Paveikslus, pano, spintas, viską! Net pavogė šešias sidabrines taures, kunigaikščio dovanotas metrui Van Eikui.

– Įdomu.

– Jums taip atrodo? Tos taurės tikras lobis.

– Ne, turėjau galvoje ne taures, bet tai, kaip tu vadini savo tėvą: metras? Tai ne kasdien pasitaiko.

Janas gūžtelėjo pečiais:

– Taip jau yra.

Jis susigriebė, pridurdamas su išdidžia gaidele:

– Kartais aš jį pavadinu tėvu!

– Ar dar ką nors paėmė?

– Iš kur gali žinoti? Namuose buvo viskas aukštyn kojom apversta.

– O kambarys greta dirbtuvės buvo išplėštas?

– Ne, Dievui dėkui. Metras būtų neištvėręs.

– Tiesiog kyla klausimas, ar nesaugo jis ten kokio lobio? Numanau, kad bent jau tu turi teisę ten įžengti.

– Aš net vienintelis turiu antrą raktą.

– Turėtum saugotis. Mes apsupti piktavalių žmonių. Drįstu tikėti, kad nesinešioji rakto su savim.

Janas linksmai į jį dėbtelėjo:

– Pabandykit sužinoti...

Pro juos garsiai juokdamasi praėjo pora. Jų drabužiai dvelkė ta prabangia elegancija, kartais badančia akis, kurią neretai sutikdavai Briugėje. Vyras buvo apsisiautęs Florencijos šilko brokatu, ant galvos užsidėjęs skrybėlę su riestomis atbrailomis, apsimaustęs ant kiekvieno peršto po žiedą; jaunoji moteris vilkėjo ankštai aptemptą suknelę pagal Škotijos madą, puoštą kiaunės ir voverės kailiuku. Ant galvos svyravo šydų sąranga, prismaigstyta paauksuotų segtukų miško. Janas svarstė, kaip šitas statinys gali atsilaikyti prieš įsišėlusį vėją.

Kilstelėjo akis į vienuolyną. Nepažįstamoji dar vis jį stebėjo.

– Sudiev, *minheere*. Laikas bėga. Turiu eiti namo.

– Palauk! Gal žinai, ar Petrusas Christus buvo tavo tėvo mokinys?

Janas atsakė, kad ne.

– Tai ką jis čia veikia Briugėje?

Paauglys vos neprasitarė apie mintį, pasakytą jaunojo dailininko prieš dvi dienas: „Ir šį sykį vėl mūsų brolijos žmogus...“ Bet pamanė, kad Van Eikas jo už tai nepagirs.

– Nežinau.

– Ar jis ketina ilgai mieste svečiuotis?

– Apgailestauju, *minheere*. Turiu eiti namo.

Abejingas, pritars ar ne jam pašnekovas, jis apsisuko ant kulnų.

– Tavim dėtas, aš saugočiausi! – šūktelėjo milžinas jam pavymui.

– Saugočiausi? Ko?

– Visko, visų.

Ryžtingai užbaigė:

– Briugėje slankioja mirtis – ji akla. Mes dar pasimatysime, mažyli!

Grįžęs į Nev Sen Žilio gatvę, jis rado tik Kateliną, kepančią gaidį tirpintame svieste. Nučiupo obuolį ir dūrė pirštu į paukštį:

– Už ką mums šita garbė? Kieno nors vestuvės?

– Nuo to laiko, kai virėjauju pas jus, turėtum žinoti, kad man nereikia iškilmingų dienų, jei noriu pagaminti savo mėgstamą patiekalą.

– Teisybė. Tikiuosi, nepagailėjai lašinių?

– Nebijok. Žinau, kad baisiai juos mėgsti. Rasi daugiau, negu reikia.

– O kur kiti?

– Ponia Margareta ir vaikai išėjo pas Frydlanderius. Jai visai pakriko nervai. Tikiuosi, grįš pietų.

– O metras?

– Ar aš žinau? Išėjus Van Blukui, šoko ant arklio ir nulėkė nosies tiesumu.

Janas pažiūrėjo į ją nustebęs:

– Išjojo? Šią valandą?

– Gal neturi teisės, ką? Po šio popiečio išgyvenimų iškyla jam nepakenks. Būčiau tą pat padariusi, jei mokėčiau joti.

– Pirmas kartas. Paprastai, kai jis susierzina, niekur neina, tapo.

Katelina atsiduso.

– Janai, širdele, kada tu liausiesi kvaršinęs sau galvą tuo šimtu klausimų apie viską ir apie nieką?

*

Laurensas Kosteras be galo atsargiai paėmė paskutinę raidę, – *s*, – išspaustą molyje. Patepęs rašalu, padėjo ant popieriaus lakšto paskui kitas jau gulinčias raides. Stipriai prispaudė nykščiu, atsisuko į Viljamą Kakstoną ir Petrusą Christų, bet kreipėsi labiau į pastarąjį:

– Ar supranti dabar, kodėl šis metodas toks atbodus? Kai žaidžiau su vaikais, ši darbo eiga man rodėsi įdomi. Bet tikro kūrinio perrašymui reikia apsišarvuoti nepaprasta kantrybe.

Pakėlė nykštį ir šūktelėjo:

– Žiūrėk! Štai tu įamžintas!

Petrusas apžiūrėjo lakštą. Atspausdamas olandas įrašė jo vardą „Christus".

– Rezultatas stulbinamas! – šūktelėjo pakerėtas Kakstonas.

Šis žemaūgis, trumparegis vos dvidešimties metų anglas, strazdenų nusėtais skruostais su savo susižavėjusia išraiška panėšėjo greičiau į vaikinuką negu į verslo užgrūdintą pirklį. Jis turėjo laimės, būdamas šešiolikos metų, stoti parankiniu pas turtingą Kento gelumbių pirklį; šisai po dvejų metų buvo paskirtas Londono lordu meru. Pereitais metais, mirus šeimininkui, praturtėjęs palikimu, Kakstonas atplaukė į Briugę ir tvirtai nusprendė čia prasigyventi iš audinių prekybos. Bet, be šio ankstyvo pomėgio verslui, jį degino slapta aistra – literatūra. Ir įkyri mintis – „dirbtinis" raštas.

Petrusas šiek tiek atvėsino jo entuziazmą:

– Žinoma, bet mūsų atspaudai ant medžio ir ant audinių labiau pavykę. Tarp kita ko, mano draugas ir mokytojas Van Eikas nurodė man labai įdomų veikalą: *Libro dell'arte*, parašytą vieno Paduvos tapytojo, kažkokio Čenino Čeninio. Autorius pataria naudoti plytos dydžio riešuto ar kriaušės medžio lentelę. Kai piešinys išraižytas medyje, jis sako, kad reikia įtepti jį pirštine, sumirkyta vynuogienojo juodąja, kuri buvo iš anksto sutrinta ir praskiesta. Paskui telieka gerai užtempti medžiagą ant lentelės.

Laurensas gūžtelėjo pečiais.

– Tavo italas nieko nauja neišrado. Šitokiu būdu visados, gal kiek vienaip ar kitaip, dirbo graveriai ant audinio. Bet štai koks mums iškyla klausimas – ką daryti su rašalu? Jis turi būti sunkesnis, lipnesnis, kad vienodai priliptų prie metalinių ženklų; perrašinėtojų ar graverių rašalo naudoti negalime. Vis dėlto neprarandu vilties, kad įstengsiu pakeisti jo sudėtį, išlaikydamas tą pačią džiūvimo trukmę.

Jis kalbėjo toliau su aistra:

– Kebli ir raidžių problema. Iki šiol pjaustydavau raides iš skroblo žievės ir spausdavau ant molio. Rezultatas, – jis pamojavo raide, kurią ką tik panaudojo, – pasirodė esąs toli gražu ne vidutinis, galėčiau net pasakyti – juo verta susidomėti. Tik štai kas: ženklo iš jo formos neįmanoma ištraukti nesulaužius pačios formos. Be to, kadangi esu priverstas drožinėti raides ranka, prieš išliedamas jas molyje, man niekaip nesiseka pagaminti absoliučiai vienodų raidžių, vadinasi, negaliu atkurti raštų taip, kaip pageidaučiau, tai yra tiksliai ir dideliais kiekiais. Visai kitas reikalas, jei mano raidės būtų daromos iš metalo, pavyzdžiui, iš alavo ar švino. Galėtume ne tik naudoti jas be galo, bet užtektų kartą visam laikui sudaryti rankraščio puslapius ir spausdinti juos tokiu egzempliorių skaičiumi, kokiu nori.

Kakstonas nustebo:

– O kodėl šito nedaroma?

Užuot atsakęs, Laurensas atidarė skrynelę, ištraukė iš jos raidę ir ištiesė vyrams:

– Va, štai jums ateitis.

Iš pradžių tapytojas, paskui anglas apčiupinėjo raidę iš visų pusių ir atidavė ją Laurensui.

– Nieko nesuprantu, – tarė Petrusas. – Ji iš tiesų alavinė. O juk sakei...

– Išdrožti šitai raidei plieniniu raižikliu prireikė ilgų darbo valandų. Mums, tiesa, prieinami įrankiai, kuriais būtų įmanoma reprodukcija: raižikliai, spaustuvai su sraigtu; nors šiuo metu jie naudojami tik vynuogėms, sėmenims, sūriui arba popieriui spausti. Bet iš

tikrųjų ne tiek svarbu atspausti, svarbu, kad darbas būtų greitai atliktas. Idealu būtų sugalvoti tvirtą plokštumą, taip pat metalinę, pagal norą reguliuojamą, labai tikslią. Savotišką formą, kuri padėtų mums pasigaminti greitai vienodų ženklų, o svarbiausia, leistų laisvai keisti jų dydį – aukštį ir plotį. Supranti, kad *w* plotis ne toks pat kaip *i*, o *l* aukštis nelygus *a* aukščiui.

Patylėjo, paskui tęsė su užsidegimu:

– Šiaip ar taip, jei ne aš, tai kas nors kitas įveiks kliūtis. Man pasakojo, kad kažkoks Gutenbergas įnirtingai ieško to paties. Taip pat, atrodo, Avinjone kažkoks tremtinys prahietis, pavarde Valdfogelis, darbuojasi ta pačia kryptimi.

Jis draugiškai padėjo ranką Viljamui Kakstonui ant peties:

– Mūsų jaunasis draugas puoselėja sumanymą išversti vieną dieną anglų rašytojus... į anglų kalbą. Beprotiškas užmojis, ir įgyvendinti jį įmanoma tik tada, jei pasiseks atspausdinti minėtus veikalus greitai ir dideliu skaičiumi.

– Į anglų kalbą? Bet ar jie parašyti ne šia kalba?

– Nevisiškai, – pataisė Kakstonas. – Anglijoje yra tiek dialektų, kiek grafysčių. Beje, jie visi tokie skirtingi, kad Sasekso gyventojas neturi jokios vilties suprasti kaimietį iš Kento. Aš ketinu remtis Londono kalba, – ja kalba ir karaliaus rūmai, – ir pamažu įvesti ją visoje saloje.

– Kilnus siekis...

– Šiaip ar taip, – įsiterpė Laurensas, – rytoj ar po dešimties metų tai bus tikrovė, vieną iš mūsų palies Dievo malonė. Pakanka įsidėmėti jau vien tai, kaip labai popieriaus įdiegimas pakeitė rašto pasaulį.

Petrusas pertarė jį:

– Ar tikrai manai, kad jis pakeis veleną? Galų gale, juk oda turi tiek pat savybių: ji palyginti stipri, atspari ugniai ir vandeniui. Pergamentas glotnus, nors kiekviena gyvulio oda turi vieną pusę šiurkštesnę nei kitą. Be to, velenas nesugeria rašalo.

– Iš dalies tavo tiesa. Jis išlieka nuostabus įrankis. Vis dėlto tu užmiršti tai, kas svarbiausia – išlaidas. Šimto penkiasdešimties lapų

knygai reikia apie dvylikos odų. Dviem šimtams egzempliorių jų skaičius išauga iki dviejų tūkstančių penkių šimtų odų. Vien tik *Vitae patrum* prireikė daugiau kaip tūkstančio! Visai kitaip bus tą dieną, kai sugebėsime gaminti knygas, o ne perrašinėti ranka. Juo didesnis tiražas, juo jis bus pigesnis.

Jis įdėjo alavinę raidę atgal į skrynelę ir tęsė:

– Mielasis, žmonijai nėra kito pasirinkimo, kaip pritarti *ars artificialiter scribendi*. Su šiuo perversmu ji priversta sutikti dėl daugybės priežasčių. Paminėsiu tik dvi: atlygis perrašinėtojams vis brangsta, o studentų skaičius – ar tai Bolonijoje, ar Paryžiuje, Kembridže, Salamankoje, Paduvoje, Prahoje – auga. Šie jauni protai ištroškę knygų, vis daugiau, dar knygų. Kad patenkintų jų poreikius, žmogaus genijus bus priverstas išradinėti, įrodyti turįs vaizduotę. Ar yra didesnė jėga už vaizduotę? Ji kelia revoliucijas, ji kursto meilę, ji praveria vieną dieną duris, kurias tarėme esant tvirtai uždarytas.

– O tą dieną, kai tos durys prasivers?

Atsakė Kakstonas:

– Mokslas pasklis po pasaulį. Bus visiems prieinamas. Visi, net labiausiai nužemintieji, galės praturtinti protą. Gims naujas pasaulis, šlovingas pasaulis!

Petruso burna skeptiškai kryptelėjo.

– Ar jūs iš tikrųjų manote, kad liaudis bus pajėgi suprasti, ką skaitys? Ar gerai apmąstėte, kokie bus padariniai, kai mokslas plis be atrankos? Ta revoliucija, kurios jūs siekiate, galėtų būti panaudota blogiems tikslams. Net ir Bažnyčiai grėstų pavojus, o per ją – ir mūsų civilizacijos pamatams.

– Brangusis Petrusai, nebūna permainų be rizikos. Ar galima save apgaudinėti įsivaizduojant, kad šių dienų jūrų ekspedicijos išlieka be padarinių? Kai mes patenkame į svečias šalis, susiduriame su nepažįstamomis mums tautelėmis, ar nėra aiškaus pavojaus sujaukti jų papročius, tradicijas, kasdienį gyvenimą? Ar iš tikrųjų buvo nuodugniai ištyrinėtos galimybės, kuriomis baigsis ši dviejų pasaulių akista-

ta? Vieni čia įžiūri grėsmę, kiti – galimybę dalytis su kitais. Na, o dėl žinių, šiaip ar taip, esu įsitikinęs, kad gerovė, laisvė skleisti mokslą, leisti pasinaudoti juo kuo didžiausiam skaičiui žmonių yra tie elementai, kurie pateisina, kad nebūtų baidomasi jokių kliūčių.

Stojo trumpa tyla, o tada dailininkas susimąstęs pasakė:

– Greičiausiai tavo tiesa. Bet budėkime. Neleiskime, kad tas ateities pasaulis visiems laikams sunaikintų dabarties pasaulį.

VIII

1441, liepos mėnesis.

Stovėdamas dirbtuvės vidury Janas nedrįso prasižioti. Laukė, kada Van Eikas ryšis nutraukti tylą. Praėjo dar dvi dienos po namų nusiaubimo, dvi dienos, per kurias dailininko nervingumas tik dar išaugo, ir tiek, kad jis net fiziškai pasikeitė. Jo bruožai dabar atrodė aštresni, atšiauresni. Viskas virto dingstimi ginčui sukelti, menkiausias nemalonumas – prapliupti šauksmu. Be jokios priežasties jis staiga užsisklęsdavo tyloje – rimtu veidu, į tolį įsmeigtomis akimis.

– Grįžkime prie spalvų paruošimo, – tarė jis pagaliau. – Klausau.

Janas ėmė baikščiai atsakinėti:

– Turime paimti tris indelius. Į vieną įpilsime, pavyzdžiui, grynos raudonos ochros, į antrą – šviesesnės spalvos, o trečiąjį, norint gauti pustonius, sudarys dviejų pirmųjų mišinys. Raudonąją ochrą naudosime daugiausia veidui, šešėliams išgauti, šviesiausiems kampeliams...

– Klysti! Priešingai! Ja turi būti padengtos tamsiausios veido dalys.

Berniukas pasitaisė:

– Jūsų tiesa. Tamsiausios. Na, o šviesiausioji spalva bus panaudota ten, iš kur sklinda šviesa. Su balta spalva bus rūpestingai pabrėžti iškiliausi reljefai.

– Daugmaž teisinga. Bet nedrįsčiau pasakyti, ar tavo žinios susiju-

sios su tuo, ką pastebėjai žiūrėdamas į mane dirbantį, ar su metodu, išdėstytu to brangaus Čeninio knygoje *Libro dell'arte*.

Jo balsas nuskambo įsakmiau:

– Jokios naudos iš mokymosi mintinai! Reikia suprasti. Įsisąmoninti. Menų menui iš atminties nėra jokios naudos. O dabar pakalbėkime apie lentas. Niekad neužmiršk: visada pasirink kilnų medį. Aš, kaip žinai, mieliausiai renkuosi riešutmedį. Jis turi būti užteptas mažiausiai šešiais klijų sluoksniais, kuriuos sudaro pergamento drožlės.

Dailininkas pašvytavo plona lino audeklo skiaute.

– Gerai pamirkęs ir gerai išgręžęs, uždengi ja medį, rūpestingai delnu į šonus nustumdamas oro pūsleles. Ji turi prilipti nepriekaištingai. Ir prireiks mažiausiai dviejų dienų, kad ji visiškai išdžiūtų. Klausai?

Janas, kuris gerte gėrė kiekvieną žodį, paskubėjo pritarti.

– Ar įmanoma uždengti ir lentos kraštus?

– Tokiu atveju tau teks tik išsikirpti platesnę skiautę, kad galėtum ją užlenkti.

– O jei lenta per plati, ir jos negalima uždengti vienu audeklo pločiu, ką darytumėte?

Van Eiko veidas pralinksmėjo:

– Na štai, tu jau mąstai apie didingą kūrinį! Kuklumo, berniuk. Bet mielai atsakysiu į tavo klausimą. Užteks sudėti abu pločius taip, kad jie nepastebimai užeitų vienas ant kito. Paskui, kol dar klijai neatšalo, įpjausi per visą ilgį rumbelį, susidariusį uždėjus kraštelius vienas ant kito. Nuplėši išorinę juostelę ir tą, kuri yra apačioje, labai stipriai paspausi, kad sandūros nebūtų matyti.

Jis staiga nutilo. Jo veidas surimtėjo:

– Janai. Norėčiau tau šį tą patikėti. Jei vieną dieną mane turi ištikti nelaimė, jei aš mirsiu, prisimink maldaknygę. Supratai?

Berniukas patvirtino, paveiktas ūmaus, neįprasto metro pakilumo.

– Pakartok.

– Prisimink maldaknygę.

– Puiku. Dabar...

Sakinys pakibo ore. Jo kūnas pastiro. Atrodė, kad suskambo visi Briugės varpai. Nebuvo reikalo aiškinti: šie tolydiniai dūžiai, taip gerai atpažįstami – tai pavojaus varpas. Jis skelbė blogiausią iš negandų, kokios galėjo ištikti: gaisrą. Namai, tiltai, stogai, daugiausia mediniai, darė miestą idealiu grobiu liepsnoms. Trisdešimčiai metų praėjus, žmonės tebeminė ugnį, plykstelėjusią Aliejaus gatvėje, nubėgusią gatvelių raizgalynu ir nušlavusią daugiau kaip tūkstantį penkis šimtus namų.

– Tesaugo mus Dievas, – suniurnėjo Van Eikas. – Greičiau, eime.

Jie susidūrė su Margareta ir Katelina, bėgančiomis laukan, čia stovėjo cisterna, kurią magistratas protingai įsakė turėti kiekvienam namo šeimininkui. Ji buvo sklidina vandens. Aplinkui blaškėsi žmonės. Lakstė į visas puses, semdami kibirus, ruošdami kopėčias.

Dailininkas šūktelėjo vyrui, prabėgančiam pro jį.

– *Minheere*! Ar žinote, kur dega?

– Šventojo Donacijono gatvėje. Laurenso Kostero namas!

Van Eikui atlėgo. Minėtoji gatvė buvo šiauriniame kvartale. Kitame miesto gale.

– Viskas gerai, – pareiškė jis. – Mums niekas negresia, bent šią valandėlę. Eikšekit, eime namo.

– Palaukite! – šūktelėjo Janas. – Kosteras! Šis vardas jums nieko nesako?

Dailininkas akimirką dvejojo.

– Viešpatie! – suriko jis plekštelėdamas sau per kaktą.

– Kas yra? – sunerimo Margareta.

– Kosteras! Laurensas Kosteras, tai tas žmogus, pas kurį apsistojo Petrusas. Kad tik jo nebūtų ištikusi nelaimė.

Jis paskelbė:

– Einu į Šv. Donacijono gatvę.

– Bet juk tai kitame miesto gale! – paprieštaravo Margareta.

– Nesvarbu. Tikrai rasiu valtį, kuri mane nugabens.

– Einu su jumis! – ryžtingai šūktelėjo Janas.

Dailininkui nespėjus paprieštarauti, movė jam pridurmais kanalo kryptimi.

Liepsnos įšėlusios veržėsi iš langų. Slinko išilgai aprūkusio fasado, tai vienur, tai kitur blykstelėdamos aukštyn temstančio dangaus linkui.

Nors ugniagesiai, *tyndraghers*, išpylė daugybę vandens statinių, ugnis plėtėsi. Van Eikas, užduseęs, turėjo du kartus pakartoti klausimą, kol atkreipė į save gesinimui vadovaujančio vyro dėmesį:

– Kur gyventojai? Kur?

– Pasitraukite! – sulojo pareigūnas.

– Aš Janas Van Eikas. Čia gyvena vienas mano draugas.

Kad ir išgirdęs dailininko vardą, vyras pasidarė ne kažin kiek sukalbamesnis.

– Man nemalonu, metre. Negaliu atsakyti. Dar nieko neradome.

– Klausykit, negalimas dalykas! Jų buvo mažiausiai du.

Vyras sunekantravo.

– Metre, supraskite. Aš turiu rūpintis gaisru! Jūs žinote, kas įvyktų, jei mes jo neužgesintume.

Dailininkas nusileido:

– Suprantu...

Nusigręžęs nuo pareigūno, jis paėmė Janą už rankos ir leidosi pirmyn pro smalsuolių minią, įsižiūrėdamas į kiekvieną veidą iš eilės.

Kažkas tarstelėjo:

– Ugnis, matyt, labai greit išplito. Kosteras gyveno apsikrovęs popieriais.

– Turbūt užteko, kad pakryptų žvakidė ar iškristų anglelė.

– Kai sakiau jums, kad burmistras teisingai reikalavo, kad šiaudų stogai būtų užkloti čerpėmis...

– Štai jis! – suriko Janas, pastebėjęs Petrusą. Jis stovėjo kaip įbestas gatvės kampe, įsmeigęs akis į degantį namą.

Van Eikas puolė prie jo:

– Petrusai?

Jaunuolio veidą iškreipė šypsena. Po suodžių kauke buvo matyti nudegimo žymės.

– Garbė Dievui! Įsivaizdavau patį blogiausią dalyką. Kur Laurensas?

– Padariau viską, kad jį išgelbėčiau. Pusę jo kūno sutraiškė sija. Būtų reikėję dešimties vyrų, norint ją pakelti.

Jis pakartojo, bet jo balsas virto šnabždesiu:

– Padariau viską...

Van Eikas linktelėjo galva.

– Eikš. Eime pas mus. Tau reikia pagalbos.

Rytojaus dieną, auštant, kai abu vyrai dar peršnekėjo vakarykščius įvykius, Nev Sen Žilio gatvėje pasirodė vyras, vadovavęs gaisro gesinimui.

– Metre, atleiskite, kad trukdau tokią ankstyvą valandą, bet pagalvojau, kad naujiena jus pradžiugins. Laurensas Kosteras atrastas gyvas.

– Ką sakote?

Petrusas pašoko taip staigiai, kad apvertė taburetę, ant kurios sėdėjo.

– Jūs įsitikinęs? – paklausė Van Eikas.

– Taip. Tikras stebuklas. Olandą išgelbėjo trys mano vyrai, kuriems pavyko įsiveržti į namus.

Van Eikas kreipėsi į Petrusą, kviesdamasis jį liudytoju:

– Girdėjai? Tai nuostabu!

Jis skubiai paklausė:

– Spėju, kad jo būklė rimta?

– Taip. Sužeista galva, kūnas daugelyje vietų apdegęs. Vis dėlto vyriausias chirurgas lieka optimistas. Jis turėtų išsikapanoti.

– Kur jūs jį nugabenote?

– Į Šv. Jono ligoninę.

Žmogus tęsė, kreipdamasis į Petrusą:

– Ar galėtumėte pasakyti, kas atsitiko?

– Deja, ne per daug žinau. Nebuvau šalia Laurenso, kai kilo gais-

ras. Mes iki vėlumos kalbėjomės, ir aš užmigau gretimame kambaryje. Iš miego mane pakėlė svilėsių kvapas. Per porą sekundžių buvau apsuptas liepsnų. Šokau į dirbtuvę. Laurensas gulėjo ant žemės, be sąmonės. Dūmai tirštėjo, aš dusau. Pasirinkimo nebuvo. Turėjau bėgti.

– Suprantu... Šiaip ar taip, jis išgelbėtas. Tai svarbiausia. Dabar turiu su jumis atsisveikinti.

Metras padėkojo svečiui ir palydėjo jį ligi durų.

Grįžęs rado Petrusą sėdintį, pakaušį atrėmusį į sieną, ištįsusiu veidu.

– Nagi, drauguži! Tu man atrodai pernelyg niūrus ir nepanašus į žmogų, sužinojusį apie draugo prisikėlimą iš mirusiųjų.

Jaunuolis prisivertęs šyptelėjo.

– Tikriausiai dėl per didelio susijaudinimo.

– Suprantu. Jau vien mirti – ne kažin koks malonumas, bet mirti pragare... Šį vakarą viską užmirši. Tavęs laukia didžiulė staigmena. Manau, kad tau žinomi šie vardai: Rožjė Van der Veidenas ir Roberas Kampenas?

– Žinoma! Du tapybos genijai. Didžiausi!

Jis skubiai pasitaisė:

– Po jūsų, aišku.

– Liaukis pataikavęs. Jie netrukus bus čia. Vakar buvau įspėtas apie jų apsilankymą.

Petruso veidas nušvito:

– Esu daug apie juos girdėjęs. Mano tėvas negailėjo jiems pagyrų, ypač Kampenui. Bet niekada neturėjau progos su jais susitikti.

– Tai netrukus įvyks. Jie ilgai negaiš.

– Ar neina Rožjė Briuselyje miesto dailininko pareigų?

– Taip. O Kampenas vis dar yra Šventojo Luko gildijos, vienijančios Turnė tapytojus ir auksakalius, seniūnas.

– Koks vėjas atpūtė juos į Briugę? Gal mugė?

Van Eikas gūžtelėjo pečiais:

– Nelabai žinau. Tik gavau laišką su žinia, kad jie atvyksta.

Roberas Kampenas ir Rožjė Van der Veidenas pasirodė Nev Sen Žilio gatvėje, kai varpas skelbė vidudienį. Duris jiems atidarė Janas ir atlydėjo pas Van Eiką.

– Rožjė! Roberai! Kaip aš džiaugiuosi!

Staiga jis nutilo ir parodė berniukui abu vyrus.

– Janai, prieš tave – flamandų genijai! Kai būsi labai senas, galėsi pasakyti savo vaikams: aš juos mačiau. Mačiau Veideną ir Kampeną!

Jis atsitraukė per žingsnį:

– Leiskite man jumis pasigėrėti. Tu, Rožjė, beveik nepasikeitei, vis tokia pat elegancija, vis toks pats dėmesys detalei, kas, beje, ryšku ir tavo tapyboje.

Kaip tikras žinovas jis pačiupinėjo jo siurkoto rankovę:

– Aišku, prancūziško kirpimo.

– Jį man pigiai pardavė vienas Turnė pirklys. Bet nesijaudink, tai vienintelis tokios kokybės mano drabužis. Apsivilkau juo tavo garbei.

Van Eikas dūrė pirštu į raudoną akmenį, puošiantį jo galvos apdangalą.

– Po šimts! Rubinas! Matau, kad Briuselis tau eina į gera.

– Tikrai nusikalsčiau, jei skųsčiausi.

– Žinoma, iš dešimties skurstančių dailininkų tik vienas apipilamas malonėmis. Tesaugo Dievas mūsų mecenatus!

Atsigręžęs į Roberą, pridūrė:

– Na, o tu – žinia, pilvukas šiek tiek suapvalėjęs, bet nė vieno žilo plauko. Man rodos, kad tik vakar su tavim išsiskyriau.

– Meilikauji! Man jau per šešias dešimtis. Nepasikliauk išore – aš senstu iš vidaus!

Staiga prisiminęs Petrusą, Van Eikas šūktelėjo:

– Kolega: Petrusas Christus. Jis dar jaunas, bet tikėkite, teikia vilčių.

Petrusas aiškiai varžydamasis nusilenkė abiem vyrams, o Van Eikas pašaukė:

– Margareta! Eikš pažiūrėti, kas su mumis!

Janui įsakė:

– Dabar palik mus. Eik dirbti prie to autoportreto, kurio vis dar nebaigei.

Janui žengiant iš dirbtuvės, tarpduryje pasirodė Margareta.

– Kokia laimė vėl jus matyti!

Ji tuoj pat paklausė Kampeną:

– Kaip einasi poniai Izabelei?

– Gerai. Nors kartais vis dar jaučiasi prislėgta, kad neturi vaikų...

– Tikiu. Bet tarp mūsų, žinant jūsų buvusį audringą gyvenimą, ar ne geriau šitaip?

Atvykėlio iš Turnė veidas nerodė itin tvirto įsitikinimo:

– Nesuprantu, kodėl vaidindamas politinį vaidmenį nebūčiau galėjęs būti dėmesingu tėvu.

– Ką tu čia, – įsiterpė Van Eikas, – kur tavo sveikas protas. Nedrįstu pagalvoti, kas būtų ištikę tavo vaikus po tau paskelbto nuosprendžio už dalyvavimą sukilime prieš aristokratų valdžią. Buvai priverstas nukeliauti į šventas Provanso vietas, netekai teisės užimti bet kokias viešas pareigas, buvai ištremtas iš Turnė vieniems metams.

– Dėl šio paskutinio punkto tu klysti. Bausmė buvo pakeista nuobauda.

Van Eikas dvejodamas pritarė. Jis žinojo, kad draugo gyvenimą sukrėtė ne vien politinės negandos. Paskutinį nuosprendį jis pelnė už savo nesantuokinius santykius su jauna prancūze, Loransa Polet.

– O jūs, Rožjė?– paklausė Margareta. – Vis dar gyvenate pas *kiekenfretters*, viščiukų valgytojus?

– Taip, Briuselyje. Jau penkeri metai. Bet rimtai ketinu išvykti į Italiją. Gal į Romą.

– Dieve mano! Kodėl?

– Todėl, kad man suėjo keturiasdešimt metų ir kad metas pažinti pasaulį.

– Jo teisybė, – pritarė Van Eikas. – Jei kas nori praturtinti įkvėpimą, tai kelionės tokiu atveju yra neprilygstamos. Ar žinote, kad jie ten kuria nuostabius dalykus? Per paskutinę viešnagę sutikau...

– Atleisk, – pertarė jį Margareta, – jūs, žinoma, pietausite čia šį vakarą.

Jie patvirtino.

– Mes net papiktnaudžiausime jūsų svetingumu, – patikslino Kampenas. – Prieš ateidami pas jus, apėjome visas užeigas, tačiau neradome nė vieno laisvo kambario.

– Nieko stebėtina, šiandien prasideda mugė, ir į Briugę suplūdo pirkliai iš keturių Europos kampų. Bet nesijaudinkite, išeitį rasime. Aš pasišalinu. Tarnaitė laukia mano nurodymų.

Margaretai išėjus, Van Eikas vėl prašneko:

– Taigi sakiau, kad sutikau ten vertų dėmesio menininkų. Žinoma, jie dar neįvaldę taip gerai kaip mes menų meno, bet tai, ko jie pasiekia naudodami temperą, verta pagyros.

Keista, bet dailininko susižavėjimas, regis, nesulaukė atgarsio. Abu vyrai tenkinosi tik klausydami. Jų mintys aiškiai buvo kitur. Metras tarė sau, kad kaltas kelionės nuovargis, o gal šio abejingumo priežastis – priešiškumas, snūduriuojantis kiekvieno flamandų dailininko širdyje, sukirbantis, kai tik užsimenama apie Pietų tapybą; beje, priešiškumas abipusis. Tačiau prieš jį buvo du įstabūs tapytojai. Roberas Kampenas turėjo didžiulę dirbtuvę, iš kurios buvo išėję neginčijamomis savybėmis pasižymintys dailininkai, tarp jų Rožjė. Garsas apie Kampeną plito, ir net jei šiandien jis artėjo prie gyvenimo saulėlydžio, vis dėlto buvo sektinas pavyzdys daugybei jaunų menininkų. Na, o Rožjė, nors jaunas, jau buvo garsus, turtingas ir visokeriopai pagerbtas, daug labiau negu Kampenas.

Suabejojęs Van Eikas nusprendė geriau pakeisti temą.

– Sakyk, Rožjė, ar tiesa, ką man pasakojo? Ar tikrai vyresnysis tavo sūnus įstojo į Hernėjo kartūzų vienuolyną?

– Taip. Padarė tai, ką būčiau turėjęs padaryti jaunystėje aš.

– Flandrija būtų likusi be didžio menininko, mes niekados nebūtume turėję tavo neprilygstamo *Apreiškimo*.

Van Eikas vos susilaikė nepajuokavęs dėl dviejų šio kūrinio de-

talių, kurias jis tarė esant su kaupu „pasiskolintas“ iš jo tapyto *Arnolfinių* paveikslo, būtent: raudonos spalvos lovos ir raižyto sietyno. Bet nutylėjo suvokdamas, kaip panaši pastaba būtų buvusi sutikta.

– Kiek laiko ketinate svečiuotis Briugėje? Mugė...

Jo sakinys pakibo ore. Rožjė Van der Veidenas pakilo ir atsistojo prie lango tokia poza, tarsi kažko tykotų. Šis judesys tik patvirtino Van Eiko būgštavimus:

– Kas tau? Kas darosi?

Jis atsisuko į Kampeną:

– Jūs čia neatsitiktinai atsiradote, tiesa? Ne dėl savo malonumo?

Kampenas sumirksėjo, tarsi busdamas iš sapno:

– Tu teisus. Vyksta rimti dalykai. Aišku, žinai, kokie įvykiai drebina Flandriją jau keli mėnesiai.

– Tu turi galvoje mūsų kolegų mirtį. Žinau, tai tragiška. Tikriausiai bepročio darbas.

– Deja, ne. Tai ne bepročio poelgis, juo labiau ne atskiras atvejis. Reikalas daug rimtesnis. Prieš ketvertą dienų buvo užpultas vienas iš mano mokinių. Tą pat dieną kaip Nikola Sliuteris ir faktiškai tą pačią valandą. Jo gyvybė vis dar kabo ant plauko.

Van Eikas nužvelgė jį apstulbęs.

– Neįtikėtina...

– Tačiau tiesa, – patvirtino Van der Veidenas.

Jis tarstelėjo lediniu balsu:

– Manau, ateis ir mano eilė.

Ir ištraukė iš kapšelio laišką:

– Štai. Paskaityk.

– „Į barbarų žemę nekeliauk. Arba atsisakyk, arba pavesk savo sielą Visagaliui Viešpačiui.“ Bet ką tai reiškia?

– Ilgai svarsčiau. Manau, kad grasinimas susijęs su mano ketinimu vykti į Romą.

– Į barbarų žemę? Romą?

– Kito paiškinimo nematau.

– Nesuvokiama! Bet kodėl? Dėl kokios priežasties? Žudikas...

– Žudik*ai*, – pataisė Kampenas. – Neįsivaizduoju, kaip vienas asmuo galėtų atsidurti dviejose skirtingose vietose tą pačią dieną, tą pačią valandą, nebent būtų apdovanotas šėtoniška galia.

– Tokiu atveju koks čia ryšys su Roma? Italija?

Jo klausimas liko be atsako.

Mintį pakišo Petrusas:

– Kerštas?

– Nelabai tikėtina, – atkirto Rožjė. – Iš pirmo žvilgsnio tarp aukų nėra jokio ryšio, nebent tapyba.

Diena geso, veidus galėjai jau tik vos ne vos įžiūrėti.

Kampenas paklausė:

– O tau, Janai, ar grasino?

Nežymiai sudvejojęs, metras atsakė:

– Ne. Atrodytų, šie nusikaltimai susiję su Italija. Jūs ketinote ten vykti, aš – ne. Gal tai ką paaiškintų?

– Sliuteris puoselėjo tokį sumanymą?

– Norėdami sužinoti, turėtume išklausinėti jo našlę. Tik ji viena galėtų atsakyti. Ir...

Jis nutilo.

– Atsimenu! Sliuteris vedęs florentietę...

– Ir vėl Italija, – tarė Rožjė.

Įsibėgėjęs ta pačia tema, paklausė Kampeną:

– O tavo mokinys?

– Jis niekad nėra minėjęs šios šalies. Be to, sunku įsivaizduoti, kad jis susigalvotų keliauti į svečią šalį per paskutinius savo pameistrystės metus.

Van Eikas kilstelėjo rankas ir liūdnai nukorė jas žemyn.

– Gerai. Ką siūlote? Manau, atkeliavote iki čia, nes sugalvojote išeitį.

– Iš tiesų, – pasakė Rožjė.

Jis kvėptelėjo oro, paskui paskelbė:

– Kunigaikštis.

Van Eikas išsprogino akis.

– Taip, taip. Ar nebesi tu jo rūmininkas? Ar nėra jis štai jau penkiolika metų tavo globėjas? Tai menų draugas. Jis negalės atsakyti padėti, ypač jei mus užtarsi tu, jo patikėtinis.

– Atleisk, bet man sunku susigaudyti. Kaip jis galėtų sutrukdyti žudikui ar žudikams smogti? Nejau tu manai, kad kiekvienam mūsų jis galėtų priskirti po šaulių pulką? Ar kad mūsų namus dieną ir naktį saugotų prisiekusiųjų sargybinių kordonas?

Šį sykį prabilo Kampenas:

– Prinsenhofas. Jeigu jis sutiktų mus ten priglausti, būtume saugūs.

– Nejau kalbate rimtai? – šūktelėjo Petrusas. – Tarkime, kunigaikštis palankiai pažiūrės į jūsų prašymą, ar ketintumėte jūs praleisti likusį savo gyvenimą užsidarę už Prinsenhofo sienų? Su vaikais? Žmonomis?

– Jo teisybė, – pritarė Van Eikas. – Neįsivaizduojamas dalykas!

– Tai tau geriau baigti gyvenimą perpjauta gerkle?

– Mirties nebijau. Šiaip ar taip, aš šimtą kartų geriau mirsiu laisvėje negu uždarytas kalėjime, nors ir paauksuotame.

– Tavo teisė. Visai kitaip viskas atrodo mums, Janai.

– Po perkūnų, pagalvokite! Jūsų sprendimas neprotingas. Kiek laiko jūs išgyvensite už uždarų durų? Mėnesį, dešimt metų? O kas laukia jūsų dirbtuvių? Ir ką jau kalbėti apie tai, kad reikės juk kada nors išeiti iš Prinsenhofo.

– Tu nesupranti. Turime laimėti laiko. Anksčiau ar vėliau vyriausybė tuos asmenis sučiups. Jie negalės siautėti be galo. Pirmą klaidingą žingsnį jie žengė tada, kai nepribaigė mano mokinio. Jeigu jis išgyvens, galės nurodyti savo užpuoliko žymes. Tai pradžia.

Van Eikas linktelėjo galva, nors neatrodė, kad atsakymas jį patenkino.

– Puiku. Padarysiu, ko norėsite. Galų gale, Prinsenhofo aparta-

mentai ištaigūs, valgis itin skanus, jus sups gėlės, vaisiai ir kvepalai. Turiu susitikti su kunigaikščiu Pilypu rytoj, vidudienį. Perduosiu jums, ką jis nuspręs.

Jo bruožai mažumą atsileido, ir jis šelmiškai pridūrė:

– Vis dėlto saugokitės: yra vienas dalykas, kurį kunigaikštis vertina labiau negu meną – tai moterys. Ir jei galiu duoti jums patarimą – nenuleiskite nuo žmonų akių.

Jis ūmai pakilo:

– O dabar eime, valgis netrukus bus ant stalo. Ne pro šalį išgerti gerą bokalą alaus.

Susigūžęs už durų, su eskizu rankose Janas išblyško. Ausyse jam aidėjo nugirstas pokalbis:

– *Ar tau grasino?*

– *Ne. Atrodytų, šie nusikaltimai susiję su Italija.*

Van Eikas pamelavo. Be jokios abejonės, padarė tai sąmoningai. Kodėl?

Jis atsitraukė nuo durų, ir jo žvilgsnis įsmigo į sieną, kur dar ryškėjo tų keistų žodžių pėdsakas:

¡ Tras las angustias de la muerte, los horrores del infierno!
¡ Volveremos!

IX

Štai jau kelios valandos jis vartosi lovoje negalėdamas užmigti. Įpykęs nusviedė pagalvę per kambarį. Burnoje buvo sausa, skrandį spaudė; gal nuo vėsaus vandens gurkšnio palengvėtų. Atsikėlė, uždegė žvakę. Virpančioje žvakės šviesoje laiptai panėšėjo į paslapčių pilną šulinį. Medinės pakopos draugiškai sutiko basas jo kojas – iki pat paskutinės, kuri laimingą jo atvykimą pasveikino braškėjimu.

Saugodamasis, kad ko nors neapverstų, jis įsmuko į virtuvę. Štai tada, pertraukęs tylą, ir nuaidėjo duslus garsas. Jis sustingo, pastatė ausis. Namas kietai miegojo. Bet tas garsas? Galėjo prisiekti, kad garsas sklinda iš dirbtuvės. Van Eikas turbūt tebesidarbuoja su savo mėgintuvėliais ir distiliatoriais. Janas sudvejojo. O jei jis įsidrąsintų ir susyk nuėjęs išrėžtų jį tebekamuojančius klausimus? Kuo jis rizikuoja? Niekuo, nebent, kad bus išvarytas.

Apsigręžė. Prie dirbtuvės slenksčio akimirką sudvejojo. Pro stiklines dureles liepa sodelio viduryje šmėžavo kaip vaiduoklis.

Gilumoje, dešinėje, pro pravertas „katedros" duris smelkėsi šviesos spindulys, bet nebuvo girdėti nei kilnojamų daiktų barškant, nei verčiamų lapų šnarant.

Janas sušnabždėjo:

– Tėte?

Atsakymo nesulaukė.

Jį užliejo nerimo jausmas.

– Metre Van Eikai?

Vis ta pati tyla. Jis sunkiai nurijo seilę, lengvai pastūmėjo durų sąvarą ir akimi dirstelėjo pro plyšį. Nieko nepamatė, tik prie didžiojo distiliatoriaus švietė žvakidė. Įėjo.

Van Eikas gulėjo ant aslos, viena plaštaka ant krūtinės ląstos, kita išilgai kūno.

Persigandęs Janas puolė prie dailininko, bet kažkieno ranka, nežinia iš kur staiga išlindusi, pastūmė jį taip smarkiai pirmyn, kad jis prarado pusiausvyrą. Bandė susilaikyti ir numetė distiliatorių, šis sudužo asloje į tūkstančius stiklo skeveldrų. Jam pakirto kojas, jo kakta smarkiai atsitrenkė į stalo kampą – Janui tikrai pasirodė, kad sprogsta kiaušas.

Geltonoje žvakidžių šviesoje pamažu praplyšo miglos uždanga. Janas sumirksėjo.

– Štai, jis atgauna sąmonę.

Balsai sklido iš labai toli. Praskydę prieblandoje, jį supo sunkiai

įžiūrimi siluetai. Po truputį kontūrai išryškėjo. Jis atpažino Van Eiko svečius ir Kateliną. Tarnaitė tepė jam kaktą kažkokiu balzamu.

– Jis atgauna sąmonę, – pakartojo Petrusas.

– Kaip jautiesi? – paklausė galvą patepusi tarnaitė.

Jis įtempė jėgas ir bandė atsistoti. Kiaušą jam persmelkė stiprūs diegliai, ir jį ėmė pykinti.

– Nereikia judėti. Privalai ilsėtis.

– Kas atsitiko?

– Nagi, nagi, nesijaudink.

Jis pabandė surikiuoti mintis, ir beveik tuoj pat prieš jo akis iškilo ant aslos gulinčio Van Eiko kūnas.

– Tėtė! Dirbtuvėje!

– Nusiramink, – atsakė Rožjė. – Mes jį radome.

– Jis nesužeistas?

Dailininkas akimirką dvejojo:

– Sužeistas.

Jis atsikrenkštė.

– Viskas gerai.

Rožjė melavo. Jo balsas skambėjo pernelyg liūdnai.

– Kur jis?

– Ilsisi savo kambaryje. Šalia jo sėdi ponia Margareta.

Nepaisydamas skausmo, Janas atsisėdo, nusimetė ant kaktos užsidėtą skiautę.

– Kur eini? – susijaudino Katelina.

– Noriu jį pamatyti!

– Tau negalima!

Ji iš visų jėgų stvėrė jį už pečių ir pakartojo:

– Tau negalima! Vėliau.

Petruso rankos apglėbė jį per liemenį:

– Ne, Janai!

– Paleiskit mane!

– Tu jam trukdysi. Jis miega!

Pro miegamojo kambario duris nuaidėjo vaiko verksmas.

– Meluojate!

Jis vėl bandė išsilaisvinti iš jį suspaudusių gniaužtų.

– Leisk jį, Petrusai! – įsakė Roberas Kampenas. – Tai beprasmiška.

– Betgi...

– Paleisk jį!

Turnė gildijos seniūnas atsiklaupė prieš Janą su pagaila ir pasakė:

– Van Eikas mirė.

– Mirė?

– Mes nežinome mirties priežasčių. Iškvietėme gydytoją, jis mums paaiškins.

Van Eikas? Mirė? Žmogus, kuris jį priglaudė, buvo šalia trylika metų, nebesugriš? Jo ranka niekados nebebėgios drobe? Niekados neįkvėps gyvybės negyvoms formoms? Vadinasi, molbertai, drobės, pigmentai, teptukai, pasaulio spalvos bus, kaip Janas, visiški našlaičiai!

Paauglys žvilgsniu susirado Kateliną. Tarnaitė stovėjo nudelbusi akis, tarsi pripažindama savo bejėgiškumą. Aplink Janą vėl viskas susvyravo. Jis neparodė jokių pastangų, jis nepanoro atsilaikyti prieš didžiulį užplūstantį nuoilsį.

Iš sąstingio jį išplėšė gatve lekiančios gurguolės bildesys. Kiek laiko jis miegojo? Saulė buvo aukštai pakilusi, ir iš Turgaus aikštės aidėjo mugės šurmulys.

Akimirką Janas tarė sau, kad jis, matyt, sapnavęs ir kad jį apėmęs nerimas tesąs baisaus slogučio atgarsis. Pastatė ausis: kažkas kalbėjo apačioje. Persibraukė ranka kaktą ir pajuto, kad ant jos užklijuotas trauklapis. Tikriausiai Katelinos darbas. Atsargiai nuleido kojas ant žemės. Įsitikinęs, kad nei jam skauda, nei svaigsta galva, atsikėlė ir patraukė į pirmą aukštą.

Valgomajame tebesėdėjo tie trys tapytojai, bet nebe vieni. Su jais buvo keturi vyrai. Du iš jų laikė rankose kuoką su Flandrijos grafo herbu, trečiasis vilkėjo hoftmanų uniformą. Truputį nuošaliau –

paskutinis asmuo, kurį Janas tuoj pat atpažino. Net jei nebūtų niekad anksčiau jo matęs, būtų vis dėlto įspėjęs, – iš fetrinės kepuraitės ant viršugalvio, – kad tai gydytojas. Šiuo atveju, tai buvo daktaras De Smetas, paprastai gydymu užsiimąs Šv. Jono ligoninėje. Nebuvo nei Margaretos, nei vaikų.

– Eikš arčiau, – padrąsino jį Petrusas. – Nebijok.

Jis parodė pirštu į būrelį:

– Šie žmonės yra asesoriai, o štai seras Mejeris, viešosios tvarkos kapitonas.

– Kur kiti? – ištarė Janas dvejojančiu balsu.

– Ponia Margareta kambaryje, budi prie savo vyro. Katelina ir vaikai turėtų netrukus grįžti; mes nusprendėme, kad geriau juos prablaškyti, nelaikyti namuose.

Petrusas neatlyžo:

– Eikš, prisėsk prie mūsų. Man rodos, hoftmanas norėtų pateikti tau keletą klausimų.

– Kaip jautiesi? – pasiteiravo daktaras De Smetas.

– Geriau.

– Tu išalkai? Gal ką nors suvalgytum?

Jis pastūmėjo jo link vazą su vaisiais.

Janas atsisakė.

– Sėskis, berniuk, – meiliai pasiūlė hoftmanas. – Žinau, koks didelis tavo sielvartas, bet mums būtina tavo pagalba, jei norime suprasti, kas įvyko.

Janas keliais žodžiais atpasakojo nakties įvykius iki tos akimirkos, kai nugrimzdo į tamsą.

– Vadinasi, distiliatorių apvertei tu...

Petrusas rado reikalą patikslinti:

– Beje, mane ir pažadino dūžtančio stiklo skambesys. Atbėgau, bet per vėlai. Kambarys buvo...

– *Minheere*, – sausai pertarė jį hoftmanas. – Prašom netrukdyti berniukui pasakoti.

O kreipdamasis į Janą pridūrė:

– Vadinasi, tu nesuspėjai pamatyti savo užpuoliko?

– Ne. Man rodos, jis galėjo būti pasislėpęs už durų.

– Nieko? Nė menkiausios smulkmenos?

– Viskas taip greitai nutiko...

– Suprantu. Bet kaip atsitiko, kad tu atsiradai dirbtuvėje tokią vėlyvą valandą? Nes čia esantys ponai tvirtino, kad kalbėjęsi iki išnaktų.

Janas valandėlę patylėjo, tarsi abejodamas savo prisiminimų teisingumu. Ar privalėjo pasidalyti su jais tais klausimais, kurie jį tą naktį buvo užgriuvę, neduodami užmigti? Nurodyti prieštaringus Petruso žodžius? Atmintin jam grįžo vienas Van Eiko prieš kelis mėnesius tarstelėtas sakinys: „Reikia mokėti tylėti, ypač jei žinai."

– Norėjau gerti.

– Keisčiausia, – vėl prabilo Mejeris, – kad neišlaužtos nė vienos durys.

– Jei taip, tad kaip tas nedorėlis galėjo įsigauti vidun? – paklausė Van der Veidenas.

– Nematau jokio paaiškinimo. Lieka klausimas, ką Van Eikas galėjo veikti šitame kambaryje vidury nakties.

– Kiek žinau, dailininkui reikia šviesos. Beje, mes neradome nei molbertų, nei teptukų, jokios pradėtos tapyti lentos.

– Jis dažnai užsidarydavo vienas, – pasakė Janas. – Tokiomis valandomis jis netapė. Skaitė, rašė.

– Taip ir spėjau. Aptikau ant lentynų įrištą rankraštį, pavadintą *Mappa mundi*. Ant priešlapio buvo Van Eiko parašas.

– Jūs iškratėte jo kambarį?

– Žinoma

– Neturėjote to daryti! Mano tėvas niekada nebūtų su tuo sutikęs!

– Rankraštį? – nustebo Petrusas Christus. – Ar žinote, apie ką jis?

Mejerio veidas reiškė nusivylimą:

– Deja, nemoku lotynų kalbos.

Jis kreipėsi į Janą:

– Gal galėtum mus apšviesti?

– Ne. Metras nerado reikalo patikėti man šio rankraščio.

– Jei norite, – pasisiūlė Petrusas, – galiu jį patyrinėti. Lotynų kalba nuo manęs paslapčių neturi.

Hoftmanui nespėjus atsakyti, Janas įsiutęs pašoko:

– Neturite teisės! Tėtė nepakentė, kad kas kištų nosį į jo reikalus. Parodytumėte jam nepagarbą.

– Oho, mažyli! – suniurzgė Mejeris. – Kalbi apie pagarbą, bet, man rodos, esi įžūlokas. Primenu tau – kalbame apie nusikaltimą.

Janas susvyravo:

– Norite pasakyti, kad metras buvo nužudytas?

Atsiliepė daktaras De Smetas.

– Apgailestauju, kad turiu paneigti tai, ką sako mūsų garbusis hoftmanas, bet šią valandą niekas neleidžia patvirtinti šio spėjimo. Nepastebėjau nei sumušimų, nei žaizdų, jokio smurto ženklo ant kūno.

– Klystate! – papriešta ravo Mejeris. – Užmirštate nuodus.

– Tai tik prielaida. Bet bus sunku, jei išvis įmanoma, ką nors įrodyti.

Janas išpūtė akis:

– Nuodai? Kaip?

Agentas aplenkė klausimą ir pasiteiravo:

– Jis mėgo išgerti?

– Taip. Bet nebuvo girtuoklis.

– Gėrė vyną?

– Dažniausiai bordo vyną, kai būdavo atvežamos prekės iš La Rošelės. Bet kas čia bendra su nuodais?

– Mes ant stalo radome vyno taurę. Deja, ji buvo tuščia. Tik iš vidaus sienelės rausvos, bet jokių nuosėdų.

– Atleiskite, – įsiterpė Rožjė. – Net jei jinai būtų buvusi pilna, kaip žinotumėt, ar skystyje yra nuodų, ar ne?

Hoftmanas neįstengė susilaikyti nesusijuokęs:

– Ar žinote, kiek šunų valkiojasi šitame mieste? Vien šiais metais

šungaudys nudobė daugiau negu devynis šimtus Vienu daugiau ar mažiau. Mirti nuo vyno daug lengviau negu nuo lazdos, kuri perskėlė tau galvą. Ar ne?

– Leiskite jus pataisyti, – paprieštaravo De Smetas. – Niekur nepasakyta, kad nuodai, veikią gyvūną, turės tokius pačius padarinius žmogui. Kai kurie nuodingi augalai nekenkia vienam ar kitam gyvuliui, tuo tarpu neša mirtį žmogui. Galėtume, pavyzdžiui, paminėti karpažolę arba kitus to paties tipo grybus. Ar žinote, *minheere*, kad jūs kasdien čiupinėjate vieną pavojingiausių nuodų?

– Taip, – sutiko Roberas Kampenas. – Jo yra auripigmente, iš kurio išgaunamas aukso geltonis.

– Gal paaiškintumėte? – sunerimo hoftmanas.

– *Arsenicum*! – paaiškino De Smetas. – Auripigmentą sudaro arsenas. Jį jau žinojo Antikos žmonės. Tarp kitų ir Aristotelis. Plinijus jį pavadino: *auri pigmentum*. Jis gali žmogų žaibiškai, per kelias sekundes, pribaigti.

Pirštų spragtelėjimu pabrėžė paskutinius savo žodžius ir dėstė toliau:

– Žinokite taip pat, kad tai didelę svarbą alchemikams turintis elementas – dėl jo ryšių su metalų karaliumi. Noriu pasakyti – auksu. Sumaišytas su variu ir įkaitintas filosofiniame ryke, paverčia varį baltu metalu, kurį kai kas prilygina sidabrui.

Jis nutilo ir pakėlė rankas į dangų:

– Žinoma, svaitėjimas! Bet vis dėlto alchemikams šis tariamas rezultatas yra pirmas žengtas žingsnis.

– Kur link? – pasiteiravo Petrusas.

– Aišku, aukso link! Tai perėjimas nuo paprasto metalo prie tauraus. Vienu žodžiu – pokytis. Bet ši svaja...

– Palaukite! – šūktelėjo Mejeris. – Jūs užsiminėte apie filosofinį ryką. Kas tai?

– Taip jį praminė alchemikai. Iš tiesų tai tam tikra krosnis.

– Ar galėtumėte ją apibūdinti?

– Žinoma. Turėjau progos tokią vieną pamatyti, kai buvau pa-

kviestas Ipre pas vieną ligonę moterį, kurią visi manė sergant epilepsija. Neradau nieko panašaus. Tai buvo tik rimtas plaučių uždegimas. Su Dievo malone išgydžiau ją. Atsidėkodamas jos vyras – jis didžiavosi esąs alchemikas – tarėsi pamaloninsiąs, aprodydamas savo dirbtuvę. Ten aš ir pamačiau tą įtaisą. Uolekčio aukščio, sienos – puodams žiesti naudojamo molio ir – laikykitės – arklio mėšlo mišinio. Viduje išpjauta savotiška metalinė plokštelė, subadyta skylutėmis, ir kiek žemiau stiklinis langelis, pro kurį galima stebėti medžiagos kaitą.

Hoftmano veidas suspindo didžiausia smalsa.

– Štai naujiena. Ką tik, apžiūrėdamas patalpą, tarp kitų daiktų radau tokią krosnelę, kaip jūs nupasakojote. Iš pradžių neatkreipiau į ją dėmesio tardamas, kad tai priklauso tapytojų pasauliui. Bet šį vakarą...

Jis kreipėsi į kitus kviesdamas juos liudytojais:

– Ar galėtumėte jūs, kurie užsiimate tapyba, paaiškinti man, kam naudojama ši krosnelė?

Trys vyrai apdairiai susižvalgė:

– Apgailestaujame. Nežinome.

Jis įsisiurbė akimis į Janą:

– O tu? Gali atsakyti?

Berniukas atsakė, kad ne.

Mejeris ėmė barbenti pirštais į stalą:

– Man galvoje netelpa. Sprendžiant iš to, ką atskleidėte, reikalą galima taip trumpai nusakyti: iki šios dienos srityje buvo nužudyti keturi žmonės. Pirmosios trys aukos buvo artimos Van Eikui. Visos buvo nužudytos tuo pačiu ritualu. Visos, išskyrus paskutinę: patį Van Eiką. Ir mes nežinome...

– Ne! – šūktelėjo daktaras De Smetas. – Atleiskit, kad primygtinai kartoju: nėra jokio žmogžudystės įrodymo.

Anas apsimetė neišgirdęs jo prieštaravimo ir tęsė toliau:

– ... Ir mes nežinome, kaip jis buvo nužudytas.

– Ir ar jis išvis buvo nužudytas, – tvirtai pabrėžė De Smetas.

– Be visa ko, štai dar prisideda toji istorija su krosnele ir alchemiku.

Iš prieškambario pasigirdo balsų šurmulys. Grįžo Katelina ir vaikai.

Hoftmanas padėjo Janui ant peties ranką:

– Iš pono Petruso supratau, kad tu vienintelis turėjai teisę įeiti į šį kambarį. Ar tai tiesa?

Vaikas patvirtino.

– Gal įstengtum pasakyti, ar kas nors čia pavogta? Koks ypatingas daiktas, kūrinys ar dar kas.

– Jei būtų pavogta, iš karto pastebėčiau.

Mejeris skubiai pakilo.

– Na, kaipmat patikrinsime.

Jis kreipėsi į dailininkus:

– Manau, kad jūs šį vakarą dar čia nakvosite.

– Pasirinkimo neturime, – paaiškino Van der Veidenas. – Iškeliauti per vėlu, o mūsų draugo laidotuvės numatytos rytoj rytą.

– Suprantu.

Jis nusitempė Janą už rankos:

– Eime, mažyli.

Jau buvo beeiną, kai staiga į valgomąjį įžengė Margareta. Jos paprastai rausvi skruostai buvo pasibaisėtinai išblyškę.

Trys dailininkai bemat pakilo ir pastūmėjo jai kėdę.

– Prašom sėstis, – pasiūlė Kampenas.

– Jums reikia pailsėti, – pridūrė Rožjė. – Mes iš eilės pabudėsime prie draugo.

Ji nekrustelėjo. Į kambarį įžengė Katelina, lydima vaikų, Pilypo ir Pyterio. Jų bruožai buvo persikreipę iš skausmo. Janas galbūt pirmą kartą pajuto jiems gailestį. Pirmą kartą taip pat jam pasirodė, kad jaunosios našlės veide įžvelgė tą patį jausmą jam. Bet kažkoks neaiškus balsas kuždėjo, kad per vėlu.

Hoftmano balsas sugrąžino jį į tikrovę:

– Eikš su manim. Nėra ko gaišti.

Jau seniai sutemo, namuose viešpatavo visiška ramybė. Janas gulėjo tarp Katelinos ir abiejų vaikų. Rožjė pakeitė Margaretą prie Van Eiko palaikų. Įsitaisę virtuvėje, Petrusas ir Kampenas šnekučiavosi, kol ateis laikas perimti budėjimą.

Kampenas pastatė alaus ąsotį ant židinio atbrailos ir sušnabždėjo:

– Taigi, reikia sutikti su tuo, kas akivaizdu: nusikaltimo paskata ne vagystė. Janas patvirtino hoftmanui, nieko netrūksta. Nė vienos drobės.

– Paslaptis išlieka.

Stojo trumpa tyla. Vėl prabilo Kampenas:

– Šitokiai padėčiai esant, kunigaikščio laikysena, manding, itin iškilni. Kad jis nusprendė išmokėti Margaretai pinigų sumą, prilygstančią pusei metinės Jano rentos, – mostas, vertas visokeriopos pagarbos.

– Įspūdį man daro ne tiek pats mostas, – atšovė Petrusas, – kunigaikštis visada buvo menų ir menininkų globėjas, bet ta jo parodyta skuba. Jis pranešė Margaretai, net nelaukdamas laidotuvių.

– Iš to matyti, kaip jis mūsų vargšą draugą godojo.

– Tai nenuginčijama. Sunku įsivaizduoti, kad kunigaikštis būtų kitaip pasielgęs, turint galvoje jų ryšių esmę.

– Tačiau tai anaiptol nemenkina jo dosnumo. Ar žinai, kiek jis, sako, sumokėjęs Janui už vieną vienintelę paslaugą? Tris šimtus šešiasdešimt livrų!

– Graži sumelė! Bet kas tai per paslauga?

Kampenas kilstelėjo antakius, rodydamas suglumimą.

– Ar aš žinau? Užduotys, kelionės, derybos... Po teisybei, šiuo klausimu mūsų draugas buvo labai nešnekus. Niekad neįstengiau nieko iš jo išpešti. Jis man tik papasakojo apie kelionę į Portugaliją prieš dešimt metų, apie viešnagę Avizo pilyje ir jo tapytą infantės portretą. Kaip matai, apskritai nieko labai slapta.

– Jūs tikriausiai žinote daugiau negu dauguma mūsų.

Ūmai Petrusas paklausė:

– Ar jūs tikite šia nuodų istorija?

– Ką atsakyti? Gydytojas atrodo ne visai įsitikinęs.

– Tarkime, kad taip yra...

– Ar tai ką nors pakeistų?

– Jaunasis bičiuli, turėtum suvokti, kad užtenka pačios mirties tragedijos. Ar svarbu, kaip pasitrauki iš šio pasaulio.

– Atleiskite, bet aš nepritariu jūsų nuomonei. Man nepakenčiama mintis, kad Van Eikas buvo nužudytas.

– O man nepakenčiama mintis, kad jis iškeliavo! Kad jau įsitvirtina mintis – jo nėra. Na, o visa kita...

Petrusas Christus pakilo nuo taburetės ir atsistojo prie lango. Kampeno argumentai – aišku kaip diena – jo nenuramino.

– Ar tavęs niekas nenustebino mūsų pokalbyje su hoftmanu?

Petrusas staiga atsigręžė:

– Ne. Nemanau.

– Jis iškėlė vieną dalyką, o man jis pasirodė esminis: „Įdomu yra tai, kad nė vienos durys neišlaužtos."

– Taip. Kokia iš to išvada?

– Klausyk, mielasis Petrusai, nejau nesupranti, kad ši pastaba daug baisesnė negu prielaida dėl nužudymo!

– Prašom tęsti!

– Jei atmetame galimybę dėl įsiveržimo iš išorės, peršasi išvada: tik vienas iš vakar vakare buvusių asmenų būtų galėjęs užpulti jauną-jį Janą ir galbūt taip pat nužudyti Van Eiką.

Janas vis dar nemiegojo. Skausmas buvo pernelyg didelis. Pernelyg sunkiai pakeliamas. Beveik gniaužė kvapą. Ar įmanoma tokia kančia? Kur Van Eikas? Jo palaikai ilsisi kambaryje greta, bet juose jo nėra. Tai tik apvalkalas jau vaško spalvos, tysantis ant lovos. Ledinis apvalkalas, kuriame įžvelgiama nebūtis. Bet jis, tikrasis Van Eikas, kur jis? Kur

eina žmonės, kai numiršta? Į dangų, sako Katelina. Su angelais. Pas gerąjį Dievulį. Tai netiesa. Iš tų aukštybių, regėdami, kaip mums jų trūksta, būdami nepakenčiamos mus alinančios žaizdos liudytojai, jie grįžtų mūsų paguosti, nuraminti. Nors paskui ir vėl turėtų išnykti.

Tėte... Janas bent spėjo kreiptis į jį šiuo žodžiu. *Tėte*...

Jis iš visų jėgų susikaupė į tą akimirką, kai Šv. Jono bažnyčioje, prieš altorių, metras suėmė jo veidą, prieš suspausdamas jį glėbyje. Galvojo apie tai taip įsitempęs, kad jo jusles užliejo Van Eiko švarkelio kvapas. Šitaip prisiglaudęs prie tėvo jis pagaliau nugrimzdo į miegą.

Rytojaus dieną mugė vis dar virte virė, o Briugė atrodė šventiškai. Štai turbūt kodėl niekas neatkreipė dėmesio į laidotuvių eiseną, traukiančią gatvelėmis ligi Šv. Donacijono bažnyčios. Tiesą pasakius, nebuvo nieko, kas sužadintų praeivių smalsumą. Jokio laidotuvių vežimo, tik keletas juodai apsitaisusių vyrų, nešančių karstą, uždengtą šviesiai violetine gelumbe, bei artimieji. Pirmoje eilėje – velionio žmona, du vaikai ir Lambertas, jaunesnysis Van Eiko brolis, atvažiavęs iš Lilio. Tuoj paskui juos žengė Rožjė, Janas ir Katelina, iš abiejų pusių – Roberas ir Petrusas. Praslenkant eisenai keletas balsų, tiesa, sušnabždėjo: Van Eikas, Van Eikas... bet tai buvo viskas.

Apeigos truko neilgai. Šv. Donacijono klebonas tarė esant naudinga pabrėžti ypatingus ryšius, siejusius didįjį menininką su Flandrijos grafu, Burgundijos kunigaikščiu, Šventosios Romos Imperijos markgrafu, didžiuoju Vakarų kunigaikščiu. Pamaldoms pasibaigus, eisena patraukė vienuolyno link, kur buvo iškasta duobė. Po paskutinio palaiminimo karstą nuleido su visa ta pagarba, kurią privalome atiduoti mirusiesiems.

Paskutinis šios dienos prisiminimas, kuris turėjo išlikti Jano atmintyje, buvo duslus kastuvais pilamos žemės dunksėjimas, kai ji biro ant karsto dangčio, santūrus Tilio Idelsbado siluetas, kai šis sekė sceną atsainiai atsirėmęs į medį, o ypač metro balsas, kuždantis jam į ausį: „Aš padarysiu tave didžiausią!“

X

Jis niekad nebus didžiausias.

Janas susikūprinęs žengė tiesiai prieš save per Burgą, juoduojantį nuo žmonių. Jie suplaukė čia iš Osterlingeno, Kelno, Hamburgo, Stokholmo, Brėmeno, Londono, Airijos ir Škotijos, Italijos ir Ispanijos. Kai kurie atkeliavo didžiuoju Rytų keliu sausuma – iš Liubeko į Hamburgą, paskui leidosi Elbės upe žemyn ir įplaukė į Zuiderzę. Kiti atplaukė jūra iš Genujos, Venecijos ir Dancigo uostų.

Akys vos įstengė aprėpti šią žmonių jūrą, visą savaitę tvinstančią krantinėmis ir aikštėmis. Didžioji gelumbių halė gaudė tūkstančiu balsų, o Van der Berzės užeigoje, „Biržoje", vyko varžytynės.

Tuos pačius pirklius galėjai sutikti, priklausomai nuo metų laiko, kitose mugėse – Šampanėje, Ipre ar Štanforde. Toli gražu ne vieniši ir beginkliai, kiekvienas jų priklausė kas visagalei Briugės Hanzai, kas ne mažiau garsingai vokiečių Hanzai. Jokio gailesčio tam, kuris būtų mėginęs apkuopti vieną jos narių: jo kompanionai tuoj pat nutrauktų kad ir menkiausius mainus su nelaiminguoju, ir šis pasijustų daug vienišesnis negu ištremtas iš žemės.

Janas prasiskynė kelią per minią, abejingai stebėdamas prekystalius ir krautuvėles. Žiūrėjo nieko nematydamas. Tačiau buvo kuo sužadinti ir viskuo nusivylusio žmogaus smalsumą: šalia apelsinų ir granatų, alyvų, citrinų, šafranų, Korinto razinų, sulos, rabarbarų – aukso dulkės iš Gvinėjos, indigas ir prūsų gintaras. Janui ši svaigulinga maišalynė niekada neprilygs besimaivančioms beždžionėms, pašaipioms papūgoms, kerėpliškiems lokiams ir visiems tiems keistiems laukiniams gyvūnams, portugalų ar ispanų atgabentiems iš tokių tolimų kraštų, jog kartais ten pražūdavo laivai. Šiaip ar taip, šiandien visus kitus vaizdinius temdė Van Eiko vaizdinys. Minioje jis ieškojo dailininko. Štai jau savaitė. Savaitė, kurią jis pragyveno, kamuodamasis nepakenčiamoje atmosferoje. Kas jam dabar liko daryti?

Rytojaus dieną po laidotuvių Roberas Kampenas labai maloniai pasiūlė jam vykti kartu į Turnė ir ten toliau tęsti mokinystę. Janas kvietimo atsisakė. Ir šimtą kartų pateiktas sau klausimas iškilo opesnis negu bet kada: ar jis iš tikrųjų nori būti tapytoju? Jis gėrėjosi Van Eiko kūriniais, mėgo stebėti lėtai drobe slenkančią pirmyn ir atgal ranką, bet sielos gelmėse neprisiminė, kad būtų kada nors jutęs įsakmų poreikį kurti. Visiškai nežinojo, kas yra tas slėpiningas dvelksmas, neįveikiamai stumiantis menininką pakilti virš savęs, kurį Van Eikas tvirtino patyręs nuo pat vaikystės. Apskritai įkarštį jam įžiebdavo nebent laivai ir išsvajotas Serenisimos paveikslas.

Pasinėręs mintyse, jis atsirado netoli Šv. Jono ligoninės. Abejingai įsižiūrėjo į atšiaurų fasadą su langais ir ketino pasukti Rejės upės link. Ar ne į šitą ligoninę atgabeno Laurensą Kosterą, – Petruso draugą, vos nežuvusį per gaisrą?

Bet kas ten... pakopų papėdėje, tas ištįsęs siluetas, tas veidas, apgaubtas šviesių plaukų, ir tas blausiaveidis milžinas? Petrusas Christus ir Idelsbadas! Abudu atrodė įsitraukę į itin įdomų pokalbį. Ką dar Briugėje veikia tapytojas, rytojaus dieną po laidotuvių pranešęs visiems grįžtąs į Barlę?

Šį kartą vėl mūsų brolijos žmogus...

Atmintin jam vėl grįžo sakinys, ištartas dailininko, taip pat mįslinga Van Eiko tyla ir elgsena prieš pat mirtį.

– *O tau ar grasino?*

– *Ne. Atrodytų, šie nusikaltimai susiję su Roma.*

O ypač tas keistas nurodymas: „Prisimink maldaknygę.“ Ką jis reiškia?

Šiandien jis jautėsi per daug prislėgtas, kad mėgintų gilintis į visus šiuos slėpinius. Vėl patraukė upės link.

Po pusvalandžio priėjo Amūro ežero krantą. Šliuzu plaukė laivas be stiebų. Vienas iš jūreivių mostelėjo ranka, Janas paskubėjo atsakyti. Vyras plačiai šypsojosi, o lynas vis greičiau slydo tarp jo šiurkščių pirštų.

Šiandien jis Briugėje, rytoj plauks į Škotijos lietų ar Genujos saulę. O Janas ir toliau gyvens prikaltas prie savo vietos, praradęs vienintelę jam brangią būtybę. Pro akis slinko vaizdai. Žodžiai. Glamonė. Van Eikas, kantriai mokąs jį, kaip derinti spalvas, grūsti pigmentus, priklijuoti drobę. Visur Van Eikas.

Trylika jo gyvenimo metų piešė pilkus sūkurius ant ežero paviršiaus, prieš nuskęsdami ir susitikdami su tos moters, Minos, turtingo Briugės pirklio dukters, likimu; ji mirė iš liūdesio labai seniai, o jos kūnas ilsisi – pasak legendos – Minevaterio vandenyse. Jis pajuto, kaip po vokais telkiasi ašaros, ir štai jis, niekad neverkęs, pratrūko rauda.

Audrai praslinkus jis atgalia ranka nusišluostė šlapius skruostus. Jo žvilgsnis nesąmoningai užkliuvo už vienuolyno fasado. Jaunosios moters prie lango nebuvo, o langas buvo uždarytas. Svyruojančiu žingsniu jis pasuko Nev Sen Žilio gatvės linkui.

Teptukai dar snūduriavo alavo indelyje. Jano portreto eskizas buvo atremtas į sieną. Molbertas, stovintis prie lango, pasirodė jam panašus į vieną tų sargybinių, kurie eina sargybą prie miesto bokšto nakčiai sutemus.

Van Eikas nesugrįš.

Vėl tas pats klausimas, visą savaitę nedavęs jam ramybės: ką reiškia mirti? Yra kažkas beprasmiška ir podraug nesuprantama šitame šaltame ir staigiame atodūsyje, perveriančiame gyvenimą galutine tyla. Janas prisidėjo ranką prie širdies, klausydamasis į delną atsimušančių tvinksnių. Vadinasi, gyvastis čia? Svajonės, siekiai, beprotiškos viltys, Van Eiko, Kampeno ir kitų genialumas? Šitame dusliame taksėjime – ritmiškame, vienodame, panašiame į audimo staklių bildesį. Ir vieną dieną – nieko. Jis atitraukė ranką, išsigandęs minties, kad vien šituo klausymu gali sustabdyti širdies dūžius.

Durys, saugojančios „katedrą“, buvo plačiai atvertos. Janas įžengė į vidų. Ten vyraujanti netvarka tik sustiprino jo nerimą: hoftma-

no šauniai pasidarbuota! Automatiškai jis ėmėsi po vieną dėlioti ant lentynų rankraščius, laikydamas garbės reikalu sudėstyti juos taip, kaip buvo įpratęs metras, bet greitai nuleido rankas. Kuriam galui?

Baigtos drobės tebebuvo išrikiuotos prie vienos sienos. Koks bus jų likimas? Margareta tikriausiai jas parduos, nebent Lambertas, jaunesnysis Van Eiko brolis, nuspręs jas išsaugoti.

O miniatiūra, kurią taip mėgo? Jis puolė prie lentų, atkėlė jas vieną po kitos ir lengviau atsiduso, suradęs slėpiningą parašą: A. M.

Kilstelėjo drobę, norėdamas geriau į ją įsižiūrėti, laimingas, kad saulė, nors jis pats blaškėsi ūkanose, dar neprarado savo šilumos. Tada sukinėdamas paveikslą, kad sužaižaruotų spalvos, jis pirštais užčiuopė už rėmų iškilumą. Nustebęs apvertė paveikslą. Prie pritvirtinimo plokštelės kabojo kilpa pririštas mažas kapšiukas. Bet dar neįprasčiau atrodė pati toji plokštelė. Ir ne žinovas galėjo sumesti, kad ji čia niekam nereikalinga, juk visiems aišku, koks miniatiūros dydis: net pradedantis mokinys žino, kad plokštelė pateisinama tik ant daugiau kaip pusės uolekčio lentos. Be to, ji neseniai pritaisyta. Janas karštligiškai atrišo kilpą, panėrė ranką į kapšelį ir ištraukė saują florinų. Lobis, kad ir nedidelis! Kodėl Van Eikas – nes tai galėjo būti tik jis – pasirinko šią vietą monetoms paslėpti? Kodėl už šitos miniatiūros?

Vaikinukas atsisėdo ant aslos, subėrė florinus į kapšelį ir susimąstė. Vidinis balsas kuždėjo, kad už šio keisto poelgio slepiasi kažkas, ką metras norėjo pasakyti. Jis bandė prisiminti kokį nors žodį, sakinį, kuris užvestų ant kelio.

– Ką čia veiki?

Janas krūptelėjo. Į dirbtuvę įsiveržė Margareta. Jis skubiai sugniaužė kumštyje savo lobį ir paslėpė jį tarpušlaunyje.

– Na? – neatlyžo Margareta.

Jis atsikrankštė ir atsakė kuo giedresniu balsu:

– Tikrinau, ar netrūksta kokios drobės.

Moteris tarsi sapne papurtė galvą.

Ji neįtikėtinai paseno šią paskutinę savaitę. Priėjo prie lentynų,

susisvajojusi paglostė rankraščius. Jos dėmesys nukrypo į didįjį stalą, kur dar gulėjo išmėtyti Van Eikui brangūs daiktai.

– Girdėjau hoftmaną ir kitus kalbant apie šią krosnelę. Juk čia tikrai krosnelė, ar ne?

Užklausė atsainiai, beveik liūdnu balsu. Pridūrė:

– Ar žinai, kam ji buvo reikalinga?

– Ne. Tėvas niekad su manim apie ją nekalbėjo.

Ji nežymiai šyptelėjo.

– Su manim taip pat ne. Galų gale pradedu suvokti, kad aš, matyt, dažnai gyvenau kitur. Niekad neįstengiau suprasti menų meno, nei kaip mano vyras kūrė savo paveikslus; tenkinausi juos vertindama.

– Ar tam, kad pamėgtum, reikia suprasti?

Pastaba išsprūdo beveik be jo valios.

Margareta patylėjo prieš atsakydama.

– Ne, bet tada gal labiau pamėgsti...

Ji tarsi susigaužė, užsisklendė savyje, matyt, varžydamasi, kad per daug pasakė.

– Iki greito pasimatymo, – mestelėjo ji bespalviu balsu.

Vos ji išėjo, Janas vėl pasiėmė kapšelį ir pakilnojo ant delno, tarsi sverdamas.

Kateliną jis rado sodelyje, pamerkusią rankas dubenyje su žlugtu.

Janas atsisėdo šalia jos ir sušnabždėjo:

– Ar galėtum išlaikyti paslaptį?

– Viskas priklauso, kokia tai paslaptis.

– Aš nejuokauju, reikalas labai svarbus. Pažadėk niekam nesakyti.

Tarnaitė metė skalbusi.

– Prižadu.

Įsitikinęs, kad niekas nemato, jis atrišo kilpą ir parodė jai atdarą kapšelį.

Truputį sutrikusi, tarnaitė čiupo jį ir išpylė pinigus ant žolės.

– Še tau! Kur radai tiek pinigų?

– Dirbtuvėje, paslėptus už paveikslo. Bet ne už bet kokio.

Jis smulkiai paaiškino, kaip atsitiktinumas lėmė, kad jis aptiko kapšelį, ir pabrėžė ypač tai, kas atrodė svarbiausia: Van Eikas žinojo, kaip aistringai jis mėgsta šią miniatiūrą.

Tarnaitė nerviškai pasitaisė aksominį kyką, smunkantį jai ant kaktos:

– Man viskas aišku. Metras Van Eikas paliko šiuos pinigus tau.

– Ir aš taip manau. Bet man kyla kitas klausimas: gerai, jis mane apdovanojo, bet štai ko aš nesuprantu – kaip jis tai padarė. Koks buvo reikalas slėpti kapšelį už paveikslo, kai būtų galėjęs įteikti man jį tiesiai į rankas?

– Nežinau.

– Tau niekad nekilo klausimas, ar Van Eikas nujautė, jog mirs?

– Tarkim, kad tai įmanoma. O toliau?

Jis beviltiškai atsiduso.

– Toliau nieko...

Susirinko monetas ir jau ketino eiti į namus.

– Palauk! – šūktelėjo Katelina. – Man kyla klausimas, ar...

Ji ėmė ieškoti tikslaus žodžio.

– Sakyk! – mygo ją Janas.

– Tavo tėvas paslėpė kapšelį už tos miniatiūros, nes tikėjosi, kad kurią nors dieną tu jį rasi. Žinoma, būtum galėjęs aptikti jį, jam dar gyvam esant. Tuomet jis būtų išgalvojęs kokią nors dingstį ir veikiausiai padovanojęs tau šiuos pinigus. Bet po jo mirties šis poelgis įgyja kitą prasmę.

Katelina patylėjo, o tada prabilo, stropiai išskirdama kiekvieną žodį:

– Paslėpti pinigai, kai kas nors viliasi, kad jie bus surasti jam mirus, jau ne dovana: tai palikimas. Van Eikas norėjo įteikti tau šiuos pinigus, kad po jo mirties – mirties, kurios galbūt baiminosi, – nuo nieko nepriklausytum.

Ji užbaigė nuleisdama balsą:

– Ypač nuo Margaretos.

Janas tylomis pritarė.

– *Sakyk, Janai, ar tu laimingas pas mus?*

– *Taip... Todėl, kad esate jūs.*

– *Nors ir kas atsitiktų, tark sau, kad ten aukštai yra žvaigždė, kuri rūpinasi kiekvienu iš mūsų. Žmogus niekada nesti iš tikrųjų vienas. Arba jei esti, tai dėl to, kad jam sušlubuoja atmintis.*

O jei Van Eikas iš tiesų padovanojo Janui šią sumą, kad jis būtų laisvas?

Jo širdis ėmė smarkiai ir tankiai daužytis, ir jį užliejo baimės ir sykiu džiaugsmo banga. Iškeliauti... *O pačioje pabaigoje Serenisima...*

XI

Florencija.

Niūriame valgomajame švietė tuzinas žvakidžių. Tą vakarą buvo švenčiamas penkiasdešimt antras Kozimo de Medičio gimtadienis. Jis nušvitusiu veidu pakėlė taurę svečių linkui:

– Tegyvuoja ir teklesti menas didžiausiai žmogaus šlovei! Ir Florencijos šlovei!

Nugėrė gurkšnį ir kalbėjo toliau su nostalgijos krisleliu balse:

– Leiskite man pridurti, pakartojant įstabias mylimo poeto eiles: „Kur aš eičiau, liksiu savoje žemėje, žodžiu, jokia žemė nebus man tremtis nei svetimas kraštas, nes laimė priklauso nuo žmogaus, o ne nuo vietos."

Šią tiradą pasveikino pritariamas murmesys. Kiekvienas iš čia esančių žinojo, kaip puikiai šios Bruneto Latinio eilės perteikia audringą jų šeimininko likimą. Štai septyneri metai, kaip Kozimas grįžo iš tremties; bet tie metai, praleisti Venecijoje, toli nuo jo gimtosios Toskanos, amžiams liks įsirėžę jo atmintyje. Sugrįžęs šis vyras įžvalgiai vairavo miesto ant upės kranto likimą. Tačiau vienas Dievas težino, kiek jis turėjo įveikti visokių kliūčių, pradedant Albicių šeima, nuo

amžių senu priešu, troškusiu jį palaužti; beje, jų jauniausio sūnaus Rinaldo dėka šis žmogus ir buvo išvytas iš miesto.

Šiandien, nors Florencijos padėtis buvo vis tokia pat netvirta, nors diena iš dienos ryškėjo dvi grėsmės, – Venecija, ieškanti Italijoje atlygio už savo nesėkmes Rytuose, ir Aragono karalius, gviešęsis Toskanos, – ji buvo vis dėlto vienas labiausiai klestinčių miestų Europoje. Ir šita gerovė neapsiėjo be garbingojo Medičių palikuonio. Jis sugebėjo neužgauti didžiųjų Florencijos pirklių jautrumo: visur sutinkamas kaip kunigaikštis, savo mieste jis stengėsi nesidėti didiku, bet geriausiu atveju – pirmuoju piliečiu. Jam taip pat sekėsi išmintingai valdyti turtą, paveldėtą iš savo tėvo, Džovanio di Bičio, įvertintą daugiau negu 200 000 florinų. Prie to reikėjo pridėti žemes Mudželo slėnyje, namus mieste, valstybines rentas ir jo dalį – didesnę už kitų – vienoje prekybinėje ir bankinėje bendrovėje. Tačiau, nors jo turtas per dvidešimt metų išaugo dvigubai, pomėgiai tebeliko paprasti. Atsisakęs garbės ir titulų bei aukštų pareigų, jis beveik nenoromis priėmė teisingumo gonfaloniero titulą, ir tai tik dviem mėnesiams. Šiaip ar taip, jo įgimtas autoritetas buvo toks didelis, kad jokia pareigybė, nors ir kokia svarbi, nebūtų jo sustiprinusi. Šio menų bičiulio, nuostabaus mecenato nusimanymą apie verslą papildė gebėjimas užuosti tikrą talentą. Ganėjo tik pamatyti, kokios asmenybės buvo tą vakarą jo svečiai: Lorencas Gibertis, Donatelas, Bruneleskis, Gvidolinas di Pietras, visų vadinamas Fra Andželiku („Andželikas" – „Angeliškasis" – nes, sako, jis niekada nepradėdavęs tapyti, prieš tai nesukalbėjęs maldos), Mikelocas di Bartolomėjas, Leonas Batista Albertis ir tėvas Nikolajus Kuzietis.

Vis dėlto savo priešams jis galėjo būti nepaprastai griežtas. Septynerius metus valdydamas Florenciją, be jokio ypatingo titulo, tik kaip paprastas pilietis, jis pasirūpino pašalinti kiekvieną, mėginantį užstoti jam kelią, ir naudojosi dviem grėsmingais būdais: trėmimu ir fiskaliniu ginklu. Šio ginklo esmė: didinti mokesčius, kuriuos nustatydavo komisija, sudaryta iš jam atsidavusių asmenų. Šis apkrovimas

mokesčiais galėjo būti toks didelis, jog įvarydavo auką į bankrotą. Kozimas su tokiu pačiu cinizmu apdovanodavo savo draugus, išdalydamas jiems ištremto priešo gerą, nes tremtį lydėjo turto konfiskacija. Na, o opozicija, kurią sekė tikra politinė milicija, buvo visiškai bejėgė. Pagaliau šis apsukrus pirklys buvo vienas iš tų žmonių, kurie mano, kad ginčą geriau spręsti slapčia Valstybės kanceliarijoje negu mūšio lauke. Štai dėl ko prieš metus jis perveikė Milano-Neapolio koaliciją ir iškovojo Florencijai garbę priimti ekumeninį susirinkimą, o šis šiaip taip sutaikė Rytų ir Vakarų Bažnyčias.

Beje, kreipdamasis į tėvą Nikolajų Kuzietį pridūrė:

– Tegul Dievas suteikia savo malonę jūsų broliams ir šventajam tėvui. Teapšviečia jūsų protą sunkiomis valandomis, kurias išgyvena Bažnyčia.

Ir rimtai užbaigė:

– Ir teapsaugo nuo bepročių.

Kunigas padėkojo:

– Monsinjore, mums niekad nebus per daug visų pasaulio maldų. Jūs žinote, koks žmonijos polinkis: geriau naktis negu diena.

Sąmokslininkiškai šyptelėjo Lorencui Giberčiui ir kalbėjo toliau:

– Jūs ir aš dabar vienuose ratuose sėdime. Skirtumas tik toks, kad mano būsimas žudikas dar neapsireiškė, matyt, dėl to, kad man neužteko drąsos – drąsos apversti aukštyn kojom senas tradicijas. Paskelbti savo pažiūras atvirai ir ryžtingai.

Auksakalys pritarė, bet be entuziazmo.

– Jūsų teisybė, tėve, bet matote, kur šita drąsa mane nuvedė. Štai jau daugiau kaip savaitė gyvenu išties kaip atsiskyrėlis. Mane bet kurią akimirką turi lydėti civiliai sargybiniai, o baptisterijos pastoliai panėšėja į įtvirtintą stovyklą. Šia proga leiskite man pakartoti, kad jūsų laikysena, mano galva, nuo pradžios iki galo savižudikiška. Kodėl taip atkakliai atsisakote bet kokios globos?

– Nes mano gyvybė man nepriklauso. Ji – Mūsų Viešpaties savastis. Jeigu Jis nuspręs, kad išmušė valanda atsiimti savo gera, viso pasaulio armijos neįstengs stoti prieš Jo valią.

– Klystate. Jei man nepadėtų mūsų šlovingasis šeimininkas, galimas daiktas, manęs jau nebūtų šiame pasaulyje.

Lorencas pasinaudojo proga nusilenkti Kozimui:

– Esu jums dėkingas, monsinjore. Tai nebuvo jūsų pareiga. Galų gale, aš tik menininkas.

– O ar ne saugojami valdovai, mielasis? Mirusį viešpatį galima pakeisti kitu, o menininko – ne.

Medičis pasilenkė prie kaimyno iš dešinės ir paklausė:

– Ar ne tokia pati ir jūsų nuomonė, sinjore Alberti?

Visų žvilgsniai nukrypo į užklaustąjį. Veiduose galėjai įskaityti, kokią didžiulę jis įkvepia pagarbą ir godonę. Globojamas popiežiaus, jo palydos dalyvis, jis pasinaudojo Bažnyčios susirinkimu, kad sugrįžtų į Florenciją po keleto metų tremties. Rašytojas, vulgariosios, tai yra italų, kalbos gynėjas, moralistas, jis buvo dar ir matematikas bei architektas. Gimęs Genujoje prieš trisdešimt septynerius metus, bet toskanietiškos kilmės, jis aprėpė visos savo epochos žinias. Šis neteisėtas vieno Florencijos pirklio sūnus mokslus ėjo Venecijoje, Paduvoje, Bolonijoje, keliavo po Prancūziją ir germanų kraštus, dvidešimties metų būdamas parašė lotyniškai komediją, literatūros traktatą, tapybos traktatą *De pictura*, kuriame išdėstė teorinius naujos meninės išraiškos principus. Pagaliau užbaigė *De familia* – keletą veikalų, kurie visų įsitikinimu įeis į istoriją. Tai keturi didžiai drąsūs rinkiniai, kuriuose jis svarsto apie vaikų auklėjimą, meilę ir draugystę. Žmogus savo likimo akivaizdoje, dorybės galia, tikėjimas žmogaus dvasios kuriamąja galia – tokios yra pagrindinės šio veikalo mintys.

Atsiliepdamas į šeimininko klausimą, jis atsakė:

– Ar išdrįsiu, monsinjore?

Kozimas panarsino:

– Jei bijote mane užgauti, klystate. Niekada nelaikiau savęs valstybės vyru, bet tiesiog vyru.

– Jei taip, leisiu sau pritarti jūsų nuomonei. Didelis menininkas nusipelno, kad jo gyvybė būtų saugoma lygiai tiek, kiek saugoma

karalystės viešpaties gyvybė. Jei dieviškąjį Dantę būtų nužudę, pasaulis būtų likęs be literatūrinio monumento. Užtenka vieno *Vita nuova* soneto, vieno *Dieviškosios komedijos* puslapio, ir žmogus pasijunta ne toks vienišas pasaulyje.

– Štai kodėl, – pabrėžė Donatelas, – turime būti itin budrūs, kad neatsitiktų nieko bloga mūsų bičiuliui Lorencui.

– Manding, – pajuokavo auksakalys, – esu tikras, kad tas, kuris bandė mane nužudyti, buvo pasamdytas mano kolegos Bruneleskio. Visada buvau įsitikinęs, kad jis niekada nesusigyveno su mintimi, jog pralenkiau jį konkurse, kuris mus suvedė vieną priešais kitą prieš dvidešimt metų. Ar ne, Filipai?

Atsakydamas Bruneleskis tik suniurnėjo. Ištisai apsirengęs juodai, beveik septyniasdešimtmetis, jis atrodė paniurėlis, kuriam gyvenimas nebeturi paslapčių.

– Neapsirik, drauguži. Mano nesėkmė atvėrė man akis – aš supratau savąjį pašaukimą. Tariausi esąs auksakalys, skulptorius, o gimiau būti architektu.

– Ir kokiu architektu! – patvirtino Kozimas. – Santa Maria del Fiorė kupolas tikrai yra novatoriškiausias mūsų amžiaus kūrinys. Šita geniali mintis – panaudoti kilnojamuosius pastolius ir dvigubus apvalkalus – liks amžiams įsirėžusi žmonių atmintyje.

Jis atsigręžė į tėvą Kuzietį:

– Ką jūs apie tai manote, tėve?

– Negana išmanau architektūrą, kad galėčiau pareikšti protingą nuomonę, ir dar neturėjau, deja, progos pasigėrėti kupolu iš katedros vidaus. Vis dėlto išorinis jo pavidalas kelia tik pasigėrėjimą.

– Tai ne kliūtis, esu įsitikinęs, kad mūsų bičiulis Bruneleskis su džiaugsmu jums parodys savo šedevrą.

Architektas mandagiai pritarė.

– Žinoma. Išsirinkite sau tinkamą dieną, tėve.

– Visas kupolo sumanymas yra pats savaime naujovė, – pridūrė Albertis. – Niekas nebūtų galėjęs pasiekti tokios tobulybės, nesulau-

žęs tradicijų ir nepasisėmęs naujų kūrybinių jėgų iš antikinio pasaulio šaltinių. Šitas geometrinis erdvės traktavimas yra tikras himnas, šlovinąs mūsų protėvius graikus ir romėnus. Po amžinu šio įstabaus kupolo pavėsiu glausis visos Toskanos tautos!

Bruneleskis išklausė šią pagyrą sumirksėdamas vokais.

– Naujovė ar ne naujovė, vienas dalykas yra tikras: mano kupolas, regis, žeidžia protus mažiau negu baptisterijos durys. Dar niekas man negrasino ir nesikėsino manęs nužudyti.

– Manęs taip pat ne, – įsiterpė su šypsena Fra Andželikas. – Tačiau esu dailininkas ir – kaip tėvas Kuzietis – kunigas.

– Tiesa, – prieštaravo Kozimas, – bet jūs nebandėte sutaikyti Rytų ir Vakarų. Neskelbiate, kad reikia studijuoti Koraną, norint geriau suprasti islamą ir prie jo priartėti. Nereiškiate trikdančių spėlionių, susijusių su dangaus kūnų judėjimu. Nuo demonų jus turbūt saugo jūsų dosnumas.

Tapytojas nutaisė nusižeminusią veido išraišką. Tačiau jo šeimininkas sakė tiesą. Dabar, atbuvęs noviciatą, visas savo pajamas, gaunamas už paveikslus, jis skirdavo dominikonų bendruomenei.

Lorencas, vis labiau gąsdindamasis, kreipėsi į jį:

– Tu iš tiesų manai, kad mane užpuolė dėl mano darbo?

– *Chi lo sa?** – atšovė Fra Andželikas. – Galbūt mirtis pavydi tau tavo talento.

– Tik ne mirtis, – pasišaipė Bruneleskis, – bet mūsų kolegos flamandai! Nueikit ir pasižiūrėkit į susiraukusius veidus, kai jie išsilaipina pas mus. Jie dūsta iš pavydo.

– Nesąmonė! – prieštaravo Albertis. – Jie vertina mūsų kūrinius ir pritaria mūsų naujai meno vizijai. Man buvo duota suprasti, kad vienas jų tapytojas, pats garsiausias, labai aukštai vertina mano traktatą apie tapybą. Jis tvirtino turįs vieną jo egzempliorių.

– Kas toks? – pasiteiravo Kozimas.

* *Kas žino? (it.) (Vert. past.)*

– Van Eikas. Janas Van Eikas.

– Van Eikas? – šūktelėjo Donatelas. – Koks sutapimas! Aš ką tik sužinojau apie jo mirtį.

Alberčio akys liūdnai žybtelėjo.

– Kaip gaila. Būčiau mielai su juo susipažinęs.

– Juo labiau, kad būtų įdomu daugiau sužinoti apie jo darbo metodą. Per vieną savo kelionę į Neapolį turėjau gerą progą pasigėrėti viena jo drobe. Galiu patvirtinti, kad kūrinys visais atžvilgiais stulbinamas. Pati tema – Burgundijos kunigaikščio portretas – nebuvo niekuo ypatinga; užtat spalvų gyvumas, glazūros skaidrumas, atspalvių turtingumas tiesiog unikalūs. Nusižeminęs prisipažįstu – tokios naujovės niekada nesu matęs. Be to, visumos sumanymas itin drąsus. Aišku – flamandas atsisakė nereikalingų smulkmenų sangrūdos ir nepakenčiamo viduramžiško nerangumo, o vietoj jų pasirinko tą realizmą ir tą tikroviškumą, kurio ir mes patys siekiame.

– Tokiu atveju, – šūktelėjo Kozimas, – siūlau pakelti taurę už mirusį genijų. Už Janą Van Eiką!

– Už Janą Van Eiką!

Briugė, tas pats vakaras.

Janas įkišo į savo ryšulėlį Venecijos stiklo žvaigždę ir užrišo raištelį. Pasitikrinęs, kad kapšelis su florinais gerai pritvirtintas prie diržo, apvedė akimis mansardą, kurioje išgyveno daugiau kaip šešerius metus, ir pasuko durų link. Burtai buvo mesti. Dar nežinojo, kuriuo keliu pasuks, bet savo svajonę jis įkūnys: nukeliaus į Veneciją. Neaugs tarp šių sienų, šitoje šeimoje be Van Eiko. Ten, net vienišas, jis bus laimingas, nes ten jo laukia saulė.

Jis atsigręžė paskutinį kartą pasižiūrėti į namus, kuriuose gyveno, ir jam pasivaideno, kad mato apvalų Katelinos siluetą ant namų slenks-

čio. Dieve! Jis jos pasiges. Jis jau pasigenda! Prarado Van Eiką, o dabar praranda Kateliną. Žinoma, jis ketino atskleisti jai savo sprendimą, bet labai greitai pakeitė nuomonę: ji jokiu būdu nebūtų jam pritarus. Kas žino, gal norėdama jį sulaikyti būtų tarusi reikalinga įspėti Margaretą.

Apsigręžė skaudama širdimi ir skubiai pasinėrė į Nev Sen Žilio gatvės tamsą. Kažkur, prie miesto rotušės bokšto, aidėjo naktinio sargo tarškynė. Ten aukštai sustingęs dangus pasidengė rausvomis skaidulomis: netrukus pradės aušti. Jam piršosi trys išeitys: laukti rugsėjį grįžtant galerų – tai yra daugiau kaip mėnesį – ir išplaukti į Serenisimą; nuvykti į Sluisą su viltimi rasti ten laivą, pasiruošusį plaukti į Italiją arba – tai, kas jo nežavėjo – patraukti sausuma. Bet kiek mylių reiks tada jam nužygiuoti? Jis nežinojo. Per kokias nežinomas šalis perkeliauti? Užmojis rodėsi pranokstąs jo jėgas. Bet jeigu jis liktų Briugėje, labai galimas dalykas, kad Margareta kreiptųsi į civilius agentus, ir šie imtų jo ieškoti. Jie be jokio vargo jį surastų ir savo noru ar per jėgą sugrąžintų namo. Ne. Viską apsvarsčius, geriausia būtų nusigauti į uostą meldžiant dangų, kad ten rastųsi laivas, kuris padėtų pasiekti tikslą. Nebedvejodamas užsimetė ryšulėlį ant peties ir pasuko Gento vartų link.

Kai pasiekė Sluisą, saulė kilo virš jūros. Jūreiviai jau triūsė ant denių, o žmonės bruzdėjo. Janas apžiūrėjo vieną po kitos vėliavas, plevėsuojančias ant stiebų: Vinkelsea, Jarmutas, Faveršamas, Štralzundas. Niekur nepastebėjo tos, kurios vylėsi – išsiskiriančios iš visų: šventojo Morkaus liūto. Tačiau juk turėjo tarp šitų laivų būti vienas, pasirengęs plaukti į Pietus. Nesvarbu į kokį uostą Pietuose. Pasidėjo ryšulėlį ant žemės ir stabtelėjo. Praėjo daugiau negu valanda, kol Apvaizda ryžosi apsireikšti: deja, dėl menko nieko. Vyras, praėjęs pro jį, muitininkas, renkantis duokles už prekes, teikėsi atsakyti į jo klausimus: „Ne. Nė vienas iš čia esančių laivų nesirengia išplaukti į Pietus, o juo labiau į Veneciją. Taip, tiesa, bus karakas, atplauksiąs iš Škotijos, jis iškeliaus į Pizą; bet ne anksčiau kaip po savaitės.

Gal po dešimties dienų. Vėjai šiuo metų laiku įnoringi". Ir muitininkas užbaigė griežtu tonu: „Tau čia ne vieta. Geriau grįžk pas tėvus".

Nusivylęs, o svarbiausia, suirzęs, kad jį palaikė nutrūktgalviu, Janas pasiėmė savo ryšulėlį ir nusprendė kantriai kentėti. Galų gale kantrybė buvo jo antroji prigimtis. Išmoko per visus tuos dešimt metų – prižiūrėdamas verdančius lakus, valydamas teptukus ir raišiodamas šerius.

Apsigręžė ir vėl pasuko Damo kanalo link. Ten, prieuostyje, kur gimė Tilis Ulenšpygelis, jis tikriausiai ras prieglobstį, gal net galės pasiūlyti savo paslaugas tam, kam jų prireiks už keletą monetų, nes negalėjo juk jis iššvaistyti pinigų, patikėtų jam Van Eiko. Po savaitės, pasakė duoklės rinkėjas. Piza. Paskui pažiūrės. Savaitė praeis greičiau, negu išseks jo kantrybė.

*

– Vaikėzas pabėgo...

– Jūs įsitikinęs?

– Visiškai. Užėjau į Van Eiko namus prieš valandą dėdamasis norįs pasiteirauti apie Margaretos sveikatą. Naujieną man pranešė ji pati. Ji, tarp kita ko, atrodė ne taip susisielojusi, kaip jos tarnaitė.

Gaubiami prieblandos, abu pašnekovai vos įstengė vienas kitą įžiūrėti, juos apšvietė tik silpnutis šviesos spindulėlis, prasiskverbiantis pro uždarytų langinių plyšius. Vienas jų kalbėjo su stipriu itališku akcentu, kitas – nepriekaištinga flamandų kalba. Be šitos smulkmenos, dėl tamsos, slepiančios jų veidus, buvo visiškai neįmanoma nuspėti jų amžiaus: jiems galėjo lygiai taip pat būti dvidešimt, kaip ir šešiasdešimt. Tvirtinti galima buvo tik viena: griežtas žmogaus, kalbėjusio su itališku akcentu, tonas leido spėti jį esant viršesnį už aną.

– Jūs, aišku, žinote, ką šitas pabėgimas reiškia.

– Bijau, kad taip, mesire.

Stojo ilga tyla, lygiais tarpais kapojama svetimšalio alsavimo.

– Turime kuo skubiausiai veikti. Jei šis berniukas išsprūstų, padariniai būtų nepalyginamai rimtesni negu dėl Kostero ir kitų. Kosteras! Nesėkmė. Apgailėtina nesėkmė. Dar viena.

Jis pakartojo skanduodamas žodžius:

– Turime kuo skubiausiai veikti!

– Mes tai suvokiame. Bet ką daryti? Nežinome, kur jis.

– Kur, jūsų nuomone, jis galėtų būti? Tokių metų vaikas, be jokių išteklių, be draugų, be tėvų negali toli nusidanginti. Jeigu nėra Briugėje, turi būti jos prieigose, kur nors Termeideno, Ostkerkėje ar Dame. Tai jūsų reikalas. Suraskite jį!

– O kai surasime? Ką su juo darysime?

– Jūs stebinate mane. Turint galvoje, ką jis žino, jūsų nuomone, dar kyla klausimas?

– Žinoma, bet...

– Nužudykite jį! Suvaidinkite, kad jis paskendo. Suklastokite jo mirtį. Bet nužudykite!

Žmogus suabejojo.

– Bet tai... tik vaikas. Ir mes nesame tikri, ar jis prašneks.

– Jūs teisingai pasakėte! Mes nesame tikri. Ir nėra nieko, girdite, nieko pavojingesnio už netikrumą! Didžiajame žmonių užmojyje netikrumui vietos neturi būti. Aišku?

Svetimšalis užbaigė su neįtikėtinu ryžtu:

– Nužudykite jį!

*

Sėdėdamas Šventojo Jeronimo bažnyčios zakristijos kampe, Janas pilna burna krimto Damo turguje nusipirktą obuolį. Bažnyčios priegloba jį sergėjo. Nei Margareta, nei niekas kitas nesiryžtų žengti šio šventvagiško žingsnio. Janas buvo girdėjęs, kad šventa vieta priglaudžia ir gina net ir didžiausią nusikaltėlį. Juo labiau vaiką.

XII

– Ką čia veiki?

Janas atsisėdo pasišiaušusiais plaukais.

– Ką čia veiki? – neatlyžo balsas.

– Aš... aš miegojau.

Vapėdamas atsakymą, jis podraug tyrinėjo vyrą, taip negailestingai išplėšusį jį iš sapnų pasaulio. Žemo ūgio, su juoda sutana. Kunigas. Neįtikėtinai susiraukšlėjęs veidas, mažytės pilkai žalios akutės, įsmigusios į jus su stulbinamu aštrumu.

– Kaip vadiniesi?

– Janas.

– Janas tai tik vardas. O daugiau?

Jis drebtelėjo pirmą į galvą atėjusią pavardę:

– Janas... Kosteras.

– Kodėl tu čia? Juk turi tėvus, namus.

– Ne, nebeturiu nei tėvų, nei namų.

– Tai tu našlaitis? Neturi ir artimųjų?

Berniukas atsakė, kad neturi.

– Turėjai kur nors užaugti!

– Žinoma. Bet tėtis ir mama žuvo per gaisrą, nuniokojusį mūsų namą.

– Gaisrą? Kur? Kada?

– Daugmaž prieš mėnesį. Tuoj po to buvo nutarta atiduoti mane vienai šeimai. Tie baisūs žmonės mušė mane nuo ryto iki vakaro. Dėl to ir pabėgau.

– Kelkis!

Keldamasis Janas jautė jį stebintį kunigo žvilgsnį.

– Man neteko girdėti apie nelaimę, neseniai ištikusią Damą. Štai jau daugiau kaip dešimt metų einu savo pareigas šioje parapijoje, bet niekad anksčiau tavęs nemačiau. Iš kokio tu miesto?

– Iš Barlės.

– Barlės? Bet juk ji daugiau negu šimtas mylių nuo čia! Koks vėjas tave taip toli atpūtė?

– Aš keliauju į Sluisą. Po dešimties dienų, prieš išplaukdamas į Veneciją, uoste turi pasirodyti laivas. Turiu į jį sėsti.

Kunigas persižegnojo.

– Venecija... Kodėl Venecija?

Janas valandėlę patylėjo prieš atsakydamas:

– Tėvai dažnai kalbėjo apie tą miestą, kuriame nuo seno gyvena tėvo brolis. Nebeturėdamas giminių Flandrijoje, pamaniau galėsiąs saugiai prisiglausti pas dėdę.

– Viešpatie! Juk tai beprotybė! Kas, būdamas tavo metų, leidžiasi į tokias keliones. Kažin ar kapitonas sutiktų priimti tave į laivą.

– Aš turiu pinigų. Galiu užsimokėti už kelionę.

– Iš kokios malonės turi tuos pinigus?

– Tėvas patikėjo man juos prieš mirdamas.

Kunigas suraukė antakius ir įsižiūrėjo į berniuką, aiškiai suglumęs.

– Tavo pasakojimas mažių mažiausiai keistas, – pareiškė jis valandėlę pamąstęs. – Vis dėlto patikėsiu, ką sakai. O ką ketini veikti laukdamas, kol atplauks tas laivas?

– Nežinau. Likti čia, jei leisite.

Kunigas susimąstė nežinodamas, ką nuspręsti.

– Ar žinai, kokia šiandien diena?

Janas sudvejojo:

– Sekmadienis?

– Puiku. Ar esi kada nors tarnavęs mišioms?

– Ne.

– Na ką gi, būtų pats laikas. Tai gal bent krikštytas?

– O taip!

– Eime.

Žengdamas prie ąžuolinės spintos, ištapytos ir sudalytos sąvaromis, jis klausinėjo Janą:

– Ką moki dirbti? Ar mokeisi kokio amato?

– Moku šluoti, tvarkyti...

Jis vos nepridūrė: „... grūsti pigmentus, paruošti tapybai lentą...“

– Verta dėmesio. Veikiausiai turi stropų angelą sargą. Iš manęs kaip tik išėjo tarnaitė. Kas žino? Gal man ir praversi.

Jis atidarė vieną sąvarą, ištraukė albą, arnotą, pagaliau stulą.

– Pradžioje padėsi man apsirengti. Paskui pamokysiu tave pagrindinių gestų. Tikiuosi, kad greit išmoksi. Mano avelės netrukus pradės rinktis.

– Nebijokite. Turiu puikią atmintį.

Janas ištiesė rankas dvasininko link. Galų gale, jis ne per blogiausiai išsikapstė iš keblios padėties. Niekad nebūtų tikėjęs, kad geba taip įžūliai meluoti. Iš kur jis iškasė tą istoriją apie dėdę Venecijoje? Kunigo teisybė: laimė jam šypsojosi; jis gali dėkoti savo angelui sargui. Lauks čia visiškai saugiai atplaukiant karako. Pastogė užtikrinta, jis užuovėjoje.

– Beje, – pasakė kunigas, – aš vadinuosi Hugas Litenburgas. O dabar paduok man albą...

– Albą?

Kunigas pirštu bakstelėjo į balto lino drabužį.

– O ta juosta su išsiuvinėtu kryželiu – tai stula. Ji turi būti tos pačios spalvos kaip liturginiai drabužiai. Kryžius turi būti toje vietoje, kuri juosia kaklą, o arnotu apsivelkama ant albos ir stulos. Supratai?

Visa tai nė iš tolo nepanėšėjo į voverės uodegas ir kiaulės šerius. Žinia, ne taip patrauklu, bet užtat daug lengviau.

*

Bendroje Šv. Jono ligoninės salėje tvyrojo dvokas; atrodė, dvokė pūvančios galūnės. Langinės buvo uždarytos, matyt, dėl to, kad šviesa nevargintų ligonių. Baltomis plokštėmis žengiančio vyro žingsnių beveik nesigirdėjo. Nerodydamas nė mažiausio susidomėjimo ant

čiužinių eilėmis gulinčiais ligoniais, jis ėjo pirmyn, kol pasiekė tą vietą, kur snaudė Laurensas Kosteras.

Olandas nebebuvo panašus į žmogų. Kūnas apvyniotas vyturais, sumirkytais augaliniais syvais. Bemaž neįmanoma buvo pastebėti jo alsuojant.

Įspėtas kažkokios šeštos juslės, Kosteras pravėrė akis, kai vyras sustojo šalia. Jo vyzdžiai tuoj pat išsiplėtė, lūpos sukrutėjo, jis mėgino ištart keletą žodžių, veltui. Skiemenys nuslopo gerklėje, iš baimės ir dėl begalinio nuosilpio, užvaldžiusio jo kūną. Jo išgąstis dar padidėjo, kai pastebėjo, kad vyras laiko rankoje kanapinę virvelę. Šį sykį jis neišsigelbės. Ugnis nevaliojo sunaikinti gyvybės, tai atliks virvė. Kūną jam perbėgo šalta srovė. Mirtis, matyt, panėšėjo į kritimą begalinės žiemos gelmėsna.

Kai virvelė prisilietė jo kaklo, jis pabandė gintis, suvokdamas tačiau, kad neturi jokio šanso. Kanapinis antkaklis dabar veržė gerklę. Staigus spustelėjimas dar labiau jį susmaugė. Laurensas žagtelėjo. Prasižiojo gaudydamas orą, bet jo neįtraukė. Pro miglas jam toptelėjo, kad aplinkui niekas nereaguoja, ir jam pasidarė liūdna, jog miršta visuotiniame abejingume. Tarsi žaibui blykstelėjus, jam pasivaideno ant lubų alavinės raidės, rašalu išmarginti pergamentai, jo gyvenimo svajonė, ir tolumoje tarsi vandenženklis žodis: kodėl? Ką jis tokio galėjo padaryti, kad sukurstytų tokį įtūžį?

Ar buvo jis dar visos sąmonės, kai į ligoninės salę įsiveržė antras asmuo, labai aukštas, beveik milžinas?

Žengęs keletą žingsnių, jis atsidūrė už Kostero užpuoliko pečių. Su negailestingu ryžtu pakišo savo kairį dilbį po vyriškio smakru ir truktelėjo atgal, podraug jo dešinė plaštaka, stipriai atremta už sprando, stūmė priešinga kryptimi. Pasigirdo duslus trakštelėjimas, panašus į lūžtančios šakos trakštelėjimą. Viskas įvyko taip greitai, kad Kostero užpuolikas tikriausiai nespėjo sumesti, kas jį ištiko. Susmuko milžino glėbyje, nuostabos pilnomis akimis.

*

Pavyzdingai sėdėdamas altoriaus dešinėje, Janas susikaupęs klausėsi pamokslo, kartu šnairomis stebėdamas susirinkusius. Sodiečiai, miestiečiai, amatininkai – visi tikintieji, kurie turbūt gyveno Dame, buvo susibūrę navoje. Jų nebuvo itin daug – viso labo dvi dešimtys; tris kartus mažiau negu tų, kuriuos buvo įpratęs matyti Šv. Klaros bažnyčioje sekmadieniais Briugėje. Užtat poza jų buvo ta pati: pusiau susikaupimas, pusiau atgaila.

Dėl ko žmonės su Dievu palaiko baimės ir gailesčio ryšius? Iš Biblijos, kurią jam dažnai skaitė Van Eikas, Janas visų pirma įsidėmėjo tai, kad Dievas sukūrė žmogų pagal savo atvaizdą. Iš to jis padarė išvadą, kad kūrėjas turbūt toks pat trapus kaip jo sukurtos būtybės. Tačiau vaizdas, kurį jam be perstojo stengtasi įteigti, buvo Dievo keršytojo paveikslas. Kur tiesa? Tikėjimas buvo paslaptis, nesuprantama vaikui. Bet gal šiuos šventvagiškus samprotavimas kužda Janui velnias? Jis nežymiai persižegnojo ir atsiprašė Viešpatį už savo nešvarias mintis.

Plaštakomis įsitvėręs aksominės sakyklos atbrailos, kunigas toliau sakė pamokslą.

Jano žvilgsnis, klaidžiodamas išilgai navos, akmeninėmis sienomis, ties drožinėto ąžuolo durimis pastebėjo du vyrus, įeinančius į bažnyčią.

Kukliai pavilgę pirštų galus į indą su švęstu vandeniu, jie persižegnojo ir – keista – užuot atsisėdę ant suolo, liko stovėti kolonos šešėlyje. Savo apdaru, laikysena jie kažkuo skyrėsi nuo visų kitų susirinkusiųjų: rankovės su prakarpomis, odinis švarkelis, pirštai, apmaustyti žiedais – jokios abejonės, kad jie priklausė įžymių Damo asmenų luomui. Janas vėl nukreipė akis į tėvą Litenburgą. Laiminga mintis, nes šisai, nulipęs iš sakyklos, žengė altoriaus link, žvelgdamas į jį piktu veidu. Janas skubiai atsistojo. Beveik tą pat akimirką kimus moters balsas užtraukė giesmę, ir šiai tuoj pat choru pritarė tikintieji. Mišios buvo laikomos toliau, šį sykį be kliūčių, sklandžiai.

Janas atsargiai žvilgtelėjo į navą. Tų dviejų vyrų nebebuvo. Jie, matyt, išėjo, kai skaitė šventojo Jono prologą.

Rūpestingai sudėjęs savo bažnytinius drabužius ant lentynos, tėvas Litenburgas uždarė spintos sąvarą ir atsigręžė į Janą.

– Svarbiausioji ministranto savybė yra visiškas ir atsidavęs dalyvavimas mūsų Viešpaties aukoje. Aš jaučiau, kad tavo mintys buvo kitur. Apie ką svajojai?

Janas nespėjo atsakyti, kunigas tęsė:

– Ką tik apsižiūrėjau, kad tuoj pritrūksiu ostijų. Norėčiau, kad tuoj pat nubėgtum pas kepėją Klasą. Turi būti iškeptas paplotis. Tu man jį atneši.

– Gerai. Bet kur jo krautuvėlė?

– Apsirikti neįmanoma. Ji už kelių žingsnių nuo Šv. Jono ligoninės, prie sargybos bokšto, aukščiausio bokšto mieste.

Vyno turgus knibždėte knibždėjo žmonių, pateisindamas svarbiausio vyno turgaus šitame plynumų krašte vardą. Čia driskiai, ten *poorters*, Damo miestiečiai, aršiai kivirčijosi dėl statinės kainos, nors buvo atleidžiami nuo rinkliavos visuose Flandrijos turguose. Kiek toliau dunksnojo pastatas, kur buvo sukraunamas maisto produktas, laiduojantis – po prekybos vynu – gerovę miestui: silkės. Ant jo plevėsavo vėliava su išsiuvinėtu miesto herbu. Įdomi smulkmena, tarp kitų heraldinių figūrų jame buvo matyti šuo. Janą tai ne itin nustebino. Jis žinojo legendą. Ji bylojo, jog pirmieji šios vietovės gyventojai didžiumą laiko praleisdavo užkamšinėdami spragą, – visada tą pačią, – atsirandančią užtvankoje, jų pačių supiltoje ant Rejės upės. Kaltas dėl to buvo, sakė žmonės, „šuo staugūnas“. Šios grumtynės vyko ilgus mėnesius, kol galų gale pavyko patį šunį užmūryti į pylimą. Nuo tos valandos jis ir sudaro neatskiriamą Damo herbo dalį.

Kunigas buvo teisus: dar iš tolo Klaso kepykla apsiskelbė berniukui šiltu keptos duonos aromatu, sklandančiu ore. Linksmų plaučių apskritutis žmogelis pasiūlė Janui truputėlį kantriai palaukti. Kvieti-

nis paplotis iškepęs. Žmona kaip tik jį raikanti. Jis pavaišino jį bandele su cukrumi ir parodė į suolelį. Janas atsisėdo ir tarstelėjo:

– Įdomu, jūsų vardas toks pat kaip Ulenšpygelio tėvo. Ar nesivadino ir jis Klasas?

– Teisingai. Ir tuo didžiuojuosi! Esu flamandas, tikras flamandas. Grynakraujis! Jei paklusčiau savo įkvėpimui, mielai iškrėsčiau kokį piktą pokštą kilmingiesiems, dvasininkams, o ypač burgundams!

– Dvasininkams?

– Tikrai taip – dvasininkams. Ką tu manai? Ar dėl to, kad kepu ostijas tam varnui Litenburgui, turiu laikyti save šventuoju Bavonu? Jei galiu duoti tau patarimą, mažyli, nepasikliauk tais, kurie vilki sutaną: tarp jų maldai sudėtų rankų slypi veidmainystė.

Linksma šypsena nušvito Jano lūpose:

– O burgundai?

– Kas per klausimas! Ar protinga, kad mus valdo burgundų kunigaikštis, kalbantis flamandiškai kaip prancūzas ir už svainį turintis anglą? Žmogus, nesugalvojęs nieko geresnio, kaip atiduoti priešui tą nelaimingą mergiūkštę, Žaną Mergelę, sudeginti ant laužo! O kai prisimenu visą mūsų vaikų kraują, kurį šitie žmonės praliejo per dešimtmečius...

Kepėjas piktai trenkė kumščiu į tešlą, sukeldamas ore baltų dulkių kamuolius.

– Dar sugrįš auksinių pentinų ir „Briugės aušrinės" laikai!

– Auksinių pentinų?

– Ką? Flandrijos vaikas nieko nežino apie šlovingiausią mūsų istorijos dieną? Gėda!

Atsitraukė nuo savo duonkubilio ir stojo prieš Janą įsisprendęs kumščiais į šonus.

– Paauklėsiu tave, mažyli. Gerai klausyk: tai įvyko prieš pusantro šimto metų, bet mums – vakar. Išvarginti, išsekinti, sugniuždyti prancūzų tironijos, įvestos Pilypo Gražiojo, tuo metu Prancūzijos karaliaus, Briugės amatininkai pasipylė vieną gražų rytą į miesto gatves ir puolė

prancūzus. Kokia audra! Vieniems gerkles pjovė lovose, kitus vaikėsi gatvelėmis. Per mažiau negu valandą sukilėliai užėmė vartus ir visą miestą. Įsiutęs karalius pasiuntė į pagalbą savo riterijos grietinėlę, tvirtai pasiryžęs nuslopinti maištą. Bet apsiskaičiavo, užsimiršęs, kokie narsūs mūsų žmonės. Priešininkai susitiko prie Kurtrė sienų, netoli Greningės vienuolyno. Įsivaizduok reginį! Iš vienos pusės – mūsų prastai ginkluoti kaimiečiai; iš kitos – kovose užsigrūdinę riteriai. Kova mažių mažiausiai nelygi. Prancūzų riterių vadas, Roberas d'Artua, paleido strimgalviais arklius šaukdamas „Pirmyn!" Ir kaip manai, kas atsitiko?

Janas it užburtas tylėjo.

– Katastrofa! Raiteliai atsitrenkė į kaimiečių iečių sieną, tuo tarpu mūsų lankininkai įtempė savo lankus. Ant priešų pasipylė strėlių lietus, toks tankus, kad dangus pajuodo. Savo strėlines ištuštinę, mūsų narsieji kariai nuplėšė savo lankų temples ir sviedė jas arkliams į pakinklius. Žirgai paslydo ant griovų krantų, ir mūsų milicininkai, pasinaudoję proga, išvertė raitelius iš balnų. Prasidėjo siaubingos skerdynės. Žudynės, kurių neapsakytų jokie žodžiai. Sąmyšyje žuvo beveik visi karaliaus armijos vadai, kiti paspruko, vos gyvi iš išgąsčio, priversti pardavinėti savo ginkluotę už duonos kriaukšlę. Mūšio lauką nuklojo septyni šimtai aukso pentinų. Nugalėtojai juos surinko ir, dėkodami dangui už pergalę, pakabino Kurtrė miesto Dievo Motinos katedros navoje.

Kepėjas išdidžiai užbaigė:

– Štai kas ta „Briugės aušrinė"! Žemė ir kanalai ją dar prisimena.

Janas atmetė galvą atgal, tarsi apkurtintas ginklų žvangesio.

Klasas grįžo prie savo duonkubilio. Jo lūpomis nuslydo klastinga šypsena; jis sušnabždėjo:

– Vieną gražią dieną, aš, kaip Tilis, iškrėsiu tiems burgundams pokštą savo nuožiūra. Tą pokštą jie negreit užmirš. Žinai, ką padarysiu?

Jo balsas nuslopo dar vienu tonu, kol pasidarė beveik negirdimas.

– Rugių skalsė...

– Kas?

– Rugių skalsė... Tai mažytis pailgas auglelis, sukeltas pikto grybo, iš pažiūros nekenksmingas. Jis auga kenkdamas grūdui. Užtektų pridėti jų į miltus, iš kurių kepama duona Prinsenhofui.

Janas išpūtė akis:

– O paskui?

Klasas piktai nusikvatojo:

– Nebeliktų burgundų, kunigaikščio Pilypo, nieko! Siaubinga ugnis degins tų didikų vidurius, juos krės drebulys, varstys baisūs skausmai, jų galūnės pamažu nukris virsdamos dulkėmis ir iš jų kūnų nebeliks nieko. Nieko! Tik krūvelė pelenų...

Įbaugintas berniukas pašoko nuo suolelio. Šitas žmogus beprotis!

– Aš... paplotys, – sumikčiojo jis. – Aš turiu eiti namo.

Kepėjas tylėjo, įsmeigęs į jį akis. Buvo panašus į žmogėdrą.

– Išgąsdinau, ar ne? Patikėjai mano žodžiais? Prisipažink!

– Taip... – vargiai ištarė Janas.

Žmogus niukstelėjo jam į pašonę.

– Klausyk, aš juokauju! Aš ne žudikas. Aš kepėjas. Daliju gyvenimą, o ne mirtį. Beje, viskas mano išgalvota. Nėra jokių rugių skalsių. Nusiraminai?

Nė per plauką nenurimęs, Janas vis dėlto patvirtino, kad taip, bet primygtinai kartodamas:

– Ar galiu gauti ostijas?

– Štai jos, vaikeli! – šūktelėjo moteriškas balsas.

Prasiskleidus užuolaidai pasirodė malonaus veido moteriškė. Vaikinukas stvėrė skrynelę, kurią ji jam ištiesė, ir, puse lūpų padėkojęs šiai porai, puolė prie durų. Bet nespėjo peržengti kepyklos slenksčio: kelią jam pastojo du vyrai, kuriuos išsyk atpažino. Tai buvo tie patys, kuriuos matė bažnyčioje. Jis kažką suvapėjo atsiprašydamas, pabandė prasmukti, bet šiedu nesitraukė, vienas jų čiupo berniuką už rankos ir paklausė pusiau itališku, pusiau flamandišku žargonu:

– Tu Van Eiko sūnus?

Berniukui nereikėjo atsakyti: jį jau išdavė persigandęs veidas.

– Eime su mumis.

Janas jau susigriebė.

– Kas jūs tokie?

Užuot atsakęs, vyras, kuris laikė jį už rankos, dar labiau ją suspaudė ir bandė nusitempti jį į gatvę.

– Paleiskite!

– Paklusk arba pasigailėsi!

– Paleiskite!

Kas paveikė: išgąstis ar neviltis? Berniukas išsivadavo iš gniaužtų, puolė atgal, ieškodamas kepėjo prieglobsčio. Šisai, sugriebęs savo kočėlą, mojavo juo tarsi kuoka.

– Ramiau, *minen heere*! – jo balse skambėjo ne įžūlumas, tik suglumimas. Jis kreipėsi į tuos du vyrus: – Ką jis padarė? Ko prie jo kabinatės?

– O tu, drauguži, jei nenori turėti nemalonumų, patarsiu nekišti nosies į šitą reikalą!

Tas, kuris šitaip atrėžė, – gryniausia flamandų kalba, – žengė prie Jano, tvirtai pasiryžęs jį čiupti.

– Ne! – suklykė berniukas, vis labiau gūždamasis už kepėjo nugaros.

Savo ruožtu įsikišo moteris.

– Po šimts plynių, liaukitės! Ar nematot, kad varote siaubą šitam vaikui?

Jos sakinys baigėsi riksmu. Vyras, stovėjęs gilumoje, išsitraukė durklą. Žengė žingsnį pirmyn ir prikišo durklo ašmenų smaigalį prie kepėjo kaklo.

– O dabar, seni, traukis į šalį.

– Nesitrauksiu, kol nesuprasiu, ko jūs iš jo norite.

– Puiku, aš tau išaiškinsiu.

Jo ranka staigiai, su pasibaisėtinu ryžtu, ėmė rėžti pusratį ant kepėjo gerklės. Bemat pasruvo kraujas, trykšdamas purslais. Nelaimingasis vos spėjo pakelti ranką prie žaizdos, paskui sunkiai susmuko ant aslos.

Dabar niekas nebeskyrė Jano nuo užpuolikų. Tas, kuris buvo arčiau, kilstelėjo jį nuo žemės ir nusinešė prie durų. Jo bendras rūpestingai nušluostė durklo ašmenis į moters suknelę, ši išgąsčio iškreiptu veidu nedrįso net kvėptelėti. Jis ciniškai sukikeno ir taip pat metėsi laukan.

Nešamam per gatveles ir sūpuojamam Janui pyko širdis. Virš jo drebėjo dangus, maišydamasis su grindiniu. Vyras taip stipriai jį spaudė, kad jis su vargu gaudė kvapą. Kur jį gabena? Kas šitie žmonės? Juk tai ne žandarai, ne prisiekusieji sargybiniai; įstatymo gynėjai šitaip nežudo!

Janas suklykė.

– Gelbėkit! Padėkit!

Nustebę praeiviai atsigręžė į šį trejetą, bet nedrįso įsikišti.

Vienos gatvelės posūkyje tyliai laukė du baltakojai arkliai. Vyras, nešęs vaikinuką, užmetė jį kaip paprasčiausią ryšulį vienam arkliui ant sprando, o tuo pat metu jo bendras sėdosi į balną. Po valandėlės jie strimgalviais pralėkė pro miesto vartus ir pasuko prie kanalo, jungiančio Damą su Sluisa ir Briuge.

Gulėdamas kniūpsčiomis, kratomas tarp karčių, Janas matė, kaip po arklio kanopomis pašėlusiu ritmu lekia žemė. Jo kūną stingdė, o mintis drumstė baimė, baisi baimė.

Jie jau buvo netoli kanalo. Galėjai įžiūrėti saulėje tirtančias bangeles. Beprotiškas jojimas baigėsi tik prie pat kranto. Janas neaiškiai išgirdo balsą:

– Gerai.

Paskui:

– Nieko aplinkui. Nebėra ko gaišti.

Jis pajuto, kad jį čiumpa rankos. Probėgšmais šmėstelėjo dangus, dirva, ochra nubarstyta žemė, kuri priminė jam – dievaižin kodėl – Van Eiko rudas spalvas. Tempiamas iki kranto, jis surado jėgų ištarti:

– Pasigailėkit!

Ranka sugriebė jam už sprando. Prieš akis šmėstelėjo liūliuojantis kanalo paviršius. Štai, kartojo jo širdies dūžiai, tu mirsi prigirdytas. Pakvaišęs iš siaubo, jis bandė ištrūkti, bet jie buvo kur kas stipresni.

Susilietęs su lediniu vandeniu, jo kūnas susitraukė. Janas prasižiojo, kad įkvėptų oro. Tačiau į plaučius plūstelėjo skystis. Aplink save jis pamatė gurgančius burbulus ir patyrė keistą įspūdį, kad į tamsybes kartu su juo grimzta saulė.

XIII

Kada jis suvokė, kad gniaužtai atsileidžia, visiškai atsipalaiduoja? Gal tai sapnas, o gal jį palieka kūnas? Tarsi žuvis, iškylanti iš gelmių, jis atsidūrė vandens paviršiuje; jo galva staiga išniro iš vandens. Jis žagtelėjo ir apvirto ant nugaros, nustebęs, kad vėl mato šviesą. Aplink blaškėsi šešėliai. Kažkas riktelėjo. Duslus drimbančio kūno garsas. Grumtynių garsai. Tylos valandėlė, ir tuoj pat šuoliais lekiančio arklio aidas. Tik tada jis atsitiesė.

– Kaip jautiesi?

Dangų jam užstojo milžino šešėlis.

Jis suvapėjo:

– Mesiras Idelsbadas?

– Atpažinai mane. Vadinasi, viskas gerai.

Janas apdujęs apsižvalgė. Vienas iš tų, kurie jį užpuolė, tysojo ant žemės, su įsmeigtais į patį krūtinės vidurį ašmenimis. Kitas buvo dingęs.

Vaikas parodė į lavoną:

– Tai jūs... jį?..

– Aš.

Idelsbadas padėjo berniukui atsikelti ir parodė į arklį po tuopa.

– Reikia iš čia nešdintis.

– Kaip jūs mane suradote?

– Trumpa tavo atmintis. Ar nesakiau aš tau kartą, kad mano pareigos – žinoti?

– Jūs mane sekėte?

Milžinas išsivangstė nuo atsakymo:

– Nagi, eikš!

– Kur mane gabenate?

– Ten, kur būtum turėjęs pasilikti: namo.

Janas žingtelėjo atbulas.

– Apie tai negali būti kalbos!

– Kaip? Pakartok!

– Negali būti nė kalbos, kad aš sugrįžčiau pas Margaretą!

Idelsbadas čiupo vaikinuką už rankos ir negailestingai nusitempė su savimi.

– Eisi ten, kur liepsiu eiti. Taškas, ir viskas.

Janas įsiręžė, puolė ant žemės.

– Ne!

Milžinas parodė į lavoną:

– Vadinasi, tau neužteko šitos pamokos! Kitąsyk manęs nebus, kai reikės tave iš bėdos gelbėti. Grįši namo.

– Būtent...

– Kas būtent?

– Jūs išgelbėjote man gyvybę. Privalote ir toliau mane globoti!

Idelsbadas net susijuokė:

– Iš tikrųjų, kas per įžūlumas!

Janas pridūrė:

– Beje, jūs nepasakėte kodėl.

– Kodėl?

– Kodėl šitie du vyrai bandė mane nužudyti? Juk turite žinoti, ar ne? Jūs viską žinote, *nes tokios jūsų pareigos.*

Apglumusio Idelsbado bruožai susidrumstė.

– Na, tai įsivaizduok, kad nežinau.

– Kažkas nužudė mano tėvą, o dabar mano eilė?

Trumpam stojo tyla.

– Tavo tėvo niekas nenužudė. Van Eikas mirė savo mirtimi.

Berniukas sužiuro į jį netikėdamas.

– Jūs tuo įsitikinęs?

Milžinas patvirtino.

– Bet kaip? Turite įrodymų?

– Žinau. Ir viskas. Dabar gana burną aušinti, pargabensiu tave į Briugę.

– Aš noriu žinoti!

Idelsbadas nebesutvardė savo susierzinimo.

– Užteks! Elkis kaip tinkamas. Jei būtinai nori žaisti savo gyvybe, tai juk tavo, o ne mano gyvybė. Kas turi ausis, teklauso!

Jis piktai paleido berniuko ranką ir, pasiėmęs durklą, sparčiu žingsniu pasuko arklio link. Kai buvo jį beapžergiąs, jam iš paskos nuskambėjo Jano balsas:

– Palaukite!

Apsimetė neišgirdęs ir įsėdo į balną.

– Palaukite manęs!

Janas įsikibo į balnakilpę.

– Jūs negalite manęs palikti!

Idelsbadas dėbtelėjo į jį piktomis akimis:

– Pargabensiu tave į Briugę. Namo.

Vaikinukas linktelėjo.

– Lipk!

Per visą kelią jie nepersimetė nė žodeliu. Tik jojant pro Gento vartus Janas droviai pratarė:

– Aš noriu valgyti.

– Po to, ką išgyvenai? Ne vienas būtų praradęs apetitą keletui dienų.

– Jau dvi paras valgau tik obuolius.

– Na ką gi, pavalgysi namie. Beje, mes jau beveik atjojome.

Iš tiesų, prieš juos pasirodė Šv. Klaros bažnyčia. Nev Sen Žilio gatvė buvo netoliese.

Janas pastebėjo Van Eiko namo siluetą, išryškėjusį šviesoje. Jį apėmė nerimastingas jaudulys, atmieštas nevilties. Jis jau regėjo Margaretą, liejančią pyktį. Dėkui Dievui, bus Katelina... Ji bus jo skydas.

Jis vėl ją pamatys. Galės jai paaiškinti. Ir galų gale šitas pražūtingas nuotykis išeis į naudą. Paskui jis pažiūrės. Buvo įsitikinęs dėl vieno dalyko – pirmai progai pasitaikius vėl iškeliaus. Iškeliaus Sluisos link. Tąsyk niekas jo nesučiups.

Paskendęs apmąstymuose, jis nesumetė, kad Idelsbadas sustabdė arklį.

– Kas atsitiko?

Nesulaukęs atsakymo, sužiuro į tašką, į kurį buvo įsmeigęs akis milžinas, ir pamatė tris vyrus, einančius sargybą prieš namą.

– Kas?..

Klausimo užbaigti nespėjo, Idelsbadas apsigręžė ir šuoliais nuvarė arklį priešinga kryptimi, tiesiai prieš save. Sustojo tik prie įeigos į Burgą.

– Tegul perkūnas trenkia tuos flamandus!

Jis šūktelėjo per petį:

– Bet ką tu padarei? Kokį nusikaltimą?

– Nusikaltimą? Nejau pabėgti iš kur nors, kame jautiesi nelaimingas, yra nusikaltimas?

– Tai neįmanoma. Tu kažką slepi.

– Nieko. Prisiekiu!

– Netikiu nė vienu tavo žodžiu. Mums metas pasikalbėti. Būk malonus ir atvirai viską išdėk.

Idelsbadas piktai paleido arklį, bet šį sykį pylimų link.

Po valandos jie įjojo į Hokės kaimelį. Keletas medinių namelių, dengtų šiaudais. Negrįsta gatvė. Koplytėlė. Idelsbadas nušoko nuo arklio prieš trobelę, tokią pat skurdžią kaip ir visa aplinka.

Viduje tvyrojo senos medienos kvapas. Visą apystatą sudarė tik pakrypęs stalas, suolas be atlošo, dvi taburetės, riešutmedžio skrynia, stovinti dešinėje nuo ugniakuro be ardyno; ugniakure ruseno keletas durpių grumstų.

Pro praviras duris buvo matyti mažučiukė virtuvėlė.

– Sėskis. Klausau tavęs.

Sugniužęs berniukas mostelėjo ranka:

– Ką galiu jums pasakyti? Aš nieko nežinau... – ir pridūrė: – Noriu valgyti.

– Valgyti! Valgyti! Į skvernus tau kabinasi žudikai, o tu tesvajoji, kaip prikimšti pilvą.

– Ar šiaip, ar taip reikės mirti, geriau mirsiu prisivalgęs.

Idelsbadas suniurzgėjo iš apmaudo:

– Mes ne užeigoje! Pažiūrėsiu, ką galėsiu tau pasiūlyti.

Nuėjo į virtuvę ir sugrįžo su duonos žiaubere, pora lašinių bryzų, porais – visa tai sumišai sukrovęs į gilią lėkštę.

– Štai visas mano turtas. Turėsi pasitenkinti.

– Puiku. Dievinu lašinius!

Milžinas padėjo lėkštę ant stalo ir atsisėdo priešais Janą:

– O dabar viską man papasakosi. Viską, kas įvyko po Van Eiko mirties.

Kramsnodamas berniukas stengėsi nieko nepraleisti. Šiaip ar taip, nieko svarbaus. Kai jis baigė, Idelsbadas, susirūpinęs labiau negu kada nors, paklausė:

– Nieko neužmiršai?

– Manau, kad ne...

Vaikinukas atstūmė lėkštę ir savo ruožtu pasiteiravo:

– Ar galiu ir aš šio to paklausti?

– Jei nori. Aš nuspręsiu, verta atsakyti ar ne.

– Jūs ką tik pasakėte: „Tavo tėvo niekas nenužudė. Van Eikas mirė savo mirtimi.“ Kodėl? Iš kur jūs galite būti toks tikras?

– Todėl, kad tą vakarą buvau šalia jo.

Janas išsižiojęs įsistebeilijo į jį.

– Taip, – tęsė Idelsbadas. – Ir iš karto sakau, kad neturiu nieko bendra su jo mirtimi. Mes kalbėjomės, kai staiga jis pakėlė ranką prie krūtinės. Veido spalva papilko. Ir jis griuvo, man net nesuspėjus susigaudyti, kas čia vyksta. Puoliau prie jo. Porą akimirkų jis kriokė, paskui... viskas.

– O vynas? Buvo rasta tuščia taurė. Hoftmanas padarė prielaidą, kad jis nunuodytas.

– Tą vyną išgėriau aš, bent jau jo likutį. Po Van Eiko mirties man reikėjo ko nors stipresnio.

– Tas žmogus, kuris mane partrenkė, buvote taip pat jūs?

– Pasirinkimo neturėjau. Ir nežinojau, kad tai tu. Pirmiausia tvojau. Susimąsčiau paskui.

Janas gūžtelėjo pečiais.

– Šiaip ar taip, žinojimas, kad tai aš, nieko nebūtų pakeitęs.

– Žinoma. Negalėjau rizikuoti ir laukti, kad imtum rėkti visa gerkle ir sukeltum ant kojų visą namą.

– Bet ką jūs ten veikėte? Hoftmanas tvirtino, kad įsilaužta nebuvo. Pro kur jūs įėjote?

– Paprasčiausiai pro sodelio vartelius. Atidarė man pats Van Eikas.

Janas susigūžė.

– Nieko nesuprantu. Ničnieko.

Pakėlė smakrą ir įžūliai šūktelėjo:

– Bet galų gale! Kas jūs toks?

Jis pirštu apvedė aplinką:

– Šiaip ar taip, jūs nei sargybinis, nei civilis agentas! Kitaip negyventumėte čia, šitokiame būste!

– Tavo teisybė. Ir aš net ne flamandas. Vadinuosi ne Tilis Idelsbadas, bet Fransiskas Duartė.

– Italas?

– Portugalas. Yra skirtumas!

– Tačiau tobulai kalbate mūsų kalba.

– Mano motina kilusi iš Gento. O aš gabus. Taip pat gerai kalbu ispaniškai, angliškai, itališkai ir toskanietiškai.

Berniukas atsistojo ir, susiėmęs rankas už nugaros, ėmė neramiai vaikštinėti po kambarį.

– Gražiai mus apmovėte! – šūktelėjo jis, vis labiau širsdamas. – Apdūmėte akis mano tėvui, įtikinote jį...

– Tavo tėvui? Nagi, pakalbėkime apie tavo tėvą! Paprasčiausias

šnipas, Burgundijos kunigaikščio samdinys! Štai kas buvo iš tikrųjų didysis Van Eikas! Tad pasilaikyk moralės pamokas sau!

Janas staiga sustojo.

– Ką sakote?

– Gryną tiesą.

– Mano tėvas – šnipas? Meluojate!

– Sėskis. Viską paaiškinsiu. Bet su viena sąlyga...

– Kokia?

– Nekenčiu, kai mane nutraukia. O mano kalba gali užtrukti.

Sugniaužęs kumščius, berniukas vėl atsisėdo ant taburetės ir sukluso.

– Tą dieną, kai užklupau tave prieš Vaterhalę, – pradėjo Idelsbadas, – man pasirodė, kad aistringai domiesi laivais ir jūra.

– O taip! Kartais net pasvajoju, kad esu jūreivis.

– Tąsyk mano pasakojimas gali, ko gero, tave sudominti: aš pasakosiu apie laivus ir jūrą.

Jis patylėjo ir pradėjo:

– Labai ilgai žmonės tikėjo, kad Vidužemio jūros sritys tėra plokščias diskas, iš visų pusių apsuptas vandenyno, plytinčio iki sienų, ant kurių laikosi dangus. Kai kurie manė, kad vandenynas šiaurėje virsta ledu, o pietuose, karščio veikiamas, kunkuliuoja. Bet nejučiomis šitos klaidingos pažiūros pasikeitė, ypač po pirmųjų kryžiaus žygių; prisidėjo čia ne tik arabai, kurie perteikė mums antikos graikų geografų darbus, bet ir venecijiečio keliautojo Marko Polo pasakojimai.

– To, kuris pargabeno lazuritą iš Badaskano. Tėvas mums apie jį pasakojo.

Idelsbadas suraukė kaktą:

– Man rodos, aš aiškiai įspėjau, kad nepakenčiu, kai mane nutraukia. Taigi sakiau... prisidėjo ir Venecijos keliautojo Marko Polo pasakojimai, iš kurių sužinojome apie Čipangą* ir Katajų. Šitaip suvo-

* *Japonija (Vert. past.)*

kėme, kad Afrika ir Azija apsuptos to paties vandenyno ir kad juo plaukiant į vakarus galima pasiekti Katajų.

Jis paklausė:

– Koks yra didžiausias krikščionių pasaulio priešas? Tas, kuris gali užplūsti mūsų žemes ir viską sunaikinti?

Berniukas iš karto atsakė:

– Turkai?

– Turkai, bet ir arabai. Vienu žodžiu – islamas. Kaip pažaboti grėsmę? Kaip juos palaužti ar bent susilpninti? Iš keliautojų sužinojome, kad anapus Turkų imperijos esama didelės ir stiprios karalystės, kurios valdovas yra krikščionis: Presbiteris Jonas. Jo imperija tęsiasi, kaip manoma, iki vakarinių Afrikos krantų: tikriausiai būtų įmanu ją pasiekti per Atlanto vandenyną. Sudarius su juo sąjungą, būtų galima pulti turkus iš užnugario ir sutriuškinti. Be karinės naudos, iš tokio žygio būtų galima išpešti didžiulį piniginį pelną. Šalis, kuriai pavyktų atrasti naujus jūrų kelius, pasiektų tiesiai sritis, turtingas aukso, prieskonių ir vergų, ir būtų atsikratyta tų tarpininkų ir dešimtinės, kurią jie ima nuo kiekvieno sandėrio. Pavyzdžiui, žinok, kad gvazdikėliai, už kuriuos mokama du dukatus Jąvoje, Malakoje kainuoja nuo dešimt iki keturiolikos, nuo penkiasdešimt iki šešiasdešimt Kožikodėje. Nesunku įsivaizduoti, kokias kainas pasiekia šios prekės Lisabonos ar Antverpeno turguose. Portugalijai ir Ispanijai šie nauji jūros keliai leistų, be to, įveikti Venecijos ir Genujos monopolį. Štai su šitokia kliūtimi į kovą stojo išskirtinis žmogus. Didis valdovas. Mano viešpats, mano draugas.

– Jūs – valdovo draugas?

– Pačio kilmingiausio: Enrikės. Amžiną atilsį karaliaus Jono I sūnaus. Nuo pat vaikystės jis teturėjo vieną aistrą: jūrą. Jo brolis, infantas Pedras, grįžęs iš Venecijos, padovanojo jam Marko Polo knygą, taip pat to meto žinomų pasaulio kraštų žemėlapį, sudarytą pagal prekeivių prieskoniais ataskaitas. Enrikė įsikūrė paskui Sagre, kyšulyje, šluojamame vandens purslų. Jis gyvena ten, atsisakęs etiketo ir pra-

bangos, tarp laivų statyklos ir bibliotekos, kurioje sukaupė kelionių apsakymus. Godus žinių siuntinėjo slaptus agentus į Bohemiją, Vieną ir įsigijo traktatų, nepaprastai vertingų dokumentų, iki tol buvusių užkastų vienuolynų ar bažnyčių archyvuose. Pasikvietė kartografų, magų, astrologų, taip pat vairininkų, laivadirbių ir burių meistrų iš Italijos miestų, iš Vidužemio jūros salų ir net iš Artimųjų Rytų, Indijos. Gyvendamas toli nuo karaliaus rūmų, kūnu ir siela atsidavęs savo nedėkingam ir magiam uždaviniui, jis bando išsiaiškinti padėtį didžiulėje žinių ir prietarų sumaištyje, atskirti tai, kas įmanu, nuo iliuzijų.

Janas pasiteiravo:

– O jis pats jūreivis?

– Nors tai gali pasirodyti itin keista, bet iš tikrųjų jis niekada nėra išplaukęs į jūrą, gal tik vykdydamas karinę užduotį. Bet štai daugiau negu dvidešimt metų siuntinėja mūsų laivus palei Afrikos krantus. Iš žinai, plaukti laivu visada pavojinga. Žinoma, padaryta pažangos. Senovinis laivo irklas pakeistas vairu, kuris sukiojasi ant vyrio, įtvirtinto po achteršteveniu, ir judinamo vairalazdės. Magnetas – iš pradžių buvęs labai elementarus – šiandien yra užmautas ant ašies, uždarytas buksmedžio skrynutėje ir apšviestas naktį. Astroliabijos skaičiavimo lentelių, tokių kaip Alfonso lentelės, panaudojimas leidžia nustatyti padėtį, aišku, apytikriai, bet vis dėlto greičiau negu anksčiau. Tačiau, nepaisant visų šių pagerinimų, pavojus pasiklysti išlieka. Išplaukdami Gvinėjos krantų link, mūsų jūreiviai neria į tamsybes ir nežinią.

– Nuostabu! – tarė Janas, visiškai pakerėtas. – Kokia drąsa!

– Prieš dvidešimt metų Enrikę pasiekė žinia apie turtingas salas, labiau į vakarus, ir jis nusprendė pasiųsti jų ieškoti dvi vienabures valtis su trimis savo rūmininkais: Jonu Gonsalvesu, pramintu Zarku, Tristamu Vaza ir... manimi.

– Jumis? Vadinasi, jūs jūreivis?

Idelsbadas patvirtino.

Paauglio vyzdžiuose plykstelėjo pasigėrėjimas, ir jis susikaupė klausytis tolesnio pasakojimo su dar didesniu įkarščiu.

– Tai buvo vargi kelionė. Žiauriai mėtomi srovių ir daugel kartų nukrypę nuo kelio, priplaukėme pagaliau salą. Nusprendėme, kad vardas Portas Santas jai nuostabiai tiks – mums ji reiškė išganymą. Deja, ši sala, smėlinga ir plokščia, buvo visai dyka; užtat aptikome joje apsčiai to medžio, iš kurio gaminamas „drakono kraujas“, tas stebuklingas balzamas, nuo kurio užsitraukia žaizdos.

– Tie sakai naudojami ir tapyboje. Iš visų spalvų jie geriausiai tinka vaizduoti kraujui. Kartais tėvas juos naudodavo. Bet atleiskite, pasakokite toliau.

– Paskui grįžome į Portugaliją. Supažindinome infantą su mūsų atradimu. Pasveikinęs ir gausiai apdovanojęs, jis vėl išsiuntė mus į Portą Santą su sėklomis, įrankiais, tarnais. Mūsų nelaimei, prie mūsų prisidėjo genujietis, sinjoras Perestrelas. Tą dieną, kai išplaukėme, kažin kokiam žmogeliui šovė į galvą nelemta mintis padovanoti jam vesiančią triušę; šią jis paleido išsilaipinęs saloje. Jos palikuonių tiek prisiveisė, kad pirmieji sėjos bandymai buvo nuniokoti.

Janas neiškentė neprunkštelėjęs.

– Tikėk, – subarė jį Idelsbadas, – mumis dėtas nebūtum juokęsis. Bet uždarykime skliaustelius. Nusivylę nutarėme leistis toliau prie neaiškaus pavidalo, kurį pastebėdavome kartais vakarais išnyrant iš ūkanų. Niekad neužmiršiu mūsų susijaudinimo, kai išsikėlėme į šią didelę salą, apaugusią tankiais miškais svaiginančia lapija, srūvančią šaltiniais, su gausybe driežų ir paukščių. Pavadinome ją Madeira.

– Kodėl toks vardas?

– Dėl tos daugybės miškų. *Madeira* portugališkai reiškia „miškas“. Vėliau ten užveisėme vynuogienojus, atsigabentus iš Kipro, cukrašvendres iš Sicilijos ir galvijus. Šitokiu būdu taikėme pagrindinius Enrikės plano principus. Jo požiūriu, atradimas dar ne viskas. Mūsų pareiga – įkvėpti jam gyvybę. Tikėtina, kad Madeiroje mes išsilaipinome ne pirmieji. Bet mes atradome į ją kelią nesiblaškydami, mes pastatėme pirmą namą, mes pasodinome pirmą vynuogienoją, mes įveisėme pirmą gyvūną.

Susižavėjęs berniukas pritarė, bet neįstengė susivaldyti nepaklausęs.

– Tačiau ką visi šie nuotykiai turi bendra su mano tėvu?

– Turi. Kantrybės. Šios ekspedicijos vyko toliau be atvangos ir dar tebevyksta. Prieš devynerius metus vienas infanto rūmų vienuolis – riteris, Gonsalvesas Velhas Kabralis, po kelių mėginimų pasiekė kitą salyną, ne vieną kartą minėtą žmonių, išsigelbėjusių iš vėjo svaidomų laivų. Virš tų salų skraido dideli plėšrūs paukščiai, taigi jos buvo pavadintos Azorų salomis, *azorai* mano kalba reiškia „paukštvanagiai". Ten ir vėl buvo plėšiami dirvonai, perkeliamos uolos, mėginama surasti, kokios kultūros prisitaikytų prie drėgno klimato. Viena po kitos buvo surastos devynios salos. Po dvejų metų, 1434, vienas iš mūsų garsiausių laivo kapitonų, Žilis Eanesas, apiplaukė Bochadoro kyšulį įrodydamas, kad įmanoma atsispirti prieš baisias sroves ir vėjus, kurių jokia tauta neįstengė įveikti. O lygiai prieš kelis mėnesius viena mūsų įgula praplaukė Kap Blano kyšulį. Šios ekspedicijos sėkmę lėmė būtent visai naujoviškas laivas – karavelė – pagamintas mūsų laivadirbių ir burių meistrų. Tai geriausias kada nors į jūrą išplaukęs laivas. Tu tikriausiai matei jį Sluisos uoste.

Janas skubiai patvirtino:

– O taip! Jas lengva atpažinti iš tūkstančio – aukšti bortai, lotyniška burė. Girdėjau, šie laivai tokios mažos grimzlės, kad gali priartėti prie krantų, įplaukti į upių žiotis ir yra pajėgūs plaukti prieš vėją.

– Teisingai. Išdėsčiau tau visas šias smulkmenas, kad gerai permanytum, kokias aukas, pastangas dešimtmečiais tolydžio dėjo mano tautiečiai. Dėl žmonių, panašių į infantą Enrikę, bet ir dėl niekam nežinomų jūreivių, dėl Portugalijos šlovės mes praplečiame mums žinomo pasaulio ribas. Kantrybe, drąsa iš lėto praskleidžiame šydą.

Idelsbadas nutilo. Ir Janas suprato, kad bus pagaliau prieita prie svarbiausios, jo akimis žiūrint, temos.

– Tai įvyko prieš trylika metų, 1428. Trečią kartą tapęs našliu, Burgundijos kunigaikštis Pilypas išsiuntė į Sintrą savo numylėtinį ir ištikimą tarną Van Eiką. Jis buvo labai iškilmingai priimtas ir nutapė infan-

tės Izabelės, vienturtės karaliaus dukters, portretą, išsiuntė jį savo valdovui, kartu su tokiu palankiu pranešimu apie princesės šlovę ir papročius, jog Pilypas suskato tuoj pat jai pasipiršti. Pats žinai, kas toliau buvo. 1430 metų sausio 1 dieną Burgundas Izabelės garbei pakeitė savo devizą į *„Autre n'aurai"* ir įsteigė jai Aukso Vilnos ordiną, kad išgarsintų vilnų prekybą, Nyderlandų turtą ir atgaivintų argonautų prisiminimą – pagarbos pareiškimas portugalų jūrų žygiams...

Idelsbadas su panieka susiraukė:

– Veidmainystė... niekšybė... Ypač kai žinai, kad ištikimybė niekada nebuvo svarbiausioji šio gerojo kunigaikščio savybė. Tu numanai, infanto Enrikės sumanymai buvo ir tebėra viena geriausiai pasaulyje saugojamų paslapčių. Mūsų jūriniai žemėlapiai – neįkainojama vertybė. Jie yra visas mūsų šalies turtas. Todėl mums tenka klaidinti svetimšalius šnipus, kurių knibždėte knibžda, prisidengusių dvariškio švarkeliu arba keliaujančio prekeivio upeliandu. Todėl yra sėkmių, kurias mes rūpestingai slepiame, ir yra nesėkmių, dėl kurių garsiai virkaujame. Mėtydami pėdas, net paskandinome keletą laivų, kad žmonės patikėtų legenda, pasakojančia, jog iš tam tikrų jūros vietų sugrįžti neįmanoma.

Milžinas atsiduso:

– Deja... kirminas užsislėpė vaisiuje. Būdamas Portugalijoje, Van Eikas užuodė mūsų jūrinius žygdarbius. Grįžęs į Briugę, papasakojo apie juos kunigaikščiui. Po to dailininkas keletą kartų buvo atkeliavęs su užduotimis, susijusiomis su šnipinėjimu Kastilijoje ir Portugalijoje. Vienos tokios kelionės metu jis ir sužinojo, – dievaižin kaip, – kad mes beveik užbaigėme tyrinėti Gvinėjos krantą, apiplaukėme Bochadoro ir Kap Blano kyšulius ir atradome sritis, kur galima gausiai rasti aukso ir vergų. Šį sykį kunigaikštis nesudvejojo. Pavedė Van Eikui grįžti į Portugaliją ir pasiglemžti mūsų brangiuosius žemėlapius. Tai įvyko prieš du mėnesius.

– Mano tėvas?

– Taip, tavo tėvas... Kaip pasiuntiniui, jam buvo atviros visos du-

rys. Be to, jis susibičiuliavo su rūmų dailininku Nunu Gonsalvesu. Šisai buvo domėjęsis Van Eiko kūryba, nuoširdžiai ja gėrėjosi, netgi jos įkvėptas nutapė šventąjį Vincentą, Lisabonos globėją, kadaise nukankintą maurų pakrantėje. Tai štai, Nuno Gonsalveso brolio Migelio priežiūroje buvo karališkoji biblioteka ir vertingoji žemėlapių salė. Įkalbėtas savo brolio, šis žmogus padarė neįtikėtiną kvailystę ir leido Van Eikui aplankyti slaptą vietą, kur sudėti žemėlapiai. Šisai tuoj pat nužiūrėjo tą, kuris domino jo valdovą, patį brangiausią.

– Ir jam pavyko jį nugvelbti?

– Ne. Jis padarė subtiliau. Vadovui trumpam pasišalinus, jis nukopijavo žemėlapį ant veleno.

– Kaip jis spėjo?

– Toks klausimas kilo ir mums. Tavo tėvas buvo didis menininkas ir, kaip toks, apdovanotas nuostabia regimąja atmintimi. Beje, šitai ir paskatino kunigaikštį pavesti jam tokią užduotį. Tik tokio talento dailininkas kaip Van Eikas būtų galėjęs ją įvykdyti. Smulkmenas ar vardus, kurių nespėjo atgaminti, jis paprasčiausiai išsaugojo atmintyje.

– Kokiais burtais sužinojote, ką jis padarė – juk niekas nebuvo išvogta?

– Nes į salę sugrįžo Migelis. Jis suprato, kas vyksta, ir tuoj pat mėgino įkalbėti Van Eiką atiduoti jam kopiją. Tapytojas, žinoma, atsisakė aiškindamas, kad jis tai padaręs vien tik meniniais sumetimais. Kad sunaikinsiąs pergamentą, grįžęs į Briugę. Kad niekas jo nematysiąs. Tokie argumentai niekada nieko nebūtų įtikinę, jei Van Eikas nebūtų buvęs pasiuntinys, nebūtų karaliaus globojamas, infantės Izabelės gerbiamas ir apsuptas tokios įstabios aureolės. Be to, jis labai apsukriai apvyniojo Migelį aplink pirštą, čia jį liaupsindamas, čia peikdamas, duodamas suprasti, kad jei karalius sužinotų apie jo silpnybės akimirką, tikrai griežtai nubaustų. Bausmė už tokios rūšies suklydimą paprasčiausiai yra mirtis. Prieš porą metų vienas locmanas ir du jūreiviai, pabėgę iš Portugalijos į Kastiliją su kėslu pasiūlyti savo paslaugas karaliui Alfonsui, buvo persekiojami ir suimti. Loc-

mano kūnas pargabentas į Lisaboną, suketvirčiuotas, – ir keturi kūno gabalai išstatyti prie ketverių miesto vartų.

– Bet kaip jūs buvote įspėtas?

– Tą pačią dieną, kai Van Eikas išvyko, sąžinės graužiamas Migelis viską atskleidė valdžios atstovams.

Janas ištarė su baiminga gaidele balse:

– Jis buvo pasmerktas myriop?

– Ne. Bet įmestas į kalėjimą. O tai ne ką geriau...

– Ir tą žemėlapį surasti buvo pavesta jums...

– Taip. Infantas prašė manęs. Sakiau tau, jis ne tik mano valdovas, bet ir mano draugas. Tačiau užduotis atrodė sužlugusi iš anksto, nes aš privalėjau sučiupti tą žemėlapį, kol Van Eikas jo nespėjo atiduoti kunigaikščiui. Stebuklas ar laimė, – kas žino, – bet pastarojo nebuvo Briugėje. Tiesiog pasisekė. Tačiau valandos buvo suskaičiuotos.

– Štai dėl ko ta klasta prisistatyti civiliu agentu!

Idelsbado veide pasirodė nusivylimas.

– Pravertė tos istorijos apie žmogžudystes. Su vieno žmogaus pagalba – jis užima įtakingą vietą civilių bylų teismo raštinėje – man pavyko gauti visą informaciją apie Sliuterį ir kitus, taip pat suklastotą protekcijos raštą. Buvau įsitikinęs, kad žemėlapis tebėra namuose. Privalėjau žūtbūt į juos įsigauti.

– O kai nepasisekė, mėginot įsiveržti per jėgą. Su bendrais. Dėl jūsų vos iš baimės nenumirė vargšė Katelina. Jūs...

Portugalas šiurkščiai pertarė jį:

– Ne. Nieko panašaus. Nesu net piršto pridėjęs prie to užpuolimo. Visų pirma – neturiu bendrų, o be to, niekada nebūčiau padaręs kvailystės ir lindęs į dienos šviesą. Užtat žinau, kas tie žmonės.

Janas kilstelėjo antakius, nekantriai laukdamas tąsos.

– Ispanai. Paslaptys aiškiai nėra taip gerai saugomos, kaip manoma. Kastilijos karalystė tikriausiai sužinojo apie Van Eiko vagystę. Dėl visų mano minėtų priežasčių Ispanija tais žemėlapiais domisi tiek pat, kiek Burgundijos kunigaikštis. Flandrijoje, kaip visur kitur,

ji turi savo agentų. Tai jie apiplėšė jūsų namus. Aš čia niekuo dėtas. Tų nedorėlių nelaimei ir mano laimei, Van Eikas, matyt, ėmėsi saugumo priemonių ir paslėpė žemėlapį gretimame su dirbtuve kambaryje. Galėjai įsitikinti, durų išlaužti jiems nepavyko.

– Visiška beprotybė, – atsiduso vaikinas. – Dėl žemėlapio!

Perimtas abejonės pridūrė:

– Ką ten veikėte tą naktį, kai Van Eikas mirė? Ką tik tvirtinote, kad nebūtumėte padaręs kvailystės ir išsidavęs.

– Pasirinkimo neturėjau. Grįžo Burgundijos kunigaikštis. Van Eikas turėjo susitikti su juo kitą dieną. Iš nevilties panūdau bandyti atvesti tavo tėvą į protą. Išdėsčiau visus galimus jo vagystės padarinius. Ryšių nutraukimas su Flandrija. Karo galimybė. Pralietas kraujas. Kreipiausi į jo garbės jausmą, minėjau išdavystę. Žodžiu, bandžiau viską.

– Kaip jis reagavo?

– Būsiu atviras. Tariausi pastebėjęs posūkį. Deja...

– Jis mirė...

Idelsbadas linktelėjo, atrodė staiga labai pavargęs.

Į kambarį įšliaužė prieblanda, nebebuvo beveik nieko matyti. Stojo ilga tyla. Praeitis šuoliavo pro akis kiek įkabindama. Paslaptinga Van Eiko laikysena. Jo nerimas, įtampa. Atsisakymas prisipažinti Kampenui ir kitiems, kad buvo užpultas.

– Kažko šitoje istorijoje neužčiuopiu, – paprieštaravo Janas. – Tos žudynės, tie žmonės, bandę mane nužudyti, ką visa tai turi bendra su žemėlapiu?

– Štai čia ir yra silpnoji vieta. Nors užmušk, nieko nesuprantu.

Staiga su įkarščiu ėmė klausinėti:

– Tie tipai, kur tave užpuolė, minėjo žemėlapį? Tardė tave šia tema?

Berniukas atsakė, kad ne.

– Jie tiesiog norėjo mane nuskandinti. Tik įsidėmėjau, kad vienas jų kalbėjo svetima kalba, man pasirodė, kad itališkai.

– Galvoj netelpa...

Jis staiga pašoko:

– Turiu pamąstyti.

– O aš? Koks mano likimas?

– Tuo tarpu eisi miegoti... Rytoj pažiūrėsime.

Janas nenoromis atsikėlė nuo taburetės. Jautėsi blogai, jam tartum svaigo galva. Nukreipė žvilgsnį į lauką. Kraštovaizdis skendėjo tamsoje. Atrodė, kad už tankumynų, pasirengusi išnirti, tūno šmėklų armija.

XIV

Janas blaškėsi ant laivo denio, apstotas besivaipančių veidų rato. Aklojo Asilo gatvės negyvėlis prapjauta gerkle žengė jo link. Jo rankos panėšėjo į šakes, kurios kėsinosi jį kiaurai perverti. Pro lynus pūtė vėjas, ir milžiniškos bangos daužėsi į laivo korpusą su kurtinamu trenksmu. Janas puolė pirmyn, bandydamas pasprukti, bet veltui.

– Mirsi, Janai! – šaipėsi balsai. – Susitiksi su Van Eiku ir kitais!

Jie buvo ten visi – Petrusas Christus, Idelsbadas, daktaras De Smetas, hoftmanas, Margareta – ir džiūgaudami stebėjo reginį, pašėlusiu ritmu skanduodami metro vardą.

– Van Eikas, Van Eikas, Van Eikas!

Aklojo Asilo gatvės negyvėlis tebuvo už plaukelio nuo Jano. Iš jo gerklės sklido pasibaisėtinas tvaikas.

– Dabar tavo eilė, vaikeli. Grumtis nė nemėgink.

Trumpai, lyg žaibui švystelėjus, Janui pasivaideno metras, įsmeigęs akis į jūrą, pasirėmęs ant borto.

Jis sustaugė:

– Tėte! Gelbėk! Tėte, padėk man!

Bet Van Eikas tik šaltai nusišypsojo ir vėl įbedė akis į jūrą.

Dabar priėjo Petrusas Christus. Rankoje laikė durklą, pratiesė jį Aklojo Asilo gatvės negyvėliui.

– Perpjauk jam gerklę, – įsakė. – Noriu matyti tekant jo kraują. Ir mes jį sugirdysime Van Eikui.

– Ne! – šūktelėjo Janas. – Pasigailėkit! Nenoriu mirti. Nežinau, kur eina mirštantieji! Pasigailėkit!

– Ei! Ramiau! Pabusk!

Jaunuolis atsimerkė. Virš jo pasilenkęs Idelsbadas plekšeno jam per skruostą. Prireikė kelių minučių, kol išniro iš slogučio.

– Jau gerai? – pasiteiravo portugalas.

Berniukas atsisėdo lovoje. Kakta šlapia nuo prakaito. Buvo jau išaušę, ir į kambarį liejosi pirmieji saulės spinduliai. Galvoje pabiro sapno nuotrupos. Jis karštligiškai atsigręžė į Idelsbadą:

– Turiu jums kažką pasakyti. Tiksliau – pakalbėti apie vieną žmogų.

– Klausau.

– Jūs jį pažįstate. Mačiau jus šnekantis su juo po tėvo mirties. Jūs stovėjote prieš Šv. Jono ligoninę. Tai...

Portugalas užbėgo jam už akių:

– Petrusas Christus.

– Taip.

– Ką apie jį žinai?

– Tą dieną, kai aptikau Nikola Sliuterį, puoliau namo ir pranešiau naujieną tėvui. Pas jį buvo Petrusas. Ar žinote, kokia buvo jo pastaba? Jis pasakė tiksliai štai ką: „Ir šįsyk vėl mūsų brolijos žmogus...“ Iš kur jis galėjo žinoti? Mums tai buvo patvirtinta tik vėliau, beje, patvirtinote jūs pats.

Idelsbadas atsistojo nuo lovos ir nieko neatsakęs nuėjo prie lango.

Janas neatlyžo:

– Ar tai jums neatrodo keista?

– Daugiau negu keista, – atvertė milžinas. – Bet manęs tai nestebina. Tas žmogus – žmogžudys.

Vaikinukas skubiai prišoko prie jo.

– Žmogžudys?

– Po tragedijos, ištikusios Laurensą Kosterą, viskas verčia mane tuo tikėti.

– Gaisras – tai jo darbas?

– Taip. Tą dieną buvau minioje. Po teisybei, niekad nenuleidau akių nuo Van Eiko. Kai jūs ėjote į Šv. Donacijono gatvę, sekiau jums pavymui. Girdėjau Petrusą, kūkčiojantį ir sakantį jums: „Padariau viską, kad jį išgelbėčiau. Pusė jo kūno buvo sutraiškyta sijos.“ Jūs grįžote namo, bet aš lūkuriavau vietoje. Mačiau gelbėtojus traukiant Kosterą iš liepsnų. Ir paklausiau jų. Nebuvo jokios sijos. Nelaimingasis gulėjo ant žemės, nekliudytas, bet be sąmonės.

– Vadinasi...

– Petrusas pamelavo. Tai dar ne viskas. Rytojaus dieną, pusryčiaudamas užeigoje, pamačiau jį dviejų nepažįstamų asmenų draugijoje. Jie sėdėjo daugmaž už sieksnio nuo mano stalo. Iš jų tarties tuoj pat supratau, kad jie italai. Pastačiau ausis, deja, jie kalbėjo tyliai, ir bendrame lalesyje tenugirdau keletą pokalbio nuotrupų. Buvo keletą kartų pakartotas vienas vardas: Medičis. Ir keistas žodis: *Spada.*

– *Spada?*

– Kalavijas itališkai. Norėjau daugiau sužinoti ir nuskubėjau prie Laurenso Kostero lovos. Deja, jis buvo be sąmonės. Neįstengiau nieko iš jo išpešti. Išeidamas iš ligoninės susitikau į ligoninę žengiantį Petrusą. Paklausiau apie gaisrą. Jis viską sumišai neigė. Tačiau aiškiai buvo sutrikęs. Vėliau grįžau pas Laurensą. Tiksliai – užvakar ir didžiausiai jo laimei. Kai žengiau į salę, kur jis gulėjo, jį bandė pasmaugti kažkoks žmogus.

– Vėl Petrusas?

– Ne, vienas iš tų dviejų italų, kuriuos buvau pastebėjęs užeigoje.

– Ką jūs darėte?

Portugalas atsigręžė ir mestelėjo bespalviu balsu:

– Padariau tai, ką kiekvienas mano vietoje būtų padaręs.

Janas rimtai pakraipė galvą ir pasiteiravo:

– Ar galėtų būti, kad Petrusas ir kiti taip pat ieško to garsaus žemėlapio?

– Ne. Būtent to aš ir nesuprantu. Matyt, kažkoks kitas reikalas.

Nužudytieji tapytojai, Laurensas Kosteras... Susidūrėme su dviem lygiagrečiomis istorijomis, neturinčiomis jokio tarpusavio ryšio.

Jis pakeitė temą:

– Dabar ruoškis. Pargabensiu tave į Briugę.

– Mane pargabensite? Bet aš maniau, kad jūs pakeitėte nuomonę! Maldauju jus.

– Nejau įsivaizduoji, kad tu čia amžinai sėdėsi. Beje, aš iškeliauju. Grįžtu į Portugaliją.

– O žemėlapis? Tas žemėlapis, kurį sakėte esant tokį brangų?

Idelsbadas pamostagavo ranka.

– Pasirinkimo neturiu. Po Van Eiko mirties aukštyn kojom apverčiau kambarį, kurį vadini „katedra". Vėliau sakei man, kad hoftmanas pasielgė panašiai ir tavo akyse, ne ką daugiau laimėjęs. Tas žemėlapis galėtų būti bet kur! Vaizdavausi net, kad jį turi tu ir kad tau Van Eikas pavedė įteikti kunigaikščiui, jeigu jį ištiktų nelaimė. Štai dėl ko aš ir toliau tave sekiojau. Jei nemelavai, – jis stabtelėjo, ir akyliau įsibedė akimis į Janą, – tikiuos, nemelavai?

– Ne. Tikrai ne.

– Tokiu atveju, Van Eikas nusinešė savo paslaptį į kapus. Daugiau manęs čia niekas nelaiko. Grįžtu į Lisaboną.

Janas pašoko pasipiktinęs:

– Jūs paliekate mane? Kai mane kėsinasi nužudyti?

Idelsbadas įžūliai atšovė:

– Ko jau ko, bet prisiekusiųjų agentų čia netrūksta. Pasikalbėk apie tai su motina. Ji įspės hoftmaną.

– Margareta man ne motina!

– Ką čia paistai?

– Kaip Van Eikas man ne tėvas. Jis surado mane vos gimusį ir priglaudė. Tiesa, mylėjo mane. Taip, kaip ir aš jį. Bet Margaretai aš nė motais. Ji turi savo vaikus, Pilypą ir Pyterį. Kaip manote, kodėl aš iškeliavau?

Portugalas atrodė pasimetęs, bet tuoj atsigodėjo:

– Visa tai ne mano reikalas. Tu grįši į Nev Sen Žilio gatvę, o aš išplauksiu, kai tik bus galima, į Portugaliją.

– Į Lisaboną nėra laivų. Vienintelis, kurio laukiama, turi išplaukti į Pizą.

– Iš kur žinai?

– Teiravausi. Aš taip pat ketinau išplaukti.

– Kokia kryptimi?

– Į Veneciją.

Idelsbado veidu nuslydo pašaipi šypsena.

– Į Veneciją?

– Privalau nuvykti į Veneciją!

– *Privalai*? O dėl ko?

– Nes žinau, jog tai vienintelė vieta pasaulyje, kur būsiu laimingas.

Portugalas suglumęs įsistebeilijo į berniuką:

– Tavo reikalas, vaikeli. Na, eime, mes iškeliaujame.

– O jūs? Kur kol kas vyksite?

– Tai jau *mano* reikalas.

– Jei rytoj būčiau nužudytas dėl jūsų kaltės, jūsų negraužtų sąžinė?

– Ne. Atsidanginau į Briugę ne tam, kad vaidinčiau vaikų globėją.

Jis nekantriai paliepė:

– Eime!

Ryžtinga veido išraiška, Janas nepajudėjo. Atrodė, į jo galvą plūdo tūkstančiai minčių. Idelsbadas jau ketino jį nusitempti už rankos, kai staiga berniukas šaltai pareiškė:

– Žinau, kur yra žemėlapis.

– Pakartok.

– Aš žinau, kur yra žemėlapis. Atiduosiu jį jums, bet su viena sąlyga: globosite mane, iki išvyksiu į Veneciją.

Portugalo lūpos pašaipiai suvirpėjo:

– Šantažas? Tavo metuose?

– Ne, mainai. Tai ne tas pats.

Idelsbadas grasindamas pamosavo vaikinukui po nosim smiliumi:

– Atsargiau, vaikeli! Jei kartais man meluotum...

– Nemeluoju. Tai tiesa. Žinau, kur yra žemėlapis.

– Tačiau aš tau ką tik sakiau, kad ši mintis man buvo šovusi į galvą. Tu neigei – Van Eikas žemėlapio tau nepatikėjęs.

– Jis man jo nepatikėjo. Bet aš žinau, kur jį paslėpė.

Idelsbadas giliai atsikvėpė. Jutai, kad jis labai sukrėstas.

– Puiku, – tarė galų gale, – sandoris sudarytas. O dabar, eikš!

– Kur mes einame?

– Ieškoti tų įtartinų tipų. Pradedant Petrusu Christu.

– Bet juk tai beprotybė! Tai pulti vilkui į nasrus.

Šį sykį Idelsbadas nesusitvardė. Suriaumojo:

– Liaukis priešgyniavęs. Prašei, kad tave globočiau. Aš įsipareigojau. Bet taip, kaip išmanau aš. Nuo šiol tu nė žingsnio nuo manęs neatsitrauksi ir paklusi kievienam mano rankos mostui. Neketinu laukti čia rankas sudėjęs ir dorybingai melstis, kad Dievas mus globotų. Aišku?

Paveiktas tiek savo pašnekovo tono, kiek ir ryžto, Janas tik linktelėjo neištardamas nė žodžio. Beje, ar būtų galėjęs kitaip pasielgti? Jis beprotiškai rizikavo tvirtindamas žinąs, kur yra garsusis žemėlapis, kurio visi taip gviešėsi. Miglotai numanė, bet tas numanymas buvo toks netikras, toks neaiškus. Nesvarbu! Melas jam padėjo laimėti laiko.

Po valandėlės abudu jojo į Briugę.

Mugė vis dar šurmuliavo. Žmonių buvo net tankiau. Idelsbadas pasitikrino, ar jo durklas gerai įkištas į dėklą, ir nušoko nuo arklio:

– Lipk žemyn, – įsakė jis, tiesdamas Janui rankas.

Aplinkui šią valandą karaliavo lombardai pinigų keitėjai, grėsmingieji palūkininkai, įsitaisę prie savo stalų už Vaterhalės, plėšrieji paukščiai, tykantys kokio nelaimėlio pirklio. Briugės mugė buvo ir Flandrijos gelumbės triumfas. Toks triumfas, kad nebeužteko šios plynos šalies avių ir prireikė įsivežti anglų vilnos. Šį įsivežimą purtė tolydžio

iš naujo sukylantys karai tarp Prancūzijos ir Anglijos, kurių metu Flandrija nepermaldaujamai atsidurdavo belaisvės vietoje.

Karaliavo čia ir alūno tiekėjai, daugiausia italai. Janas šnabžtelėjo rodydamas į juos pirštu:

– Kaip manote, ar tie, kurie mane užpuolė, susiję su šiais žmonėmis?

– Nemanau. Tai paprasti prekeiviai.

– Mane dažnai kamavo klausimas, kodėl aukso kaina graibstomos šios baltų miltelių statinaitės.

– Turi galvoje alūną?

Janas patvirtino.

– Nes jis vertingesnis už rečiausius akmenis. Dažytojai jį naudoja audinių dažams įtvirtinti, gydytojai vartoja kraujosrūvai sustabdyti, jis liaunina odą, padeda ilgiau išsilaikyti pergamentui, gerina stiklo kokybę, iš jo net išgaunami meilės apdavai.

– Kartą tėvas davė man suprasti, kad jo monopolis priklauso turkams.

– Iš dalies tai tiesa. Prieš jiems užvaldant šią sritį, gryniausias alūnas buvo gabenamas iš Vidužemio jūros rytinio pakraščio vietovės, vadinamos Fokėja, Smirnos įlankoje. Šiandien krikščionims tepriklauso Chijo salos ir paskutiniosios Bažnyčios valstybės telkiniai.

Jie perėjo Burgo aikštę ir įsuko dabar į Aukštąją gatvę.

– Kur einame? – pasiteiravo Janas.

Nieko neatsakęs Idelsbadas teparodė kairėje tašką, už Brambergo mėsinės.

Berniukas krūptelėjo:

– Į Šv. Jono ligoninę?

– Melskime Dievą, kad Kosteras dar būtų ten. Gyvas.

Kai jie įžengė į didžiąją bendrą salę, sienos vis dar buvo persisunkusios to šleikštaus kvapo, kuriuo portugalas alsavo prieš keletą dienų. Jis tuoj pat pasuko tos vietos link, kur buvo radęs olandą: jo lovoje gulėjo kitas ligonis.

– Aure, kokia staigmena! Bet ar ten ne mažasis Van Eikas?

Jų pusėn žengė žmogus plačia šypsena nušvitusiu veidu. Berniukas išsyk jį atpažino ir šnibžtelėjo Idelsbadui:

– Tai daktaras De Smetas.

Gydytojas meiliu mostu sutaršė jam plaukus.

– Kaip sekasi, berniuk? Atrodai geriau negu tą pragaištingą rytą.

– Ačiū, viskas gerai.

– Jei taip, tai ką čia veiki? Čia ne itin tinkama vieta sveikiesiems.

Kartu gydytojas prisistatė Idelsbadui:

– Laba diena... Gydytojas De Smetas.

– Tilis Idelsbadas... Prisiekusysis agentas.

Jo pašnekovas buvo besuraukiąs kaktą, bet susitvardė:

– A? Kuo mes nusipelnėme garbę jus čia matyti? Yra kokių neaiškumų?

– Ateinu apklausti vieno jūsų ligonio. Mesiro Laurenso Kostero.

Jis parodė į lovą:

– Matyt, jo nebėra? Nejau būtų?..

– Miręs? Ne, dėkui Dievui. Tiesa, nedaug trūko.

– Kur galėčiau jį rasti?

Gydytojas priėjo prie lango ir parodė pirštu į apačią.

– Jis ten... sode. Tai pirmoji diena, kai jam leista pasivaikščioti. Truputėlis gryno oro išeis tik į gera. Klausykit, jis... Įdomu. Jis ne vienas. Matyt, kas nors iš giminių. Aš...

Sakinio baigti jis nespėjo. Idelsbadas čiupo Janą už parankės, ir abudu pasileido tekini salės durų link.

De Smetas spoksojo į juos apstulbęs, iki jie peržengė slenkstį.

– Greičiau! – šūktelėjo portugalas. – Greičiau!

Nekreipdami dėmesio į susijaudinimą, kurį bėgdami sukėlė apie save, jie puolė didžiaisiais akmeniniais laiptais žemyn ir kūliavirsčia nubildėjo pakopomis.

Durys, vedančios į sodą, ryškėjo gale koridoriaus. Koridoriaus, kuris, regis, niekad nesibaigs. Jie nuliuoksėjo strimgalviais, kliudydami pakeliui būrelį lankytojų, vos neapversdami jaunos moters ir

jos kūdikio. Idelsbadas stumtelėjo sąvarą ir sustojo priebutyje. Kosteras tebebuvo ten, sėdėjo ant suolo po medžiu. Virš jo buvo palinkęs kažkoks jaunuolis.

Portugalas keliais šuoliais atsirado šalia. Jam nekilo nė krislelio abejonės. Puolė ant nepažįstamojo, parvertė ant žemės ir laikė jį, stipriai priplojęs.

Pasigirdo suglumęs Kostero balsas:

– Bet... dėl Dievo, ką jūs darote?

Janas taip pat pribėgo. Jis ir atsakė:

– Nebijokite, *minheere*. Mes ateiname jūsų gelbėti.

– Manęs gelbėti? Nuo ko?

Jis parodė į žmogų, gulintį ant žemės, beveik dūstantį po portugalo svoriu.

Kosteras pakėlė balsą:

– Tai draugas! Viljamas Kakstonas.

Idelsbadas atsigręžė, vis dėlto spūdžio neatleisdamas.

– Ką sakote?

– Kartoju: tai draugas. Prašau jį paleisti!

Milžinas nusileido ir išlaisvino jaunuolį. Šisai atsikėlė susivėlęs ir karštligiškai susitvarkė drabužius. Atrodė toks pasipiktinęs, toks įpykęs, o jo išorė sudarė tokį kontrastą su Idelsbado išore, jog kitomis aplinkybėmis iš šios scenos būtum skaniai pasijuokęs.

– Galėtumėte bent atsiprašyti, *minheere*!

Idelsbadas pasitenkino neaiškiai mostelėjęs ranka ir priėjo prie Laurenso Kostero:

– Man apmaudu.

– Bet kas jūs toks?

Olandą buvo sunku atpažinti. Ant veido tai vienur, tai kitur kabojo nudegusios odos skiautės. Antakių, blakstienų nebebuvo, o lūpos panėšėjo į dvi labai siauras raukšles, susiliejančias su bruožų visuma.

– Šis žmogus išgelbėjo jums gyvybę! – pasiskubino paaiškinti Janas. – Prieš keletą dienų. Kai jus kėsintasi pasmaugti.

Laurenso veido išraiška pasikeitė. Jis sugriebė milžino ranką ir nepatikliai pareiškė:

– Jūs? Vadinasi, tai buvot jūs?

Idelsbadas patvirtino.

– *Minheere*... Kaip jums atsidėkoti?

– Papasakokite man apie Petrusą Christų, – atšovė portugalas.

Šį sykį nepatiklumas virto nuostaba.

– Jūs jį pažįstate? Pažįstate šį sukčių?

– Iš gandų. Ir tas truputis, ką žinau apie jį, nėra jo naudai. Gaisras... juk tai jis?

– Žinoma!

– Kaip tai įvyko?

– Deja, ne kažin ką teprisimenu, nebent tiek, kad dirbau prie stalo. Buvau nugara nusigręžęs į duris, kai staiga pajutau baisų skausmą kiaušo apačioje ir tuoj pat netekau sąmonės.

– Jūs įsitikinęs, kai tai tikrai buvo Petrusas? Nes, jei gerai suprantu, užpuoliko jūs nepamatėt.

Laurensas šūktelėjo:

– Betgi galų gale, mes buvome dviese! Nieko kito nebuvo.

Jis parodė į anglą.

– Mano draugas Kakstonas ką tik su mumis buvo atsisveikinęs.

Idelsbadas atsisuko į jaunuolį:

– Ar galiu paklausti, ką veikiate Briugėje, *minheere*?

– Bandau laimę vilnų prekyboje.

– Viljamas yra išsilavinęs žmogus, – tarė esant reikalinga patikslinti Kosteras. – Jis aistringai domisi „dirbtiniu" raštu.

Idelsbadas vėl prabilo:

– Jei gerai supratau, jūs turėjote progą susitikti su Petrusu Christu.

– Taip. Pas Laurensą. Jis sakėsi esąs tapytojas.

– Tarkim, bando juo tapti, – su panieka pataisė olandas.

Atsidusdamas paaiškino:

– Kai pagalvoju, kad laikiau jį draugu! Atvėriau savo namų duris!

– Beje, – pasiteiravo Idelsbadas, – kaip su juo susipažinote?

– Barle, pas jo tėvą. Labai gabų žmogų. Bajorą. Mes labai artimai draugavome. Beje, dėl to aš ir pasiūliau viešnagę Petrusui, kai jis pranešė man ketinąs apsilankyti Briugėje.

Idelsbadas, prieš pasiteiraudamas, valandėlę pamąstė:

– Ar numanote, kur jis galėtų būti? Įsivaizduoju, kad, nepasisekus bandymui, jis veikiausiai iškeliavo iš miesto.

– Gal paprasčiausiai grįžo namo, į Barlę?

– Iš tiesų, gali būti. Nors aš abejoju. Jis turi žinoti, kad tai pirmoji vieta, kur agentai jo ieškos.

Jis pridūrė pabrėždamas:

– Nieko daugiau apie jį nežinote? Gal turit kokių duomenų? Žodį, kuris užvestų mus ant kelio?

Laurensas atrodė nusiminęs.

– Tikrai nieko nežinote?

– Ne. Sakau nuoširdžiai.

– Gaila.

Janas baikščiai paklausė:

– Kaip manote – ar tą žmogų Aklojo Asilo gatvėje nužudė Petrusas?

– Negalimas daiktas. Juk sakei man, kad radai jį su Van Eiku, kai parėjai namo. Vadinasi, jis negalėjo būti iš karto dviejose vietose. Tai verčia mane spėti, kad jis veikia ne vienas.

– Jūsų, aišku, teisybė. Beje, tai davė suprasti ir mano tėvo draugai, Roberas Kampenas ir Rožjė Van der Veidenas. Pastarasis jam net pasipasakojo gavęs grasinimų nužudyti.

– Ką? – šūktelėjo Idelsbadas apstulbęs. – Bet tu man nieko apie tai nesakei!

– Aš... aš apie tai nepagalvojau.

– Kaip jam buvo grasinama? Ar prisimeni?

– O taip!

Ir jis pacitavo:

– „Į barbarų žemę nekeliauk. Arba atsisakyk, arba pavesk savo

sielą Viešpačiui.“ Ir Rožjė patikslino, kad šis įspėjimas veikiausiai susijęs su jo būsima kelione į Romą.

– Kokia keista istorija! – pasakė Kakstonas.

– Jei tik tiek būtų, – pabrėžė Laurensas. – Žudomi tapytojai, svaidomasi grasinimais, bandoma pašalinti iš kelio mane, – o juk niekada nesidomėjau tapyba, kaip nesidomėjau ir Italija. Kodėl?

Įsivyravo ilga tyla, pagaliau milžinas atsakė:

– Deja, atsakymo nerandu. Štai ko aš nesuvokiu: koks galėtų būti ryšys tarp šių žmogžudysčių? Ar Petrusas jūsų akivaizdoje yra kada nors ištaręs Medičių vardą ar žodį *Spada*?

– Medičių? – pakartojo Kakstonas.

Jis susimąstė, prieš šaukdamasis Laurensą liudytoju:

– Prisimenate? Tą dieną – sekmadienį, kai jis paprašė jus paskolinti jam pinigų? Turėjo išpirkti vekselį. O bankas buvo uždarytas: Medičių bankas.

Laurensas paskubėjo patvirtinti:

– Tikrai! Sveikinu. Jūsų puiki atmintis.

– Medičių bankas? – pakartojo Janas. – Tas, kur už Prinsenhofo?

– Taip, tiksliai, – atsakė Kakstonas. – Jų tinklas apraizgęs visą Europą, bet Briugėje tėra vienas. Pats esu į jį kreipęsis. Turiu pripažinti, kad jie labai paveikūs.

Ir pridūrė, kreipdamasis į Idelsbadą:

– Užtat žodis *Spada* man nieko nesako.

Portugalas atsisveikindamas linktelėjo galva.

– Man rodos, klausimą mes visapusiškai išnagrinėjome. Leiskite mums pasišalinti.

– Palaukite! – šūktelėjo anglas. – Jeigu jums reikia informacijos, siūlau jums susisiekti su ponu Džonu Šeldonu. Galite pasisakyti atėjęs nuo manęs. Tai giminaitis ir tautietis. Užima svarbią vietą banke.

– Dėkoju, *minheere*.

Vesdamasis Janą už rankos, Idelsbadas pridūrė:

– O jums, pone Kosterai, nuoširdžiai patariu išvykti iš miesto kuriam laikui. Tol, kol būsite Briugėje, jūsų gyvybė bus pavojuje.

– Žinau. Lieka susirasti vietą. Šiaip ar taip, manęs niekas daugiau čia nelaiko. Neturiu nei namo, nei dirbtuvės. Iškeliausiu.

– Nepasitikėkite, – užbaigė Idelsbadas, – net savo šešėliu.

XV

– O dabar? – paklausė Janas. – Ką ketinate veikti?

Jie prijojo Prinsenhofą, iškilnų kunigaikščio dvarą ir jo sargybos bokštus. Įstabiai švelnus vėjelis raibino kanalų vandenį ir kedeno fetrinius galvų apdangalus.

Milžinas nušoko nuo arklio ir neskubėdamas padėjo berniukui nulipti ant žemės, paskui atsakė:

– Bandysime susitikti su tuo Džonu Šeldonu ir šiek tiek daugiau sužinoti apie tą vekselį, kurio laukė Petrusas.

– Kas tie Mediči? Iš pono Kakstono pasakymo atrodo, kad tai įtakingi žmonės.

– Ir be galo turtingi. Kitaip nei kai kurie kiti jie niekada nesigriebė kalavijo savo turtui padidinti ar apginti. O tai retai pasitaiko. Visų pirma būdami pirkliais, jie ir kovojo pirklių priemonėmis, o visu kitu pasirūpino laimė. Šlovę šeimai sukūrė trys vyrai, maždaug prieš šimtą metų, vienas įgydamas politinį garsą, du kiti – didžiulį turtą. Šitaip jie atvėrė kelią savo palikuonims į sėkmę.

– O tas bankų tinklas, kurį minėjo anglas?

– Ne kažin ką žinau, tik tiek, kad jis užsimezgė Florencijoje, vienam iš dviejų vyrų, Vieriui di Kambijui, įsteigus pirmą banką. Ir kad šiandien šitą imperiją valdo Džovanio di Bičio sūnus, Kozimas de Mediči. Įvairialypis žmogus. Jei tikėtume gandams, sklindantiems apie jį Portugalijoje ir kitur, iš jo galima laukti ne tik geriausio, bet ir blogiausio.

Idelsbadas nutraukė savo pasakojimą, rodydamas pastatą, dunksantį vieno iš Prinsenhofo bokšto šešėlyje.

– Lauk manęs čia. Nemanau, kad užtruksiu.

Vaikinukas paklusęs nusekė jį žvilgsniu, iki šis dingo po banko portiku.

Pagrindinę salę, apkaltą medžiu, sudalytu į pano ir pakraščiais nuklotu auksinių lakštų, dengė lubos, puoštos stiuku. Visuma alsavo prabanga ir griežtumu.

Du turtingais drabužiais vilkintys vyrai plušėjo už storo riešutmedžio stalo. Vienur kitur nerūpestingai šnekučiavosi kai kurie klientai, kiti prie pultų rašė dokumentus – rimtai it notarai. Beveik nebuvo girdėti kalbant flamandiškai; skambėjo anglų, vokiečių ir italų kalbos.

Idelsbadas priėjo prie stalo ir kreipėsi į vieną iš dviejų tarnautojų:

– Laba diena, *minheere*. Ieškau pono Džono Šeldono.

– Apie ką turiu pranešti?

– Mano pavardė nieko jam nepasakys. Praneškite tiktai, kad esu Viljamo Kakstono draugas.

– Malonėkite palaukti.

Tarnautojas išnyko už raudono aksomo užuolaidos.

Idelsbadas pasinaudojo proga apžiūrėti aplinką. Išties jis niekad nemėgs šių vietų – be poezijos, be svajų. Taip pat niekada nemėgs skaitmenų bei pinigų galios. Gimęs turtingoje šeimoje, jis, ko gero, būtų – vienas du – iššvaistęs palikimą. Bet, Dievui dėkui, jo tėvui, kilniajam Alfonsui – neprilygstamam bajorui, bet šykštuoliui – užteko proto atimti iš jo paveldėjimo teisę jaunesniojo sūnaus, Pedro, labui, nes Fransiskas visą savo jaunystę garsiai skelbė niekiniąs materialines gėrybes ir viešai smerkė ne itin girtinas savo tėvo priemones, naudojamas tam, kad turtas vis didėtų ir didėtų.

Nieko neturėti, kaip gera! Nei būsto, nei valdžios. Nei žemių, nei tarnų. Beturtis, bet laisvas! Kai jūs turtingas, jus gerbia už tai, kuo nesate; kai jūs beturtis, jus niekina, nors jūs ir vertas pagarbos. Gal-

būt dėl šito Fransiskas ir pasijuto toks artimas infantui Enrikei. Jis mylėjo šitą žmogų, jautė jam tą draugystės jausmą, kuris yra meilės dvynys, ir gerbė už tai, kad didelius darbus atlikdavo tylomis ir santūriai; kitaip nei tie, kurie kelia triukšmą, šėlsta, bet nieko nepadaro. Jis mylėjo jį už ranką, kurią infantas jam ištiesė, nors neišvengiamai sukilo kritika, kai jis nusprendė priimti jį savo tarnybon. Jo dėka jis įstengė ištrūkti iš geležinių šeimos varžtų ir pagaliau atsidėti vienintelei savo aistrai: jūrai. Jūreiviu jis svajojo būti, jūreiviu jis ir tapo.

Tėvui jis turėjo būti dėkingas, kad susipažino vieną dieną su infantu Sintros rūmų soduose. Enrikė ir jis buvo dar tik paaugliai. Tuoj pat tarp jų gaivališkai užsimezgė ryšiai, ryšiai, nuausti iš tos pačios jūrų platybių ir kelionių aistros, prie to dar prisidėjo jaudinama sutapčių virtinė: jie buvo gimę tais pačiais metais, 1394, tą pačią dieną ir tame pačiame mieste, Porte. Jo tėvas, šykštūnas, galėjo ramiai mirti. Jis tarėsi atėmęs iš Fransisko raktą į gerovę; jis įteikė jam, pats to nenutuokdamas, raktą į laimę.

– *Minheere*? Jūs norėjote su manim pakalbėti?

Šeldono balsas nenoromis privertė milžiną krūptelėti.

Bankininkas buvo savo tėvynainio priešingybė. Kokia penkiolika metų už jį vyresnis, aukštas, gražaus stoto, nuo jo dvelkė rafinuotumu, kone įmantrumu.

– Taip. Aš Viljamo Kakstono draugas. Norėčiau pateikti jums keletą klausimų apie vieną jūsų klientą.

– Labai nemalonu. Iš principo apie žmones, kurie mumis pasikliauna, žinių mes neteikiame. Suprantate? Tai etikos klausimas.

– Žinoma. Bet matot, aš – civilis agentas, o tas žmogus – pavojingas nusikaltėlis. Be to, Viljamas Kakstonas tvirtino man...

Anglas suraukė kaktą:

– Pavojingas nusikaltėlis?

– Taip. Galite manimi tikėti.

– Tokiu atveju... Kas jis toks?

– Jo pavardė Petrusas Christus.

Šeldonas, prieš atsakydamas, valandėlę susimąstė.

– Ši pavardė man nieko nesako. Ką tiksliai norite sužinoti?

– Prieš keletą dienų jis esą gavęs pinigus pagal įsakytinį vekselį, išduotą jūsų bankui. Norėčiau žinoti, kas tas išdavėjas.

– Tai įmanoma. Mes saugojame visų per mėnesį atliktų operacijų kopijas. Palaukite, tuoj grįšiu.

Vyrui išeinant, Idelsbadas pajuto širdyje abejonę. Į ką jis įsipainiojo? Kodėl? Dėl vaiko ar dėl žemėlapio? Ar iš tiesų yra sąsaja tarp žmogžudysčių, grėsmės, pakibusios virš Jano, ir Petruso Christaus. Turėjo pripažinti, kad dėl nieko nėra tikras, kad žengia pirmyn apgraibomis, nežinia ko link.

Šeldonas sugrįžo.

– Man rodos, turiu jums reikalingų žinių. Iš tikrųjų, minėtas Petrusas Christus įteikė įsakytinį vekselį trijų tūkstančių florinų sumai.

– Trijų tūkstančių! Įspūdinga suma.

Anglas atsakė persisotinusio žmogaus tonu:

– O, žinote, tai ne kažin kas palyginti su tais pinigais, kurie keliauja tarp Hamburgo, Briugės ir Florencijos. Smėlio grūdelis.

– O išdavėjo vardas? Jūs jį turite?

– Ne. Tik jo inicialus. Pažiūrėkite pats.

Šeldonas ištiesė Idelsbadui pergamentą.

Medičių bankui Briugėje, Dievo vardu, 1441 metais birželio 10 dieną, Florencija, išmokėkite pagal šį vekselį mesirui Petrusui Christui ar jo įgaliotiniui mesirui Anzelmui De Verei 3.000 florinų ir įrašykite į mano sąskaitą. Tesaugo jus Jėzus Kristus nuo nelaimės. Pasirašė N. S. Florencija.

– N. S.? Bet kaip čia suprasti? Jums reikia žinoti visą vardą, kad nustatytumėte išdavėjo asmenybę

– Negaliu jums atsakyti. Matyt, kažkas labai įtakingas, jo tikrąją asmenybę težino mūsų valdytojas. Skubu jus įspėti: iš jo jūs nieko

neišpešite; net grasinimu. Jis verčiau šimtą kartų netektų gyvybės, negu išduotų. Nepatariu mėginti.

– O tas Anzelmas De Verė?

– Taip pat nieko nenumanau. Gal Briugės gyventojas, šiaip ar taip, flamandas.

– Ar įmanoma sužinoti, koks šio pervedimo motyvas? Ar jis paminėtas vekselyje?

Anglo veidu šmėkštelėjo santūri šypsena.

– Ne. Bet net jei jis ir būtų, negalėčiau jo įskaityti.

– Įskaityti?

– Būtent taip. Didžiumai korespondencijos tarp mūsų *banchi grossi*, arba *compagnia*, ypač kai ji ateina iš pagrindinės firmos, yra naudojamas šifras. Tokia yra Mediči̧ų šeimos tradicija, ji atsirado kartu su banko įkūrimu. Daugiau kaip prieš šimtą metų.

– Bet dėl ko?

Jo pašnekovas nutaisė susisielojusį veidą. Idelsbado klausinėjimas turbūt pasirodė jam naivus.

– *Minheere*, kaip gali civilis agentas šito klausti? Mes nesame nei vieninteliai, nei seniausieji bankininkai žemyne. Prieš mus veikė Akčajuoliai, Alberčiai, Bardai, Džanfiljaciai, Peruciai ir kiti sinjorai, jie buvo visagaliai. Tais laikais mes buvome tik kuklūs pinigų keitėjai. Šiandien, nors esame turtingiausi, įtarumas reikalauja, kad imtumėmės vienos kitos atsargumo priemonės. Matote, Mediči̧ai skolina pinigus šio pasaulio valdovams, – jis mįslingai šyptelėjo pabrėždamas, – net kai kuriems kunigaikščiams. Jie taip pat pelningai leidžia apyvarton aukštų asmenų – dvasininkų ir pasauliečių, italų ir svetimšalių – pinigus. Niekas neprivalo žinoti jų sandėrio turinio.

– O kiek yra kompanijų?

– Šiuo metu apie dvylika. Šios sąrangos viršūnėje – pagrindinis biuras Florencijoje, kuriam vadovauja asmeniškai pats Kozimas, padedamas sūnaus Džovanio. Pakopa žemiau – šilkų sandėliai, Floren-

cijos *tavola** ir dvi gelumbės manufaktūros, vis Florencijoje. Dar žemiau – Londono, Briugės, – kur jūs šiuo metu esat, – Avinjono, Milano, Venecijos, Romos ir Ženevos kompanijos, už kurias atsakingi jų valdytojai.

– Pasirodysiu naivus, bet ar šita sandara pateisina slaptaraštį?

– Leiskite papasakoti toliau, ir jums paaiškės, kuo mes rizikuojame. Kas treji metai valdytojai kviečiami į Florenciją, kur jie pateikia ataskaitą Kozimui ir savo viršininkams, *maggiori*, apie savo įstaigos reikalus. Išvyksta iš Florencijos su tiksliais nurodymais, nustatančiais jų kelionės atgal maršrutą ir kokias žinias turi surinkti iš kitų kompanijų, atsirasiančių jų kelyje. Be to, dėl šitų retų tiesioginių sąlyčių ir ilgos kelionės trukmės kyla reikalas vesti gyvą susirašinėjimą tarp centro ir filialų. Prie *lettere di compagnia*, dalykinių laiškų, prisideda taip pat *lettere private*, siunčiami tiesiai viršininkui ar svarbiausiems Mediči šeimos nariams. Šie laiškai užsimena ne vien apie šeimyninius reikalus, jie aptaria prekybą ir politiką. Tą politiką, kuria žaidžiama užkulisiuose, miegamųjų prietemoje, slapta nuo pasaulio. Bet kuri valstybė labai brangiai užmokėtų, kad prisigautų prie šių paslapčių. Dabar geriau suprantate, kodėl laiškai koduojami?

Ir Šeldonas užbaigė su tam tikra pagarba:

– Be to, pagrindinė firma keičia kodą kas mėnesį. Dėl to šie dalykai tampa dar neprieinamesni.

– Bet juk yra kažkas, kas sugeba iššifruoti šias žinias?

– Žinoma. Filialo valdytojas. Tik jis vienas. Ir šis žmogus yra tiesiogiai Kozimo de Mediči kontroliuojamas, kai jis nėra jų šeimos narys.

„Koks labirintas!“ – dingtelėjo Idelsbadui. Šiaip ar taip, jo įtarimai pasitvirtino. Petrusas Christus aiškiai palaikė slaptus ryšius su Florencija ir Italija. Italija, kur, atrodo, susieina visi keliai. Janas prasitarė apie Rožjė Van der Veideną ir tą keistą įspėjimą, nes jis puoselėjo planą vykti į Romą. Nikola Sliuteris, Aklojo Asilo gatvės negy-

* *keitykla (it.) (Vert. past.)*

vėlis, buvo vedęs florentietę. Jano užpuolikai kalbėjosi itališkai. O dabar šitas vekselis, išduotas florentiečio... Deja, pėdsakai, vedę Petruso link, baigėsi aklavietėje, o tie, kurie būtų galėję nuvesti pas jo florentietį įgaliotoją, neprieinami.

Praradęs viltį, jis nenoromis atsisveikino su savo pašnekovu. Jam teliko įkalbėti vaikinuką grįžti į namus. Jis pakalbės su Margareta. Jos negalės nesujaudinti reikalo rimtumas. Jei reikės, nusigaus iki burmistro.

Vos peržengęs banko slenkstį, patraukė ten, kur nekantriai jo laukti turėjo berniukas.

Jano nebebuvo.

Tačiau jis negalėjo dingti labai toli.

Idelsbadas nejučiomis, tarsi gindamasis, stvėrėsi už durklo, nužvelgė minią, bet pamatė tik pirklius ir abejingus praeivius. Jį užliejo pykčio ir kaltės jausmas; pykčio ypač ant paties savęs. Kaip jis galėjo palikti vaiką žinodamas, koks pavojus jam gresia? Dieve mano! Pasielgė kaip nesąmoningas, neatsakingas asmuo. Pagautas siaubo, nubėgo gatvele, einančia palei Prinsenhofą, tikėdamasis... Tada jis išgirdo riksmą.

Beviltišką riksmą, nustelbiantį minios klegesį.

Jis apsigręžė ir puolė Turgaus aikštės link, iš kur, rodės, sklido šauksmas. Žmonių buvo tiršta. Jam sunkiai sekėsi skintis kelią. Galų gale jis pastebėjo Janą labai toli prieš save. Jį be gailesčio tempė vyras, tuo tarpu kitas stengėsi sugniaužti jam kulkšnis, ir visa tai visuotiniame abejingume. Trejukė buvo nebetoli nuo Vaterhalės. Nuo pontono ją teskyrė keletas uolekčių. Idelsbadas dar smarkiau pasileido pirmyn, širdies gilumoje žinodamas, kad nesuskubs.

Išties, dar jam neįžengus į Vaterhalę, tie du vyrai įsiūbavę jau bloškė Janą į baržą, kur laukė trečiasis bendras. Keliais irklų yriais luotas atsiskyrė nuo prieplaukos. Labai greit jis jau buvo nepasiekiamas.

Idelsbadas įsiutęs garsiai nusikeikė. Turėjo galvoti, greitai! Kana-

las nutįsęs Gento vartų pusėn. Paskui – Minevaterio šliuzas. Jei dar lieka kokia galimybė juos sučiupti, tai bus ten, niekur kitur. Nedvejodamas jis nėrė tos vietos link, kur buvo palikęs arklį.

Milžino raginamas, pavadžių nelaikomas, arklys skrodė orą, skriedamas virš duobėto kelio, smarkiai šnopuodamas šnervėmis. Iš dešinės vėjo greičiu lėkė tuopos, iš kairės – raitėsi iki begalybės Rejės kaspinas.

Greičiau, greičiau, tarsi maldavo Idelsbadas. Negali mirti vaikas. Negali dėl jo kaltės.

XVI

Jis atjojo prie šliuzo. Daugmaž už mylios dūlavo barža. Jis lengviau atsiduso. Tai buvo ji. Pasirodęs iš priešingos pusės, į šliuzo kamerą, kur pro uždorius pylėsi įprastinė vandens srovė, buvo įplaukęs bestiebis laivas. Visai čia pat savo rūstų šešėlį ant vandens metė vienuolynas.

Pasirėmęs ant medinės aptvaros, šliuzininkas, žemaūgis raudonveidis žmogelis, sekė manevrą abejingomis akimis, su alaus stiklinaite rankoje. Idelsbadas nušoko nuo arklio ir pribėgo prie jo:

– Atleiskite, *minheere*. Man reikalinga jūsų pagalba.

– Kas atsitiko?

– Matote ten, aukščiau, luotą? Reikia žūtbūt neleisti jam perplaukti per šliuzą.

Žmogelis pašaipiai pasižiūrėjo į savo pašnekovą:

– Tai viskas?

– Aš rimtai. Tai gyvybės ar mirties klausimas. Trys tipai pagrobė vaiką, mano sūnėną. Jie ten, tame luote.

– Tai ką jūs norite, kad aš daryčiau? Skambinčiau pavojaus varpu? Kibčiau į bortą?

– Pakaktų, kad leistumėte jiems įplaukti į šliuzo kamerą ir neatidarytumėte vartų. Juos suims sargybiniai.

– Jūs iš proto išėjote, drauguži. Šliuzas yra kunigaikščio nuosavybė. Norite, kad man gerklę perpjautų? Žiūrėkite!

Jis bedė pirštu į kunigaikščio vėliavą, plevėsuojančią už kelių žingsnių, šalia oriflamos su Briugės raudonu ir auksiniu herbu. Netoliese ėjo sargybą du kareiviai.

– Šitokį rimtą veiksmą aš galėčiau atlikti tik tada, kai įsakymą man duotų burmistro padėjėjas ar pats burmistras. O dabar palikite mane ramybėje, matote, kad turiu darbo.

Staigiai nutraukęs pokalbį, šliuzininkas pakėlė vartus, kad išlaisvintų laivą, esantį kameroje. Šisai iš lėto pajudėjo ir įplaukė į aukštutinį bjefą.

Idelsbadas akimis susiieškojo luotą, kuriame buvo Janas; dabar jis buvo visai arti. Bet... ar jam akyse vaidenasi? Ką tik jis buvo suskaičiavęs tris vyrus, o štai dabar jie tik du. Ar tai galimas dalykas? Iš tos vietos, kur stovėjo, jis galėjo aiškiai įžiūrėti jų bruožus. Jie buvo keistai panašūs. Iš matinės odos, vienodai smailiai kirptos barzdos ir juodų kaip anglis akių vyzdžių galima buvo spręsti, kad jie tikrai pietiečiai. Tai patvirtino ir jų apdaras: jis nė iš tolo nepanėšėjo į flamandišką. Vienas iš vyriškių buvo įsisiautęs į juodą apsiaustą, kuris priminė senovinę togą. Rankoje laikė piligrimo lazdą. Kitas vyriškis buvo apsiavęs blauzdinėmis ir apsiginklavęs kalaviju. Pastarasis, išdžiūvusio veido vyras, stovėjo valties pirmagalyje, vieną koją atrėmęs į valties bortą, įsižiūrėjęs tiesiai prieš save didinga poza. Bet trūko ne tik trečiojo vyro; nebuvo matyti ir berniuko. Tikriausiai tysojo paguldytas luoto dugne.

Milžinas sugriebė šliuzininką už parankės:

– Maldauju, išklausykite! Mes žaidžiame vaiko gyvybe!

– Paleiskit!

Muistydamasis vyras visa gerkle sustaugė:

– Sargybiniai! Gelbėkite!

– Ne! Paklausykite...

Jį jau griebė kareiviai. Vienas jų pasiteiravo:

– Kas atsitiko, Julijau? Nesusipratimas?

– Išvaduokit mane nuo šio tipo. Jis visiškas beprotis. Reikalauja, kad uždaryčiau šliuzą ir užtvenkčiau vandens kelią.

– Ar tikrai taip? – paklausė kareivis.

Milžinas bedė pirštu į luotą, plaukiantį sulig krantu. Jis buvo tik už vieno uolekčio.

– Paklausykite. Tie vyrai – pavojingi nusikaltėliai. Jie pagrobė mano sūnėną. Pažiūrėkite patys!

Kariškis atsainiai priėjo prie kranto, išsikišusio virš kanalo, ir apžiūrėjo žmones valtyje. Ir tuoj pat sukikeno:

– Sakai, vaiką? Tokiu atveju jis, matyt, išskrido.

Idelsbadas puolė pirmyn ir taip pat įsispitrijo į valtį. Kareivio tiesa. Janas netysojo, kaip jis manė, valties dugne. Liko tik vienas paaiškinimas: jį kažkur išlaipino, saugomą trečiojo asmens, tarp Vaterhalės ir šliuzo.

– Kur vaikas? – riktelėjo jis. – Ką jūs jam padarėte?

Vyras išdžiūvusiu veidu apsimetė nustebęs:

– Vaikas? Koks vaikas?

– Niekše! Jeigu jį ištiks nelaimė, aš...

– Pakaks! – aštriu balsu pertarė jį kareivis. – Šiandien tu jau gana prisitriukšmavai. Eik išsipagirioti kur nors kitur.

Šliuzininkui įsakė:

– Dirbk savo darbą.

– Jūs darote rimtą klaidą, – pasipriešino Idelsbadas.

– Antrąkart patariu tau pasišalinti.

Portugalas apsimetė paklūstąs, bet tik dėl to, kad dar arčiau prieitų prie kanalo.

– Jūs gaištate laiką! – sustaugė jis. – Berniukas žemėlapio neturi! Aš jį atgavau.

Vyras apstulbęs nužvelgė jį:

– O kas tu toks?

– Fransiskas Duartė, monsinjoro Enrikės pavaldinys. Siūlau sandėrį: vaikas už žemėlapį.

– Kas man įrodys, kad sakai tiesą?

– Madeira, Azorų salos, Kap Blanas, Gvinėjos krantas, Bochadoras... Visi duomenys įrašyti. Kur Janas?

Valandėlę vėl stojo tyla. Žmogus nenoromis burbtelėjo:

– Jis saugioje vietoje.

– Rytoj, saulei tekant, prie „Vandens Malūno“ užeigos. Bet įspėju: jei su jumis nebus vaiko, nieko negausite!

Palikęs suglumusius kareivius ir šliuzininką, nužingsniavo prie savo arklio. Kai įšoko į balną, jo širdis daužėsi krūtinėje. Kokia beprotybė jį apsėdo? Galų gale, kas jam bėdos, jeigu jo užduotis nuėjo šuniui ant uodegos? Į kokias žabangas jis įkliuvo? Jam, niekada nieko nepiešusiam, liko keletas valandų žemėlapiui nupiešti.

Civilinės raštinės pastatas metė savo taškuotų plytų šešėlį ant mažosios Marė aikštės. Aikštė buvo paplūdusi rausvomis srovelėmis, tekančiomis grindinio plokštėmis. Ir vėl išsiliejo barzdaskučių kraujo kubilas.

Portugalas perėjo aikštę, saugodamasis neapsitaškyti kelnių, ir įžengė į pastatą. Užkopęs didžiaisiais laiptais, vedančiais į antrą aukštą, pasuko į vieną kambarį koridoriaus gale ir net nesiteikė pabelsti. Prie žarijų krosnelės, už stalo, apversto registro knygomis, sėdėjo jaunuolis su duobutėmis skruostuose, plaukais, nuskustais sulig ausimis. Nugrubusiais pirštais buvo apsikabinęs obuolio pavidalo šildyklėlę. Nustebintas netikėto portugalo įsiveržimo, vos neišmetė jos ant žemės.

– Donas Fransiskas! Jūs čia? – sušnabždėjo jis persigandęs. – Tačiau juk paaiškinau jums, kad mums pavojinga rodytis drauge.

– Moki piešti? – nutraukė jį Idelsbadas.

– Piešti? Kaip gyvas nesu piešęs. Kodėl?

– Neklausinėk! Greičiau! Man reikia teptukų, veleno, rašalo, pigmentų.

– Bet... bet, – suvapėjo jaunuolis, – veleno ir rašalo turiu, bet iš kur gauti visa kita?

– Žinokis! Man reikia.

Jis parodė pirštu į šildyklę.

– Ir mesk tą kvailą daiktą! Sergi ar ką, kad šildaisi juo liepos mėnesį?

– Ką man daryti? – atsiduso jaunuolis. – Nuo to laiko, kai išvykau iš Lisabonos, tirtu iš šalčio šitame krašte.

Milžinas parodė į duris:

– Eik! Bet prieš išeidamas, duok man gerai nudrožtą žąsies plunksną, veleno ir rašalinę.

Anas tuoj pat pakluso ir padėjo ant stalo reikalaujamus daiktus.

– O dabar bėk ir parodyk, kad nesi apsisnaudėlis! Mano žinioje ne amžinybė.

Likęs vienas, Idelsbadas įsitaisė jaunuolio vietoje, keikdamas likimą, kad pakišo jam tokį ištižusį pagalbininką. Deja, šis vargšas Rodrigas buvo vienintelis portugalo agentas – samdinys, šiuo metu gyvenantis Briugėje. Prieš tris mėnesius jo pirmtakas – aštraus proto, bet godus žmogus – išdavė jį ir perėjo tarnauti Burgundijos kunigaikščiui. Jis vis dėlto džiaugėsi – kad ir koks neišmanėlis būdamas, Rodrigas pateikė jam reikiamą valandą tikslių žinių apie žmogžudystes Van Eiko aplinkoje.

Palinkęs virš veleno, jis pavilgė plunksną rašalinėje ir laikė ją iškėlęs ore, bandydamas prisiminti, kaip kartografai Sagre braižo jūrinius žemėlapius. Kai pagaliau ryžosi išvesti pirmą brūkšnį, rašalas buvo išdžiūvęs. Po pusvalandžio, kai jaunuolis grįžo, Idelsbadui dar tebuvo pavykę apmesti vieną kitą apybrėžą, – labai apytikrę, – tariamai turinčią vaizduoti Portugalijos krantus.

– Gavau, ko prašėte, donai Fransiskai.

Idelsbadas atsakė nepakėlęs galvos:

– Eikš arčiau. Sakyk, kaip tau atrodo?

Jaunuolis apėjo stalą ir per milžino petį įsižiūrėjo į piešinį.

– Laukiu, – sunerimo milžinas.

– Ką norite sužinoti?

– Tavo nuomonę. Kaip tu tai vertini? Ar dar ką, pats nežinau.

Rodrigas baugščiai suvebleno:

– Tai... žuvis?

– Žuvis!

– Nežinau... Apversta vaza?

Idelsbadas sviedė plunksną į kambarį ir pašoko, įsiutęs, tarsi dar didesnis.

– Žuvis?! Vaza?!

Trenkė kumščiu į stalą, apversdamas rašalinę.

– Net nesugebi atpažinti Portugalijos krantų! Savo krašto?

Nustebęs Rodrigas sumikčiojo:

– Taip, taip, tikrai, Portugalijos krantai...

Jis dūrė smiliumi į vieną šlapią veleno vietą:

– O čia, Lisabona. Žinoma! Žinoma...

Užuot ką nors puolęs aiškinti, Idelsbadas susigūžė sukandęs dantis, iš visų jėgų stengdamasis nuslopinti kylantį nuovylio jausmą. Jaunuolis sakė teisybę. Jis niekad negebės atgaminti žemėlapio taip talentingai, kaip Van Eikas. Nei per vieną naktį, nei per šimtą dienų. Vaikas žuvęs.

*

Surištais už nugaros riešais Janas išsigandusiomis akimis stebėjo mažą vorelį, darbščiai audžiantį voratinklį vienoje mansardos lubų kertėje. Netrukus pirmasis pasiklydęs grobis pasijus įsinarpliojęs į siūlus, pasmerktas būti surytas: kaip Janas. Galų gale, dėl visko, kas jį ištiko, kaltas jis pats. Ar nebaudžia jo Dievas už šventvagiškas mintis, šovusias jam į galvą per mišias, o gal už tą sielvartą, padarytą Katelinai? Kur ji šią valandą? Tikriausiai taip pat laužo galvą dėl jo. Jeigu jis būtų žinojęs, kas jo laukia, tą dieną, kai nusprendė iškeliau-

ti! Šitie ispanai, šitie italai, šitos varžybos dėl jūrinio žemėlapio, šie slėpiningi žmonės, kurie stengiasi – dievaižin kodėl – jį nužudyti ir visa tai vainikuojanti neįtikėtina aikštėn iškilusi paslaptis: Van Eikas, Burgundijos kunigaikščio samdinys, šnipas, ir Idelsbadas, dar vadinamas Fransisku, portugalų agentas! Vadinasi, suaugusieji bepročiai? Ar jie tokie ir gimsta, – nežinantys saiko piktiems darbams, sėjantys mirtį, siaubūnai, – o gal juos pakeičia laikas? Van Eikas gal ir buvo šnipas, bet jis niekada nebūtų kad ir kažin kam atėmęs gyvybės.

Pačiam nelabai numanant kodėl, prieš akis jam išplaukė lange palinkusios vienuolės paveikslas. Jis vėl išvydo jos tamsius plaukus, tviskančius šviesoje. Kai jinai žvelgė į jį, buvo tiek švelnaus jausmo jos akyse. Absurdiško lėkio nešamas jis su malonumu vaizdavosi, kad ji čia, šalia jo, kad jis susirangęs jos glėbyje ir kad ji nuneš jį toli nuo šito sambrūzdžio.

O kur Idelsbadas? Jis trumpai šmėstelėjo jam akyse dumiantis per Vaterhalę; tai rodo, kad jis bandė išplėšti jį iš jo pagrobėjų nagų. Bet paskui? Tikriausiai pametė jo pėdsakus, kai tie tipai per prievartą išlaipino jį iš baržos priplaukus Hukę.

Pro kinivarpotas duris skverbėsi balsai. Vėl staiga išniro ledinio vandens prisiminimas, siaubo ir smaugulio pojūtis. Nors riešus veržė virvės, jis bandė susiriesti ant šiaudų kaip gemalas įsčiose, bet tuoj pat sustingo. Kažkas vėrė duris.

– Še, mažiau, užkąsk.

Šalia jo atsiklaupė vyras su dubenėliu rankoje. Jis nuožmiai apvertė Janą ant pilvo ir atrišo riešus.

– O dabar, – tarė, – noriu pateikti tau kelis klausimus.

Berniukas atsirėmė į sieną:

– Aš ne alkanas.

– Juo blogiau.

To, kuris jį klausinėjo, veidas buvo liesas, beveik išdžiūvęs, o kakta – it iš pergamento. Sakytum – gyvas lavonas.

– Ar žinai, kodėl tu čia?

Janas sunkiai nurijo seilę ir atsakė neigiamai mostelėjęs.

– Tavo tėvas nugvelbė itin brangų daiktą. Žemėlapį, pavogtą iš Kastilijos karalystės. Tai mūsų nuosavybė, ir mes turime jį atgauti. Pasakyk, kurioje namo dalyje jis jį paslėpė, ir mes paleisime tave į laisvę.

– Nieko nežinau. Tikrai sakau. Niekad nemačiau žemėlapio.

Jis vos nepridūrė: „Be to, jūs melagis, jis buvo pavogtas ne iš Kastilijos, o iš Portugalijos“, bet neišdrįso.

– Atsargiai! – pagrasino vyras. – Apsimetinėjimas nepadės. Laikysime tave čia, kiek reikės. Ir anksčiau ar vėliau galų gale prisipažinsi.

Janas užsisklendė tyloje. Ką jis būtų galėjęs prisipažinti?

– Ar tau nemaga pasimatyti su šeima? Su broliais?

– Ne. Noriu tik vieno – kad leistumėte man išvykti.

– Išvykti? Kokia kryptimi?

– Į Serenisimą.

Žmogus pliaukštelėjo sau per šlaunis, pratrūkdamas griausmingu juoku:

– Į Serenisimą? Ne, tik paklausykit šio vaikigalio! Serenisimą...

Surimtėjęs jis pridūrė:

– Gana kvailioti. Nori ar nenori namo?

Paauglys ir vėl atsakė:

– Aš neturiu šeimos.

– Nieko?

– Nieko, išskyrus...

– Ką?

Janas išsigynė:

– Ne. Aš tik taip sau.

Nors žmogus atrodė nustebęs, jis neišsidavė. Įsmeigė į Janą akis, smelkdamasis į jo mintis, paskui ėmė iš lėto vaikščioti po kambarį.

– Liūdna, – prabilo jis tonu, taikančiu į užuojautą. – Būti vienam pasaulyje, neturėti nieko, kam atverti širdį, kai esi nelaimingas. Skaudi padėtis. Bet, mano nuomone, tikriausiai kaltas tu pats.

– Kaltas?

– Žinoma. Sprendžiant iš tavo įžūlumo, tu, matyt, tiek privirei košės, kad nėra pasaulyje žmogaus, kuris tavęs norėtų. Jei tavęs niekas nemyli – pats to nusipelnei.

Įgeltas Janas pasišiaušė:

– Neteisybė! Aš jokios košės nepriviriau, ir Katelina mane myli. Ji myli mane, aš tuo įsitikinęs!

Vyras staiga sustojo ir paklausė:

– Katelina?

– Mano žindyvė!

– Rubuilė fryzietė, ta, kur tirtėjo tarsi sudžiūvęs lapas, kai buvome pas jus įėję? Nenorėtum, kad ją ištiktų nelaimė, tiesa?

Janas piktai pašoko:

– Kodėl ją turėtų ištikti nelaimė?

– O dėl tūkstančio ir vienos priežasties, – atrėžė vyras, nutaisęs abejingą toną. – Pavyzdžiui, jei užsispirtum nenurodyti vietos, kur paslėptas žemėlapis...

Berniuką perliejo ledinė srovė. Jis pakliuvo į spąstus! Pravėrė lūpas, kad išrėktų savo maištą, bet neįstengė išleisti nė menkiausio garso. Gerklę jam užrišo šleikštulys. Tarsi pro miglą pasigirdo, kaip po vyro žingsniais sukrebždėjo šiaudai ir kaip jis salsvu balsu sumurmėjo:

– Mes nenorėtume, kad už tavo tylą turėtų užmokėti Katelina. Aš sugrįšiu. Iki greito pasimatymo.

XVII

Sėdėdamas prie stalo „Lokio“ užeigoje, Idelsbadas įsipylė antrą skliding vyno stiklinę. Likusį popiečio laiką jis nėrėsi iš kailio piešdamas tą žemėlapį. Tačiau nesėkmingai. Nė vienas šio vardo vertas kartografas nebūtų pagaminęs tokios teplionės, juo labiau tokio masto menininkas kaip Van Eikas. Pirmas pasipainiojęs kvailys būtų galėjęs nustatyti, kad tai klastotė. Jo mintys nukrypo į paauglį. Ką jie jam

padarys, jei rytoj Idelsbadas neateis į pasimatymą? Nužudys? Nelabai tikėtina. Bet kaip nurimti? Galų gale jis nieko nežino apie tuos tipus, nebent tiek, kad jie siekia to pat tikslo kaip jis. Ar jie Kastilijos karaliaus samdiniai, ar paprasčiausi algininkai, veikiantys savo pačių iniciatyva? Šiuo paskutiniu atveju iš apmaudo jie gali padaryti tai, ko nepataisysi.

Pagaliau niekas neįvyko taip, kaip buvo jo numatyta. Van Eiko mirtis apvertė aukštyn kojom jo planus, prie to prisidėjo dar ispanų įsiveržimas ir ypač Jano pabėgimas. Kodėl, po šimts velnių, kėsinamasi į jo gyvybę? Koks ryšys tarp nužudytųjų mokinių, Sliuterio ir kitų? Kodėl Florencija? Medičiai? Ką gali reikšti *Spada*? Kas slepiasi už tų inicialų: *N. S.*?

Atsižvelgdamas į visa tai, jis neturi jokio pagrindo klimpti gilyn į tą lakųjį smėlį ir rizikuoti padėti ten galvą. Lauks sau ramiai karavelės, išplaukiančios į Lisaboną, vėl grįš į Sagrą ir nebesirūpins to berniuko likimu; berniukui, reikia pripažinti, netrūksta žavesio, o jo metuose tai retoka savybė. Tik štai, Idelsbadas nepakentė vaikų; jo nuomone, jie rėksniai, nedrausmingi, nutrūktgalviai ir begaliniai savanaudžiai. Tai tikriausiai viena iš dviejų priežasčių, kurios neleido jam vesti; antroji – ar tiksliau, pirmoji – buvo moterys. Jis niekad nepermanė jų galvosenos. Kaip sakė senas jo draugas, Zarkas, jos geba šimtą kartų iš eilės atverti jums širdį, bet būti savimi pastoviai niekada nebus. Panašiai kaip vaikai, jos taip pat nutrūktgalvės, nepatenkintos, reiklios, bet, – kas dar rimčiau, – niekas neprilygsta joms, – kaip ir bangoms, ardančioms molą diena iš dienos, – kai reikia žlugdyti tai, kas sudaro vyro galią: jo laisvę. O jei Idelsbadui buvo turtas, kurį jis laikė šventu, tai būtent šis. Jūros platybės, bekraštė erdvė, kurios riba horizontas, jūros tramdytojų brolybė, naktys, leidžiamos skaičiuojant žvaigždes – štai tikra laimė. Ne, išties, jis niekad nebus žmogus, kurį kas nors supančios. Geriau žūti jūroje.

– Būkite pasveikintas, mesire De Vere. Kokia didžiulė mums garbė!

Užeigos šeimininkas taip garsiai prašneko ir taip maivėsi, kad Idels-

badas nejučiomis atsigręžė pamatyti tą, į kurį tasai kreipėsi. Tai buvo aukštokas kokių penkių dešimčių metų vyras, pailgo, begaliniai išdidaus veido, kumpos nosies, po ja ryškėjo plonos lūpos, kuriose tiksliai šią akimirką žaidė beveik maloninga, jei ne niekinama šypsena. Įdomiausia buvo jo plaukų spalva – bronzos, skleidžiančios žvakių šviesoje metalinius atspindžius.

Jis buvo ne vienas. Šalia jo žengė dar viena žmogysta, kurios amžių sunku buvo tiksliai nustatyti: turbūt per šešiasdešimt. Pilvas kaip būgnas, veidas net blizgantis nuo riebumo, oda rodėsi ištepta visais Briugės dažytojų vilnai skirtuose kubiluose nusėdusiais riebalais. Pažiūrėti – mokesčių rinkėjas.

Atbulas, sulig kiekvienu žingsniu lankstydamasis, užeigininkas nuvedė juos prie stalo, stovinčio, pasak jo, geriausioje vietoje, ir priėmė užsakymą užbaigdamas: „Puiku, mesire De Vere. Kaip pageidausite, mesire Anzelmai".

Idelsbadas nejučiomis pagalvojo, kaip kai kurie žmogėnai linkę keliaklupsčiauti prieš galią ir turtą. Šitas žmogus aiškių aiškiausiai buvo ir galingas, ir turtingas. Keista, jis pats neįstengė atplėšti akių nuo šio asmens, bet dėl visai kitos priežasties: šitą pavardę – De Verė – jis įsitikinęs – buvo jau kažkur girdėjęs. Bet kur? Kokiomis aplinkybėmis? Tikriausiai klaidingas įspūdis.

Šiek tiek prislėgtas, jis jau ketino apmokėti savo sąskaitą, kai staiga į jo atmintį iš visų jėgų trenkė žodžiai: „Išmokėkite pagal šitą vekselį mesirui Petrusui Christui arba jo įgaliotiniui mesirui Anzelmui De Verei." Ar gali būti? Nejau tai tas pats žmogus? Tokiu atveju sutapimas mažių mažiausiai neįtikėtinas.

Jis mauktelėjo dar vieną vyno gurkšnį ir pabandė sukaupti mintis. Jei prieš jį buvo asmuo, paminėtas vekselyje, privalus didžiausias atsargumas. Jam į rankas, ko gero, pakliuvo mažyčiukė galimybė išnarplioti kai kurias sruogos gijas ir, kas žino, gal aptikti Petruso pėdsakus. Mažiausias klaidingas žingsnis, ir viskas žlugs. Bet pasirinkimo nėra – kas bus tas.

Jis giliai įkvėpė oro, pasuko prie stalo, kur įsitaisė abu vyrai, ir, vaidindamas sutrikusį, sušnabždėjo:

– Atleiskite, mesire, jūs Anzelmas De Verė?

Vyras nužvelgė jį nuo galvos iki kojų smalsiai ir kartu sunerimęs:

– Kuo galiu būti naudingas?

– Aš Petruso draugas.

Anas nė nemirktelėjo.

– Petruso Christaus, – karštligiškai pakartojo Idelsbadas. – Turiu būtinai su juo pasimatyti. Pasakykite, kur jį rasti!

De Verė su panieka praskėtė lūpas:

– Apgailestauju, bet nežinau, apie ką kalbate. Nepažįstu nieko, pavarde Petrusas Christus.

Milžino balsas beveik maldavo.

– Prašau. Turiu galvoje vaiką. Aš jį suradau.

– Vaiką?

Idelsbadas tarėsi pastebėjęs trumpai, lyg žaibui švystelėjus, nušvitus didystės pilnas to žmogaus akis.

– Taip. Van Eiko sūnų. Maldauju! Pasakykit, kaip susisiekti su Petrusu?

– Tarkim, kad galiu su tuo asmeniu susižinoti, kokią turėčiau perduoti žinią?

– Jis man yra pažadėjęs pinigų, jei surasiu vaiką. Tiksliai: pusę to, ką florentiečiai jam išmokėjo. Tūkstantį penkis šimtus florinų. Jis man pažadėjo.

– Ir neapmokėjo savo skolos?

– Ne. Ir ne be reikalo: jis nežino, kad man pavyko surasti vaiką. Tokia buvo sąlyga.

– Suprantu. Bet iš kur žinote mano pavardę?

– Man apie jus pasakojo Petrusas. Mudu buvome labai artimi. Po to įvykio su Kosteru jis išsigando, buvo įsitikinęs, kad jį suims. Bandžiau jį suprotinti, bet veltui. Ant liežuvio jam buvo tik vienas žodis: sprukti! Nevilties apimtas, jis vis dėlto galvojo apie jam pa-

tikėtą užduotį: žūtbūt surasti berniūkštį. Jis maldavo mane užsiimti šiuo reikalu.

Nutilo ir, nutaisęs sutrikusį veidą, vėl prabilo:

– Dalykas štai koks – mano paties dykoka kišenė. Prieš mums išsiskiriant, jis paminėjo jus, patardamas su jumis susisiekti, jei pavyktų sugauti vaikiščią. Tai atlikta. Tik štai – juoda katė perbėgo taką. Motina įspėjo sargybinius ir hoftmaną. Jie netruks mane atsekti.

Užbaigė, be vargo vaizduodamas begalinę įtampą, kurią beveik iš tikrųjų išgyveno.

– Padėkite, maldauju jus!

– Priminkite man savo pavardę, – nutraukė De Verė aštriu balsu.

– Tilis Idelsbadas.

– Sėskite, – įsakė.

Ir tęsė:

– Nuo kada pažįstate tą... Petrusą?

– Kiek tik pamenu. Buvome kaimynai Barlėje, abudu aistringai domėjomės tapyba.

– Vadinasi, jūs menininkas?

– Deja, ne. Labai greitai permaniau, kad neturiu jokių gabumų. Amžiną atilsį mano tėvas turėjo įprotį kartoti: „Talentas be genialumo – ne kažin kas, bet genialumas be talento – niekas."

– Sveikinu, *minheere*. Šiais niūriais laikais retai išgirsi tokias dorybingas kalbas.

Šią pastabą pareiškė ne Anzelmas De Verė, bet taukuotoji žmogysta, sėdinti prie stalo šalia jo.

– Su kuo turiu garbės, mesire? – paklausė portugalas dar įteiklesniu balsu.

– Lukas Mozeris. Tapytojas ir auksakalys. Bet jūs, žinoma, niekad apie mane nieko negirdėjote.

– Visai ne taip, – pamelavo Idelsbadas, – jūsų vardas man girdėtas. Petrusas Christus, atrodo, jus aukštai vertino.

Kitaip negu laukė, pagyra nepadarė įspūdžio, kurio jis tikėjosi. Tapytojo veidą iškreipė rūškana grimasa.

– Aišku, bet mūsų draugas priklauso išrinktiesiems. O mes juk žinome, kad išrinktuosius galima suskaičiuoti ant pirštų!

Ir pakartojo užgesusiu balsu:

– Išrinktuosius galima suskaičiuoti ant pirštų...

Idelsbadas vis dėlto neatlyžo:

– Esu įsitikinęs, kad tikriausiai esate sukūręs neprilygstamų kūrinių.

Tapytojas nerviškai sukrizeno:

– Tarkime, kad mano *Šv. Magdalenos retabulas* nusipelnė būti minimas tarp geriausių.

– Man rodos, mūsų draugas Petrusas tikrai man apie jį pasakojo. Kur jis yra?

– O! Labai kuklioje vietoje. Tyfenbrono bažnytėlėje, viduryje Švarcvaldo.

– Leiskite man sugrįžti prie jums rūpimos temos, – įsiterpė De Verė. – Dėl to vaiko... ką apie jį žinote?

Idelsbadas bakstelėjo į vyno ropinę:

– Galima?

Nesulaukęs atsakymo, įsipylė sklidiną stiklinę ir ištuštino ją vienu mauku.

– Kartoju klausimą, – vėl tarė De Verė. – Ką žinote apie Van Eiko vaiką?

– Ne ką daugiau negu tai, ką man papasakojo Petrusas.

– Vis dėlto?

– Surasti vaiką ir su juo susidoroti. Bet aš ne žudikas. Ir net jei toks būčiau, neįstengčiau žudyti vaiko. Įspėjau Petrusą. Mano užduotis buvo vaikigalį sučiupti. Bet ne nugalabyti.

– Visi mes turime vieną dieną mirti, – bloškė vyriškis.

Atkirtis nuskambėjo, sukaustydamas ledu.

– Ką dar žinote?

– Nieko. Ir juo geriau. Nieko nežinoti, nieko nesakyti. Kaip saky-

davo velionis mano tėvas: „Sulaikęs žodį – esi jo valdovas; ištaręs – jo vergas."

– Išmintingas žmogus, tas jūsų tėvas, – paironizavo De Verė. – Tačiau Petrusas vis dėlto turbūt kai ką paaiškino. Kaip ką tik pripažinote: atimti gyvybę vaikui – nei dažnas, nei lengvas dalykas. Greičiausiai buvo kokia nors įsakmi priežastis. Ar taip nemanote?

Idelsbadas, prieš atsakydamas, įsižiūrėjo tylomis į gintarines nuosėdas stiklinės dugne.

– Būsiu atviras, mesire – ir dėl to ant manęs nerūstaukite, – nematau tokio motyvo, kuris pateisintų vaiko mirtį.

– Ir klystate!

Dar kartą prabilo taukuotoji žmogysta. Jis kalbėjo šiurpiu tonu:

– Taip, klystate. Jei vaikas, kaip ir suaugęs, vidutinybė, jis nevertas gyventi. Jūs netgi privalote palengvinti jam mirtį. Pagreitinti ją. Jei ne, koks jo laukia likimas? Tuštuma! Tuštuma ir aplinkiniams. Pagalvokite apie visą energiją, kurią turėsite padėti, norėdami išgauti iš jo smegenų keletą išminties ženklų. Nesakykite, *minheere*, kad nežinote, jog tarp būtybių, gyvenančių mums pažįstamame pasaulyje, esama skirtumų. Ar tikite, pavyzdžiui, kad tos pabaisos žmonių veidais, kurių mums iš Gvinėjos pargabena portugalų jūreiviai, turi sielą? Ar tikite, kad mūsų šventoji Bažnyčia gali priimti juos į savo skraitą nesudergdama Kūrėjo vardo?

Idelsbadas baugščiai išdrįso ištarti:

– Žinoma, bet ar šitie pabaisos taip pat ne Kūrėjo darbas?

– Štai pagrindinė klaida! Toji, kuri siaučia ir plinta, pragaištingesnė negu maras. Žinokite, kad kiekvienas menininkas padaro eskizą, juodraštį, prieš kibdamas į didįjį kūrinį. Tie padarai, apie kuriuos kalbu, tėra juodraščiai, nebaigti Dievo eskizai. Primenu jums jūsų žodžius: „Talentas be genialumo – ne kažin kas, bet genialumas be talento – niekas." Ką daryti, jūsų galva, su tais, kurie neturi nei vieno, nei kito? Įsivaizduokite juos akivaizdoje tikro genijaus kūrinio. Ką jie matys? Ką suvoks? Tvirtinu jums: nieko nesupras. O

žinote kodėl? Nes jų suvokimo juslė apsiriboja valgymu, gėrimu ir išsituštinimu.

Jis nutilo, apsipylęs prakaitu, užduseęs.

– Suprantu, mesire Mozeri, – pareiškė Idelsbadas, – bet koks yra ryšys tarp laukinių, kuriuos ką tik minėjote, ir mūsų šalies vaiko? Kuo Van Eiko sūnus yra toks pabaisiškas?

De Verės balsas sudrausmino jį:

– *Minheere*, paklausykit, ką pasakysiu. Turiu jums pasiūlymą.

Idelsbadas surizikavo ir spyrėsi:

– Jis pasmerktas mirti dėl... vidutiniškumo?

Flamandas įžūliai mostelėjo ranka, šluodamas orą:

– Vaiko problema kita, nors tiesiogiai susijusi su tuo, ką sako mano draugas Lukas Mozeris.

Paminėtas tapytojas tarė esant reikalinga pabrėžti:

– Jis turi mirti už tai, ką simbolizuoja.

– Bet ką tokio jis simbolizuoja, kas nusipelno mirties?

De Verei trūko kantrybė:

– Mes nuklydome į lankas, *minheere*! Štai mano pasiūlymas: jūs atgabenate man berniuką, o aš mainais už jį įsipareigoju sumokėti jums pinigų sumą, pažadėtą Petruso.

– Jūs rimtai?

– Jei Petrusas būtų pasakojęs jums apie mane, šito neklaustumėt.

– Kada? – paklausė Idelsbadas, apsimetęs netveriąs savo kailyje. – Kur?

– Čia pat. Esu apsistojęs užeigoje. Bet iškeliauju poryt.

– O Petrusas?

De Verė apėjo klausimą:

– Lauksiu jūsų čia rytoj, vidudienį.

Idelsbadas atsistojo dėkingumo kupinu veidu:

– Būkite palaimintas, mesire. Nuolankiausia mano padėka, jūs...

– Eikite. Naktis trumpa, ir tuoj bus duotas ženklas skirstytis po namus.

– Jūs turėsite tūkstantį penkis šimtus florinų, tikrai?

– Sudiev, *minheere*!

Portugalas paskubomis nusilenkė ir išėjo.

Vos išėjusį į gatvelę, jį suėmė svaigulys. Tai, ką jis sužinojo, buvo iššūkis, mestas protui. Nedrįso tikėti. Tai neįmanoma. Kaip žmogiškos būtybės gali taip samprotauti? Beje, ar tai žmonės? Ne. Jis turbūt blogai išsiaiškino. Tokių žmonių nėra. Negali būti. „Juodraščiai, nebaigti Dievo eskizai"? Niekados, kiek gyvas, Idelsbadas nebuvo susidūręs su tokiomis svaigiomis kalbomis. Audros, uraganai, alkis, baimė pasiklysti po žvaigždėmis, įgriūti į nematomas prarajas – visa tai buvo niekai, palyginti su siaubu, kurį įkvėpė jam šie vyrai. Bet kokio jie siekia tikslo? Mozeris pabrėžė vidutiniškumą, pasidygėjimą kitais, tais, kurie nepanašūs į jį, kurie nepriklauso jo estetiniam ir dvasiniam pasauliui. Bet Laurensas Kosteras? O Sliuteris? Ir kiti mokiniai? Kodėl Janas? „Jis turi mirti už tai, ką simbolizuoja", tvirtino Mozeris. Ką simbolizuoja vaikas, jei ne viltį ir nekaltybę? Šiaip ar taip, šio pokalbio nuopelnas buvo tas, kad sustiprino Idelsbado ryžtą, iki šiol dar svyravusį, ir pašėlusį troškimą sužinoti. Intuicija kuždėjo, kad sprendžiamas ne vien tik Jano likimas, bet kažkas daug rimtesnio, platesnio, dar baisingesnio nei pati mirtis.

Jis paspartino žingsnį ir įsmuko po dengtu prieangiu. Susigūžęs prietemoje galėjo matyti, o pats likti nematomas. Kažkokia neaiški nuojauta liepė jam laukti. De Verė nebuvo iš tų žmonių, kurie nurims, juo labiau kad, – Idelsbadas buvo įsitikinęs, – jis nepatikėjo nė vienu jo istorijos žodžiu.

– *Minheere*...

Šnabždesys jam už nugaros buvo toks silpnas, toks artimas ir kartu toks tolimas, kad Idelsbadas pamanė sapnuojąs. Gyvai atsigręžė, įsižiūrėjo į tamsą. Ten, kertėje, tirtėdama kaip pjudoma stirna buvo prisiglaudusi moteris.

– Kas jūs?

– Nesvarbu, koks mano vardas. Atėjau dėl Jano. Kur jis? Suradote jį?

Milžinas apstulbęs atsakė – ne.

– Bet jis vis dar gyvas?

Balsas beveik maldavo.

– Aš manau. Taip.

Jis garsiau pakartojo klausimą:

– Kas jūs?

– Modė...

Ji patikslino sušnabždėdama:

– Jano motina.

Milžinui pasirodė, kad žemė slysta jam iš po kojų. Jis pakartojo, kad įsitikintų, jog nesapnuoja:

– Jano motina?

– Taip. Gyvenu vienuolyne. Tai ilga istorija.

– Bet kaip jūs sužinojote, kad Janas pagrobtas?

– Mano langas išeina į upės pusę. Pro jį mėgstu stebėti plaukiančius laivus. Kasdien. Tai beveik ritualas. Vakar, šitaip įsižiūrėjusi, pastebėjau valtį, kurioje buvo mano vaikas. Jis grūmėsi su tais vyrais, bandančiais jį sutvardyti. Jie galop jį primušė ir skubiai priplaukė prie kranto. Vienas jų pakėlė Janą, suėmęs per liemenį, ir išnešė ant kranto. Valtis paskui nuplaukė iki šliuzo. Aš ir jus mačiau. Buvau vaido liudytoja ir supratau, kad jūs mėginate gelbėti Janą.

– Tai jūs sekėte man įkandin nuo Minevaterio?

– Pamečiau jus iš akių, paskui vėl suradau, kai išėjote iš civilinės raštinės rūmų. Nedrįsau į jus kreiptis. Patikėkite, buvau visiškai sutrikusi. Vėl žengiau jūsų pėdomis. Kai pagaliau ryžausi jus užkalbinti, įėjote į užeigą.

Ji trumpai atsikvėpė, prieš pasiteiraudama:

– Prašau pasakyti. Kas čia vyksta? Kodėl kėsinamasi į mano sūnų? Ką jis padarė?

Ji truputį pasislinko, pusiau išlįsdama į dulsvą šviesą, kurią šykščiai skleidė gatvelė. Gobtuvas, dengiantis jos plaukus, pabrėžė veido

bruožus. Ji buvo tamsiaplaukė, akys migdolo formos, beveik juodos, nosis vos ne vos riesta, lūpos nuostabaus piešinio: gryniausias madonos veidas.

Idelsbadas nespėjo atsakyti. Iš užeigos išėjo De Verė ir Lukas Mozeris, žengdami jų kryptimi.

– Pasitraukite! – įsakė milžinas. – Jie neturi mūsų pamatyti.

Abu vyrai žingsniavo gatvele. Susilyginę su jais, praėjo pro prieangį ir nužygiavo tiesiai pirmyn.

– Aš seksiu paskui juos, – pasakė Idelsbadas. – Grįžkite į vienuolyną. Mes pasimatysime.

– Negali būti ir kalbos!

– Ką sakote?

– Noriu žinoti, kas ištiko Janą. Aš jus lydėsiu.

– Tai per daug pavojinga.

– Maldauju. Juk tai mano sūnus!

Idelsbadas suirzęs vos neatšovė: „Iš kur staiga tas dėmesys būtybei, kurią pametėte?“ Bet persigalvojo, tikriausiai manydamas pastabą būsiant per žiaurią.

– Tiek to, jūs įspėta.

Šiek tiek luktelėjo, paskui pasileido gatvele.

De Verė ir Mozeris įsuko į Turgaus aikštę. Čia šnekučiavosi būrelis miestiečių, nušviestų žibintų, kuriuose degė į sakus sumirkytos pakulos; vorelės tarnų švytavo jais, iškėlę ant kotų.

Abu vyrai ir keli būrelio asmenys trumpai pasisveikino. Idelsbadas matė juos žingsniuojant palei Gervę ir jos didžiulius nejudančius ratus. Paskui jie įsmuko į itin kuklų namą, atsigręžusį kanalo pusėn.

– Kas tie žmonės? – pasiteiravo jaunoji moteris.

– Ponia Mode, toks, rodos, jūsų vardas, tiesa?

Ji patvirtino.

– Ponia Mode, būkite maloni ir stenkitės neklausinėti. Bent šiuo momentu. Nes aš neatsispirčiau pagundai klausinėti jus tiek pat, gal net daugiau, o klausimų mums užtektų visai nakčiai.

Jis patylėjo:

– Jūs iš tiesų nenorite grįžti į vienuolyną?

– Jei ir norėčiau, negalėčiau. Šią valandą durys uždarytos. Jos bus atidarytos tik rytoj iš ryto, auštant.

– Tokiu atveju primygtinai prašau: laukite manęs čia. Prie Gervės. Tikėkite manimi. To reikalauja atsargumas.

Ji nežymiai sudvejojo.

– Jūs grįšite?

– Grįšiu. Duodu žodį. Grįšiu. Bent tam, kad suprasčiau.

Nieko nelaukdamas, jis dideliais žingsniais nužingsniavo per aikštę ir sustojo prieš namo duris.

Vyro ūgio aukštumoje ryškėjo langas, pro kurį sunkėsi gelsva šviesa. Jis iš lėto prisėlino, prisispaudęs prie sienos, įtempęs visas jusles. Išgirdo prislopintus šūkčiojimus. Anie miestiečiai išsiskirstė, lydimi savo tarnų, ir aikštėje teliko smulkus jaunos moters, sėdinčios Gervės papėdėje, siluetas.

Portugalas užgniaužė kvapą ir dirstelėjo pro langą. Mozeris ir De Verė tikrai buvo ten. Pastarasis įtūžęs mostagavo rankomis. Jis kreipėsi į trečią asmenį, kurio Idelsbadas nematė – jis buvo turbūt gilumoje, kažkur dešinėje. Idelsbado kaktą išmušė prakaito lašeliai. De Verė tebevaikščiojo. Pagautas įsiučio sugriebė vazą ir atsivėdėjęs paleido ją į sieną priešais save, tuo tarpu Lukas Mozeris šaltai stebėjo sceną, sunėręs rankas ant pilvo.

Kiek laiko truko šis dialogas? Ganėtinai ilgai, kad prieblandą pakeistų tamsa. Pagaliau De Verės balsas pritilo, virto šnabždesiu. Jam davus ženklą, Lukas Mozeris pasuko prie kambario durų. Jie taisėsi išeiti. Idelsbadas atšoko atgal ir puolė į tamsybėse skęstančią įdubą sienoje. Namo durys garsiai trinktelėjo. Abiejų vyrų žingsniai nukaukšėjo grindiniu ir nuslopo, iki visiškai nutildami.

Milžinas žvilgsniu susirado jaunąją moterį. Ji tebesėdėjo toje pačioje vietoje nejudėdama. Nurimęs sugrįžo prie namo. Priėjęs prie durų, padėjo delną ant rankenos, atsargiai pasuko, lengvai spustelė-

jo duris ir šios be vargo atsivėrė. Menkai apšviesta priemenė. Nedidelis koridorius. Jo gale sustingęs stovėjo, tarsi jo laukdamas, Petrusas Christus.

XVIII

Sakytum – vaiduoklis, senis. Atrodė visiškai priblokštas, ištiktas paralyžiaus. Matyt, net nenustebo Idelsbadui įsiveržus.

– Turime pasikalbėti, – tvirtai, bet ne įžūliai įsakė šisai.

Užuot atsakęs, dailininkas grįžo į kambarį.

Kambarys buvo apverstas aukštyn kojom. Ant grindų tysojo molbertas. Šen ir ten mėtėsi teptukai. Pigmentai. Maisto likučiai. Čiužinys. Per trišakę žvakidę ant vienintelio kambaryje stalo paviršiaus nutekėjęs vaškas sustingo vagelėmis ir panėšėjo į apsnigtas balutes. Galėjai pamanyti atsiradęs nuniokotame kapinyne.

– Sėskitės, – pratarė Petrusas, rodydamas taburetę.

Portugalas nukreipė kvietimą jam:

– Ne, sėskite jūs. Jūs nebesilaikote ant kojų.

Anas pakluso su stulbinamu nuolankumu.

– O dabar, jei patikėtumėte man visą tiesą? Kol dar nevėlu.

– Ką galiu jums pasakyti? Aš nežinojau. Nežinojau. Įlindau tiesiai vilkui į gerklę.

Tai buvo ne balsas, o aimana.

– Kodėl tos žmogžudystės?..

Petrusas riktelėjo:

– Ne! Ne aš. Aš nieko nenužudžiau. Prisiekiu Dievu, nieko!

– O Kosteras?

Jis pametė galvą:

– Jis nemirė, tiesa?

– Ne. Ir tai ne jūsų nuopelnas. Aš noriu žinoti!

– Negaliu nieko jums sakyti. Supraskite. Jie mane nužudys.

– Jie jus šiaip ar taip nužudys. Geriau pasilikti galimybę išsisukti iš bėdos.

– Tai jūs užkalbinote juos užeigoje.

Tai buvo ne klausimas, o teiginys.

– Taip.

– Siaubinga. Neįsivaizduojate, kas dabar bus. Štai aš žuvęs. Dėl jūsų kaltės.

– Na jau! Nepainiokime vaidmenų. Geriau atsakykite.

Kapodamas žodžius jis pakartojo:

– Kalbėkite, Petrusai!

Dailininkas įsikniaubė į rankas.

– Gerai. Šiaip ar taip, viskas baigta. Mano gyvenimas baigtas.

Jis pradėjo užgesusiu balsu:

– Tai prasidėjo maždaug prieš penkerius metus Barlėje. Buvau ką tik vedęs. Man tebuvo dvidešimt vieneri, o galvoje viena svaja: tapyba. Ir aš svajojau. Nekantriai gviešiausi turtų ir šlovės. Tos sparčios ir svaigios šlovės, kuri sviedžia jus dangaus link, neperėjus per skaistyklą. Gimė pirmasis kūdikis, mergytė. Matilda. Paskui, po metų – antras. Kristoferis. Labai greitai patekau ne į skaistyklą, o į pragarą. Tėvas nusigyveno, nepajėgė mums padėti. Bandžiau gauti užsakymų, bet visur susidurdavau su tuo pačiu atsakymu: Van Eikas. Net šventieji veidai, kuriuos tapiau, žmonių akyse tebuvo blankios kopijos. Mėgdžiojau Van Eiką. Savinausi jo tapyseną, – Petrusas patylėjo, kol lūpomis nuslydo liūdnas šypsnys. – Didžiausia ironija – tuo metu dar nebuvau matęs nė vienos didžiosios metro drobės. Nė mažiausios spalvotos iliustracijos ar miniatiūros eskizo. Tikriausiai tada ir sukilo mano įsiūtis. Ne tik įsiūtis, bet ir nuovylis. Pajutau netvardomą norą keršyti. Žinau, tai buvo bergždžia. Bet ką padarysi, jaunuoliams būdinga šitokia emocinė iškrova, neturinti jokios prasmės. Nusprendžiau susitikti tą, kuris buvo mano nedalios priežastis. Būtinai turėjau susitikti tą meno dvynį, su kuriuo mane visi taip neteisingai lygino. Norėjau paliesti pirštu žmogų, dėl kurio man buvo priskirtas

plagiatoriaus vardas. Tai įvyko prieš metus. Susitikimas buvo surengtas tarpininkaujant vienam mano tėvo draugui. Magistrato tarėjui. Na, ir kaip manote, kas įvyko? Buvau pakerėtas. Pagautas begalinio susižavėjimo. Ką? Šitie kvailiai drįsta mane kaltinti klastojimu? Tarsi būtų galima klastoti genijų! Van Eikas buvo iš tikrųjų genijus. Aiman! Šitas praregėjimas tik dar labiau sukaustė mane neviltyje, ir aš galutinai įsitikinau, kad horizontas man užtvertas. Vakare po susitikimo vėl pasimačiau su tuo bičiuliu tarėju ir atvirumo akimirką pasipasakojau jam apie savo sielos būseną, piniginius rūpesčius. Jis atidžiai išklausė ir, kai pabaigiau, pasiūlė įvesdinti mane į tai, ką jis droviai vadino „brolija", savotišku sambūriu, panašiu savo veikla į mūsų gildijas. Ėmė vilioti mane visais piniginiais pranašumais, kuriuos galėčiau iš jos išpešti, ir patikino, kad, nors ir kas įvyktų, nors ir su kokiais sunkumais susidurčiau, „mūsų broliai" – taip jis vadino tos gildijos narius – išties man pagalbos ranką. Savaime aišku, paklausiau, kuo man reikės atsilyginti už šią paramą. Niekuo, tvirtino jis, nebent neatsisakyti pasitarnauti, jei vieną dieną prireiktų mano paslaugų. „Kokių paslaugų?" – suskatau paklausti. Mano pašnekovas apsiribojo miglotu atsakymu. Vėliau. Visada spėsiu sužinoti. Sutikau.

Dailininkas nutilo, išvargintas išpažinties.

Miesto bokšte suskambo varpas, kviečiąs visus namo.

– Pasakokite toliau, – paragino jį Idelsbadas. – Kas ta „gildija"?

– Netikėsite, bet aš taip niekad tiksliai ir neperpratau jų tikrųjų tikslų.

– Vis dėlto dalyvavote jų susirinkimuose?

– Teisingai. Bet mūsų buvo ne itin daug. Daugių daugiausia penkiolika asmenų. Dažnai sutikdavau Anzelmą De Verę, savo draugą tarėją, rečiau Luką Mozerį ir ketvirtą asmenį florentietį.

– Jo pavardė?

– Žinau tik jo vardą: Džovanis. Kiek supratau, jis Albicių palikuonis. Albiciai – sena florentiečių šeima, prisiekę Medičių priešai. Visiškai aišku, jis atrodė artimiausias didžiojo gildijos magistro žmogus.

– O tas didysis magistras? Spėju, kad nieko apie jo asmenybę nežinote.

Petrusas neigiamai mostelėjo:

– Težinau tiek, kad jis gyvena Florencijoje ir kad jo pravardė *La Spada*.

– *La Spada*... Jau girdėjau jus tariant šį žodį. O kam buvo šaukiami tie susirinkimai?

– Tuoj papasakosiu. Bet visų pirma privalote žinoti, kad tą gildiją sudaro keletas hierarchinių lygmenų, suskirstytų pagal spalvas: juodą, raudoną ir žalią. Juoda – aukščiausias laipsnis šioje eilėje. Manau, supratote, jog priklausiau – dėl to, kad buvau neseniai priimtas – žaliai spalvai. Štai kodėl visiškai neišmanau pačios esmės. Pradžioje diskusijos – ar greičiau apmokymas – buvo visų pirma filosofinio ir religinio pobūdžio. Pirmenybė teikiama krikščionybei, ji turėjo būti globojama ir ginama, kad ir kažin kokia kaina, nuo visokio plauko erezijų. Niekas neprivalėjo savintis teisės reikšti nors mažiausią priekaištą dėl dogmų ar dėl šventojo tėvo neklystamumo. Tekstas, tik tekstas. Kiekviena abejonės, pirmapradžio mokymo peržiūrėjimo apraiška turėjo būti išguita iš minčių. Savaime aišku, šventojo kapo išvadavimas įėjo į šį besąlyginį idealą, kuriame veikliai dalyvauti privalėjo visi Bažnyčios vaikai.

– Kol kas nieko itin nauja, – pareiškė Idelsbadas.

– Aišku, bet šių minčių griežtumas buvo taikomas ir kitoms sritims. Mums aiškinta, su kokiu atsidavimu turime išlaikyti ir stiprinti iš tėvų paveldėtas tradicijas. Kad didžiausias pavojus – svetimšalis, kad ir iš kur atvyktų, kad ir kas jis būtų. Kad draudžiama semtis įkvėpimo ar įsiklausyti į kenksmingas idėjas, kurias jis skleidžia. Siekdami šio tikslo, mes privalome mūryti sienas aplink mūsų miestus, išstatyti ant jų žvalgus ir sargybinius, griežtinti įstatymus, kad būtų užginta į juos patekti, o jei vienas iš šių nepageidautinų asmenų prasismelktų į mūsų tarpą, ištremti jį ir net nugalabyti, jei priešintųsi. Nejučiomis į mūsų sueigas įsiskverbė mintis fiziškai su-

sidoroti su asmenimis, prieštaraujančiais gildijos idealui. Tapo normaliu dalyku.

Prieš tęsdamas pasakojimą, Petrusas atsiduso su kartėliu, atskleidžiančiu jo gėlos dydį:

– Paskui įvyko pirmoji žmogžudystė: Hugas Vilemarkas.

– Jis buvo vienas Van Eiko mokinių...

– Tiksliai taip. Paskui Vautersas.

– Taip pat artimas Van Eikui žmogus. O paskutinis – Nikola Sliuteris. Štai čia aš ir nesuprantu. Kuo pasireiškė šių žmonių prieštaravimas jūsų principams?

Dailininkas sužiuro į Idelsbadą nuoširdžiai susijaudinęs:

– Būtent šito aš ir nežinau. Įsakymas atėjo iš Florencijos. Man tik tvirtino, kad šie žmonės kelia rimtą pavojų, kad jų mirtis bus geradarystė, štai ir viskas.

– Bet kaip paaiškinate šį sutapimą: visi trys buvo artimi Van Eikui žmonės.

– Negaliu atsakyti. Turite manimi tikėti.

– O Kosteras?

– Per jį aš patekau tiesiog į klaikumą. Jie žinojo, kad aš jo draugas. Gavau įsakymą jį nugalabyti. Baisiausia, kad ir čia man niekas nieko neaiškino, niekuo nepagrindė. Turėjau jį nužudyti, taškas, ir viskas. Gildija reikalavo, vadinasi, buvo teisi. Pamatę, kad dvejoju, ėmė grasinti. Nutrauksią man pragyvenimo šaltinius. Mano žmona, vaikai patirsią mano atsisakymo padarinius. Reikėjo paklusti.

Petrusas nutilo, jį smaugė ašaros.

Portugalas tylomis į jį žiūrėjo nebežinodamas, ar jo gailėtis, ar jį niekinti.

– Tą dieną jūs neatsilaikėte prieš jų beprotybes? Dėl keleto aukso monetų. Tikėdamasis, kad tie tipai leis jums pasiekti, – jis pakartojo Petruso žodžius, – *tą sparčią ir svaigią šlovę*. Kaip toks jaunas – jums dar nėra trisdešimt – galėjote taip žemai kristi?

– Pinklės, nebūties šauksmas, velnias manyje. Nežinau.

Gailingu balsu pridūrė:

– Bet siaubo viršūnė buvo Van Eiko nužudymas. Štai tą akimirką aš ir nusprendžiau viską mesti, nebeiti tuo kruvinu keliu. Tai, ką jie išdrįso padaryti, buvo baisiausia. Tikra šlykštybė.

Jis išsitiesė ir kalbėjo toliau, tarsi įsileisdamas į monologą:

– Tą vakarą, kai mirė Van Eikas, man atrodė, kad griūna pasaulis. Žmogus, kuriuo žavėjausi be galo be krašto, didžiausias tarp mūsų, didžiausias iš visų, – nužudytas! Man rodėsi, einu iš proto.

Idelsbadas palingavo galva, bet nepaneigė jo žodžių.

Šisai sudribo ant taburetės:

– Vėliau sužinojęs, kad artimiausias taikinys bus Janas, aš sprukau.

– Jūs negalėsite ilgai slapstytis. Beje, jie jus jau surado. Jeigu jie tokie galingi – ir aiškiai tokie yra – ir jei nusprendė jūsų atsikratyti, jie jus suras, kad ir kur būtumėte. Beje, tai mane labiausiai ir trikdo. Šie žmonės, matyt, nuostabiai susiorganizavę. Jūs minėjote Florenciją ir iš ten ateinančius įsakymus. Spėju, kad jų laiškų turinys yra nedviprasmiškas. Kodėl jie rizikuoja, – juk jų laiškai gali patekti į smalsias rankas? Keliai nesaugūs, keliaujančių žygūnų gali tykoti plėšikai. Pačioje Flandrijoje, jūs žinote, tokie asmenys kaip Rodrigas de Vilandradas ir jo odlupiai galėtų tuos laiškus sučiupti. Nejau jie to nesuvokia?

Tapytojas silpnu balsu atsakė:

– Susirašinėjimas vyksta per Medičių banko tinklą. Laiškai koduoti. Niekas negali jų iššifruoti, tik adresatas. Kodas...

Idelsbadas sustabdė jį rankos mostu:

– Nėra reikalo. Prisimenu. Man apie tai pasakojo dar šįryt. O dabar padarysite šį tą dėl manęs.

– Ką?

– Nupiešite jūrinį žemėlapį pagal mano nurodymus.

Petrusas suglumęs pažvelgė į jį:

– Žemėlapį?

– Nesistenkite suprasti. Nėra ko gaišti. Sėskim prie darbo! Greičiau!

– Ant drobės?

– Ne, ant veleno ar popieriaus, jei turite.

– Bet užtruks, kad išdžiūtų pigmentai!

– Prašau jus ne tapyto paveikslo, o piešinio.

– Grafitu? Plunksna? Anglimi?

– Nieko apie tai neišmanau, Petrusai! Tiesiog įsivaizduok, kaip būtų elgęsis Van Eikas, jei laikas jam būtų buvęs suskaičiuotas. Jei būtų turėjęs tik kelias minutes šiam žemėlapiui atgaminti.

Dailininkas giliai įkvėpė oro ir pakilo nuo taburetės. Jautėsi toks išsekęs, prislėgtas, kad pati mintis įsigilinti, bandyti suprasti turėjo jam atrodyti pranokstanti jėgas.

Pasiėmė grafitą, veleno juostą ir pradėjo piešti Idelsbado nurodomas. Ir įvyko stebuklas. Nejučiomis jo veido išraiška pasikeitė. Nebebuvo ta sutriuškinta žmogysta, bet žmogus, staiga atgavęs savo prakilnumą. Permaina rodėsi tokia ryški, jog portugalui liko tik stebėtis. Petrusas visiškai pasinėrė į savo kūrinį. Tačiau tai buvo tik paprastas brėžinys, be lašo poezijos. Į paviršių niro menininkas. Užmiršęs kažkur esant šeimininką, kankintojus. Išsivadavęs iš baimės.

Nepraėjus nė pusvalandžiui, ant pergamento lapo buvo atvaizduoti Gvinėjos pakrantės kontūrai. Žinoma, visos platumos buvo klaidingos. Jūreiviui, kad ir kokiam prityrusiam, nebūtų pavykę jame susigaudyti. Geriausiu atveju būtų sukęsis ratu, blogiausiu – baigtų savo klajones prarajos gelmėse. Portugalas patenkintas atsargiai sulankstė žemėlapį ir pasikišo po švarku.

– Dėkoju. Dabar turime išsiskirti. Manęs laukia.

Anas jį staiga pertarė:

– Palaukite! Aš ne viską pasakiau. Paskutinės sueigos, kurioje dalyvavau, pabaigoje nugirdau keletą nuotrupų iš gana įdomaus pokalbio tarp Anzelmo De Verės ir to vadinamojo Džovanio. Pastarasis keletą kartų paminėjo Kozimo de Medičio ir kažkokio gydytojo, Bandinio, vardą. Paskui pareiškė, kad atomazga artėja. Kad kartą visiems laikams būsią atsikratyta padugnių. Tą dieną Florencija ir jos

eretikai vadeivos prasmegsią pragaro liepsnose. Tai būsianti Apokalipsė, visiškas nusiaubimas.

– Florencija bus nusiaubta? Bet kaip jie tai padarys?

– Daugiau nežinau. Užtat girdėjau, kaip jis patikslino, kad tai įvyks Švenčiausiosios Mergelės dangun ėmimo dieną.

– Truputį daugiau negu po mėnesio!

– Taip.

Iš tikrųjų, dingtelėjo Idelsbadui, reikalas darosi vis labiau nesuvokiamas sveikam protui.

Žengdamas per slenkstį, atsisuko ir įsmeigė mėlyną savo akių žvilgsnį į Petruso akis:

– Greičiausiai niekada jūsų nebepamatysiu. Todėl norėčiau savo ruožtu jums šį tą atskleisti; tai, tikiuosi, palengvins jums širdį: Van Eikas nebuvo nužudytas. Galiu duoti jums žodį. Jis mirė natūralia mirtimi, mano akivaizdoje. Apopleksija, staigus kraujo išsiliejimas į smegenis, ar aš žinau? Jūs niekuo dėtas dėl jo mirties. Leiskite man štai ką pridurti: nemačiau jūsų paveikslų, bet manau, kad esate apdovanotas dideliu talentu; jau vien tik dėl to ryšio, kurį kai kas surado tarp jūsų ir jūsų mokytojo kūrinių, aišku, turiu galvoje Van Eiką. Esu tik jūreivis, nenutuokiantis apie meną, bet žinau, kad visa, ką žmogus užsimoja daryti didingo, visuomet yra kibirkštėlė, atėjusi iš kitur, mažutė įkvėpimo liepsnelė. Ar ji suliepsnos – priklauso nuo žmogaus ir drąsos, snūduriuojančios mumyse. Jei išsprūsite iš gildijos žmonių rankų, – o aš esu įsitikinęs, kad išsprūsite, – būkite ryžtingas, Petrusai. Vėliau dėkosite Dievui, kad nesuteikė jums *tos sparčios ir svaigios šlovės*, apie kurią svajojote. Ji būtų buvusi blogiausia iš bausmių, nes būtų išgaravusi taip greitai, kaip ir atėjusi. Sudiev, drauguži!

Milžinas atstūmė durų sąvarą ir dingo sutemose.

– Mode...

Jaunoji moteris nustebusi pakėlė galvą. Ji buvo užsnūdusi.

– Eime, – tarė Idelsbadas. – Laikas iš čia pasišalinti. Mus gali užklupti sargybiniai.

– Kur mane vedate?

– Pasirinkimas nedidelis. Pas mane, į Hukę. Mano arklys prie užeigos.

Naktis buvo nuostabi. Vaiski, išvarpyta žvaigždžių.

Vos peržengusi trobelės slenkstį, jaunoji moteris paklausė:

– Sužinojote ką nors apie Janą?

Jis ne iš karto atsakė. Pasuko prie ugniakuro ir pakurstė durpių likučius. Ugnis bemat suspragsėjo, užliedama kambarį blyškia šviesa.

– Rytoj, jei viskas laimingai išdegs, – pareiškė Idelsbadas, – jūsų sūnus bus laisvas. Man pavyko gauti pakaitalą, kurio reikalavo grobikai.

Šiek tiek sutrikęs, jis apvedė ranka kambarį.

– Man nemalonu. Tai viskas, ką galiu jums pasiūlyti.

Ji, atrodo, neišgirdo jo pastabos.

– Papasakokite man apie Janą. Kaip jis buvo įveltas į šią tragediją?

Užuot atsakęs, jis pasiūlė:

– Nenorite prisėsti?

Vienuolė žvilgsniu paieškojo, kur atsisėsti, ir pasirinko suolą prie ugniakuro. Įsitaisė ant jo ir sunėrė rankas laukdama.

– Reikalas itin painus, – įspėjo milžinas. – Bandysiu nusakyti viską glaustai.

Atsisėdo netoliese jaunosios moters, tiesiai ant grindų, nugara atsirėmęs į sieną, ir ėmė porinti, kas nutiko paskutinėmis savaitėmis. Visą laiką, Idelsbadui pasakojant, jo balsą lydėjo žarijų spindesys, Modė į jo pasakojimą nė karto neįsiterpė. Ji klausėsi nepaprastai įdėmiai, nieko nepareikšdama; tai, ką jo žodžiai žadino joje, perteikė tik veidas.

Kai jis baigė, ji susimąstė, prieš paklausdama:

– Supratau vieną šio reikalo pusę: žemėlapio svarbą ir ryšį su mano sūnum. Užtat kita šio reikalo pusė man nesuprantama. Vis dar nepermanau, kodėl toji gildija reikalauja jo mirties. Tas De Verė jums pasakęs: „Vaikas turi mirti už tai, ką jis simbolizuoja." Ką reiškia šie žodžiai?

– Toks pat klausimas kilo ir tebekyla man. Atsakymo nerandu. Dabar norėčiau, kad papasakotumėt man apie save ir Janą.

– Ar tai pakeistų įvykių eigą?

– Ne. Ir niekas jūsų neverčia.

Ji palinko ties ugniakuru. Jos žvilgsnis tarsi nugrimzdo į prisiminimus, žinomus tik jai vienai.

– Aš mylėjau, – sušnabždėjo ji patyliukais. – Man buvo vos aštuoniolika. Jam – keturiasdešimt. Pravažiuodamas jis apsistojo Briugėje ir pasižymėjo viskuo, kas gali žadinti jaunos naivios merginos svajas: jėga, sumišusia su švelnumu, išoriniu blizgesiu, oriu stotu ir ta beprotybe, kuri verčia patikėti neįmanomu. Jam buvo ranka pasiekiamos visos žvaigždės. Jis nuskinsiąs jas nuo dangaus ir padėsiąs jų puokštę man po kojom. Gražiausi laivai sustosią prie mano durų ir mes išplauksime į mums žinomo pasaulio galą, ten, kur saulė tviska ištisus metus. Apsvaigusi patikėjau juo. Patikėjau visais jo žodžiais. Jis išvyko vieną vakarą. Ir niekad negrįžo. Niekados neišvydau laivų prie savo durų, o danguje netrūksta nė vienos žvaigždės.

Ji akimirką užsisklendė tyloje, paskui tęsė:

– Tėvas mirė, man dar nebuvo devynerių. Aš vienturtė. Motina buvo nėrėja. Iš jos rankų išėję nėriniai panėšėjo į bangų putą, buvo gražiausi Flandrijoje. Tačiau mes skurdome. Sako, buvau graži tuo metu. Bent taip visi man tvirtino. Kad šiek tiek užsidirbčiau, sutikau pozuoti miesto tapytojams. Tarp jų buvo ir Van Eikas. Iškart suvokiau, kad tai geras žmogus, gražios sielos, gražiausios, kokią man likimas lėmė sutikti. Dar nebuvo tada vedęs Margaretos. Praėjus keletui savaičių po mano žvaigždžių skynėjo išvykimo, supratau, kad laukiuosi kūdikio. Maniau, išeisiu iš proto. Šituo beviltišku ryšiu pra-

radau ir norą gyventi, ir savo garbę, o su savim į pražūtį turėjau nusitempti mažytę būtybę. Įlindusi į kamputį per visą savo nėštumą, išgyvenau siaubingą metą, kasdien klausydamasi motinos priekaištų. Kai Janas gimė, nesudvejojau. Padėjau jį pintinėje prie Van Eiko durų ir sprukau.

– Jūs įstojote į vienuolyną...

– Mano akyse tai buvo vienintelis būdas išpirkti nuodėmę ir nusiplauti dėmę. Galėjau būti naudinga šalia seserų. Bet iš tolo nenuleidau akių nuo Jano. Diena po dienos, metai po metų mačiau, kaip jis auga. Žinojau, kad yra laimingas pas Van Eiką. Šiaip ar taip, laimingesnis, negu būčiau pasilikusi jį prie savęs.

– Tik Janas galėtų tai patvirtinti.

Ji krūptelėjo:

– Kodėl taip sakote?

– Nes man pasidingojo – ta laimė, kurią minite, nebuvo tokia tobula, kaip rodėsi. Ponia Margareta ne itin mielai dalija savo jausmus. Jei ne, kodėl Janas būtų iškeliavęs po Van Eiko mirties?

Gražiame it madonos veide šmėstelėjo skausminga išraiška.

– Vadinasi, aš būsiu suklydusi net ir šį vienintelį kartą, kai tariausi pasielgusi teisingai?

Ji užgniaužė kylančią raudą.

– Jūs iš tiesų manote, kad jis buvo ten nelaimingas?

– Nelaimingas, žinoma, ne. Jūs pati tai pastebėjote. Van Eikas buvo gražios sielos žmogus.

– Na, tai kas?

Idelsbadas rimtai į ją pažiūrėjo.

– Kodėl nepaklausti šito tiesiai Jano?

– Niekados! – šūktelėjo ji tvirtai. – Niekados. Jis neprivalo sužinoti, kokia moteris aš buvau. Šito nepergyvenčiau.

Ji kalbėjo toliau:

– Pažadėkite, kad nieko jam nesakysite. Pažadėkite!

– Ponia Mode, niekados neleisiu sau šito daryti. Jūsų paslaptis

priklauso jums, kaip nuo jūsų priklauso, ar jūs dalysitės ja su kuo nors, ar ne. Vis dėlto...

– Ne! – ryžtingai atkirto ji. – Kol nežinos tiesos, jo atmintyje išliks miglotas, bet ne paniekos vertas mano paveikslas.

– Leiskite man nesutikti su jūsų mintimis.

– Kodėl?

– Todėl, kad tiesa, nors ir žiauriausia, ne tokia žiauri kaip nežinia. Nežinia gimdo abejonę ir palieka atviras duris visokiausiems samprotavimams, dažnai itin pražūtingiems. Jūs pametėte jį iš meilės, norėjote apsaugoti jį nuo nelaimės, bet jam išliko galvoje tik faktas, kad jis pamestinukas.

Portugalas atsikėlė, šitaip užbaigdamas pokalbį.

– Man regis, jums reikia truputį pailsėti. Man, beje, taip pat.

Jis parodė jai kambarį.

– Didžiausia prabanga šiuose namuose – lova. Eikit. Aš išsitiesiu čia.

– Ant žemės?

– Nesigraužkite. Esu įpratęs miegoti bet kur. Čia nebus nepatogiau negu ant akmenuotos dirvos.

Ji atsikėlė nuo suolo ir paklausė:

– Kodėl jūs visa tai darote? Jei gerai supratau jūsų aiškinimus, galėtumėte išvykti į Lisaboną ir nesidomėti Jano likimu.

Idelsbadas atšovė nesivaržydamas:

– Atvirai kalbant, štai jau trys dienos man pačiam kyla šis klausimas. Labanakt, ponia Mode.

Ji buvo beišeinanti, kai jis staiga pasiteiravo:

– Tas vyras, Jano tėvas. Sakėte, kad jis tik pravažiavo pro Briugę. Iš kur jis buvo atkeliavęs?

– Iš Venecijos. Jis buvo venecijietis...

XIX

Florencija, tą pačią naktį.

Kozimas de Mediči pastūmėjo žvakidę ir dar sykį peržiūrėjo skaičius, kuriuos jam pateikė Antonijus Sasetis, jo patarėjas.

– Štai kas mane stebina, – tarė jis tyliai, – *corpo*, kuris sudaro mūsų firmos Briugėje kapitalą, beveik neprašoka šiais metais 3000 livrų. Mes paskolinome dvigubai tokią sumą kunigaikščiui Pilypui. Ar nerizikuojame mes...

Sasetis pertarė jį:

– Ne, monsinjore. Primenu, kad pagrindinę įdėtų pinigų masę sudaro ne *corpo*, o *sopracorpo*, į kurį įeina nepaskirstytas pelnas, mūsų sukauptas tam, kad padidintume turimą likvidumą, taip pat sumos, įdėtos mūsų dalininkų, neskaitant bendrovės kapitalo. Ir taip pat svetimšalių asmenų indėliai, įnešti į *compagnia*. Briugėje šie indėliai siekia 100 000 florinų, tai yra sumą, prilygstančią visos firmos keturis kartus *corpo*.

Kozimas nužvelgė savo pašnekovą su vos užčiuopiamu susierzinimu. Jis galų gale niekad neįpras į šio žmogaus povyzą, į jo liesą kaip šakalys siluetą, į jo vaško veidą. Kūnas – vaiduoklis. Tačiau tai nemažino jo didelio išmanymo. Suktas, griežtas, negailestingas derybininkas, jis visada pasirodė esąs didžiai paveikus. Iki šiolei.

– Brangusis Saseti, jūs, regis, užmirštat, kad kalbate su Džovanio di Bičio sūnumi. Nejau manote, kad aš nežinau, koks skirtumas tarp *corpo* ir *sopracorpo*? Jei taip būtų, ši firma, mano paveldėta iš tėvo, būtų subankrutavusi ir niekada nesuklestėjusi taip, kaip klesti šiandien. Jei tik nebūtumėte manęs nutraukęs taip staigiai, suprastumėte, kodėl aš nustebau. Mes paskolinome 3 000 livrų kunigaikščiui, bet lygiagrečiai aš matau, kad mes suteikiame tolygią paskolą tiems dviem pirkliams, Anzelmui De Verei ir Lukui Mozeriui. Mes žinome, kas yra Burgundijos kunigaikštis. Jis vadovauja turtingai ir klestinčiai

valstybei. Bet suteikti tokią didžiulę sumą paprastiems piliečiams man atrodo be galo rizikinga.

Antonijus Sasetis liko ramus ir šaltas. Tai yra ištikimas išraiškai, kurios niekada neišsižadėdavo, nors ir kažin kokiomis aplinkybėmis. Jo bruožai atrodė išlieti iš marmuro, o vyzdžiai įtverti į šalčiausią krištolą. Jam buvo apie penkiasdešimt, bet atrodė dešimčia metų jaunesnis, tikriausiai todėl, kad raukšlės jo veido neįstengė paveikti.

Jis oriu balsu paprieštaravo:

– Monsinjore, tie du minėti vyrai nėra paprasti piliečiai. Sako, jiems dviem priklausąs ketvirtadalis Tolfo alūno kasyklų. Jūs juk žinote, kokios svarbos yra šios kasyklos darbas, kai turkai užgrobė Fokėjos alūną.

– Jūs stebinate mane. Kiek žinau, Tolfas sudaro Popiežiaus valstybės Tirėnų pajūrio dalį. Vadinasi, kasyklos yra visiškai kontroliuojamos šventojo tėvo. Kaip tie vyrai galėjo įsigyti ketvirtį kapitalo?

– Nežinau. Žinau tik tiek, kad jie palaiko paslaptingus draugystės ryšius pačioje Vatikano šerdyje ir turi labai didelę įtaką kai kuriems vyskupams.

– Jūsų atsakymas manęs netenkina, Saseti! Niekas neskolina 3000 livrų, remdamasis samprotavimais.

Kozimas trinktelėjo į stalą delnu.

– Noriu tikslios informacijos, kuria galima būtų pasitikėti. Noriu žinoti, kokia šių žmonių praeitis, koks jų turto šaltinis, kokie jų ryšiai su popiežiaus kurija. Viską! Nė jokia finansinė galybė neišsilaiko atleidusi varžtus. Prisiminkite, kaip griuvo Bardžiai. Pasikliaudami kaip užstatu Anglijos muitų įplaukomis, jie baisingai rizikavo finansuodami pirmuosius Eduardo III žygius prieš Prancūziją ir Florencijos karą prieš Lukos miestą. Jų krachas turėjo itin rimtų padarinių. Respublika vos išvengė bankroto. Aš nepageidauju, kad mano šeimą dėl mano kaltės ištiktų toks pats likimas

– Būkite ramus. Tą informaciją aš gausiu. Vis dėlto – kadangi jūs paminėjote paskolą, išduotą Burgundiečiui – žinokite, kad mūsų du

skolininkai iki šios dienos elgėsi nepriekaištingai. Atsiteisia pavyzdingai, tvarkingai grąžindami kapitalą ir apmokėdami nuošimčius: šito negalima būtų pasakyti apie kunigaikštį. Kaip ką tik pabrėžėte: skolinti pinigus vainikuotoms galvoms ne kažin kiek patikimiau, negu pasitikėti paprastais pirkliais.

– Yra skirtumas, Saseti! Paskola, kunigaikščiui skirta mano, Kozimo de Medičio! Sprendimą padariau aš. Atvirkščiai, minėtame reikale jūs peržengėte leistinas jums veiklos ribas savo paties nuožiūra. Jei kartais būtumėte užmiršęs: mano pavaldiniai privalo tartis tik su manim vienu. Kol neįrodyta priešingai, jūs esate mano pavaldinys. Aišku?

Sasetis sutiko. Jo veidas nė nevirptelėjo. Bet buvo justi, kad visa jo esybė nepaprastai, beveik skausmingai įsitempusi.

Pasiėmė nuo stalo knygą ir pareiškė:

– Ar galiu pasišalinti, monsinjore?

– Prašom.

Atsisveikino nusilenkdamas, bet, užuot žengęs durų link, liko stovėti kažko lūkuriuodamas.

– Kas dar? – nustebo Kozimas.

– Monsinjore, kadangi užsiminėte apie pavojus, į kuriuos firma neturėtų leistis, norėčiau, jei galima, atkreipti jūsų dėmesį į keletą smulkmenų, kurios taip pat yra svarbios.

– Klausau.

– Dar tik vakar vakare tikrinau išlaidas, susijusias su jūsų, kaip mecenato, veikla. Ar žinote, kiek jos siekia? Daugiau kaip 600 000 florinų. Karedžių vila, Fiezolės vienuolynas, Šventosios Dvasios bažnyčios Jeruzalėje atnaujinimas, neskaičiuojant dovanų, įsigytų meno kūrinių, rankraščių ir darbų iš Platono Akademijos, įkvėptos to Bizantijos mokslo vyro, kurį susitikote per bažnytinį susirinkimą ir kurio vardą užmiršau...

– Pletonas.

– Yra dar San Marko vienuolyno freskos, užsakytos Mikelocui, ir

tai dar ne viskas. Ar nemanote, kad visa tai taip pat... šiek tiek rizikinga?

Kozimas tylomis žiūrėjo į savo pašnekovą, paskui atkirto:

– Kalbate šitaip todėl, kad jums svetima tai, kas susiję su žmogumi. Jūs dar įsivaizduojate, kad žmogus turi būti nustumtas į savo pirmykštį būvį: tai yra į pavergto, vilties neturinčio padaro būvį. Jei būtumėte skaitęs *Asclepius*, šitaip nekalbėtumėte. Ko mus moko Apulėjus? „Žmogus yra didžiulis stebuklas, nes jis tramdo žemę, meta iššūkį gamtos jėgoms, pažįsta demonus, įsimaišo į dvasių pasaulį, viską keičia ir lipdo dieviškus paveikslus. Žmogus – nuostabi būtybė, verta dėmesio ir godonės, jis prisiima Dievo prigimtį, tarsi pats būtų Dievas.“ Taigi, reikia palaikyti žmogų ir, kai turime galios, padėti jam pakilti iki debesų.

Sasetis buvo beprasižiojąs.

– Aš dar nebaigiau! Kai Dievas, aukščiausias, įstabiausias architektas, surentė, vadovaudamasis paslaptingos išminties dėsniais, šiuos pasaulio namus, kuriuos matome, jis sumanė sukurti žmogų ir patalpino jį pasaulio centre. Ar žinote, ką jis pasakė? „Aš nepadariau tavęs nei dangiško, nei žemiško, nei mirtingo, nei nemirtingo, idant, būdamas paties savęs šeimininkas, susikurtum formą, kuri būtų tau artimesnė. Galėsi išsigimti į žemesnes formas – gyvulines, galėsi, atvirkščiai, savo proto sprendimu, atgimti aukštesnėmis formomis – dieviškomis.“ Tai reiškia, kad žmogus gali tobulėti. Gali pranokti save, su sąlyga, kad jam bus tam suteiktos priemonės. Štai kuo aš esu įsitikinęs po sugrįžimo į Florenciją. O menas... menas yra vienas tų įrankių, kurie padeda žmogui pakilti.

Sasetis dar sykį mėgino protestuoti, bet ir šįsyk Kozimas jį nutraukė:

– Eikite, drauguži, jau vėlu. Ir bijau, kad likau tyruose šaukiančiu balsu. Eikite.

Briugė, rytojaus diena.

Kai Idelsbadas pabudo, jaunoji moteris dar miegojo. Jis nusirengė, pasiliko tik kelnes ir pusnuogis išėjo iš trobelės. Dangų dengė rausvi debesys, pro kuriuos skverbėsi pirmieji saulės spinduliai. Jis pasuko prie šulinio su ratu, įleido į jį kibirą ir ištraukė pasisėmęs skaidraus vandens. Skubiai nusiprausęs, grįžo atgal ir pamatė jaunąją moterį, stovinčią ant slenksčio. Ar ji seniai jį stebi? Kai jų žvilgsniai susitiko, ji apsigręžė ir skubiai įėjo į vidų.

Jis nusekė įkandin ir, vilkdamasis švarką, pasiteiravo:

– Gerai išsimiegojote?

Ji stovėjo prie ugniakuro ir žvelgė į atšalusius pelenus.

– Nevisiškai. Bet kalta ne jūsų lova. Ar sutiksite Jano grobikus, kaip sutarta?

– Žinoma. Bet prieš tai palydėsiu jus į vienuolyną.

– Ne. Aš einu su jumis. Noriu įsitikinti, kad mano sūnus gyvas ir sveikas.

– Nė nemanykite! Mes visi atsidurtumėme pavojuje. Jus matydami tie žmonės suklus ir ims mane įtarinėti.

– Jie manęs nematys. Paliksite mane ten, kur nuspręsite esant tinkama, prieš prijodamas „Vandens Malūno“ užeigą. Paskui aš susitvarkysiu. Nesijaudinkite, mokėsiu elgtis santūriai.

– O kai mainai baigsis?

– Nežinau. Nebežinau. Visą naktį mąsčiau apie tai, ką man sakėte. Ypač apie vieną sakinį.

– Kokį?

– „Jūs pametėte jį iš meilės, norėjote apsaugoti jį nuo nelaimės, bet jam išliko galvoje tik faktas, kad jūs jį pametėte.“ Tai siaubinga.

– Jūs tarėtės gerai daranti, – atsakė jis su lašeliu užuojautos. – Be to, juk sakėte: pasirinkimo neturėjote.

– Bet šiandien šį pasirinkimą aš turiu! Galėčiau su juo pasikalbėti, bandyti jam išaiškinti.

Bet ją beveik tuoj pat užgulė ta pati nerimastis.

– Ne. Jis galės tik viena – mane niekinti. Tai dar vaikas. Jam dar tokios nesuprantamos suaugusiųjų kančios ir jausmai, kurie paskatina juos kartais žengti beprotišką žingsnį. Jis mane teis ir pasmerks. Esu tikra.

– Nebūkite taip aklai įsitikinusi, ponia Mode. Nebuvau tėvu, ir ne man jums patarinėti. Vis dėlto, man rodos, vaikai suvokia ir permano kur kas svarbesnius dalykus negu daugelis suaugusiųjų. Ypač Janas. Kartoju: prisipažinti klydus, aišku, skaudu; bet tyla dar labiau širdį gildo. Ko jam linkite? Kad žengtų per gyvenimą su įsitikinimu, kad jo niekas niekada nemylėjo?

– Bijau, – ištarė ji drebančiu balsu. – Jūs suprantate? Man ypač gėda pačios savęs.

– Klystate. Buvot jauna, elgėtės tiek iš meilės žmogui, kurį buvote įsimylėjusi, kiek iš meilės Janui. Meilei su gėda nepakeliui.

Ji blankiai šyptelėjo, žvelgdama kažkur į tolį:

– Ką jūs išmanote apie meilę, Idelsbadai? Kiek supratau, jūs išvijote šį jausmą iš savo gyvenimo.

– Tiesa. Bet jis pasibeldė į mano duris. Vieną kartą. Tai buvo seniai...

Valandėlę jis tylėjo susimąstęs:

– Laikas bėga...

– Aš pakalbėsiu su Janu.

Sukaupusi visas jėgas, ji pakartojo:

– Aš su juo pakalbėsiu. Jis nuspręs.

– Puiku, – tarė jis. – Bet kas bus paskui? Ar galite įsivaizduoti, kad jis linksma širdimi grįš namo?

– Tai nebus lengva, bet žinodamas, kad iš viso esu, lengviau pakęs gyvenimą šalia Margaretos. Nuo šiolei nebebus vienas. Kaskart, kai pajus poreikį išlieti širdį, aš būsiu greta.

Ji skubiai pridūrė:

– Van Eiko namus nuo vienuolyno skiria ne tūkstančiai mylių. Pakal-

bėsiu su vienuolyno vyresniąja; manau, ji supras. Mes gyvename nevisiškai atsiskyrusios nuo pasaulio. Turime susitikimų parką, kur galime pasimatyti su šeimos nariais. Janas galės nuolat pas mane lankytis.

– Užmirštate vieną smulkmeną: kol bus laisvi tie žmogžudžiai, jūsų sūnui grės pavojus.

– Tai ką daryti?

– Aš sugalvojau. Nueisiu pas burmistrą ir viską jam papasakosiu. Atskleisiu De Verės ir Mozerio pinkles. Pakalbėsiu taip pat su ponia Margareta. Vaikas turi būti apsaugotas.

Ji pritarė be išlygų.

– Jūs geras žmogus, – pabrėžė ji panardindama savo akis Idelsbado akyse. – Jūs to paties sukirpimo žmogus kaip Van Eikas.

– Neapsigaukite. Niekados nebuvau ir greičiausiai niekados nebūsiu tokios kilnios širdies kaip jis. Esu jūreivis, vienišius. Renkuosi, rūšiuoju, atmetu. Nieko nenutuokiu apie gailestingumą; man pažįstamas tik pareigos jausmas.

Ji nužvelgė jį šypsodamasi:

– Kur baigiasi gailestingumas? Kur prasideda pareigos jausmas?

Jis nuleido klausimą negirdomis.

– Metas keliauti.

Po valandėlės jie įjojo į Briugę.

Kaip sutarta, Idelsbadas paliko jaunąją moterį vienos gatvės kampe, prie nišos, kur stiebėsi miesto emblema: Baltasis lokys. Lokys stovėjo ant paskutinių letenų, su plačiu auksiniu antkakliu, su perpetėmis ant baltai dažyto kailio, stipriai laikydamas suspaustom letenom raudoną auksinį skydą.

– Elkitės protingai. Laukite mūsų čia. Kad ir kas įvyktų, nepasirodykite.

– Prižadu.

Idelsbadas spustelėjo pentinais arklį ir nujojo „Vandens Malūno" užeigos link. Prijojęs pastatą, apžvelgė aikštę. Išskyrus kelis dažytojus, einančius į savo dirbtuves, vieta buvo tuščia.

Miesto bokšto laikrodis suskambo tris kartus; suskambus penktam dūžiui, gatvės gale pasirodė Janas, lydimas trijų ispanų. Pirmas žengė tas sausaveidis. Sukilęs vėjas jam prie krūtinės plakė juodą apsiaustą.

Kai buvo vos už kelių pėdų nuo Idelsbado, jo bendrai sustojo, o jis vienas nuėjo pasitikti portugalo.

– Turi žemėlapį?

Užuot atsakęs, milžinas įsikišo ranką po švarkeliu ir ištraukė iš ten rūpestingai į keturias dalis sulenktą pergamentą.

– Paleiskit vaiką, – įsakė jis.

– Pirmiau žemėlapis. Paskui vaikas.

– Negali būti nė kalbos!

– Kas man įrodys, kad tai ne paprasčiausias bevertis dokumentas?

– Spręskite patys, – atšovė Idelsbadas, mosikuodamas žemėlapiu prieš ispano nosį. – Ten yra viskas. Geografinė platuma, atstumai. Viskas.

– Geografinė platuma?

– Taip. Kodėl nustebote?

– Nežinojau, kad jūs jau įvaldę šias žinias.

– O aš nežinojau, kad šitas įvaldymas yra jums dar nežinomas. Ką nusprendėte?

Valandėlę svyravęs, vyras šūktelėjo:

– Paleiskite vaiką.

Idelsbadas panarsino Janą:

– Bėk!

Bet paauglys jau dūmė prie jo gatve aukštyn ir sustojo, tik atsitrenkęs į milžino kojas.

– Pergamentą! – sustaugė ispanas.

Idelsbadas atidavė jį. Vyras karštligiškai apžiūrėjo ir paklausė:

– Primink man, kaip tu vadiniesi.

– Fransiskas Duartė.

– Tu portugalas...

– Nuo amžių glūdumos.

– Puiku. Taigi išklausyk manęs, Fransiskai Duarte, ir įsikalk mano žodžius į galvą: jei, nelaimei, šis žemėlapis pasirodys esąs klastotė, prisiekiu, kad surasiu tave, kad ir kur tu būtum. Po metų ar po tūkstančio. Ir kai mes susidursim akis į akį, tu prakeiksi savo motiną, kad tave pagimdė. Aišku?

Nė kiek nesuglumęs, Idelsbadas atsainiai atšovė:

– Nežinau, kiek Kastilijos sostas tau moka už šios užduoties atlikimą. Bet, tavim dėtas, aš nepasitenkinčiau pasiėmęs pinigus. Kad ir kokia yra pažadėta suma, ji niekad neprilygs turtams, kuriuos galėtum rasti Gvinėjos pakrantėse. Ir jei galiu duoti patarimą – nedvejok. Išplauk su pirmuoju laivu. Nesigailėsi. O kai pasimatysime, tu laiminsi mano motiną. *Adios, amigo!*

Milžinas paėmė vaiką už rankos ir nutolo plačiu žingsniu.

– Tikrai maniau, kad niekados jūsų nepamatysiu, – suvapeno sutrikęs Janas.

– Tikiuosi, jie tavęs neskriaudė?

– Ne. Bet aš labai išsigandau. Ypač kai tas gyvas lavonas grasino išliesiąs pyktį ant Katelinos.

– Gyvas lavonas?

– Taip. Jų vadeiva. Kaip gyvas nesu matęs tokio šlykštaus padaro.

Jie priėjo Baltąjį lokį. Idelsbadas sustojo.

– Noriu tau šį tą pasakyti, Janai.

Berniukas taip pat sustojo ir suglumęs laukė, ką tas toliau pasakys.

– Tavęs laukia kažkas, kas norėtų su tavim pakalbėti.

– Kažkas?

– Taip. Moteris. Draugė.

Janas krūptelėjo išsigandęs. Jis širdį veriančiu balsu suriko:

– Jūs norite manęs atsikratyti, ar ne?

– Ne. Klysti. Priešingai.

– Taip, taip! – pakartojo Janas tvirtai. – Jūs nusprendėte parvesti mane pas Margaretą.

– Pasikliauk manimi. Turiu galvoj ne Margaretą. Kažką kitą. Aš...

Jis nutilo suirzęs, ieškodamas žodžių, ir galų gale nusiminęs burbtelėjo.

– Ji tau paaiškins. Eime!

Modė laukė. Stebėjo juos nejudėdama, sudėjusi rankas ant krūtinės kaip maldai.

Jie buvo ne daugiau kaip už žingsnio, kai Janas ją atpažino. Jis sušnabždėjo apstulbęs:

– Bet juk... jūs... jūs... dama iš vienuolyno.

– Mano vardas Modė.

Susidrovėjusi ji paėmė berniuko ranką ir suspaudė ją savojoje.

– Eime, – pasiūlė Idelsbadas, – eime kur nors prisėsti. Bus geriau kalbėtis.

Kai jie žingsniavo po niša, kur styrojo emblema su Baltuoju lokiu, ji nejučiom kilstelėjo galvą:

– Įdomus gyvūnas, ar ne, Janai? Aš taip niekad ir nežinojau legendos, kuri...

Likusi sakinio dalis užsibaigė šūksniu:

– Saugokis!

Iš pradžių Idelsbadas nesuvokė įspėjimo. Apsidairė, bet nepastebėjo nieko ypatinga.

Ji vėl riktelėjo. Šį sykį tai buvo ne šūksnis, o vilkės stūgsmas.

– Janai! Ne!

Tik tada milžinas pastebėjo žmogų, išlindusį iš vieno lango, atsiveriančio į gatvę. Jo vyzdžiai liepsnojo, spindėjo dar ryškiau negu ašmenys durklo, kurį jis sviedė į jaunuolį. Idelsbadas, tarsi stabo ištiktas, atsigręžė į Janą. Vaikas gulėjo ant žemės, jo kūną dengė Modė. Abi būtybės tesudarė vieną.

Durklas dusliai įsmigo į jaunosios moters juosmens įlinkį. Jos veidas beveik neišsikreipė nuo skausmo.

– Dieve mano... negali būti, – sudejavo Idelsbadas.

Jis priklaupė. Staigiu judesiu ištraukė ašmenis iš raumenų ir be galo atsargiai apvertė Modę ant šono, paskui ant nugaros, kartu išlaisvindamas Janą.

Kišdamas ranką po jaunosios moters sprandu jis ją ramino:

– Laikykitės. Nugabensime jus į ligoninę. Viskas bus gerai.

Ji silpnai ištarė:

– Jūs ne tik savanaudis, donai Fransiskai, jūs dar ir melagis.

Jos galva nusviro į Jano pusę. Šisai žvelgė į ją pamėlęs, tirtančiomis lūpomis, sielvarto išplėstomis akimis.

Ji ištiesė į jį ranką. Jis sugriebė ją ir iš visų jėgų suspaudė.

Dusdama ji dar surado jėgų sušnabždėti:

– Janai... prižadėk man. Niekad neužmiršk. Aš myliu tave. Aš tave visada mylėjau...

Jis pritarė tokia veido išraiška kaip skenduolio.

Milžinas vedžiojo akimis nuo vieno prie kito. Jis buvo besakąs berniukui: „Tai tavo motina". Bet, pamatęs jo veido išraišką, nuščiuvo. Nebuvo prasmės. Janas jau žinojo.

XX

Virš kapinių dangų dengė varnų debesis. Bet tai tebuvo apgaulė. Tie varnai, kuriuos Janas tarėsi matąs ten aukštai, vasnojo sparnais jo atmintyje, gaudžiančioje, skardančioje it audra. Karstui leidžiantis į duobę, jis juto, kad dalis jo esybės atsiplėšia nuo jo, lydėdama Modės palaikus ir amžių amžiams įsitvirtindama šalia jų.

Jo lūpos ištarė: „Mama". Jį užplūdo šito žodžio, kuriuo pasidalyti jis niekad neturėjo progos, galia: tuo pačiu metu, tą pačią valandą paskendo visos Flandrijos galeros.

Niekas niekada nebebus taip, kaip buvo.

Atrasti pagaliau tai, ką tarei esant nepasiekiama, ir tik tam, kad iš tavęs tai būtų atimta – kelė žodžiais nenusakomą jausmą. Tai netgi

nebuvo neviltis, tai buvo praraja, ant kurios krašto jis svyravo, neįstengdamas nei nuo jos pasišalinti, nei visiškai į ją nugrimzti. Kai, siekdama apsaugoti, Modė užgulė jį, jis užuodė jos kvapą, palytėjo jos plaukus, tapo jos dalimi. Ji suteikė jam gyvybę du kartus.

Niekas niekada nebebus taip, kaip buvo.

Kiek reikėtų Janui metų, kiek šimtmečių, norint užmiršti, kad jis nespėjo pasakyti, jog atleidžia jai, o iš visos istorijos, kurią jam papasakojo Idelsbadas, jo širdyje teišlikęs dėkingumas ir liūdesys, begalinis liūdesys?

Mama...

Ji nuėjo pas Van Eiką. Rasi ten, aukštai, ji ir vėl bus jo modelis, jei danguje Dievas suteikia genijams galimybę ir toliau kurti. Bet kas laukia jo, Jano?

Pusiau nesąmoningai jis pajuto, kaip milžino ranka sugniaužė jo ranką, ir leidosi nuolankiai vedamas vartelių link. Vos tik išėjęs iš kapinių, Idelsbadas sustojo ir suėmė paauglį už pečių:

– Paklausyk, ką pasakysiu. Mes išplauksime. Išvyksime iš Flandrijos.

Jano akys įsižiebė.

– *Mes*?

– Taip, Janai. Tol, kol tie bepročiai laisvėje, tau čia grės pavojus. Man, beje, taip pat.

– Bet kur mes keliausime?

– Vežuosi tave į Lisaboną. Paskui patrauksime pas Enrikę į Sagrą. Kiek supratau, tau patinka jūros ir laivai. Būsi saugus.

Janas netvirtai paprieštaravo:

– Nenorėčiau būti jums našta. Aš dar galiu sėsti į tą laivą, kuris plaukia į Pizą, ir kaszin, jei laimė nusišypsos, surasiu vieną dieną, kaip nusidanginti į Veneciją.

Sumišęs gūžtelėjo pečiais:

– Deja, nebeturiu pinigų, kuriuos man paliko tėvas, pavogė žmonės, norėję mane prigirdyti. Turėtumėte man paskolinti. Bet galite pasikliauti, skolą aš grąžinsiu, prižadu!

Idelsbadas atšovė dirbtinai rimtu tonu:

– Tikiuosi, kad grąžinsi.

Paskui pridūrė:

– Ne, Janai. Tavo metų vaikui nedera aklai klaidžioti. Pirmiausia Lisabona, o vėliau būsi laisvas kaip paukštis ir įgyvendinsi savo svajonę.

Janas įsmeigė į milžiną akis ir prisispyręs paklausė:

– Jūs įsitikinęs? Nesigailėsite? Iš tikrųjų norite išsivežti mane su savim?

– Taip.

Idelsbado lūpomis perbėgo lengvas virpulys. Truputį nerangiai prisipažino:

– Norėčiau, kad liktum šalia manęs.

Jano veidai užsiplieskė. Jis tylėjo, bet buvo aiškiai matyti, kad džiūgauja. Sušnabždėjo:

– Gerai.

– Štai reikalas ir sutvarkytas. Siūlau patraukti į Sluisą. Ten sužinosime apie laivą, artimiausiu metu išplaukiantį į Lisaboną. Bet prieš tai – prisimeni? Tu man pažadėjai.

– Žemėlapį?

– Ar tikrai žinai, kur Van Eikas jį paslėpė?

– Man rodos, žinau.

– Vadinasi, nemelavai, kai pasiūlei tą sandėrį?

– Ne.

– Puiku. Klausau.

– Prieš mirtį tėvas, norėdamas parodyti retabulą, kurį nutapė kartu su Hubertu...

– Hubertu?

– Savo broliu. Tą dieną jis užsiminė apie vieną pastarojo kūrinį. Maldaknygę. Man besistebint, kad niekad nesu matęs to darbo, tepasakė: „Jei vieną dieną mane ištiktų nelaimė, jei mirčiau, prisimink maldaknygę.“ Dėl ko jis būtų man šitai patikėjęs, jei ne dėl to, kad siekė perduoti žinią?

– Iš tiesų, atrodo logiška. Grįžkime prie tos knygos. Kur ji, tavo nuomone, galėtų būti?

– Tematau vieną vietą: Šventojo Jono bažnyčią, kur yra tas retabulas. Gente.

– Iš kur toks įsitikinimas?

– Tuoj po ispanų įsiveržimo į namus tėvas raitas išvyko iš namų. Tačiau jodinėti jis nemėgo. Grįžo kitą dieną, vėlai vakare.

– Vadinasi, manai, kad jis nusigavo į Gentą ir saugiai paslėpė ten knygą.

Janas patvirtino.

– Na ką gi, jei taip, telieka patvirtinti, ar tavo nuojauta teisinga.

Idelsbadas staiga susirūpino:

– Bet ar tau užteks jėgų šitai kelionei? Galų gale, jei tavo nuojauta pamatuota, vargu ar šitas žemėlapis bus greitai aptiktas. O iki to laiko jūros nebeturės paslapčių nei Portugalijai, nei kam kitam šiame pasaulyje.

Berniukas ryžtingai atšovė:

– Ne. Mes turim ten nuvykti.

Ir taip pat tvirtai pareiškė:

– Niekados nesijaučiau toks stiprus.

Jis vos nepridūrė, kad tai dėl jo, Idelsbado, dėl tos naujos vilties, kurią portugalas jam įkvėpė, pasiūlydamas nusigabenti jį į Lisaboną. Taip pat dėl jo apgaubiančioje tamsoje vėl sužibo pasitikėjimas, mažytė žvaigždutė, ir galų gale nutolo baisus vienatvės jausmas. Bet kaip kiekvienąsyk, kai per daug susijaudindavo, žodžiai įstrigo gerklėje.

– O dėl pinigų, – prabilo Idelsbadas, – pasirodo, kad ir man su jais striuka. Pažįstu žmogų, kuris padės mums išsikapanoti. Tai vienas bičiulis portugalas. Prieš leisdamiesi kelionėn, padarysime užuolanką ir užsuksime į civilinę raštinę. Jis ten dirba.

Paėmė Janą už rankos ir užbaigė:

– Eime!

Kai jie atvėrė Rodrigo kabineto duris, rankose sužvarbęs jaunuolis šildyklės nebelaikė, bet židinys vis dar dūzgė.

Idelsbadas keliais žodžiais išklojo prašymą.

– Žinoma, donai Fransiskai. Gausite norimą sumą. Bet, deja, galėsiu ją išduoti tik rytoj. Suprantate, fondų, ateinančių iš Lisabonos, aš čia nelaikau. Užtat galiu pasiūlyti avanso iš savo asmeninės kasos tiek, kiek reikia skubiausiems reikalams.

Palydėdamas žodžius mostu, Rodrigas nusirišo kapšelį, kabantį prie diržo, ir ištiesė jį nieko negalvodamas Idelsbadui.

– Dėkoju. Pasimatysime, kai grįšime iš Gento.

Jaunuolis minutę dvejojo, paskui šiek tiek varžydamasis pasiteiravo:

– Atleiskite man, donai Fransiskai, bet ar suradote žemėlapį?

– Dar ne. Tačiau turiu vilties. Jei viskas gerai klosis, šį vakarą jis bus mano rankose.

– O ispanai?

– Jie turėtų būti kelyje į pragarą.

– Garbė Dievui!

Idelsbado bruožuose blykstelėjo įtarimas:

– Tu man atrodai staiga labai kažko sunerimęs. Ar būtų koks keblumas?

– Nežinau. Šį rytą, kai išėjau iš namų, man pasirodė, kad mane seka. Bet gal tik taip pasivaideno.

Milžinas jį nuramino:

– Žinoma, pasivaideno. Jie nežino, kad tu čia.

– Ar nebūtų jie galėję jūsų pasekti, kai užėjote pas mane prieš dvi paras?

– Abejoju. Kita vertus, jie gavo iš manęs, ko ieškojo. Žemėlapį. Aišku, suklastotą. Bet apsižiūrės tik išplaukę į jūrą. Bus per vėlu.

Nieko nelaukdamas, staiga nutraukė pokalbį:

– Nagi, liaukis kankinęsis. Susitiksime rytoj.

Ir davė Janui ženklą eiti su juo.

Visą kelią juos lydėjo nuostabiai skaisti saulė. Vasara, regis, galutinai įveikė rūkus ir bjaurius vėjus. Bet Janas vasaros nematė. Tiesiog iš naujo išgyveno prieš kelias savaites įveiktą kelionę Van Eiko draugijoje. Dangus tada buvo apniukęs, o debesys plaukė šluodami kanalų paviršių. Ir Van Eikas buvo gyvas. Kiek laiko trunka ilgesys ir širdgėla? Ar dingsta jie vieną dieną, lyg burtų lazdelei mostelėjus, ar išlieka mumyse visą gyvenimą, užsislėpę širdyje, neskausmingi, bet vis dėlto neišdilę? Dabar prie metro paveikslo prisidėjo dar ir Modės paveikslas. Ir tik pagalvokit, jis manė, kad ji jo nemylėjo!

– *Kiekvienas, kas teisia nežinodamas, klysta.*

– *Žinok, kad toks pametimas gali kartais būti gražiausia meilės apraiška.*

Van Eiko teiginiai įgavo šiandien visą prasmę. Jis niekad jų neužmirš.

Kai jie pavakare sustojo prieš Šv. Jono bažnyčios prieangį, berniukui nejučiomis sugilo širdis: štai metras su odos maišu per petį lipa laiptais iki portalo. Jis regi jį, gali palytėti. Ir, visai kaip tėvas prieš kelias savaites, vaikas susvyravo.

– Tau negera? – susirūpino Idelsbadas. – Ar tikrai nori toliau?

– Taip.

Jie lėtai nužingsniavo ligi didžiojo altoriaus, iki retabulo.

– Ką siūlai?

Berniukas atrodė suglumęs:

– Aš galbūt apsirikau.

– Ne, Janai, nemanau. Bet žinau, ką turi jausti. Drąsiau. Pagalvok.

– Retabulas... Figūros. Gal ten reikia ieškoti atsakymo.

Paauglys priėjo prie pano, apžiūrėjo juos vieną po kito, o jo galvoje aidėjo Van Eiko žodžiai:

– *Eikš arčiau. Atskleisiu tau vieną šio retabulo paslaptį. Atidžiai įsižiūrėk į šią sąvarą. Ar matai tuos du raitelius?*

– *Šitos išsiplėtusios šnervės, šitas iškilus antakių lankas... Bet juk tai jūs! Šiek tiek įkūnesnis negu autoportrete, kurį nutapėte prieš kelis mėnesius. Bet tikrai jūs! O kas tas vyresnis vyras?*

– *Mano brolis Hubertas. Dvidešimčia metų už mane vyresnis.*

Janas lėtai apėjo retabulą ir atsidūrė kitoje pusėje pano, vaizduojančio Hubertą. Bet kuris kitas stebėtojas nebūtų pamatęs nieko ypatinga. Bet jis, Janas, tuoj pat įžiūrėjo, kaip Venecijos miniatiūroje, plokštelę, kuri neturėjo čia ko veikti, su papildoma smulkmena: tarp jos ir pano buvo įsprausta plonytė riešutmedžio lentikė.

– Man rodos, čia, – pranešė priėjusiam prie jo Idelsbadui.

Milžino padedamas berniukas pabandė ištraukti lentikę.

Maldaknygė iš tiesų buvo ten, įremta statmenai. Vos tik išlaisvinta iš varžtų, ji krito, ir Idelsbadas vos spėjo ją sučiupti, dar jai nepasiekus žemės.

– Sveikinu, vaikeli. Tavo teisybė.

Jis atsargiai praskleidė knygą.

Van Eikas nepervertino, pavadindamas kūrinį nuostabiu. Jis, be jokios abejonės, toks ir buvo. Knyga buvo sukurta pagal gryniausią psalmyno tradiciją: prieš religinių švenčių ir šventųjų kalendorių ėjo dvi maldos į Švenčiausiąją Mergelę: *Obsecro te* ir *O intemerata*. Paskui sekė ištraukos iš Evangelijų, po to – maldos, žyminčios dienos dalis: aušrinė, rytmetinė, pirmoji, trečioji, šeštoji, devintoji, mišparai ir naktinė. Lapai buvo išpuošti nepaprasto grožio iliuminacijomis, vaizduojančiomis evangelistus ir scenas iš Kristaus gyvenimo.

Jūrinį žemėlapį Idelsbadas aptiko tarp dviejų psalmių lapų. Bet buvo dar ir laiškas. Jis ištraukė jį iš knygos ir padavė Janui:

– Man rodos, jis skirtas tau...

Berniukas sutriko, paėmė laišką netvirta ranka.

Mielasis Janai,

Žinau, kad laikas bėga ir kad mano dienos suskaičiuotos. Nežinau, ar sulauksiu kitos vasaros, ar dar ilgai matysi mano siluetą prieš molbertą.

Bet jei laikai rankose šį laišką, vadinasi, manęs nėra, ir tau gresia pavojus.

Tavo akyse ir mano aplinkos žmonių akyse visuomet buvau tik dailininkas. Teisybė, buvau, bet prie mano, kaip tapytojo, gyvenimo prisidėjo vieną 1425 metų dieną kitas lygiagretis gyvenimas. Po mano pirmojo globėjo, Olandijos grafo Jono Bavaro, mirties stojau tarnauti kunigaikščiui Pilypui. Tu žinai, buvau jo mėgstamiausias tapytojas, bet labai greitai tapau jo rūmų kamerheru – arba, geriau pasakius, jo pažu – ir nejučiomis jo patikėtiniu. Netrukus kunigaikštis įpareigojo mane atlikti tam tikras slaptas užduotis. Toks pasirinkimas galėtų nustebinti, bet tai reikštų, kad jūs blogai pažįstate kunigaikštį. Po to kraupaus nužudymo, kurio auka tapo jo tėvas, Jonas Bebaimis, jis gyvena apimtas siaubo, kad ir jam lemta patirti išdavystę. Nepasitiki niekuo. Drįstu teigti, kad, išskyrus mane, vienintelis žmogus, susilaukęs malonės jo akyse, buvo kancleris Nikolajus Rolenas.

Neįsileisiu čia į smulkmenas tų užduočių, kurias gavau atlikti; jų turinys gali dominti tik tuos, kurie žaidžia žmonių likimais. Svarbiausia štai kas: per paskutinę kelionę į Portugaliją pargabenau kunigaikščiui neįkainojamos vertės jūrinį žemėlapį. Čia taip pat nenorėčiau varginti tavęs smulkiai dėstydamas, dėl kokių priežasčių jis yra taip vertinamas, žinok tiek: jos yra karinės ir kartu prekybinės.

Atlikau šį darbą dėl ištikimybės kunigaikščiui Pilypui, bet taip pat iš meilės savo Žemei, Flandrijai. Jei iš pirmo žvilgsnio gali blogai apie mane galvoti, tark sau, kad nepadariau nieko ypatingai niekintina: valdžios pasaulis taip sudarytas, kad portugalai stengiasi nustelbti ispanus; ispanai – portugalus; arabai – ispanus; venecijiečiai – florentiečius; genujiečiai – venecijiečius; turkai – Vakarus ir kad kiekvienas mėgina pasiglemžti visa, kas gali sustiprinti jo galybę. Dalyvaujame žaidime, tokiame sename kaip amžių glūduma, ir kuris, bijau, truks tol, kol žmonės išmoks išminties, tai yra iki išauš Paskutinis Teismas. Vadinasi, tai, ką kai kurie apšauks išdavyste, kitų bus laikoma žygdarbiu.

Bijau, kad būtent šios varžybos bus mano mirties priežastis. Is-

panai per savo šnipus sužinojo, kad žemėlapis mano rankose. Kunigaikščio aš nepamatysiu – jis išvykęs iš Briugės – anksčiau negu po dviejų dienų. Iki to laiko visaip gali nutikti. Štai dėl ko – po užpuolimo, kurio aukomis mes tapome – nusprendžiau žemėlapį saugiai paslėpti. Jei turėčiau mirti prieš atlikęs užduotį, pavojuje atsidursite jūs, maniškiai. Pirmiausia galvoju apie tave, vyriausiąjį. Jie tol nesiliaus jūsų persekioję, kol negaus, ko ieško.

Kai manęs nebus, jokiu būdu neprivalote ant savo kailio patirti mano veiklos padarinių.

Jei esi čia, vadinasi, radai kapšelį, kurį paslėpiau už tavo mėgstamos Venecijos miniatiūros, o svarbiausia, įsidėmėjai, ką tau buvau sakęs dėl maldaknygės. Paimk šį žemėlapį ir, nieko nelaukdamas, įteik tiems žmonėms. Jokia paslaptis, joks lobis neverti, kad asmenys, kuriuos myliu, kentėtų ir gyventų kančioje. Atsikratyk jo kuo greičiausiai, ir jūs išsigelbėsite nuo grasinimų. Ir priešingai – rūpestingai saugok knygą. Kaip sakiau, ji ištisai Huberto darbo. Ją užsakė Vilhelmas IV, bet mirė po dvejų metų, kai darbas dar nebuvo baigtas. Po Huberto mirties ją paveldėjau aš. Šiandien dovanoju ją tau. Ji primins, kad mano meilė broliui buvo tokia pat didelė kaip mano meilė tau.

Kad ir kur aš atsidursiu, visur pasigesiu tavęs, Janai. Nežinau, ar vieną dieną tapsi dailininku. Keista, nelinkiu tau juo tapti. Menininko gyvenimas yra nuolatinis skaudesys, nuolatinės grumtynės. Pergalė ir giedra retai jį teaplanko. Vis dėlto, kad ir ką darytum, daryk skoningai, nuoširdžiai ir su pasiryžimu viršyti savo išgales.

Tvirtai apkabinu tave su meile...

Tavo tėvas

JANAS VAN EIKAS

Janas padavė laišką Idelsbadui užsmaugta gerkle.

– Štai skaitykite. Galbūt pakeisite ligšiolinę nuomonę apie mano tėvą.

Milžinas savo ruožtu rimtai perbėgo akimis laišką:

– Jis mylėjo tave, Janai. Štai viskas, ką įsidėmėjau.

Nieko daugiau nepridurdamas, jis pasuko prie padėklo, ant kurio spindėjo koks dešimtis žvakių, užmautų ant trumpų trikampių smaigų, ir prikišo prie vienos liepsnelės žemėlapio kampą.

Netrukus iš pergamento liko tik pelenų krūvelė.

– Dabar, – pasakė jis grįždamas prie Jano, – eime susiieškoti užeigos. Į kelionę leistis per vėlu.

– Aš žinau tokią vieną. „Raudonojo Gaidžio" užeiga. Neprieštarautumėt, jei ten apsistotume?

– Gerai. Bet kodėl šita, o ne kita?

– Nes tėtis paprastai joje apsistodavo.

– Sutinku. Tegul būna „Raudonasis Gaidys".

Prieš pasukdamas atgal, portugalas atsigręžė į retabulą pasigėrėti juo paskutinį kartą.

– Kaip gyvas nieko gražesnio nesu matęs. Tavo tėvas tikrai buvo genijus.

– Daugiau nei genijus, jis buvo didelės širdies žmogus.

Tą naktį Janas nedaug temiegojo.

Vos tik Idelsbadas pravėrė akis, jis paklausė:

– Kodėl aš?

– Ką tu nori pasakyti?

– Be perstojo mąsčiau apie tą gildiją, apie tuos žmones. Kodėl jie geidžia mano mirties?

– Modė klausė to pat. Nežinau, Janai.

Paskui pridūrė:

– Tačiau turi būti koks nors paaiškinimas.

Milžinas išlipo iš lovos ir priėjo prie lango. Gatvė buvo tuščia. Raudonas saulės rutulys lėtai kilo virš miesto bokšto.

– Įsivaizduokime, – vėl prabilo jis, – įsivaizduokime, kad, pats nieko nenutuokdamas, tu žinai kažkokią informaciją. Kad ta in-

formacija yra tokia svarbi, jog galėtų užtraukti pavojų tam sąmokslui.

– Bet aš nieko nežinau!

Idelsbadas pabrėžė:

– Aš juk patikslinau: „pats to nenutuokdamas“. Tavo tėvas nebuvo paprastas mirtingasis. Jis pragyveno turtingą, sudėtingą gyvenimą, bendravo su įžymiais asmenimis. Ar negalėtų būti taip, kad vieną dieną jis tau kažką ypatinga pasipasakojo?

Berniukas atsakė nė kiek nesudvejojęs:

– Ne. Beje, jis ir pats buvo nustėręs dėl tų žmogžudysčių. Ničnieko nesuprato. Jei būtų turėjęs kokią nuomonę, taręs, kad jos tiesiogiai susijusios su jo asmeniu ar su paslaptimis, žinomomis tik jam vienam, nebūtų taip aiškiai rodęs savo nesusigaudymo. Bet yra kažkas dar daugiau...

Janas prisėdo ant lovos krašto ir ėmė karštai aiškinti:

– Jūs skaitėte laišką. Jam visų pirma rūpėjo apsaugoti savo šeimą. Žinodamas, kad mes galime atsidurti pavojuje, jis čia pat suveikė – numojo ranka į savo užduotį, kunigaikštį ir visa kita. Nejau manote, kad, neapdairiai patikėdamas man itin svarbią informaciją, jis nebūtų manęs įspėjęs, kaip padarė su žemėlapiu?

– Teisybė, – sutiko Idelsbadas. – Žinoma, būtų įspėjęs.

Jis priėjo prie kėdės, ant kurios buvo padėti jo drabužiai.

– Šiaip ar taip, tai jau nebe mūsų reikalas. Grįžkime į Briugę. Rodrigas tikriausiai laukia mūsų raštinėje.

Rodrigas nelaukė. Jis mirko kraujo klane. Tysodamas prie ugniakuro, laikė sugniaužęs pirštus ant pilvo toje vietoje, kur žiojėjo žaizda.

Klaiko apimtas Idelsbadas liepė Janui likti stovėti tarpduryje ir puolė prie jaunuolio. Šisai sunkiai pravėrė vokus, jo bruožai jau buvo iškreipti mirties smūgių.

– Donai Fransiskai... – sudejavo jis. – Saugokitės, jie jūsų ieško...

– Kas jie?

– Italai... Matyt, sekė jus... Žinojo...

Jis šiek tiek pasisuko į vieną kambario kampą.

– Pinigai... skrynutėje... Jie jų nepaėmė... Vakar... užmiršau jus perspėti. Buvo jums laiškas iš Lisabonos... Iš infanto Enrikės.

– Ką jis pranešė?

Atsakymo nebebuvo.

– Rodrigai, maldauju! Stiprybės! Ką pranešė laiškas?

– Enrikė... Infantas išvyksta į Florenciją... Nerimauja dėl jūsų. Jis...

Paskutiniai žodžiai nuslopo mirštančiojo gerklėje. Jis sužagsėjo. Jo ranka stipriau suspaudė Idelsbado ranką, paskui nukaro be gyvybės.

Milžinas suakmenėjo, neįstengdamas krustelėti.

Enrikė... Florencijoje? Ar gali būti? Jei Rodrigas sakė tiesą, – o tuo neįmanoma abejoti, – tai reiškia, kad infantui nuo šiol gresia pavojus.

Tarsi migloje jam išplaukė Petruso Christaus įspėjimas: „Atomazga artėja... Kartą visiems laikams bus atsikratyta padugnių. Tą dieną Florencija ir jos eretikai prasmegs pragaro liepsnose. Tai bus Apokalipsė. Marijos dangun ėmimo dieną...“

Jis atsistojo, žengė prie skrynutės, pakėlė dangtelį. Iš tiesų, joje buvo kapšelis. Jis paėmė jį ir grįžo prie Jano. Berniukas tebestovėjo tarpduryje nusigręžęs, rankomis užsidengęs veidą. Milžinas lėtai jį nusivedė ir uždarė duris.

Marė aikštėje šviesos spindesys jiems staiga pasirodė žilpinantis. Tikriausiai kaip priešybė tam aptemusiam pasauliui, kuris be atvangos stengėsi juos užsklęsti savo neviltyje.

Nužiūrėjęs akmeninį suolą, Idelsbadas pasuko jo link ir priėjęs sunkiai susmuko. Tylėjo, nugrimzdęs į mintis. Tuo tarpu Janas, sėdėdamas šalia, su nerimu žvelgė į portugalą, tačiau jo minčių trikdyti nedrįso.

– Išties, – sukuždėjo galų gale milžinas, – gyvenimas įdomus. Kodėl, po šimts galų, Enrikė nusprendė iškeliauti į Italiją? Kodėl dabar? Juk metų metus jis kratėsi minties palikti savo prieglobą Sagre.

– Gal norėjo paplaukioti? – burbtelėjo Janas puse lūpų. – Ar neužsiminėte jūs pats, kad jis beveik niekad nebuvo plaukiojęs jūra?

– Jei taip, pripažinkime, kad laikas pasirinktas itin prastas. Ar tu įsivaizduoji, kas dabar bus? Jei iš tiesų Florenciją turi ištikti katastrofa, jokios abejonės, kad ir jis galėtų būti viena iš aukų.

Ir ryžtingai pareiškė:

– Mes nebevyksime į Lisaboną.

Jano veide atsispindėjo nebylus klausimas.

– Ką tu sau manai? Tai mano draugas. Ir mano valdovas. Man ir į galvą negali ateiti, kad palikčiau jį likimo valiai. Tu juk sakei, kad yra laivas, ketinąs plaukti į Pizą?

– Taip. Jei tarnautojas, pateikęs man šią žinią, neapsiriko, dar šiandien turi pakelti bures viena karaka.

– Tad negalime gaišti nė minutės.

Jis pašoko nuo suolo.

– Dieve duok, kad ji dar būtų neišplaukusi.

Karaka tebestovėjo. Prisišvartavusi Sluisos uoste, ji žaižaravo saulėje. Giliai nugrimzdusi, kresna, išpūstais šonais, panėšėjo į didelį kiaušinį, gulintį ant vandens, o didžiojo stiebo viršuje plevėsavo vėliava su Pizos herbu.

Išilgai krantinės riogsojo dėžės ir šulaitės, statinaitės ir statinės, tą rytą ištrauktos iš laivo vidurių. Ant denio triūsė jūreiviai, ruošdamiesi atrišti lynus, kiti darbavosi prie bezanstiebio ir rėjos. Burės buvo plačiai išskleistos. Atrodė, laivas tuoj pat išplauks.

Pasirėmęs į falšbortą, Anzelmas de Verė pamanė, kad jam vaidenasi. Jis taip stipriai čiupo Luką Mozerį už rankos, kad dailininkas iš skausmo riktelėjo:

– Kas jums darosi?

– Ten, – sušvebleno De Verė. – Žiūrėk!

Jis bedė smiliumi į krantinę: karakos link bėgo milžinas ir vaikas.

– Negali būti, – sušvokštė Mozeris apstulbęs. – Ką jie čia veikia?

– Kaip manote? Jie įsilaipins į laivą.
– Po perkūnų! Neįtikėtina!
– Eime! Greičiau! – įsakė De Verė. – Jie neturi mūsų pamatyti.
Susigūžę jie spruko priekinio antstato link.

Idelsbadas pirmas užkėlė koją ant tiltelio. Jam įkandin – Janas. Pastarasis žengė dvejodamas, nepatikliu veidu. Su jo godomis per tiek metų prasilenkė tiek laivų, jog jam sunku buvo visiškai aiškiai suvokti, kad įsikūnija sena jo svajonė. Aštrūs prieskonių aromatai, kurių buvo pritvinkęs dangus, stiprino svaigų įspūdį.

Kai kojos palietė denį, Janas pajuto medines lenteles susiliejant su jo esybe.

Tai buvo nebe svaja. Jis priėjo prie falšborto. Tolumoje ryškėjo Briugės, Termeideno ir Ostkerkės bokštai. Pirmą kartą jis galės žiūrėti į šias aukštas akmenines mases, iki jos virs kukliais rangautais, styrančiais akiratyje.

Jis nebūtų galėjęs pasakyti, kiek laiko praleido stebėdamas aplinką, zujančius jūreivius. Bet kol bus gyvas, išsaugos atmintyje dundesį, pakilusį iš laivo gelmių, kai inkaro grandinės žiedai pradėjo vyniotis aplink kabestaną.

XXI

Florencija, toji naktis.

Bigatelo lodžijos apačioje snaudė miestas. Šitoje vietoje tris dienas laikydavo išstatytus pasimetusius ar pamestus vaikus, prieš juos įkurdindami, reikalui esant, svetimuose namuose.

Salė buvo beveik neapšviesta. Vienintelė žvakė prigeso, jos dagtis tirtėjo ant vaškigalio. Tamsiausioje kertėje sėdėjo žmogus. Jo liesą veidą iš dalies dengė juodo aksomo kaukė. Jis kantriai laukė,

kada daktaras Pjeras Bandinis baigs ataskaitą, kad pareikštų savo pritarimą.

– Sveikinu. Jūsų planas subtilus, netgi įmantrus, ir tinka man labiau negu visi *conium maculatum* ir kiti nuvalkioti nuodai.

– Aš tik atsižvelgiau į jūsų nurodymus, monsinjore.

– Žinau. Bet svarbiausia – mane paperka ne vien tik šios priemonės išradingumas, bet ir jos simbolinis pobūdis. Man patinka šita mintis supinti gyvenimą ir mirtį. Iš esmės, kas yra gyvenimas, jei ne mirties tapsmas? Bet ar būsite pasirengęs numatytą datą?

– Iki Marijos dangun ėmimo dienos dar beveik mėnesis. Lieka tiek laiko, kiek reikia.

– Gerai. Man padeda įgristi šitas gyvenimas šešėlyje, mūsų pasimatymai niūriose vietose, – jo ranka parodė lodžiją, – kaip antai, šita.

Jis atsainiai persibraukė smiliumi per aksominę kaukę.

– Pagaliau nusikratysime šitų chaoso nešėjų. Ak! Jei tokie užsigrūdinę vyrai kaip aš būtų drįsę pasipriešinti, kol dar nebuvo vėlu, šiandien nebūtume šito prisigyvenę. Prarasta daugiau kaip šimtmetis! Nes jūs, aišku, žinote, kad Žvėris, Apokalipsės Žvėris, gimė su tuo tariamu poetu: Petrarka! Po jo mirties lyg ir galėjome tikėtis, jog tos nelemtos idėjos, kurias jis pasėjo, nugarmės su juo kartu į pragarą. Bet kur tau! Jos ir toliau plito.

Jis pacitavo bespalviu balsu:

– „Vieną iš jo galvų aš regėjau mirtinai sužeistą, tačiau jos miršta-moji žaizda užgijo; ir visa žemė stebėdamasi nusekė žvėrį." Apokalipsė, tryliktas skyrius, trečia eilutė. Girdite, Bandini? Visa žemė! Mūsų pareiga užkirsti kelią šitai epidemijai!

Jis įdūrė akis į gydytoją:

– Užteko vienos idėjos, vieno nelemto padaro, kad tą vakarą susvyruotų mūsų pasaulio pamatai.

– Žinoma, Petrarka. Bet, mano nuomone, *Dekamerono* autorius ne ką vertesnis.

– Jūs turite galvoje tą pavainikį? Džovanį Bokačą?

Bandinis patvirtino su pasišlykštėjimu išsiviepdamas.

– Visi tie jauni vyrai, tos jaunos moterys, apsėsti gašlos...

Jis pasilenkė prie žmogaus su kauke:

– Jūs skaitėte įžangą?

– Žinoma. Negana to, kad rašysena kaip su vištos koja, o sintaksė – į nevilčių varo, kur matyta, kad kūrinys būtų dedikuotas moterims. Gailėtis jų ta dingstimi, kad jų padėtis neleidžia joms lankyti gimnazijų ar verstis darbais, skirtais vyrams? Drįsti pareikšti: „Įstatymai turi būti bendri ir paskelbti su pritarimu tų, kuriems jie surašyti. O su moterimis niekada nebuvo tartasi!“ Be to, Bokačas buvo ne tik pasigailėtinas poetas, bet ir išdavikas, šmeižikas. Atidėjus šalin faktą, kad jam visada už Florenciją, jo gimtąjį miestą, brangesnis buvo Neapolis, jo kritika, skirta mūsų miestui, tėra šiupinys melagysčių, jeigu ne užslėpta užgaulė.

Bandinis pritarė ir, pasinaudojęs proga, vėl prabilo:

– Ar žinote, kad tų žmonių idėjos pradeda nuodyti ir mediciną? Štai vakar vakare girdėjau, kaip vienas mano kolegų pareiškė, kad mes privalome suvesti sąskaitas su praeitimi ir kad laikas sulaužyti draudimą skrosti lavonus! Kad Galeno ir Hipokrato mokymai turi būti iš naujo peržiūrėti ir iš jų išsunktas tik *pirminis tyrumas*. Žodžiu, kad atėjo metas sukurti *kitą* mediciną, ir tai esą dėl protų išlaisvinimo!

– Nesijaudinkite. Veikiai visos šitos pražūtingos mintys nesulauks nė mažiausio atgarsio, nes nebebus nė vieno proto, kuris jas perteiktų. Mes praradome laiko. Prisipažįstu, kad padariau klaidingą sprendimą.

Jis dar kartą pacitavo:

– „Ir išvydau iš jūros išnyrant Žvėrį, turint dešimt ragų ir septynias galvas, o ant jo ragų buvo dešimt didesnių ir ant jo galvų piktžodžiaujantys vardai.“ Taip, aš padariau klaidą. Patikėjau, kad galėsime nukirsti kiekvieną galvą atskirai. Nesuvokiau, kad Žvėris – tai Lernos hidra: nukirstos galvos vietoj atauga septynios naujos. O iš

tiesų mes privalėjom išplėšti pačią širdį. Be širdies kūnas yra pasmerktas supūti.

Jis užbaigė:

– Bet atsargiai! Mažiausias klaidingas žingsnis gali sukelti apmaudžiausių padarinių. Pažiūrėkite, kaip neapsukriai buvo suveikta Flandrijoje. Nevykėliai!

– O Giberčio reikalas... Taip pat negali pasakyti, kad būtų itin pavykęs.

– Jeigu kalbame apie nesėkmes... O vaikas? Gal žinote, ar jiems pavyko jį sučiupti?

Bandinis susiraukė sutrikęs:

– Ne. Nežinau. Žinios taip lėtai pristatomos...

– Nedrįstu įsivaizduoti, kad jis galėjo jiems iš rankų išslysti.

Vėl patylėjęs, iš naujo paklausė:

– Ar gavote žinių iš Anzelmo ir Luko?

– Taip pat ne, deja! Jokios žinios po to, kai jie pranešė apie greitą savo atvykimą į Florenciją. Jei mano informacija teisinga, jie turėjo sėsti į laivą Briugėje dar šiandien.

Žmogus su kauke atsistojo nuo kėslo – ženklas, kad pokalbis baigėsi.

*

Anzelmas De Verė dėbtelėjo su panieka į Luką Mozerį, išsitiesusį ant gulto, perblyškusį, sukritusiu veidu.

– Iš tiesų, brangusis, nemaniau, kad jūs toks nukeipėlis.

– Nes nežinote, kas tai yra jūros liga. Šitas jausmas, kad skrandis pakyla iki gerklės, lubos ir žemė siūbuoja. Baisu. Tai...

Dailininkas vos spėjo susigriebti dubenėlį, stovintį šalia jo, ir ėmė čiurkšlėmis vemti.

De Verė nusisuko pasišlykštėjęs. Kai blogumas praėjo, grįžo prie Mozerio.

– Jūsų būsena apgailėtina. Mūsų dviejų būtų neužtekę šitam žmogui įveikti ir atsikratyti vaiko. Vis dėlto koks sutapimas!

– Dar laimė, kad jie vis dar nesumetė mus čia esant!

– O kaip jie galėtų sumesti? Mudu užimam vieną iš vienintelių dviejų kajučių, skirtų keleiviams. O nuo išplaukimo neiškėlėme kojos į denį.

Mozeris nusišluostė nuo kaktos prakaitą atlapa rankove bambėdamas:

– Ir manęs greitai ten nepamatys.

– Tikiuosi, juokaujate! Šita kelionė turėtų trukti mėnesį. Tris savaites, jei vėjai bus palankūs. Jūs vis dėlto neliksite užsidaręs lyg kalėjime per visą kelionę šitame užkaboryje!

– Anzelmai, būsiu jums dėkingas, jei daugiau manęs nekankinsite. Tai mano reikalas. Mano sveikatos reikalas. Be to, leiskite priminti, kad, jei mes išeisime iš šitos kajutės, tas vyras mus bemat atpažins. Ką tada darysite?

– Tai, ką privalėjau padaryti Briugėje: atsikratysiu jo.

Mozeris dvejodamas susiraukė:

– Jumis dėtas, nekiščiau nagų. Ar pastebėjote, koks to žmogaus ūgis? Tikras milžinas! Be to, mes net ginklų neturime.

– Didelio čia daikto. Yra kitų priemonių. Neužmirškite, kad šitame laive jis jaučiasi saugus, vadinasi, nesisergsti.

Dailininkas prasižiojo ketindamas prieštarauti, bet žodžiai įstrigo gerklėje, ir jis gailingai panardino galvą į dubenėlį.

*

Atsirėmęs falšborto, Janas žvelgė į nakties dangų. Niekada kaip gyvas nebuvo matęs tiek žvaigždžių. Jos, matyt, savaime ištryško iš nakties, kad nušviestų laivui jo pergalingą kelią. Dar labiau jį kerėjo jų atspindys ant žalzgano jūros paviršiaus, tūkstančiai aukso lašelyčių, kurie tirpo vilnių įdubose, prieš užgesdami jūros gelmėse.

Tolumoje galima buvo įsivaizduoti Flandrijos krantus.

– Nuostabus reginys, ar ne? – tarė Idelsbadas.

– Pranoksta visa, ką vaizdavausi.

Milžinas parodė vieną dangaus kampą:

– Ten, dešinėje – Aldebaranas. O tiesiai virš mūsų – Sirijus.

Janas tarstelėjo su melancholijos gaidele balse:

– Gaila.

– Ką tu nori pasakyti?

– Gaila, kad čia nėra žmonių, kuriuos mylėjau, ir negaliu pasidalyti su jais šia akimirka.

– O ką tu žinai? Jie galbūt šalia mūsų.

– Jūs tikite? Tikrai tikite, kad tai įmanoma?

Idelsbadas gūžtelėjo pečiais:

– Niekas nedraudžia taip manyti. Galų gale, niekas iš tikrųjų nežino, kur eina žmonės po mirties. Kodėl negalėtų jie globoti tų, kurie jiems brangūs?

Berniukas susimąstė prieš atsakydamas:

– Tarkim, kad tai tiesa. Vis dėlto aš jų pasigendu.

– Modės?

– Modės niekada nebuvo. Įpratau, kad ji gyventų manyje. Bet tėvas. Ir Katelina. Tačiau ją, žinau, aš vėl pamatysiu vieną gražią dieną.

Staiga jis paklausė:

– Kodėl nepalikote manęs likimo valiai Briugėje?

– Tavo klausimas mane stebina. Aš jau atsakiau.

Berniuko veido išraiška rodė, kad jis abejoja.

– Neįtikinau?

– Tik pusiau. Mano puiki atmintis. Jūs ne taip seniai pasakėte man: „Į Briugę aš atkeliavau ne vaikų globoti." Tačiau štai jūs čia.

– Ar manai, kad žmogus visada visiškai suvokia, ką daro, kokių tas ar kitas veiksmas gali sukelti padarinių? Jei taip manai, klysti. Žmogus panašus į laivą: yra akimirkų, kai lemia vėjas ar jūra, ar dar kas nors nenumatyta, kas priverčia jį keisti kelią, pakliūti į audrą ar į štilį.

Jis nutilo ir prabilo nutolusiu balsu:

– Po teisybei, ilgai gyvenau vienas. Ilgai tikėjau, kad nėra kitos prasmės gyvenime – tik jūra, jūreivių draugystė, nuotykiai. Neseniai sužinojau, kad yra ir kažkas kita. Kad pasiaukojimas gali praturtinti žmogų labiau negu visi atradimai ir kad jausmas, nors ir koks stiprus, gali dar sustiprėti, kai juo pasidalijama su kitu. Dabar geriau supranti?

– Ne visai.

Idelsbadas nepatenkintas suurzgė:

– Todėl, kad nenori suprasti!

– Taip būtų geriau.

– Kas geriau?

Paauglio veide nušvito nenusakoma šypsena:

– Jei pasakytumėte man paprastai, kad truputį mane mylite.

Apstulbęs milžinas akimirką spoksojo į jį, paskui niurzgliu tonu atšovė:

– Na ką gi, aš tave truputį myliu. Dabar patenkintas?

Ir jis pakeitė pokalbio temą:

– Dieve, koks lėtas šitas laivas!

– Jūsiškis buvo greitesnis?

– Tai buvo karavelė. Parankesnis negu šita karaka.

– O jūs buvote jos kapitonas.

– Taip.

Berniukas vėl nukreipė dėmesį į jūrą.

– Vieną dieną, – sumurmėjo jis mąsliai, – aš taip pat galbūt...

– O tapyba?

– Niekad nebūsiu Van Eikas. Jis buvo genialus.

– Janai, drauguži, jei manai, kad, norint daryti tai, ką mėgsti, būtinai reikia būti genijumi, didžiuma žmonių, gyvenančių šioje žemėje, nedarytų nieko. Užtenka mėgti tai, ką nusprendei daryti.

– Vadinasi, aš būsiu jūreivis!

– Kalbi taip, nes nežinai, koks iš tikrųjų yra jūreivio gyvenimas. Jungos apmokymas toli gražu nepanašus į menininko apmokymą.

Janas suraukė kaktą:

– O jūs, aiškiai matyti, niekada nesate kiaurą dieną trynęs dviejų svarų alizarino lako! Devyni prakaitai išmuša!

– Turbūt. Bet tai, kas užkraunama jungai, dar sunkiau. Jis turi mazgoti virėjo puodus, rinkti malkų kūrenimui arba, kai laivas stovi uoste, actu šveisti priterštą triumo dugną, kad jis būtų švarus būsimai kelionei, skalbti ir lopyti drabužius. Tomis dienomis, kai spigina saulė, kai mus užmiršta vėjas, turi sparčiai pilti pilnus kibirus vandens, kartais valandų valandas, kad nuo karščio nesuskilinėtų derva suteptos lentos. Ir visa tai niekai. Vasarą jis leipsta iš karščio, žiemą – šąla. Lova nepatogi, maistas prėskas. Ir aš nepasakosiu apie šimtus pavojų, tykančių plaukiotojo. Beje, per šią kelionę galėsi pats apie tai spręsti.

– Jei gerai suprantu, jūs nelabai mėgstate, ką darote.

Idelsbadas nejučiomis prunkštelėjo:

– Nori žinoti tiesą? Jūra negailestinga, bet žmogus, kovojąs su gamtos stichija, yra turtingesnis už turtingiausią valdovą.

Berniukas atsiduso:

– Suaugusius žmones sunku suprasti. Galėjote pradėti nuo išvados.

Paskui pasiteiravo:

– Ką ketinate daryti Florencijoje?

– Galimas, o greičiausiai tikras, dalykas, kad infantas atvyks pirma mūsų. Turėčiau be ypatingų keblumų su juo susisiekti. Prekybiniams Portugalijos interesams Florencijoje atstovauja žmogus, kurį gerai pažįstu: Pedras de Menesesas. Daugiau kaip prieš dvidešimt metų jis kovojo šalia manęs per visą baudžiamąją ekspediciją prieš Seutos maurus.

– Seutos?

– Papasakosiu apie ją kitą dieną. Menesesas tikriausiai žinos, kur įsikūręs Enrikė. Įspėsiu infantą apie pavojų, kuris jo tyko, ir pasistengsiu jį įtikinti kuo greičiausiai iškeliauti iš miesto prieš lemtingąją datą, kurią minėjo Petrusas.

– Dangun ėmimo šventę?

– Taip.

– O paskui?

– Mes išplauksime su Enrikės laivu. Į Lisaboną.

Milžino žvilgsnis akimirką kažkur nuklydo:

– Kad tik atvyktume laiku...

– Tikėkimės, – atsiduso Janas.

Ir pridūrė nustelbdamas žiovulį:

– Ar mums būtinai reikia eiti miegoti į triumą su kitais? Ar negalima būtų permiegoti čia, ant denio?

– Norėjau tau pasiūlyti. Bet gali būti šalta. Einu, atsinešiu du apklotus.

Dangaus skliautas ir toliau keliavo virš jūros, o karaka skrodė bangas rausdama baltą kaip pienas putojančią vagą. Be vairininko ir budėtojo, visa įgula ir keleiviai miegojo.

O milžinas nesumerkė akių. Jis žiūrėjo į romiai snūduriuojantį Janą.

Jūs ne taip seniai pasakėte man: „Į Briugę aš atkeliavau ne vaikų globoti.“ Tačiau štai jūs čia.

Teisybė, jis čia. Teisybė taip pat, kad jam pačiam nenutuokiant tarp jo ir vaiko užsimezgė nenutraukiami ryšiai. Jei tik jis būtų ne taip drovėjęsis, būtų prisipažinęs, kad nuo šiolei neįsivaizduoja gyvenimo be jo. Jo mintis savaime nuklydo prie Modės. Kaip yra, kad moterys turi tą gebėjimą, – jis visados bus būdingas tik joms, – apginti gyvybę, kurią suteikė, savo pačios gyvybės kaina? Jaunosios moters veiksme nebuvo nė lašelio dvejonės. Ji apgynė savo kūną ir kraują, nors buvo atskirta nuo jo trylika metų. Keistas jos likimas. Gyveno šešėlyje ir išniro iš jo tik tam, kad pasiaukotų.

Jis švelniai užtraukė apklotą Janui ant pečių ir užmigo su jo paveikslu mintyse.

Virš jūros išaušo pirmoji aušra, po jos ėjo kitos. Juo toliau į pietus plaukė laivas, juo labiau oras smelkėsi šilta drėgme, debesų retėjo, o tie, kurie nepasidavė, vis labiau kasdien pašėsi. Pagaliau vieną rytą danguje nuo krašto iki krašto įsivyravo spindintis mėlis.

Paskui jie priplaukė Finisterio kyšulį; įgulos nervai įsitempė. Idelsbadas, plaukiojęs šiuose kraštuose, taip pat žinojo, kad povandeninių uolų laukus, nutįsusius pakrante, dažnai slepia migla ir lietaus uždanga. O iš tikrųjų portugalą kamavo ne tiek baimė, kad laivas suduš, kiek mintis, kad nebegalės įspėti Enrikės.

Bet oras buvo gražus. Kyšulį jie praplaukė be kliūčių.

Pusiasalio smaigalyje apiplaukė Uesano salą, dar vienus pražūtingus laivų spąstus. Kai jūreiviai ją pastebėdavo, paprastai būdavo per vėlu jos išvengti. Iš čia turbūt ir kilęs senas priežodis: „Uesaną regi – gyvybę prarandi".

Janas išgyveno šias dienas tolydžio vis iš naujo žavėdamasis. Kiekviena diena – tai atradimas, tačiau su keistu įsitikinimu, kad visada pažinojo šį pasaulį, kad niekas jam nesvetima jūros karalystėje. Vieną rytą – palaimos viršūnė – Idelsbadas padėjo jam įkopti iki marso aikštelės. Visą valandą Janui rodėsi, kad dangus, neaprėpiama erdvė priklauso tiktai jam.

Netrukus jie įplaukė į Atlanto vandenyną.

Pirmiausia laivas sustojo La Rošelėje. Čia buvo iškrauti vilnos ryšuliai ir džiovintos silkės mainais už bordo vyną.

Audra, savaime suprantama, kilo Biskajos įlankoje, užgriūdama karaką vėjo šuorais, vandens sūkuriais ir žaibais. Kol ji truko, Janas tūnojo prisiglaudęs prie milžino, melsdamasis Švenčiausiajai Mergelei ir maldaudamas šventąjį Bavoną pasigailėjimo.

Paskui pasirodė Galisijos karalystės, Portugalijos pakrantė, nubarstyta seklumų, kurių didžiuma nebuvo pažymėtos žemėlapyje. Didžioji paslaptis slypėjo ten, kur leidžiasi saulė, vakaruose.

– Kas yra kitoje pusėje? – paklausė Janas, pirštu durdamas į horizontą.

– Nežinome, – atsakė Idelsbadas.

– Ar negalėtų ten būti žmogaus kojos neliestų žemių?

– Tai daugiau negu galima. Aš net turiu įrodymą. Madeiroje mačiau gėlių, vaisių, kurių niekur kitur mūsų žemyne nerasi. Esu įsitikinęs, kad jų sėklos atneštos šiltų vėjų, pučiančių iš vakarų. Vienas mano draugas – Jonas Gonsalvesas – surado salos paplūdimyje šaką, kurią sudarė cilindrinis sumedėjęs stiebas, kokio nė vienas iš mūsų nebuvo anksčiau matęs. Bet labiausiai mus sutrikdė ant kranto išmesta valtis, kurioje radome lavonus mažių mažiausiai keistais veidais. Odos skiautės, dar kabėjusios ant kaulų, buvo tamsios spalvos.

Jis nutilo, kiek reikėjo laiko rankos mostu tai patvirtinti:

– Taip. Nėra jokios abejonės, kad vakaruose esama žemių. Tik štai kas: koks iki jų atstumas? Tūkstantis mylių? Dešimt tūkstančių? Šimtas tūkstančių? Laivas, kad ir kiek pakrautas maisto, negali ištverti jūroje daugiau kaip tris mėnesius.

– Vieną dieną, aiškus dalykas, kažkas išdrįs ir leisis į šį nuotykį?

– Drįstu tikėti, kad tai bus portugalas! – šūktelėjo milžinas.

– Arba flamandas! – atkirto Janas, atstatęs smakrą.

– Kodėl ne?

– Šiaip ar taip, toks žygis mane viliotų.

– Jei tavo tikėjimas juo tikras ir karštas, dalyvausi jame, – ir skubiai pasitaisė: – nebent iki to laiko tave aplenks jūreivis, drąsesnis negu kiti...

Baigiantis trečiai savaitei, karaka apiplaukė San Visentės kyšulį, patį tolimiausią pietų žemyno smaigalį, kurį jūreiviai pasveikino praplaukdami.

Tą valandą, kai laivas įsigavo tarp Heraklio Stulpų, portugalas paėmė Janą po ranka ir nukreipė smilių į nematomą tašką.

– Prisimeni? Prieš keletą dienų užsiminiau apie tą draugą, doną Pedrą, ir baudžiamąją ekspediciją Seute. Tas miestas ana ten. Aš ten vos nenumiriau.

– Kas atsitiko?

– Tai buvo maždaug prieš dvi dešimtis metų. Maurus iš Portugalijos mes išvijome, bet jie tebeliko grėsmingi. Savo antpuoliais jūroje, sausumoje kėlė pavojų mūsų prekijams ir valstiečiams. Kad padarytų tam galą, karalius Jonas nusprendė užimti artimiausią maurų uostą: Seutą. Žygyje dalyvavo ir Enrikė; jis pasiūlė donui Pedrui ir man jį lydėti. Tachu žemyn pasileido daugiau kaip du šimtai laivų su dvidešimčia tūkstančių kareivių. Infantas išsiprašė iš tėvo, kad leistų jam pirmam išsikelti į Afrikos žemę ir vadovauti šturmui. Buvau šalia jo. Mūšio metu ietis pervėrė man kirkšnį. Visą savaitę kabojau tarp gyvenimo ir mirties.

Idelsbadas pakėlė akis į dangų:

– Ten aukštai mane, matyt, kažkas globojo.

– Ar pavyko užkariauti miestą?

– Taip. Netikėtai užklupti maurai nesipriešino daugiau nei kelias valandas. Ir vis dėlto tai buvo tikros skerdynės. Kai pasidavė tvirtovė, mūsų kareiviai puolė viską plėšti. Tikrai manau, kad tą vakarą Enrikė suprato, kad karas ne jam, ir nusprendė atsidėti jūrų atradimams. Įrodymas: kai tik grįžome į Portugaliją, jis paprašė tėvą leidimo pasišalinti į Sagrą. Aplinkiniai pamanė, kad jis atsiskiria nuo pasaulio iš dievotumo. Jie klydo. Enrikė anksčiau už visus numanė, kad iš Seutos paėmimo jokios naudos. Tik naujų žemių atradimai suteiks Portugalijai išteklių, reikalingų jos prekybai.

– O koks jūsų draugo, to dono Pedro, likimas?

– Jis liko ginti užimtų tvirtovių. Bet daugmaž prieš devynis mėnesius karalius, atsilygindamas už jo atsidavimą, paskyrė jį į Florenciją.

Žvilgtelėjęs į jūrą, jis pareiškė su irzlia gaidele balse:

– Šitas laivas vos velkasi... Kelionės galo nematyti.

Palikusi už savęs Provanso pakrantę, karaka sustojo Genujos uoste. Miestas išniro prieš jų akis susigrūdęs prie stataus kranto. Tiršta stogų masė, kurią vainikavo įtvirtintų pastatų dantyti bokštai ir bažnyčių kupolai.

Uoste vyravo nepaprastas bruzdesys, kurį Janas ryte rijo akimis. Pastatęs ausis, jis klausėsi grįžusių iš mūšio sužalotų laivų aimanos, pasakojimų, kuriuos atneša bangos ir kurie mena paskutinius maurų piratų antpuolius ir iš Šventosios žemės grįžusių piligrimų nuotykius. Išilgai krantinių, nuklotų išmatomis ir šiukšlėmis, aplink kurias sūkuriavo musių spiečiai, buvo prisišvartavę įvairiausių formų, įvairiausių kraštų laivai. Tarp karavelių ir galerų stengėsi įsisprausti mažytės prekybinės valtys, atplaukusios iš Korsikos, pakrautos melionų. Karavelės ir galeros buvo išmetusios inkarus prie nedidelės tvirtovės, pastatytos uosto prieigoje, su sargybos taku viršuje. Čia sargyboje stovėjo ginkluoti kariai, užsikimšę nosis česnako skiltelėmis: vienintelė prasimanyta gudrybė nustelbti smarvei, kurią skleidė prie irklų prirakinti vergai.

Tą naktį, kai karaka tebestovėjo išmetusi inkarą uoste, virš jūros plūduriavo mėnulio pilnatis, skleisdama balzganą šviesą ant miegančio kraštovaizdžio. Idelsbadas snaudė ant denio, šalia Jano. Tylą trikdė iš uosto ataidintis gausmas, o iš arčiau – į laivo korpusą pleškenančių bangų mūša. Pro fokstiebį šmėstelėjo siluetas ir tylomis pasuko ten, kur miegojo milžinas ir vaikas. Dailidės kirvis, kurį vyras laikė rankoje, sujudėdamas pertrūkiais žybtelėdavo. Pirštai kirvio kotą gniaužė juo stipriau, juo arčiau darėsi taikinys. Kai susilygino su portugalu, krumpliai buvo pabalę.

Lygiai tą akimirką, kai smūgis turėjo kristi, šaukdamasis pagalbos suriko budėtojas, šios scenos liudytojas. Viskas įvyko labai greitai. Idelsbadas parvirto ant šono, per plauką išvengdamas kirvio ašmenų, smingančių į denio lenteles. Refleksai, įdirginti naktų, praleistų priešo žemėse, įprotis žiūrėti pavojui į akis – viskas suveikė portugalo labui.

Anzelmas De Verė pasijuto tikra žodžio prasme atplėštas nuo žemės ir su negirdėta jėga blokštas į falšbortą. Apsvaigęs nuo smūgio, jis vis dėlto įstengė atsikelti, bet anas jau jį užgriuvo. Flamandas grū-

mėsi su nevilties įsiūčiu, bandydamas išsilaisvinti. Veltui. Idelsbadas sugriebė jį pusiau, stulbinamai lengvai pakėlė aukštyn ir sviedė per bortą. Šią akimirką galėjai pagalvoti, kad De Verės likimas nuspręstas. Tačiau ne: jo kūnas pakibo ore, Idelsbadas laikė jį tvirtai suėmęs už dilbio.

– Ne! – šūktelėjo Janas. – Ne! Nežudykite jo!

– Būk ramus, – atšovė milžinas neatsigręždamas. – Nė nemanau.

Pasilenkęs ties De Vere, griežtu balsu paklausė:

– Pasakyk man vardą...

Vyro veidą iškreipė neįtikėtino žiaurumo išraiška. Smilkiniuose tvaksėjo vena, o akys degė neapykanta – begaline, nuovokia ir ramia.

– Greičiau sudegsiu pragare...

– Tau netoli iki jo. Vardą!

Visų nuostabai, netikėtai užklupęs Idelsbadą flamandas, sukaupęs likusią jam energiją, išlaisvino dilbį. Trumpą akimirką atrodė, kad jo kūnas kybo tarp dangaus ir jūros, paskui atsiskyrė ir nuslydo vandens link.

XXII

Pizoje Janas tuoj pat sumetė, kad čia vyraujanti atmosfera neturi nieko bendra su Genujos, dar mažiau su Briugės atmosfera. Sakytum – miręs miestas. Kai berniukas išreiškė savo nusistebėjimą milžinui, šis paaiškino, kad šlovingi laikai, kai Piza vedė derybas kaip lygi su lygiomis su Venecijos ir Genujos valstybėmis, tie laikai, kai ji valdė Sardiniją ir Korsiką, kai kartu su kryžiaus žygiais jos pirkliai pasklido po Artimųjų Rytų žemes, jau seniai praėjo. Sardinija ir Korsika pateko į Aragono dinastijos rankas; Pizos laivynas buvo sunaikintas genujiečių, ir jau keturiasdešimt metų, po ilgų mėnesių apsupties, mieste viešpatavo florentiečiai. Be to, patikslino portugalas, prie jos politinių negandų prisidėjo gamtinė grėsmė. Jau keletą metų, pana-

šiai kaip Briugės uostas, Pizos uostas seklėja, užnešamas Arno nuosėdų: Šiaurės Venecija ir miestas su palinkusiu bokštu nepermaldaujamai grimzta į mirtį.

Vos išlipę ant kranto, iš sukčiaus, prekiaujančio arkliais prie miesto vartų, jie nusipirko kumelaitę. Janas sėdo už jojiko nugaros, ir šis dvejetas, netrukus perjojęs Meco tiltą, pasuko keliu į pietus. Nuo Florencijos jų neskyrė nė dvidešimt mylių.

Po jų kojomis skleidėsi ne žemė, o sodas, sodas, alsuojąs karščiu ir dvelkiąs laukiniais kvapais. Banguojanti slėnių žaluma, šimtamečiai kiparisai, kurie leidosi kalvų šlaitais žemyn kiek akis užmato, kaitros nukamuoti alyvmedžiai, šitos atkaklios šviesos svidesys, kurio, atrodė, niekas neįstengė nustelbti, – visa tai tarsi susimokė, kad kontrastas su Flandrijos ūkanomis dar labiau rėžtų Janui akį. Jis negalėjo atitokti iš susižavėjimo, net ir tada, kai viską aplink apgaubė naktis.

Rytojaus dieną, kai tarp kalvų sužioravo saulėlydis, išniro Apeninų priekalniai.

Apsikabinęs Idelsbadą per liemenį, Janas sruvo prakaitu. Dar niekad per savo trumpą gyvenimą jam nebuvo taip karšta.

– Nejau tai pragaras? – sudejavo išsekęs.

– Ne, – atsakė milžinas šaltai. – Tai vasara.

Po dešimties mylių rausvą žemę ėmė siausti prieblanda. Idelsbadas sustabdė kumelaitę ir suirzęs įsižiūrėjo į kraštovaizdį.

– Kas yra? – sunerimo berniukas.

– Nieko rimta. Truputį nuklydome nuo kelio. Po Empolio reikėjo sukti labiau į vakarus.

Jis parodė prieš juos iškilusią kalvą.

– Fiezolė. Mes ne daugiau kaip už dviejų trijų mylių nuo Florencijos. Pažiūrėk ten, į kairę.

Tolumoje, ant metalo mėlio akiračio, ryškėjo Bruneleskio varpinė ir kupolas.

– Pakaks apjoti kaimą, ir mes vietoje.

Jis pavarė kumelaitę staigiai spustelėjęs kulnais. Ten aukštai, ant

kaukaro viršūnės, buvo matyti vienuolyno stogai. Idelsbado paraginta, kumelaitė nurisnojo dulkėtu keliu, kuris leidosi rytų link.

– Klausykite! – šūktelėjo Janas. – Atrodo, kažkas dejuoja.

Milžinas pastatė ausis. Berniukas sakė tiesą. Bet tai nebuvo paprasta dejonė, tai buvo duslus murmesys, kuris, artėjant prie kalvos, vis stipriau aidėjo. Nejučiomis murmesys sustiprėjo, tapo tolydine, širdį draskančia aimana, užpildančia visą Mudželo slėnį. Sakytum, kažkur merdėjo visa bendruomenė.

– Kas tai? – burbtelėjo Idelsbadas.

Jis pavarė kumelaitę kaimelio link. Dabar aimana virto šaižiais, kurtinamais šauksmais.

Dar pora akimirkų, ir jie pateko tiesiog į košmarą. Ar tai Mino aikštė? Ar susprogęs kapinynas? Prie fontano, aplink vienuolyną kažkokie padarai – jų negalima buvo pavadinti žmonėmis – staugė, vaipėsi, raitėsi iš skausmo, jų galūnes degino nematoma ugnis. Jų iššokusios akys žaižaravo tarsi žioruojančios anglys. Kai kurie nebeturėjo rankų, kojų, kitų veidai krito gabalais, dar kiti raičiojosi po žemę, nusiplėšę drabužius, draskydamiesi iki kraujo. Vienas siluetas, viena būtybė, turbūt moteris, prislinko svyruodama prie Jano ir Idelsbado. Ji buvo beveik nuoga. Pro tuniką matėsi atviros žaizdos – kraupios, atsivėrusios krūtinėje.

Milžinui nespėjus atsitraukti, ji įsikibo jam į kelnes žagsėdama:

– Pasigailėkite... aš degu... Paimkite mane...

Idelsbadas pakvaišęs truktelėjo pavadžius. Kumelaitė atšoko, moteris dėl to neteko pusiausvyros. Bet vos tik ji sugriuvo, prie jų prišoko kitas pavidalas. Vyras. O gal tik jo šešėlis. Puolė prieš arklį, šis išsigandęs atsistojo piestu, vos jo nesutrypdamas.

– Greičiau iš čia! – riktelėjo Idelsbadas.

Klaiko apimtas Janas stebėjo sceną prasižiojęs, bet neįstengdamas ištarti nė menkiausio garso.

Milžino mygiama, kumelaitė dūmė kiek kojos neša per aikštę, keldama dulkių kamuolius, tik per plauką nekliudydama tų, kurie ban-

dė pastoti jai kelią. Tarsi nujausdama, ko iš jos laukia raitelis, ji suvokė, kur galima prasibrauti, šokinėjo per griovius, smelkėsi tarp lavonų, tarp maldaujančių rankų, nėmaž nesulėtindama šuolio.

Janui stojo prieš akis pragaras: jie turbūt lekia Stikso krantais.

Atsidūrusi už kaimelio, kumelaitė toliau lėkė kiek įkerta kalva žemyn ne tokiu trūkčiojamu, lygesniu šuoliu. Pagaliau išlindę iš progumos, jie vėl išvydo kelią į Florenciją. Portugalas paleido kumelaitę risčia.

– Kas tai buvo? – suvebleno Janas, drebėdamas visu kūnu. – Kas ištiko tuos žmones?

– Nežinau. Niekados nieko panašaus nesu matęs. Niekados!

Sprendžiant iš baisiai išblyškusio milžino veido, buvo aišku, kad ir jam širdis mazgosi. Jis pabandė vaiką nuraminti:

– Tuojau būsime vietoje.

– O jei tai buvo maras?

– Nemanau, žinau, kokios jo apraiškos. Galiu patvirtinti, kad jų niekaip negalima palyginti su tuo, ką mes tik ką matėme. Šituos nelaiminguosius, atrodo, degino vidinė ugnis. Prisimink tos moters žodžius: „Aš degu“, sakė ji. Ne. Čia kas kita. Gal tai savotiška epilepsija.

– Šita moteris jus palytėjo. Kad tik nebūtų užkrečiama.

Idelsbadas neatsakė. Jis pasitenkino vėl paleidęs kumelaitę šuoliais.

Kai jie prajojo Florencijos įtvirtinimus, saulė sėdosi už Belvederio ir Belosgvardo kalvų. Jaunuoliui iškart susidarė įspūdis, kad jie įžengia ne į miestą, bet į prabangų rūmą. Saulėlydžio žara nudažė sienas, grindinį raudonu ir podraug geltonu atspalviu. Ne, tai buvo ne miestas, o stebuklas.

Jiems risnojant palei pastatą, ištisai išdailintą rausvu marmuru, milžinas – beveik nepriekaištinga Toskanos tartimi – šūktelėjo neaiškaus amžiaus prekeiviui, stumiančiam vežimaitį, iki kraštų prikrautą įvairių daržovių.

– Sinjore, ar galite mums nurodyti, kur portugalo namas?

Žmogus tingiai ištiesė ranką:

– Pačiame gale. Jokite Kelnių Pirklių gatve, paskui į dešinę, į kairę, vėl į dešinę ir atsidursite prie Sinjorų rūmų. Prie jo prisišliejęs namas, kurio ieškote.

– Iš ko aš atpažinsiu tuos rūmus?

Prekeivis nusijuokė:

– Iš to, kad jie nepanašūs į rūmus.

Jis patikslino, matyt, pervargęs:

– Iš jo keturkampio bokšto.

Milžinas padėkojo ir, kai jau taikėsi sukti nurodyta kryptimi, prekeivis staiga šūktelėjo:

– Ei! Minutėlę! Iš kur atkeliaujate?

– Iš Flandrijos.

– Per Pizą?

Idelsbadas patvirtino.

– Ar jojote per Fiezolę?

– Taip.

– Ten vis dar žmonės miršta?

– Bijau, deja, kad taip.

Prekeivis persižegnojo ir pajudėjo.

– Ar žinote, kas ten vyksta? – pasiteiravo portugalas. – Kas tai per liga?

Vyras nusišaipė:

– Liga? Sakykite greičiau – neganda, Dievo rykštė! O jei norite žinoti mano nuomonę...

Jis sušnabždėjo:

– Tai tikriausiai šitų velnių žydų užvirta košė Jie pajėgūs ištaisyti kas tik įmanoma blogiausia. Mat iš žmonių, galinčių nukryžiuoti vaikus, reikia tikėtis visko.

– Nukryžiuoti vaikus? – paklaikęs riktelėjo Janas.

– Žinoma, vaikeli.

– Na jau! Paistote niekus, – paprieštaravo Idelsbadas.

– Ką? Nežinote? Jūs iš dangaus nukritote?

Prekeivis žengė žingsnį pirmyn.

– Kiekvieną didžiąją savaitę, kad pasišaipytų iš mūsų Viešpaties nukryžiavimo, jie pagrobia krikščionių vaiką ir prikala prie kryžiaus! Beje, kaip manote, kuo jie atmiešia tą duoną be mielių, kurią valgo per Velykas?

Idelsbadas reikšdamas abejonę gūžtelėjo pečiais.

– Krauju! Krikščionių vaiko krauju. Užtenka pasižiūrėti į jų paplotėlius, nubarstytus raudonomis dėmelėmis, ir viskas aišku. Patariu: kuo greičiau grįžkite, iš kur atvykę, o svarbiausia – saugokite vaiką. Sprendžiant iš greičio, kuriuo plinta toji liga, ji netrukus bus prie Florencijos vartų.

– Ar ji užkrečiama? – sunerimo Janas.

– *Chi lo sa?* Žinosite, jei nemirsite po dviejų dienų.

Milžinas nustelbė jį nukrėtusį šiurpą ir paragino pentinais kumelaitę.

Janas skubiai paklausė:

– Ar tai, ką jis pasakojo apie žydus, tiesa?

– Tas senis beprotis. Bet jis ne vienas. Tokių aš pažinojau net Portugalijoje. Ten, kai tik kaimelį užgriūva epidemija, visada pasigirsta balsų, atsakomybę suverčiančių ant žydų. Ką padarysi, žmogui visada reikia atpirkimo ožio. Bet jei tie žmonės būtų tokie, kokius juos mėgstama vaizduoti, infantas Enrikė į savo aplinką nebūtų įsileidęs tokių žmonių kaip Jehuda Kreskas.

– Kas jis toks?

– Didis geografas. Jo tėvas taip pat buvo geografas. Paradoksas, bet būtent dėl žydų – ir todėl, kad jie buvo tolygiai iš visur išvaromi – padaryti pažangą galėjo mūsų kartografija.

– A.. O jūs? Jūs žydas?

– Kas per klausimas! Ne. Bet ne aš pasirinkau.

Sinjorų rūmai beveik buvo tokie, kokius juos prekeivis nupiešė. Iš tiesų, bent iš išorės jie net nepriminė rūmų, greičiau panėšėjo į tvir-

tovę. Šito negalima buvo pasakyti apie portugalo namą, kuris švytėjo vos ne ekstravagantiška prabanga. Dviejuose aukštuose į akis krito suporinti arkadiniai langai. Sienos buvo dengtos alebastru, o masyvios ąžuolo durys panėšėjo į katedros portalą.

Idelsbadas tris kartus pasibeldė. Durys prasivėrė. Ant slenksčio pasirodė mažas kresnas žmogelis tamsiomis akimis.

– Ko pageidaujate?

– Norėčiau pasimatyti su Pedru de Menesesu. Jis namie?

– Kas jūs toks?

– Jo draugas. Donas Fransiskas Duartė.

Išgirdęs šį titulą, vyriškis beregint pasidarė pagarbesnis. Jis paslaugiai nuvedė juos per koridorių labirintą, kambarių blizgančiu parketu anfiladą ir įleido į didžiulę svetainę, kurios sienas ištisai dengė freskos ir kilimai.

– Prašom čia palaukti. Einu įspėti doną Pedrą.

Janas apvedė akimis aplinką, apžilpintas tokios ištaigos.

– Nežinojau, kad portugalai tokie turtingi.

– Manei, kad tik flamandai maudosi prabangoje?

– Ne. Bet įsivaizdavau, kad vienintelė vieta pasaulyje, galinti varžytis su Briuge, yra Venecija.

– Na ką gi, klydai. Yra Venecija, bet yra ir Siena, Lisabona, Paryžius, Viena, Londonas ir daug kitų miestų. Pasaulis pilnas stebuklų.

Janui akies mirksniu pasivaideno, kad jis laive; laivas slysta jūros paviršiumi, leidžiasi ilgomis upėmis, kurios nuplukdys jį į didžiules šalis ir miestus, gražius kaip sapnas.

– Fransiskai! Kokia staigmena!

Berniuką iš svajonių pažadino linksmas Meneseso balsas. Jis vos spėjo pamatyti šeimininko povyzą. Šisai puolė Idelsbadui į glėbį ir spaudė jį prie krūtinės su truputį perdėtu jausmingumu, papiktinusiu Janą.

– Dvidešimt metų! – šūktelėjo jis apžiūrėdamas milžiną. – Ištisas gyvenimas.

Jo akyse sužvilgo klastinga šypsena.

– Tu vis toks didelis!

– O tu vis toks apvalus!

– Žinau. O tačiau po visų tų metų, praleistų tvirtovėje, vidury dykumos, turėčiau būti išdžiūvęs kaip šakalys. Na ir suprask! Bet ką čia veiki? Aš maniau, kad raižai vandenynus!

– Ilga istorija, drauguži.

Menesesas dėbtelėjo žvairomis į berniuką:

– Tavo sūnus?

– Ne. Bet labai man brangi būtybė. Jis vadinasi Janas.

– Būk pasveikintas, Janai! – šūktelėjo portugalas.

Savo įkarščio pagautas, čiupo berniuką už pečių ir skambiai pakštelėjo į skruostą. Rodydamas į sofą, apmuštą auksu ataustu atlasu – jei ne brokatu – pakvietė svečius sėstis, pats tuo tarpu nugrimzdo į minkštą krėslą.

– Jūs turbūt norite gerti.

Jis ištiesė ranką prie šilkinės virvutės ir staiga stabtelėjo:

– Na ir kvailas aš! Jūsų tikriausiai tuščias pilvas.

Nelaukdamas patvirtinimo, keletą kartų truktelėjo virvutę. Beveik iškart pasirodė tas pats kresnas mažasis žmogelis, išklausė Meneseso įsakymo ir pasišalino.

– Ar žinai, kad esi gimęs po laiminga žvaigžde? Niekados neatspėsi, kas yra Florencijoje štai jau keletas dienų.

– Infantas Enrikė.

Menesesas pažvelgė į jį sumišęs.

– Tu žinai?

– Ir net dėl to esu čia.

– Neįtikėtina!

– Jau sakiau. Tai ilga istorija.

– Na ką gi, aš dievinu istorijas. Reikia pasakyti, kad Seutoje teturėjau progos klausytis tik pasakojimų apie pasalas ir mirusiųjų maldų.

Idelsbadas rimtai pažiūrėjo į pašnekovą:

– Deja, mano istorija ne per daug kuo skirsis. Šiaip ar taip, bent jau jei paminėjai mirtį.

Menesesas susijaudinęs pratarė įbūgusiu balsu:

– Man neramu dėl to, ką sakai. Kas yra?

– Viską papasakosiu. Bet pirmiausia atsakyk, ar žinai, kaip susisiekti su infantu.

– Žinoma. Kozimas de Mediči svetingai apgyvendino jį savo rūmuose. Gal geriau paaiškintum, kuris čia galas?

Milžinas giliai įkvėpė oro:

– Viskas prasidėjo Briugėje...

Idelsbado balsas ilgai aidėjo svetainės tyloje, lygiais tarpais pertraukiamas jo pašnekovo čia nepatikliais, čia apstulbusiais šūksniais.

Kai jis nutilo, priebrėkšmį jau buvo pakeitusi žvakidžių šviesa. Donui Pedrui išgaravo visas jo jausmingumas. Tai nebebuvo tas pats asmuo, kuris priėmė juos prieš valandą, bet žmogus perbalusiu veidu, nebetvardąs savo jaudulio.

– Taigi, – dusliu balsu ištarė jis, – viskas paaiškėjo. Arba bemaž. Dabar mano eilė papasakoti apie kai kuriuos įvykius. Jau kuris laikas, – ne taip seniai, – mieste tvyro didžiulė įtampa. Mirtimi buvo grasinta menininkams, vienam kunigui. Štai dar tik vakar ant Arno krantų rastas metro Donatelo mokinio kūnas perpjauta gerkle. Ir...

Jis sušvokštė:

– Burna buvo prikimšta Veronos žemės.

– Kaip Sliuterio, – įsiterpė Janas.

– Matai, – pareiškė Idelsbadas. – Visi šie duomenys patvirtina – sąmokslo šerdis yra čia.

– Taip, tikrai. Bet labiausiai aš nerimauju dėl pavojaus, kuris gali užgriūti miestą. Juk Petrusas leido suprasti, kad Florencija bus suniokota.

– Jis tik perteikė, ką buvo girdėjęs: „Florencija ir jos eretikai vadeivos prasmegs pragaro liepsnose."

– Poryt, – sušvabždėjo Janas.

Donas Pedras krūptelėjo:

– Kodėl taip sakai?

– Todėl, kad tas vyras tiksliai nurodė datą. Marijos dangun ėmimo dieną.

Berniukas kreipėsi į Idelsbadą kaip į liudytoją:

– Ar aš teisus?

Milžinas patvirtino.

– Bet tai kraupu! Mums lieka vos dvi paros!

– Štai kodėl turime kuo greičiausiai įspėti Enrikę. Jis privalo išvykti iš miesto.

Paskui skubiai pridūrė:

– Mane staiga apniko baisi nuojauta. O jei šio sąmokslo vadas yra ne kas kitas, o pats Kozimas?

– Neįmanoma! Tų žmogystų kalbos visiškai svetimos tokio žmogaus kaip Medičis minčiai. Menų bičiulis, mecenatas! Žmogus, kuris visada kratėsi garbės, teikiamos valdžios, o gonfaloniero titulą tepriėmė prieš savo norą ir tai tik dviem mėnesiams. Žinoma, tai anaiptol ne šventasis. Bet įsivaizduoti jį žmogžudžiu, žmogumi, galinčiu nuniokoti savo paties miestą, išskersti jo gyventojus... Ne. Net negalvok.

– Puiku. Na, o Enrikė? Ar galime su juo susitikti jau rytoj?

– *Privalome*! Iš pat ryto nuvyksime pas Kozimą ir, jei reikės ištraukti jį iš lovos, aš nedvejosiu.

Truputį aprimęs, milžinas automatiškai atsisuko į Janą.

Vaikas kietai miegojo.

XXIII

Virš miesto pliskėjo spindinti saulė, bet Bigatelo lodžija uždarytomis langinėmis tebeskendėjo prieblandoje. Vyras su juodo aksomo kauke įsitaisė, kaip buvo įpratęs, tamsiausioje kertėje. Matėsi tik jo veido apačia ir akys. Tiksliai šią akimirką jos žvilgėjo savotišku džiugesiu; o gal išankstiniu pergalės džiaugsmu. Stipriai sučiauptos lūpos, nuo viso pasaulio užsisklendęs veidas nieko neišdavė. Žinojo tik jis vienas.

Priešais, jo dešinėje, apsipylęs prakaitu, stovėjo Lukas Mozeris. Jo kairėje, šiek tiek atokiau, daktaras Bandinis.

Žmogus su kauke veidmainišku balsu svarstė:

– Penkiasdešimt lavonų. Liūdna. Penkiasdešimt nekaltų gyvybių, turėjusių sumokėti išpirką, už kurią būtų turėję atsiteisti kiti.

Bandinis tarėsi privaląs patikslinti:

– Monsinjore, tai tik driskiai. Menkystos.

Ir paklausė su baugia gaidele balse:

– Nejau apgailestautumėte?

– Apgailestaučiau? Tikiuosi, juokaujate. Apgailestaučiau, kai atsakomybė už tai krenta ant netikšų, ant tų žmonių, kurie netiki nei Dievo, nei velnio? Tie nelaimingieji Fiezolėje nebūtų mirę, jei tie, kurie juos valdo, nebūtų pasirodę tokie neregėtai neatsakingi. Ką mes darome? Tik stabdome iš gero kelio nukrypstančius jausmus ir dorovę. Esame šioje žemėje Viešpaties ranka, Bandini! Niekad to neužmirškite. Veikiame Jo vardu. Jo vardu skiriame gerą grūdą nuo dirsių.

Lukas Mozeris suniurzgėjo ir pasiskubino patvirtinti:

– Einame dar toliau, monsinjore. Ruošiame ateinančioms kartoms pasaulį be kančių, be sukrėtimų. Mūsų dėka jos nežinos, kas tai yra kraštutinybė ir netvarka, pažins tik giedrą, teisingumą, meno tyrumą, ant kurių niekas niekada neturėjo teisės mesti šešėlį.

Ir užbaigė dūsaudamas:

– Bet kas atsimins mus? Bijau, kad niekas. Pažiūrėkite į tą vargšą Anzelmą. Mirė kaip didvyris. O istorijoje nieko neliks iš jo gyvenimo, drąsos.

– Būkite ramus, metre Mozeri. Tas, kuris padarė šį pasibaisėtiną nusikaltimą, užmokės už jį, ir greičiau, negu galite įsivaizduoti. Nes Apvaizda mūsų pusėje. Juk sakėte, kad tas tipas išsilaipino kaip ir jūs, Pizoje.

Mozeris patvirtino.

– Su vaiku. Nuosekliai galvojant, jie jau turi būti atsidanginę į Florenciją.

Žmogus su kauke ūmai suplojo delnais:

– Vadinasi, jie mūsų rankose!

– Dar reikia juos surasti.

– Pasirūpinsiu tuo aš. Bet tas... Duartė... tokia, rodos, jo pavardė?

– Teisingai, Fransiskas Duartė.

– Ką jis tiksliai žino?

Dailininkas niūriai atsakė:

– Mano nuomone, svarbiausio jis tikrių tikriausiai nenutuokia. Net jei Petrusas paleido liežuvį, jis negali kažin ko žinoti, nebent tiek, kad esama mūsų organizacijos, kad jos būstinė Florencijoje, tai ir viskas.

– Tiek to! – vėl prabilo žmogus su aksomo kauke. – Tai tik smėlio grūdelis. Rytoj jį ir vaiką ištiks tas pats likimas kaip ir kitus.

Jis paklausė gydytoją:

– Jūs būsite pasiruošęs, tiesa?

– Tai patvirtina Fiezolė. Dėl atsargumo leidau sau tęsti bandymą čia, Florencijoje. Bet tik Oltrarno kvartale.

– Ką? – persigando Mozeris. – Čia? Ar pagalvojote apie mus?

– Nesijaudinkite, metre. Jums niekas negresia. Oltrarnas yra kitoje upės pusėje. Kiek žinau, neketinate ten įsikurti?

– Tesaugo mane Viešpats!

Bandinis paklausė žmogų su kauke:

– O tuo tarpu, monsinjore, kokių žygių ketinate imtis dėl to Duartės ir vaiko?

– Kaip manote? Liepsiu jų ieškoti. O kai rasime, pažiūrėsiu.

Gydytojas sunerimo:

– Jūs įsitikinęs, kad jūsų žmonės juos atpažins? Florencija – ne kaimelis.

– Primenu, kad metras Mozeris yra tapytojas. Kas geriau negu tapytojas galėtų apibūdinti asmenį? Nejau abejotumėte dėl mano gebėjimo sutvarkyti šį reikalą?

Jo tone suskambo paniekos gaidelė, beveik neslepiamas šiurkštumas.

Gydytojas nuleido sparnus:

– Ne, monsinjore.

– Tokiu atveju kalba baigta. Pasimatysime rytoj...

Nervišku mostu žmogus su kauke parodė, kad pašnekovai gali pasišalinti.

*

Pro langą prasiskverbęs saulės spindulys nušvietė atšiauraus karıo, Jono I, ir dorybingosios anglės, Filipos iš Lankasterių, sūnaus infanto Enrikės profilį. Ar ne tas Šiaurės ir Pietų mišinys teikė infantui šią griežtą ir podraug šiltą, žvalią ir melancholišką, žodžiu, ilgesingą išraišką?

Janas, pirmą kartą matydamas karališkąjį princą, negalėjo nuo pat atėjimo pas Mediči atitraukti nuo jo akių. Pastebėjo, kad Enrikės veido spalva dar blandesnė negu jo draugo Idelsbado, pats veidas ilgesnis, o akys gerokai tamsesnės. Visa tai papildė vešlūs rusvi su aukso atšvaitais ūsai, kurie santūriai sviro ant lūpų kampučių ir kuriuos jis mąsliai glostė. Kokia priešingybė valingai šalia jo sėdinčio florentiečio povyzai! Čia numanei esant turtą, galią; ten – asketo abejingumą ir atsiskyrėlio įžvalgumą. Po teisybei, dingtelėjo Janui, įsisiautęs į šią ilgą juodą tuniką, Enrikė labiau panėšėjo į vienuolį negu į princą.

Idelsbadas, stovėdamas prieš šviesą, veidu į abu vyrus, baigė savo pasakojimą. Truputėlį atokiau įsitempęs jo klausėsi donas Pedras.

Kai milžinas baigė, menėje ilgai tvyrojo tyla, tarsi Kozimui ir Enrikei būtų prireikę laiko patikėti ką tik girdėtos kalbos tikroviškumu.

Pagaliau kaip kirviu nukirto Medičis:

– Vadinasi, mano aplinkoje gali būti išdavikas. Išdavikas ir nusikaltėlis.

Ir pridūrė:

– Šis sąmokslas neatrodytų toks tragiškas, jei vieninteliu jo taikiniu būčiau aš. Bet grasinama mano žmonėms, mano miestui.

Enrikė parodė į Janą:

– Ir vaikui. Aš gal jus ir papiktinsiu, bet labiau nei visa kita mane, ko gero, trikdo ši detalė. Kodėl jis? Kodėl toks įniršis?

Jis paklausė Idelsbadą:

– Manau, kad ir tu neturi atsakymo?

– Ne, monsinjore. Tačiau Dievas yra liudytojas, kad man šis klausimas kvaršino galvą ne kartą, o dešimt.

Kozimas staiga pakilo ir ėmė vaikščioti po menę:

– Neužčiuopiu klausimo esmės. Vadinasi, grupė asmenų atrodo pasirengusi išskersti nekaltus žmones, siekdama vieno tikslo: kad laimėtų jų reikalas. Bet koks reikalas? Gvelfai, gibelinai, neapykanta tarp šeimų, kova dėl valdžios, pavydas, kerštas, kariniai interesai – buvau visų šių vaidų liudytojas, o mūsų gatvėse dar žymūs pralieto kraujo pėdsakai. Bet čia? Kokia paskata? Nematau jokios.

Jis sustojo ir atsigręžė į infantą:

– Kokia jūsų nuomonė, monsinjore?

Enrikė patylėjo, paskui atsakė:

– Iš pirmo žvilgsnio pritariu jums. Tiesa, paskatos atrodo neaiškios. Vis dėlto, toliau samprotaujant, man regis, šis tas ima aiškėti.

Kozimas laukdamas sukryžiavo rankas.

– Ką tik išskaičiavote – beje, teisingai – pagrindines priežastis, kurios visais laikais be paliovos grąžindavo žmogų į jo pirmykštę

gyvulio būseną. Bet užmiršote vieną, kuri man rodosi ne mažiau lemtinga.

– Kokią?

– Idėjų susidūrimą.

Medičis, visada apžiūrus, suraukė kaktą.

– Taip, mosinjore. Idėjos neužčiuopsi, ji neregima, bet įleidusi šaknis į žmogaus sielą tvirčiau negu ąžuolas į žemę. Jūs, kuris ginate menininkus, kūrėjus, jūs, kuris su tokia aistra dalijate paramą meno dalykams, turite geriau nei bet kas žinoti, kiek novatoriška mintis gali apversti aukštyn kojom šimtmečiais nusistovėjusią tvarką.

Jis kreipėsi į Idelsbadą:

– Gal pakartotumėte, ką kalbėjo tas tapytojas, kurio užmiršau vardą.

– Lukas Mozeris? Jis pasakė: „Jūs žinote, jog tarp būtybių, gyvenančių mums žinomame pasaulyje, esama skirtumų." O dėl Gvinėjos vergų pridūrė: „Ar tikite, kad tos pabaisos žmonių veidais turi sielą? Jie tėra tik juodraščiai, nebaigti Dievo eskizai."

Enrikė pertarė jį:

– Aš kalbu apie tą kitą dailininką...

– Petrusą?

– Taip. Jei gerai prisimenu, jis leido suprasti, kad tos gildijos tikslas buvo prieštarauti kiekvienai dėl pirmapradžio mokymo pareikštai abejonei. Kad jie buvo panūdę žudyti, jei kas priešinsis šiai valiai.

– Taip, tikrai.

Enrikė atsigręžė į Medičį:

– Jums pradeda aiškėti. Monsinjore, jums teko susidurti su priešais, kurių didumą bandė išplėšti iš jūsų valdžią arba kartais pirma jūsų ją įsigyti. Pavojingi žmonės, sutinku, bet aš, matote, visada turėjau ir tebeturiu reikalų su ne mažiau grėsmingu priešininku: tamsuoliškumu. Nejau jums gali nors minutėlę toptelti mintis, kad tai, ką darau štai jau netrukus trisdešimt metų Sagro kyšulyje, nejaudina protų? Ar manote, kad negirdžiu balsų tų, kurie taria mano užmojį

esant beprasmišką, bevaisį, bergždžią? Ką tik užsiminiau apie idėjas ir apie nežabotą jėgą, kuri jose glūdi. Tai štai: kas labiausiai uždelsia jūreivių pažangą? Priemonės? Ne, jų nestinga. Tai kažkas kita...

Jis trumpai įkvėpė oro:

– Idėja. Paprasčiausiai – idėja, kurios vardas – baimė.

Vėl patylėjo prieš tęsdamas savo išvedžiojimus:

– Papasakosiu jums vieną asmeninį prisiminimą. Kai buvo atrastas Bochadoro kyšulys, niekas daugiau nedrįso plaukti toliau jo; už jokius pinigus. Sklido gandas, kad apiplaukus šį kyšulį mūsų tyko nebūtis, tamsybės, pragaras, kad, šią ribą peržengę, neberasime nei žmonių, nei žmonių gyvenamos vietos. Bochadoras tapo baimės kyšuliu. Buvau įsitikinęs, kad yra priešingai. Dešimt metų! Penkiolika ekspedicijų! Kiekvienai jų sugrįžus, girdėjau tas pačias kalbas: kyšulio prieigose jūra imanti šėlti, nuo pakrančių uolų, aukštesnių už dangų, slenkąs raudono smėlio lietus, baisingos lavinos! Pasaulio pabaigos reginys, sakydavo man. Iki tos dienos, kai suradau plaukiotoją, narsesnį už kitus, ir kyšulys buvo apiplauktas. Ar turiu jums patikslinti, kad vieta pasirodė esanti kur kas saugesnė nei daugybė anksčiau mūsų jūreivių peržengtų kliūčių?

Jis užbaigė:

– Norėjote sužinoti, kokios tos gildijos machinacijų priežastys? Idėja, monsinjore. Nuojauta man sako, kad tai idėja.

Aiškiai sujaudintas šių kalbų Medičis linktelėjo pritardamas.

– Jiems nepavyks! – šūktelėjo jis ryžtingai. – Negali būti ir kalbos, kad aš keisčiau savo filosofiją, o dar neįtikimiau, kad paliksiu nelaimėje savo žmones. Iš Florencijos aš neišvyksiu, nors ir turėčiau čia mirti.

Jis skubiai patikslino, kreipdamasis į infantą:

– Bet jūs, bičiuli, niekas jūsų nelaiko šiose sienose. Išvykite. Išplaukite jūra. Grįžkite į Lisaboną.

Ramiame Enrikės veide pasirodė lyg šypsena.

– Po to, ką pasakiau apie baimę? Tai reikštų išduoti patį save. Į šią kelionę aš leidausi dėl daugybės priežasčių; vieną jų man įkvėpė no-

ras pažinti mūsų žemyną ir suartėti su tais, kurie jį valdo. Nuomonės nepakeičiau. Florencija, tvirtino man žmonės, yra aibe grožybių tviskantis miestas. Nejau imsiu ir atsisakysiu jomis pasigėrėti?

Menesesas stvėrėsi už galvos:

– Bet jums gresia mirtis! Pagalvokite apie padarinius!

– Brangusis donai Pedrai, štai jau per trisdešimt metų mano jūreiviai rizikuoja gyvybe dėl manęs. Nejau aš spruksiu tą vienintelį kartą, kai pavojuje atsiduria mano paties gyvybė?

Idelsbadas žengė prie Kozimo:

– Jūsų drąsa daro jums abiem garbę, bet ar nemanote, kad mes turėtume pagalvoti apie priemones, kaip šitą grėsmę atremti. Nuo Marijos dangun ėmimo mus skiria kelios valandos. Nejau lauksime sudėję rankas, kad miestą užgriūtų negandos?

– Reikia veikti? – šūktelėjo Medičis. – Aš tik to ir trokštu! Bet kur veikti? Kaip veikti? Neturime jokios gairės! Nė vienos pavardės. Vien tik inicialus: N. S. ir vardą: Džovanis. O aš savo aplinkoje nežinau nė vieno, kurio pavardė prasidėtų šiomis raidėmis. O Džovanių taip apstu, kaip kiparisų Toskanoje

– Monsinjore, – neatlyžo milžinas, – primenu jums Petruso Christaus žodžius: „Tą dieną Florencija ir jos eretikai prasmegs pragaro liepsnose. Tai Apokalipsė."

– Supratau! Ką siūlote?

– Kokiu kitu būdu galėtų jie pasiekti tokių rezultatų, jei ne nuodais ir ugnimi?

– Iš tiesų, tai įmanu. Jūs norėtumėte, kad įsakyčiau saugoti šulinius, upę, miesto kvartalus? Puiku. Duosiu įsakymus šia linkme. Bet jei norite išgirsti mano nuomonę, labai bijau, kad tai bus tuščios pastangos.

Medičis staiga nutilo. Kažkas atkakliai beldėsi į duris.

– Įeikite!

Tarpduryje pasirodė landsknechtas, vos gaudydamas kvapą, susitaršęs.

– Atleiskite, monsinjore. Bet vyksta rimti dalykai. Matot...

– Kalbėk! – pertarė jį Kozimas. – Kas darosi?

– Fiezolės liga! Ji pradėjo plisti Oltrarne. Siaubinga. Gatvės nuklotos mirštančiųjų.

Medičio veidas baisiai išblyško. Jis atsigręžė į Idelsbadą:

– Ar nebus jau per vėlu?

Tačiau ryžtingai pridūrė:

– Vykstu į Oltrarną. O jūs, monsinjore...

Enrikė jau stovėjo ir nutraukė jo žodžius rankos mostu:

– Aš taip pat noriu žinoti, kas mūsų laukia.

– Leiskite prisidėti prie jūsų, – pasisiūlė Idelsbadas.

Kozimas įsakė landsknechtui:

– Lik su šiuo berniuku. Nesitrauk nuo jo nė per žingsnį. Atsakai už jo gyvybę!

Į Oltrarną atsivėrė pragaro vartai. Gatvėse tysojo lavonai. Klūpojo dar gyvos būtybės, kančios iškreiptais veidais; kiti ieškojo išsigelbėjimo Arno vandenyse, verčiau ryžęsi pasiskandinti, negu žūti nematomose liepsnose, deginančiose jų kūną. Iš visų pusių išgąstis, priešmirtinis gargaliavimas.

Santa Feličitos aikštėje Kozimo vežėjas, apgultas minios, vos suvaldė arklius, traukiančius karietą. Sėdėdami karietoje, Medičis ir jos svečiai stebėjo reginį, netikėdami savo akimis ir pasibaisėję.

– Nejau tai įmanoma? – sušnabždėjo infantas. – Ar jūs manote, kad tai tų žmonių pranašautas klaikas?

– Bijau, kad taip, – atsakė Idelsbadas.

Donas Pedras paprieštaravo:

– Ne! Gal tai kažkokia nežinoma, nauja liga, epidemija, ar aš žinau, kas dar?

– Kai lieka tik para iki Marijos dangun ėmimo šventės? Pažiūrėkite į tuos nelaiminguosius. Neįmanoma. Tai negali būti sutapimas. Esu įsitikinęs, kad mes regime pirmuosius ženklus tos katastrofos, kuri tyko mūsų visų.

– Bet kaip jie veikia? – šūktelėjo Enrikė. – Koks velnioniškas pramanas galėtų sukelti tokį negalavimą?

– Deja, monsinjore, bijau, atsakymą mums gali pateikti tik patys kurstytojai.

Sučiaupęs lūpas, pamėlęs, Kozimas tylėjo, bet buvo justi, kad jo esybės gelmes purto baisus įniršis. Miršta jo miestas, jo žmonės, o jis negali jiems padėti. Tarsi nepakęsdamas šito vaizdo, riktelėjo vežėjui:

– Namo!

XXIV

Vidudienis. Katedros aikštė, Janas susimąstęs žengia tarp Idelsbado ir dono Pedro.

Tragedija, vykstanti Oltrarne, nenueina nuo žmonių lūpų, ir iš visų pusių girdėti tas pats klausimas: Kada? Kurią dieną? Kurią akimirką liga persikels per upę?

Baimė, kurią taip gerai nusakė infantas Enrikė, toji baimė galų gale įsismelkė į Janą. Ir jo nebepaleido.

Kurioje jo atminties kertelėje pasislėpė gyvenimo džiaugsmas? Kuriame knygos puslapyje, kurioje vietoje buvo ištrintas skyrius, kur spindėjo jo vaikystė? Nes jis jautė, kad nuo jo atsiskyrė dalelė jo esybės, kad jo atsivėrusios akys išvydo pasaulį, kurį niekad nebūtų numanęs esant. Suaugusiųjų pasaulis? Tamsos pasaulis, niokojantis žvaigždes. Nejau teks jam dabar išmokti čia gyventi? Nesinorėjo tikėti. Van Eikas, Idelsbadas, Kozimas, donas Pedras, Katelina, infantas Enrikė, Modė – štai įrodymas, kad esama ne tik tamsybių. Šviesa egzistuoja; bet koks skausmingas tas pojūtis, įsimetęs į jo širdį! Vakar – našlaitis, praradęs Van Eiką, šiandien jis gedi savo paties gyvenimo tarpsnio. Užsivėrė durys, panašiai kaip tos, kurios saugojo metro „katedrą“, bet šių durų rakto jis niekad nelaikys savo rankose.

– Žiūrėkite! – tarė staiga donas Pedras. – Ten, prieš vienas krikš-

tyklos duris. Tas žmogus nuplikusiu kiaušu – juk tai Lorencas Gibertis. Eime, pasveikinsime jį.

Bet vos priėjus arčiau, jiems šūktelėjo du landsknechtai:

– Apgailestauju, – pareiškė vienas jų, – toliau eiti nevalia. Prieiti draudžiama.

– Žinau, – atsakė donas Pedras. – Bet aš Lorenco draugas.

Pridėjęs rankas prie burnos, jis šūktelėjo skulptorių:

– Lorencai!

Gibertis, plušėjęs prieš vieną iš *Rojaus vartų* pano, atsigręžė. Jo veidą nutvieskė šilta šypsena.

– Praleiskite juos! – įsakė jis sargybiniams.

Portugalas pakvietė Idelsbadą ir Janą eiti kartu.

– Na, – šūktelėjo donas Pedras, bučiuodamas jį, – tu saugomas geriau negu karalius!

– Patikėk, būčiau puikiai apsiėjęs be šitos garbės.

Donas Pedras paskubėjo pristatyti savo draugus:

– Fransiskas Duartė. Seniausias mano bičiulis.

Padėjęs ranką berniukui ant peties, paskelbė:

– Janas Van Eikas.

Florentiečio veido bruožais šmėstelėjo nepatikli išraiška:

– Van Eikas? Tapytojo sūnus?

Berniukas patvirtino.

– Koks sutapimas! Vos prieš keletą savaičių mes kalbėjome apie tavo tėvą su draugais ir net pakėlėme taurę, pagerbdami jo atminimą.

Jis pridūrė, kreipdamasis į doną Pedrą:

– Pažįstu mažiausiai du asmenis, kurie bus sužavėti ir laikys garbe paspausti ranką Van Eiko sūnui.

– Kas tokie?

– Mano kolegos: Donatelas ir Albertis.

Janas išpūtė akis:

– Albertis? Leonas Albertis? *De pictura* autorius?

– Tas pats. Vadinasi, tu jį pažįsti?

– Žinoma. Esu net skaitęs jo traktatą apie tapybą.

– Jam akys nušvis. Pasak Alberčio, tavo tėvas didžiai vertino šią knygą.

– Teisybė. Jis ja dažnai rėmėsi.

Skulptorius atrodė pralinksmėjęs:

– Jei taip, mes daug ką pradžiuginsime. Kaip tik ketinau susitikti su Alberčiu per pusryčius. Bus taip pat Donatelas ir kiti kolegos. Jūs prisidėsite prie mūsų.

Donas Pedras dūrė smiliumi į *Rojaus vartus.*

– Kada manai baigti?

Gibertis atsakė su nuovargio gaidele balse:

– Nebežinau. Štai netrukus bus septyniolika metų, kai plušu prie šio kūrinio. Ką reiškia keletas metų šen ar ten? Sykiais imu apgailestauti laimėjęs šį konkursą, kur stojau prieš Bruneleskį, Dela Kerčą ir kitus!

Janas prisiartino kartu su Idelsbadu, ir abu žvelgė su pasigėrėjimu ir pagarba į pano, padengtus aukso lakštais.

– Septyniolika metų, – sušnabždėjo Janas, liesdamas vieną iš scenų, vaizduojančių Kainą žudant Abelį.

– Taip, vaikeli. Ir nematau galo.

– Kiek scenų esate numatęs? – pasiteiravo milžinas.

– Dešimt. Paskutinioji vaizduos karalių Saliamoną, priimantį Sabos karalienę. Tikiuosi kibti į ją vieną gražią dieną.

Ir pridūrė rūškanu balsu:

– Jei liga, siautėjanti Oltrarne, prieš tai manęs nenusineš. Bet gana niaurių minčių! Eime su manimi. Anie turbūt nekantrauja.

Sargybiniai nusekė įpėdžiui.

Vos jiems peržengus Orso tavernos slenkstį, Janui toptelėjo, ar nepateko jie į patį vestuvių įkarštį. Šūksmai, trankus juokas, plojimas. Pro klegesį aidėjo liutnios dūzgesys. Ir upeliais liejosi vynas.

– Lorencai! Eikš čia! – šūktelėjo kažkas.

– Dar gyvas? – nusišaipė smuklininkas už savo prekystalio.

– Aš dar tave palaidosiu! – suniurzgė Gibertis, vargais negalais skindamasis kelią prie stalo, kur jo laukė koks dešimtis asmenų.

Prie jų priėjęs, skulptorius paėmė Janą už parankės ir griausmingu balsu šūktelėjo:

– Tylos! Mes turime garbingą svečią.

Ir tarsi sąmokslininkas paskelbė:

– Prašau susipažinti: Janas Van Eikas. Didžiojo Van Eiko sūnus.

Atsitokėjusi iš pirmos nuostabos akimirkos, visa užstalė sustojo ir ėmė ploti. Albertis šįsyk parodė berniukui vietą, kviesdamas sėstis šalia ir sukeldamas audrą protestų.

– Ne! Prie manęs, – šūktelėjo Donatelas.

– Ne, čia! – nenusileido Fra Andželikas.

– Ramiau! – užprotestavo Gibertis. – Po velnių, tvardykitės! Tas vargšas vaikas pamanys, kad pietiečiai – barbarai.

Nusivedęs berniuką, pasodino jį garbės vietoje, stalo gale.

– Šitaip jis nepriklausys nė vienam ir bus mūsų visų.

Įsibauginęs Janas paklusniai klestelėjo ant taburetės. Jis jaudinosi ir podraug didžiavosi. Didžiavosi Van Eiku. Didžiavosi matydamas, kad pripažįstamas ir vertinamas metro talentas. Ypač galbūt didžiavosi tuo, kad yra jo sūnus.

Susirado žvilgsniu Idelsbadą. Šisai nuramino jį pritariamai mostelėdamas, paskui įsitaisė tarp Bruneleskio ir Alberčio.

– Pasakyk, – prabilo pastarasis, – ar tiesa, ką man porino bičiuliai flamandai? Tavo tėvas, sako, turėjęs savo rankose mano *De pictura*.

Vietoj atsakymo paauglys pacitavo:

– „Menininko rankose net kaltas turėtų virsti teptuku, laisvu paukščiu."

Į taverną įriedėjusi saulė nebūtų padariusi Leonui Alberčiui didesnio įspūdžio. Jo veidas nušvito, lūpos susiklostė į spindinčią šypseną.

– Niekad nebūčiau patikėjęs, – nuoširdžiai susijaudinęs pasakė jis. –

Štai vos šešeri metai, kaip užbaigiau tą darbą, po viskam svarstydamas, ar jis kam nors pravers. Ir štai išgirstu savo žodžius iš Flandrijos vaiko burnos.

– O tai reiškia, – paaiškino Bruneleskis pusiau rimtai, pusiau juokais, – kad raštas keliauja kur kas greičiau negu kupolas. Kas žino mano vardą už Florencijos sienų?

– Ar žinai, berniuk, – įsiterpė Donatelas, – kad per vieną savo kelionę į Neapolį turėjau laimės pasigėrėti tavo tėvo tapytu paveikslu – Burgundijos kunigaikščio portretu. Mane sužavėjo lasiruotės skaidrumas ir atspalvių turtingumas. Van Eikas buvo įvaldęs spalvas kaip reta kas. Ant kokio medžio jis dirbo?

– Riešutmedžio lentų, ant kurių užklijuodavo lininę drobę.

– O gruntas? – pasiteiravo Fra Andželikas.

Janas uoliai atsakė:

– Jis naudojo stambiagrūdį susmulkintą gipsą, prieš tai išvalytą ir ilgiau negu mėnesį drėgną išlaikytą grūstuvėje.

– Toks pat ir mūsų metodas.

– O jo raudona spalva? – vėl prašneko Donatelas. – Man ji pasirodė itin ryški. Manau, kad jis veikiausiai naudojo trintą cinoberį?

– Teisingai, bet jį būtinai turėjo gamintis pats distiliatoriuje.

– Tikrai? – nustebo Fra Andželikas. – Kodėl? Tai ilgas ir varginantis darbas, kuris galų gale nieko ypatinga neduoda.

– Nes, tėtės nuomone, daugelis vaistininkų klastoja cinoberį, įberdami į jį plytų dulkių arba maišydami jį su minija.

– Tai tiesiog nepadoru! – šūktelėjo Albertis. – Florencijos vaistininkai nesileistų į tokias machinacijas. Jų klientai kaipmat ištirptų taip kaip sniegas saulėje. Ar jis tapė freskas?

– Ne, niekada. Sienų tapyba jo nedomino.

– Įdomu. Čia, Italijoje, tai labiausiai paplitusi meno rūšis. Užtenka pamatyti mūsų bažnyčias ir rūmus. Bet tiesa ir tai, kad šie kūriniai trumpalaikiai. Jie neatsparūs darganoms.

– Štai dėl ko aš dirbu verčiau su bronza, – pabrėžė Donatelas. –

Bronza turi sielą. Esu tuo įsitikinęs. Statula, pagaminta iš šios dieviškos medžiagos, įstengia atsispirti laiko išbandymams.

Jis palinko prie Giberčio ir pasikvietė jį liudytoju:

– Ar ne tiesą sakau?

– Žinoma.

Janas staiga išdidžiai šūktelėjo:

– Galiu laiduoti, kad mano tėvo kūriniai išgyvens taip pat ilgai, kaip bronzos statulos. Jų neįstengs paveikti nei saulė, nei lietus.

Berniuko tvirtinimas sukėlė linksmą ir podraug graudžią šypseną.

– Vaikeli, – pamokė jį Fra Andželikas, – privalai žinoti, kad mūsų drobės, pieštos *tempera*, yra, deja, labai trapios. O lakas, kuris jas dengia, dažnai nudulsvina spalvas.

– Ne mano tėvo kūriniai, – nenusileido Janas.

Jie nemėgino jam prieštarauti, net pritarė, bet berniukas neapsigavo. Buvo aišku, kad niekas netiki jo tvirtinimu. Bet kodėl visi šie menininkai, kur buvę nebuvę, vis grįžta prie temperos? Ji tačiau ne vienintelė!

Pusryčiai tęsėsi – draugiškai, ramiai ligi tos valandėlės, kai kažkas užsiminė apie keistą ligą, siautėjančią Oltrarne. Tada įsivyravo tam tikra įtampa ir, kai atėjo metas skirtis, niekam nebuvo linksma ant širdies.

Ištikimai eidami savo pareigas, landsknechtai tykojo Giberčio tavernos tarpduryje.

– Atsisveikinu su jumis, – pasakė jis staiga nuvargęs. – Tai mano pogulio valanda. Bent jau savo lovoje aš nieko nebijau.

Išeidamas pasiteiravo:

– Ar rytoj katedroje jus pamatysiu?

– Santa Maria del Fiorė katedroje? Žinoma, – patvirtino donas Pedras. – Ką manai? Portugalai tokie pat nuoširdžiai pamaldūs kaip italai. Nebent gulėtų mirties patale – o šiaip jiems ir į galvą neateitų praleisti mišias, juo labiau Marijos dangun ėmimo šventės dieną.

– Tad iki rytojaus. Sudie, draugužiai.

Jis nutrepsnojo Salvačio namų link. Sakytum – pasenęs dešimčia metų.

Donas Pedras šnibžtelėjo Idelsbadui:

– Vos susilaikiau jo neįspėjęs. Gal reikėjo?

Milžinas rankos mostu parodė, kad ne.

– Kas iš to? Jam jau ir taip gresia pavojus, o mes būtume nusižengę Medičio įsakymui. Jis prisaikdino mus neskleisti žinios. Ir jis teisus. Jei gandas apie grėsmę paplistų, miestas bemat pultų į paniką.

Susierzinęs jis suspaudė kumščius:

– Ir vis dėlto mane ima siutas! Esame priversti laukti įvykių raidos, negalėdami numatyti nė mažiausio atkirčio. O be to, yra Janas...Privalome pagalvoti, kur surasti jam saugią prieglobą. Berniukui čia ilgiau pasilikti nevalia.

Šis audringai puolė prie Idelsbado:

– Ne! – riktelėjo jis. – Aš su jumis nebesiskirsiu!

– Ką čia išsigalvoji? Anaiptol neketinu su tavimi skirtis. Noriu, kad būtum saugus, štai ir viskas.

– Eime namo! – pasakė donas Pedras. – Ten ramiau viską apsvarstysime.

Jie lėtai patraukė per gatvelių raizgalynę portugalo namų link. Tai vienur, tai kitur pirmieji kareiviai rikiavosi aplink šulinius.

Vienos gatvelės posūkyje išniro saulės nutvieksta *bottega*. Janas nejučiomis žvilgterėjo į vidų. Stovėdamas prieš molbertą, paveikslą tapė berniukas, matyt, tokio pat amžiaus kaip jis. Pasinėręs į savo darbą, jis buvo visiškai užmiršęs visą pasaulį. Janas priėjo arčiau lango, atverto į gatvelę. Drobė vaizdavo Švenčiausiąją Panelę su kūdikiu. Spalvos, nors išgautos temperos dažais, buvo stebėtinai ryškios, beveik tokios pat skaidrios kaip aliejiniais dažais tapytuose Van Eiko paveiksluose.

Jis prisiminė sakinį, kurį metras ištarė Gente:

– *Padarysiu tave didžiausią iš jų.*

Net jeigu jis būtų nenutraukęs savo mokymosi, niekada nebūtų pajėgęs nutapyti tokio gražaus kūrinio. O tas berniukas buvo apdovanotas tikru talentu. Galėjai tik apgailestauti, kad dirba jis vien tempera, tuo tarpu aliejus būtų tikrai išryškinęs jo spalvų spindesį ir grynumą.

– Ką pasakysi? – paklausė Idelsbadas, taip pat gėrėdamasis paveikslu.

– Truputį pavydžiu. Bet taip pat suprantu, kodėl nebūčiau galėjęs tapti dideliu meistru.

Doną Pedrą pralinksmino Jano rimtumas, ir jis paprieštaravo:

– Tai dar tik vaikas! Niekas nerodo, kad jo talentas augs.

– O taip!

– Iš kur toks įsitikinimas?

– Labai paprasta: jis aistringai mėgsta tai, ką daro.

Donas Pedras pasibeldė į lango stiklą ir mostelėjo berniukui, kad atidarytų. Truputį nustebęs šisai padarė ko prašomas.

Menesesas paklausė jį toskanietiškai:

– Ar žinai, kas yra Van Eikas?

Jaunasis tapytojas atsakė, kad ne.

– Tai didelis menininkas. Galbūt pats didžiausias.

Jis pristatė jam Janą:

– Štai jo sūnus. Jam labai patinka tavo paveikslas, jis įsitikinęs, kad tu tikrai talentingas. Norėjome, kad tu žinotum.

Mažasis florentietis persimetė su Janu bendrininko šypsena, lengvai pakreipė galvą dėkingumo ženklan ir grįžo prie savo drobės.

Trijulė žengė toliau, bet, kai jie atsidūrė prieš Bardželą, kalėjimą ir civilinio magistrato būstinę, Idelsbadas staiga sustojo.

– Kas atsitiko? – pasiteiravo Pedras.

– Matai tuos du vyrus, kur kalbasi ten, prieš pastato vartus. Vieną iš jų atpažįstu.

– Kas jis toks?

– Lukas Mozeris! Pasakojau tau apie jį.

– De Verės bendrininkas?

– Tas pats.

– Bet ką jis veikia Florencijoje?

Janas užbėgo už akių Idelsbado atsakymui:

– Jis greičiausiai buvo tame pačiame laive kaip mes. Įdomu, kad jo nematėme.

– Dar įdomiau yra tai, – pareiškė milžinas, – kad jis čia. Ir tikriausiai žino, kas laukia miesto: Apokalipsė, pragaro ugnis... Logiškai galvojant, jis turėtų būti už tūkstančio mylių. Tačiau jis čia. Tai nenormalu. Ar žinai, kas ta žmogysta šalia jo?

– Pirmą kartą jį matau.

– Žinoti, kas yra rengiama, turi būtent tas Mozeris.

Staiga jis kaip kirviu nukirto:

– Eikite namo! Aš tuoj grįšiu.

– Kur einate? – persigando Janas.

– Sučiupti tą maitą!

Palikęs vaiką ir doną Pedrą, jis pasileido Bardželo link.

Katras – Lukas Mozeris ar daktaras Bandinis – pirmas pajuto pavojų? Tikriausiai Mozeris, nes jis vos nenualpo.

– Ten... – suvebleno jis. – Tas žmogus, kuris bėga mūsų link. Tai Anzelmo žudikas!

– Ką? Tikrai?

– Juk sakau! Jis mane, aišku, atpažino!

Siaubo pagautas jis buvo besprunkąs.

– Ne! Ne per čia! – riktelėjo Bandinis. – Eikite paskui mane.

– Betgi...

– Po perkūnų! Pasikliaukite manimi!

Kai Idelsbadas buvo ne toliau kaip už sieksnio, gydytojas priėjo prie vieno iš sargybinių, stovinčių prieš kalėjimo duris.

– Sargybini! Pas mane! Aš daktaras Pjeras Bandinis. Asmeninis Medičio gydytojas.

Jis nukreipė kaltinantį pirštą į Idelsbadą:

– Tas tipas kėsinasi į mano gyvybę!

Milžinas staiga sustojo.

Kareiviai nesiryžo. Aiškiai buvo suglumę.

Bandinis dar kartą kreipėsi į juos:

– Kartoju: esu asmeninis Kozimo gydytojas.

Portugalas vis dėlto mėgino sučiupti Luką Mozerį, ir šis persigandęs atšoko atgal.

– Suimkite jį, velniai griebtų! Tai beprotis. Jis mus visus iššudys.

Pastebėjęs pirmą sargybinį, pasiryžusį žengti jo link, Idelsbadas suprato, kad yra žuvęs. Norėjo smukti atgal, bet savo bandymu pasiekė to, kad išsklaidė paskutines sargybinių dvejones ir kartu patvirtino Bandinio žodžius.

Žaibiškai pasijuto apsuptas dešimties ginkluotų vyrų.

Net nebandė gintis.

XXV

Drėgmė rasos lašais sunkėsi iš kameros sienų. Nieko negalėjai įžiūrėti, nors išaušo mažiausiai prieš dvi valandas. Pro mažytį grotuotą langelį, prakirstą vos pora sieksnių nuo žemės, smelkėsi blankios šviesos spindulys. Sėdėdamas ant purvino čiužinio, nugara atsirėmęs į akmenį, Idelsbadas visą naktį perkratinėjo vakarykščio poelgio lengvapėdiškumą. Kaip jis galėjo taip kvailai pasielgti? Ne tik nesugebėjo sugriebti Mozerio, bet išbaidė tą kitą asmenį, tą gydytoją, kuris dabar turbūt saugioje vietoje, toli nuo Florencijos.

Janas? Kas jo laukia?

Buvo Marijos dangun ėmimo diena. O jis čia, kalinys, ir jam tebelieka tykoti garso, ūžesio, ženklo, skelbiančio būsimą katastrofą. Užsimerkė, stengdamasis suvaldyti savo nerimą ir pašėlusius širdies dūžius. Galų gale – suglebęs, išsekęs – nugrimzdo į miegą. Ir

taip kietai įmigo, kad neišgirdo, kaip ant vyrių pasisuko metalinės kameros durys.

– Sinjorę Duarte! – šūktelėjo balsas. – Pabuskite. Jūs laisvas.

Idelsbadas atsisėdo mirksėdamas, netikėdamas savo ausimis. Virš jo buvo palinkęs vyras, kalėjimo sargas.

– Ką sakote?

– Jūs laisvas. Atsiprašome. Tai buvo klaida.

Portugalas piktai atrėžė:

– Iš kailio nėriausi šitai jums tvirtindamas. Bet niekas nenorėjo klausyti.

– Nuoširdžiai apgailestaujame. Mums gėda. Negalėjome numanyti.

– Kam turiu būti dėkingas už išlaisvinimą?

– Tikslių nurodymų neturiu. Žinau tik tai, kad mano vyresnybei pasiuntinys įteikė laišką, pasirašytą paties Medičio, kuriuo įsakoma tuoj pat jus išlaisvinti. Kažkas jūsų laukia.

Tikriausiai Menesesas, toptelėjo Idelsbadui. Matyt, kreipėsi į Kozimą.

Jis peržengė kameros slenkstį ir nusekė įkandin sargo iki Bardželo vartų.

Bičiulis iš tikrųjų laukė jo.

– Turi man rankas kojas išbučiuoti! – šūktelėjo šisai. – Jei nebūčiau matęs visos scenos, dar ir dabar pūtum šitoje skylėje.

– Dėkoju, bičiuli. Vis dėlto galėjai pasistengti, kad naktį praleisčiau ne čia.

Menesesas skėstelėjo rankomis bejėgiškumo ženklan.

– Padariau, ką galėjau. Deja, su Kozimu susisiekti man pavyko tik šį rytą.

– Kur Janas?

– Saugioje vietoje. Su infantu Enrike. Pats infantas panoro pasilaikyti jį su savimi. Jie laukia katedroje.

– Katedroje?

Donas Pedras nekantriai mostelėjo:

– Šiandien Santa Maria del Fiorė katedroje laikoma suma!

Jis nusitempė Idelsbadą už parankės:

– Paskubėkime. Mišios jau seniai prasidėjo.

Žingsniuodamas Katedros aikštės link, paklausė:

– Ar numanai, kas tas žmogus, kuris įsikišo ginti Mozerio?

– Jei nepamelavo sargybiniams, atrodo, yra asmeninis Kozimo gydytojas. Sakė vadinąsis Pjeras Bandinis.

– Bandinis? Ši pavardė iš tiesų man girdėta. Vadinasi, jis gali būti prisidėjęs prie sąmokslo?

– Kaip kitaip išsiaiškinti jo įsikišimą? Dėl ko jis būtų užsistojęs Mozerį?

– Kozimo gydytojas, – susimąstęs pakartojo Menesesas. – Iš tikrųjų, tie žmonės įsigavo visur. Šiaip ar taip, kol kas Oltrarno liga nepersikėlė per upę ir nepranešta apie jokį bandymą užnuodyti šulinius. Keista, dar niekad Florencija neskendėjo tokioje ramybėje. Patikėtum, kad mūsų baimė nepagrįsta.

– Ką tu, Pedrai! Nejau gali rimtai tikėti, kad ši liga atsitiktinumas?

– Kodėl ne? Ką aš sakiau, kai sėdėjome Kozimo karietoje? Gal tai dar kažkokia niekam nežinoma liga.

Idelsbadas suraukė kaktą. Jis ne tik netikėjo nė vienu žodžiu, bet, sprendžiant iš baugio, išryškėjusio jo veido bruožuose, bičiulio tvirtinimas, užuot jį numaldęs, sukėlė naują nerimo bangą. Nusprendęs esant beprasmiška ginčytis, paspartino žingsnį.

Artėjant prie miesto centro, reikėjo pripažinti, kad donas Pedras neperdėjo atkreipdamas dėmesį į ramybę, gaubiančią miestą. Nepatikslino vieno dalyko – nebent pats to nesuvokė – keistos įtampos, užčiuopiamos po šia tariama ramybe. Atmosfera tvyrojo slogi. Praeivių, tiesa, nebuvo, bet šią tuštumą užpildė kažkieno neregimas, grėslus šešėlis.

Santa Maria del Fiorė prieigos buvo taip pat apytuštės; visiškai neįprastas požymis šventės dienai. Gal tikinčiuosius išgąsdino prie katedros ir prieš jos šventorių stovintys kareiviai? O gal baimė užsikrėsti sulaikė florentiečius?

Abu vyrai žvaliai pakilo pakopom iki pagrindinių durų ir įžengė į Santa Maria del Fiorė katedrą. Ji buvo pustuštė. Dar viena nedarna, dingtelėjo Idelsbadui. Gyventojus ne juokais apvaldė baimė. Užtat pirmosios navų travėjos buvo sausakimšos žymių miesto asmenų ir aukštų pareigūnų.

Milžinas pavilgė dešinę ranką į švęsto vandens indą ir persižegnojo, akimis ieškodamas Jano. Vaikinukas iš tiesų buvo čia, pirmoje eilėje, stovėjo tarp Kozimo ir infanto Enrikės. Nurimęs Idelsbadas įsitaisė šalia dono Pedro, pilioriaus šešėlyje.

Virš navos plūkavo milžiniškas Bruneleskio kupolo šešėlis. Didingas, lengvutis, iškilnus. Viršuje žiojėjo anga, pro kurią tvino šviesos srautas.

Idelsbadas sušnibždėjo donui Pedrui:

– Kaip atsitiko, kad išliko šita kiaurymė?

– Darbai dar nevisiškai baigti. Dabar statomas žibintas, jis turi viską užtaisyti.

Choras užtraukė antifoną Švenčiausiosios Panelės Marijos garbei. Giesmė nuvilnijo tarsi banga per mozaikas, paglamonėjo vitražus, prieš atsiaidėdama didžiojo altoriaus papėdėje.

Artėjo duonos ir vyno aukojimas.

– Nematau tavo draugo Giberčio, – vėl sukuždėjo milžinas.

– Jis čia. Už Kozimo nugaros. Šalia jo kunigas. Tėvas Kuzietis.

Ir sumurmėjo:

– Niekada nesu matęs tiek genijų tuo pat metu toje pačioje vietoje. Bruneleskis, Albertis, Fra Andželikas, Donatelas, Mikelocas ir tikriausiai kiek dar užmiršau.

Jį nutraukė krištolinis menestranto balsas, atsakinėjantis kunigui.

Kai vėl stojo tyla, celebrantas paėmė paplotėlio formos ostiją, priklaupė, pakėlė ją prie kryžiaus, kabančio virš tabernakulio, mišių dalyviai tuo pat metu dievobaimingai nulenkė galvas. Paskui perlaužė duoną ir įsidėjo gabalėlį į burną. Po to, paėmęs kieliką, išgėrė gurkšnį ir susikaupė.

Tik tada, kai jis pakilo, choras užtraukė giesmę Visagalio garbei. Turėjo prasidėti komunijos dalijimas.

Idelsbado dėmesys nukrypo į Janą. Bet kas jam? Vaiko skruostuose neliko nė lašelio kraujo, o veidas buvo nežmoniškai įsitempęs, tarsi ant jo kas būtų užliejęs vaško kaukę.

Apimtas nerimasčio, milžinas bakstelėjo alkūne donui Pedrui:

– Pažiūrėk į Janą. Man rodosi, jam bloga.

Kozimas de Medičis, priėjęs prie laiptelių, skiriančių altorių nuo navos, priklaupė prieš kunigą ir pravėrė burną, pasirengdamas priimti švenčiausiąjį sakramentą.

– Ne!

Jano šauksmas nuaidėjo po skliautais tarsi galingiausias gausmas.

– Ne, monsinjore! Neimkite ostijos!

Stumdydamas Enrikę ir kitus prakilnius asmenis, jis puolė į centrinę navą ir nulėkė Medičio link.

– Ne! – pakartojo jis. – Nereikia! Jūs mirsite.

Kozimas sutrikęs suraukė kaktą:

– Ką sakai, vaikeli?

– Duonoje. Liga yra duonoje! Ostijos užnuodytos.

Pamaldų dalyviai sujudo. Niekas nieko, atrodė, nesuprato; dar mažiau – kunigas, kuris suglumęs laikė ištiesęs ostiją Kozimui.

Pastarasis vėl prabilo, bet jau irzliau:

– Pagaliau kas čia per istorija? Ar nematai, kad trukdai pamaldas?

– Tikrai sakau jums, monsinjore. Tikėkite manimi. Ligos Fiezolėje, Oltrarne priežastis – duona. Į ją įmaišyta rugių skalsių.

Idelsbadas priėjo prie berniuko.

– Janai, ramiai paaiškink mums, kuris čia galas? Kodėl rugių skalsės?

Kunigas rado reikalo patikslinti:

– Juo labiau, kad mūsų ostijos keptos iš kviečių be mielių...

– Paaiškink, – neatlyžo milžinas.

– Damo kepėjas... Jis papasakojo man, kai buvau atėjęs pasiimti ostijų.

Jis karštligišku balsu ėmė veblenti:

– Rugių skalsės yra maži gumbeliai, kuriuos sukelia grybas ir kurie išauga vietoj grūdo. Sumaišytos su miltais, skalsės gali įkurti ugnį, draskančią vidurius, sukelti drebulį, baisius skausmus, žmogaus galūnės pamažu atitrūksta nuo kūno ir sutrupa.

– Nesąmonė! – nutraukė jį balsas. – Visiška kvailystė!

Visų žvilgsniai nukrypo į kalbantįjį. Tai buvo Antonijus Sasetis, vienas iš Medičio patarėjų. Jo liesas siluetas išdygo priešais šviesą. Paprastai šaltame veide ryškėjo neįtikėtinas nuožmumas.

Jis priėjo prie Jano ir tvirtai suėmė jį už parankės.

– Nagi, mažyli. Grįžk į savo vietą. Tu čia netvarką sėji. Truputį daugiau pagarbos!

– Ne! – sugriaudėjo Idelsbadas. – Leiskite jam pasakyti.

Janas tęsė vis taip pat karštligiškai:

– Šitos ligos, žudančios žmones... lygiai tokie patys požymiai kaip tie, kuriuos man nusakė kepėjas. Jūs...

Sasetis pertarė jį antrą kartą:

– Visa gryni paistalai! Jei būtų užkrėsti miltai, būtų susirgęs visas miestas, o ne vienas kvartalas ar kaimas! Kartoju: tai, ką jis teigia, absurdas!

– O gal ne, sinjore Saseti!

Prieš Kozimo patarėją stojo kokių šešių dešimčių metų vyras.

– Esu gydytojas. Šitas vaikas anaiptol nesvaičioja. Klausiausi jo, ir atmintin man grįžo prisiminimai, susiję su rugių skalsėmis. Tokios ligos iš tiesų būta tolimais senais laikais. To meto žmonės vadino ją „degančiųjų liga“. Turiu seną burtų knygą, kurioje parašyta, kad apie 997 metus Limožo miestas buvo taip nusiaubtas šitos ligos, jog kunigas ir vyskupas susitarė su kunigaikščiu ir įsakė gyventojams pasninkauti tris dienas. Praėjus trims ar keturiems amžiams, užsimenama – nebežinau, kokioje srityje tai atsitiko – apie slaptą Viešpaties nuosprendį, užgriuvusį žmones dievišku kerštu. Tekste aiškiai sakoma: „Mirtina ugnis ėmė niokoti daugybę aukų, tiek didžiūnų, tiek ir vi-

dutinių bei žemesnių klasių; paliko keletą jų be galūnių, kaip pavyzdį ateinančioms kartoms."

Gydytojas užbaigė:

– Matote, kad šio berniuko kalbos nėra nepamatuotos.

Sasetis susigriebė. Jo veido išraiška vėl buvo ledinė, neperprantama. Jis pro sučiauptas lūpas mestelėjo:

– Netikiu nė vienu žodžiu.

Kai kas iš tikinčiųjų minios, palikę savo vietas, prislinko arčiau didžiojo altoriaus. Jų veiduose atsispindėjo nepaprastas suglumimas.

– Man jūsų skepticizmas atrodo mažių mažiausiai įdomus, – nusišaipė Idelsbadas.

– Ką norite pasakyti?

– Kodėl jums taip maga, kad mes priimtume šią komuniją? Ar nereikalautų logika, kad iškilus abejonėms geriau susilaikytume?

– Abejonėms? Kokioms abejonėms? Pasak jūsų, mes turėtume tikėti kažkokio vaikėzo kliedesiu?

– O pasak jūsų, mes turėtume rizikuoti mirti?

Sasetis su panieka gūžtelėjo pečiais ir nieko neatsakė.

– Jo teisybė, – pritarė Kozimas. – Ar štai čia esantis gydytojas neleido suprasti, kad berniukas, ko gero, sakė tiesą?

Atsakymo nebuvo.

Kozimas sužiuro į savo patarėją su įtariu blyksniu akyse.

– Man rodos, jūs ir aš turėtume apie ką pasikalbėti, Saseti.

Paskui pridūrė:

– Įdomu. Staiga į galvą man atėjo ta paskola. Jūs vis dar nepateikėte žinių, kurių reikalavau, dėl tų dviejų pirklių, neva turėjusių akcijų Tolfo alūno kasyklose. Jūs neužmiršote, tiesa?

Patarėjo lūpų kampučiai nežymiai virptelėjo. Jis prakošė pro dantis:

– Iš tiesų nematau ryšio, monsinjore.

Paskui kreipėsi į kunigą:

– Juk jūs ką tik priėmėte komuniją, tėve?

Anas sumikčiojo.

– Taip... iš tikrųjų.

– Ar jaučiate kokį maudulį? Skausmą? Jus pykina?

Dvasininkas skubiai atsakė, kad ne.

– Tačiau, jei tikėtume šituo gydytoju ir vaiku, turėtumėte merdėti, raičiotis iš skausmo.

Atsigręžęs į Medičį, jis tęsė:

– Trapios sielos per daug neatsparios. Aš jums tai įrodysiu, monsinjore.

Jis staiga atsiklaupė prieš kunigą ir iškilmingu balsu pareiškė:

– Duokite man komuniją, tėve.

Kadangi kunigas tylėjo, jis neatlyžo:

– Girdėjote, ką pasakiau. Geriau negu bet kas turite žinoti, kad į Viešpaties kūną negali įeiti mirtis.

Pakartojo, bet šį sykį kaip įsakymą:

– Duokite man komuniją!

Dvasininkas žvilgsniu kreipėsi į Kozimą pritarimo, šisai jam jį davė.

Tada visiškoje tyloje kunigas ryžosi įdėti ostiją tarp Sasečio lūpų. Šisai nulenkė galvą, sudėjo rankas ir ėmė melstis. Užgniaužusi kvapą, katedra nugrimzdo į nebylų laukimą.

Po valandėlės – amžinybės – jis pakilo ir išskėtė rankas:

– Kur ta mirtis? – šūktelėjo jis pergalingu balsu. – Kur tariamoji „degančiųjų liga"?

Jis kalbėjo toliau, o jo žvilgsnis perbėgo visus tikinčiuosius.

– Nejau jūs tapote pagonimis, kad atmetate mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kūną, amžinojo gyvenimo simbolį?

Žengė šalutinės navos link ir čiupo už rankos žmogų, sėdintį tarp Fra Andželiko ir Alberčio:

– Drauguži, parodykite pavyzdį!

Lukas Mozeris – tai buvo jis – gyvai išsivadavo iš jo gniaužtų ir nukreipė šalin galvą.

Sasetis pakartojo prašymą, bet veltui.

– Eikšekit, – tarė jis gręždamasis į kunigą, – prašau arčiau. Suteikite šventąją eucharistiją mūsų broliui. Esu įsitikinęs...

Likusi sakinio dalis pakibo ore. Mozerio nebebuvo, perbalęs, prakaito išmušta kakta jis pasišalino iš savo vietos. Tarsi genamas žvėris, smarkiai pastūmė savo kaimyną, bandydamas ištrūkti iš travėjos.

Sasetis sugriebė jį paskutinę akimirką.

– Kur jūs, broli mano? Nepraraskite šalto kraujo!

– Ne! Nenoriu. Nenoriu mirti!

– Kas jums liepia mirti? Atsipeikėkite! Jūs elgiatės juokingai!

Idelsbado balsas užgožė paskutinius florentiečio žodžius:

– Šitas žmogus, monsinjore, prisidėjęs prie sąmokslo!

Apstulbęs Kozimas akimirką dvejojo.

– Paleiskite! – sustaugė Mozeris. – Duokite man išeiti!

Milžinas puolė prie jo, o Medičis, atitokęs iš nuostabos, įsakė:

– Sargybiniai! Suimkite tuos vyrus!

Šventajame būste įvyko susistumdymas. Nuaidėjo žingsniai. Tarsi tik šitos akimirkos laukę, iš keturių katedros kerčių išniro landsknechtai. Pirmiausia sugriebė Luką Mozerį, šisai spardėsi, plūdosi, grūmėsi, bet bergždžiai.

O Kozimo patarėjas nė nekrustelėjo. Stovėjo sustingęs, kai kareiviai prie jo priėjo.

– Nesivarginkite! – su panieka pareiškė jis. – Man svetimas bailumas. Esu ne iš tų, kurie sprunka.

Jis tarstelėjo Medičiui:

– Maldauju, apsaugokite mane nuo pažeminimo...

Jo balsas virto vos girdimu švagždesiu:

– Po dvidešimt keturių valandų viskas bus baigta.

Per susirinkusiuosius perbėgo ledinė srovė. Menininkai, miesto aukštuomenė, paprasti tikintieji žvelgė į Kozimo patarėją su nuostaba ir išgąsčiu. Ar tai, kas įvyko, realu? Ar Santa Maria del Fiorė nusirito į kažką, kas neapibrėžiama, kažką tarp haliucinacijos ir košmaro?

– Vadinasi, – sušnibždėjo Kozimas nustėręs, – vaiko teisybė. Ko-

kia begalinė turi būti jūsų neapykanta, jei jūs pasiaukojote turėdamas vieną tikslą – nusitempti į mirtį ir mus...

Sasetis liko stovėti sustingęs, suakmenėjusiu veidu.

Staiga lėtai sugaudė kampanilės varpas; tarsi gedulingas skambesys, atplaukęs iš žemės gelmių.

Lorencas Gibertis išėjo iš travėjos, kur stovėjo, ir žengė Sasečio link, jo pavyzdžiu čia pat pasekė tėvas Kuzietis, Fra Andželikas, Albertis, Bruneleskis ir kiti.

– Kodėl? – paklausė *Rojaus vartų* auksakalys. – Kodėl aš? Kodėl visi mes?

Akmeninis patarėjo veidas beveik nepagyvėjo:

– Todėl, kad jūs atstovaujate Blogiui. Jūs!

Jis pamojavo ranka:

– Jūs, ir anie ten!

Pasigirdo gergždžiantis Giberčio juokas:

– Ar jūsų smegenis jau ėda rugių skalsės?

Sasečio laikysena pasikeitė. Dabar jo atstatytoje kaktoje ryškėjo iššūkis:

– Taip, Blogiui!

Nepaisydamas pašnekovo, jis užlipo ant paskutinės didžiojo altoriaus pakopos ir, iškėlęs kumščius į dangų, kreipėsi tiesiai į minią:

– Broliai! Į pietus ir į šiaurę nuo Šeldės įsikūrė barbarų viešpatystė! Mes – prakeiktos eros priešaušryje: tai chaoso era, rengianti mūsų civilizacijos griūtį. Iš Bolonės, Neapolio, Mantujos, Kelno, Paryžiaus mus pasiekia aidai, skleidžiantys piktžodystę, tikėjimo išsižadėjimą, aplaidumą. Net ir čia, Florencijoje, šie aidai tokie griausmingi, jog nuo jų ausys plyšta. Duodama suprasti, kad mūsų vaikai bukinami tuščiomis formulėmis, kad jiems nebeprivalu kartoti ir atmintinai mokytis šventųjų legendų. Erezija!

Nutilo, tarsi bandydamas apmalšinti karštį, įsimetusį į visą jo būtybę.

Navoje – nei judesio, nei atodūsio. Virš galvų kupolas tarsi švytavo ant bedugnės krašto.

Sasečio balsas suskambo stipriau:

– Savo ausimis girdėjau, kaip vienas mokytojas skelbė, kad reikia pakelti iš užmaršties bedieviškas ir pagoniškas senovės skulptūras ir atgaivinti Plinijaus, Platono, Apulėjaus, Senekos raštų tyrinėjimą! Ar žinote, kad tas žmogus... – jis dūrė pirštu į Kozimą: – tas žmogus ir jo aplinka karstosi senovės didvyrių vardais? Kad jie deklamuoja Petrarkos *Canzoniere* su tokiu pačiu dievobaimingumu tarsi tai būtų eilutės iš Evangelijos? Petrarka, suvis geriausias šitos ydingos gyvūnijos simbolis!

Jo kumščiai susigniaužė. Smilkiniuose tvinksėjo kraujas. Kiekviena kūno skaidula šaukė apie neapykantą ir beprotybę:

– Kaip galima leisti plisti tokioms idėjoms? Kaip galima sutikti su tuo, kad grimzta ištisi pasiaukojimo amžiai, kad grasinama mūsų tikėjimui, teršiama mūsų šventoji Bažnyčia, niekinami mūsų kankinių kapai dėl Eroto ir Danajės? Mums skelbiamos nesąmonės, tyčiojamasi iš nusistovėjusios tvarkos. Ką? Ką jie sako? Atrodytų, kad pasaulyje neįmanu pamatyti nieko gražesnio už žmogų? O juk mes žinome, ko vertas žmogus! Šitose barbarų bendrijose jie moko, kad mūsų vaikai gali visiškai išsiskleisti tik išsivaduodami iš visų moralinių ir religinių varžtų. Dar blogiau! Skelbia, kad žmogui privalu kritikuoti šventus tekstus neva tam, kad būtų atkurtas jų pirminis tyrumas! Piktžodžiavimas...

Jis parodė į čia susirinkusius menininkus:

– Ar suprantate dabar, kuo šios žmogystos atstovauja Blogiui? Savo skulptūromis, bedieviškais paveikslais jie ardo tvarką ir įgytas žinias. O ką siūlo mainais? Netikrumą.

Jis įdūrė akis į tėvą Kuzietį:

– Kai pamanai, kad jūs, jūs, tėve, Dievo žmogus, ketinate suabejoti Ptolemėjaus sistema, pripažinta ir palaiminta mūsų šventosios Bažnyčios! Tvirtinate, jog ne Žemė, o Saulė esanti Visatos centras! Visatos, sukurtos Visagalio pagal nekintamus dėsnius.

Jis nutilo. Tylėjo ganėtinai ilgai, kol tyloje nuaidėjo virpantis Jano balsas:

– Bet aš? Ką aš jums padariau?

Florentiečio lūpas prašiepė ciniška šypsena:

– Iš jų visų tu galbūt pavojingiausias, grėsliausias.

Jis įsisiurbė akimis į berniuką:

– Gintaras! Gintaras ir jo paslaptis, prie kurios tu niekada nebūtum turėjęs prisiliesti. Atskleista didžioji paslaptis.

Janas apstulbęs sumikčiojo:

– Nesuprantu... Prisiekiu, kad nesuprantu! Apie ką jūs kalbate?

Sasetis, staiga sutrikęs, sužiuro į jį. Aiškiai buvo matyti, kad vaikinuko atkirtis užklupo jį netikėtai. Pirmą kartą jis buvo panašus į žmogų, kuriam iš po kojų slysta žemė. Su panieka gūžtelėjo pečiais, prabildamas su dar didesne pagieža:

– Kai pagalvoji, kad „dirbtiniu" raštu, knygomis, pagamintomis tūkstančiais egzempliorių per porą valandų, išvengdamas bet kokios priežiūros, tas bedievis Laurensas Kosteras norėjo paskleisti mokslą tarp žmonių ir šitaip leisti, kad jis būtų prieinamas pirmam pasitaikusiam! Beprotystė! Nejau jis nežinojo, kad mokslas yra ginklas? Kad nuo išsimokslinimo priklauso menas valdyti tautas? O kas tai yra tauta? Jei ne lankstas, kurį darydama gamta pasiekia vieno žmogaus didybės! Prastuomenei nei gali, nei turi būti prieinamas mokslas, nebent ji būtų laikoma pranašesnė ir išmokyta įšvęstojo. Tik keletui asmenų turi būti suteikta teisė žinoti, ir jų šventa užduotis saugoti Pažinimą, kad šis niekada nepatektų į bedievių rankas. Dievas suteikė šią privilegiją mums. Tesaugo mus Dievas!

Kertėje, gilumoje, šventosios Reparatos statula tarsi sutirtėjo po savo alebastro tunika. Susirinkusiuosius apgaubė mirties drobulė. Tos prakalbos nebuvo. Jos negalėjo būti. Niekas niekada jos nesakys. Nei šiandien, nei rytoj, nei ateinančiais amžiais...

Trūko oro. Žmonės duso travėjose.

Gibertis žengė žingsnį pirmyn ir nužvelgė florentietį nuo galvos iki kojų:

– Man jūsų gaila, Saseti, – pasakė jis bespalviu balsu. – Man jūsų

gaila ne tik dėl to, kad nesveikas jūsų protas, bet labiausiai dėl to, kad nežinote, kas yra gyvenimo prasmė, drąsa ir didžiadvasiškumas. Be šių trijų savybių kiekvienas padaras, kiekviena mintis, kad ir kokia didinga, tėra užgesusi žvaigždė. Kaip jūs, Saseti. Užgesusi žvaigždė...

Katedroje vėl stojo tyla, kol ją ryžosi nutraukti Kozimas:

– Leiskite jam išeiti, – įsakė jis sargybiniams. – Joks kalėjimas, jokia bausmė neprilygs jo veiksmams. Lai jis dingsta – kaip Fiezolės nekaltieji ir tie anie kitame upės krante. Jei kas nors iš jūsų jį susitiks, sulysusį, dejuojantį Florencijos gatvėse, tepakartoja jam jo paties žodžius: „Mes žinome, ko vertas žmogus...“

Sasetis lėtai nužingsniavo pagrindine katedros nava, atvėrė duris ir išnyko, prarytas saulės.

Susirinkusiesiems neatlėgo. Įtampa neatslūgo. Protuose ir toliau kryžiavosi žodžiai, ištarti to žmogaus. Vis dar aidėjo katedroje, atkartojami mozaikų ir akmenų, statulų klosčių ir vitražų atšvaitų. Pro Bruneleskio kupolo angą jie pakilo iki dangaus mėlynės, pasklido už jūrų marių. Kas nors vieną dieną juos surinks...

– Eikš, – tarė Idelsbadas, paėmęs Janą už rankos. – Eime iš čia.

Milžinas ir vaikas nutolo, nebepaisydami klegesio, sukilusio navoje. Lauke šviesa spindėte spindėjo. Galėjai pamanyti, kad dangus skęsta atsinaujinusiame tyrame ore, tokiame pat skaidriame kaip Van Eiko drobės.

Po valandėlės Idelsbadas paklausė:

– Klausyk, Janai, ką jis norėjo pasakyti, kalbėdamas apie gintarą ir didžiąją paslaptį?

Nugrimzdęs į savo mintis, berniukas ne iš karto atsakė:

– Man rodos, pradedu suvokti tiesą.

– Kas tai galėtų būti?

Paauglys neatsakė. Iš jo atminties krantų veržėsi prisiminimų srautas. Prieš jo akis plaukė vaizdai. Jis vėl regėjo Van Eiką sodelyje tą dieną, kai Katelina koneveikė aliejaus aitrų kvapą.

Metras supylė tada į tiglį tai, kas buvo indelyje, kurį laikė rankoje: aspido taukus.

– *Pamatysi. Šitaip bus daug geriau. Dėl lakumo aspido taukai greitai išgaruos, ir ant drobės liks tik plona virto aliejaus plėvelė. Be to, pastebėjau, kad toks mišinys laikosi ant pano, tuo tarpu vienas virtas aliejus linkęs nutekėti.*

Prisiminė dirbtuvę, užgriozdintą keisčiausių daiktų... krosnys iš puodžių naudojamo molio, retortos, distiliatorius, pilki pelenų spalvos skysčiai, skleidžiantys stiprų muskuso kvapą.

– *Vaikeli, reikia mokėti tylėti, ypač jei žinai.*

Prisiminė keistą mokytojo laikyseną – jis pavydžiai saugojo paveikslus nuo svetimų žvilgsnių dar ilgai po to, kai spalvos išdžiūdavo.

Tuo pat metu jam grįžo atmintin scena, vykusi tavernoje, menininkų užsispyrimas kalbėti tik apie vieną tapymo būdą – *temperą*, ir Donatelo klausimas: „Mane sužavėjo lasiruotės skaidrumas ir atspalvių turtingumas. Van Eikas įvaldė spalvas kaip retas kas."

Jie patys nenutuokė, kaip jų žingsniai atvedė juos prieš *bottega*, pro kurią buvo vakar praėję.

Jaunasis dailininkas tebedirbo ten, prieš savo drobę.

Janas ilgai jį stebėjo, paskui vienu gaistu pareiškė:

– Aš perpratau...

Milžinas tylėjo, pastatęs ausis.

– Aš perpratau, – pakartojo Janas.

Jis giliai atsiduso ir pasakė:

– Aliejinės tapybos paslaptį...

Portugalas išplėtė akis:

– Gal paaiškinsi?

Paauglys kapodamas žodžius pasakė:

– Mano tėvas atrado aliejinės tapybos paslaptį!

Paskui karštai pridūrė:

– Veikale, pavadintame *Schoedula Diversarum Artium*, vienuolis, vardu Teofilis, aprašo ir čia pat pasmerkia aliejaus panaudojimą, da-

rydamas šitokią išvadą: „Kiekvienąsyk, kai jums reikės užtepti kokią spalvą, jūs negalėsite ant jos kloti kitos, kol neišdžius pirmoji, o tai tapant portetus yra labai ilgas ir nuobodus darbas." O tačiau aš niekad nemačiau savo tėvo tapant kitaip kaip aliejumi. Vadinasi, jis rado būdą, kaip įveikti kliūtis, aprašytas vienuolio. Man, augusiam ir nepažįstančiam kitos kaip šita technika, ji visada atrodė savaime suprantama. Ir niekad nebūtų atėję į galvą, kad kiti dailininkai gali jos nežinoti. Nei Flandrijoje, nei kitur. Aš, matyt, klydau. Pamačiau juk čia, kad čionykščiai dailininkai nieko šiuo klausimu nežino. Įrodymas: jie vis dar tapo *tempera*. O šita technika pagrįsta labai sudėtingais receptais. Jų naudojamas lakas, pagamintas aliejaus ir sakų pagrindu, tik lasiruoja spalvas, tai yra padengia jas kitais atspalviais, kad atrodytų, jog tai aliejinė tapyba. Bet tai viskas.

– Aliejinės tapybos paslaptis... Taigi Sasečiui tu buvai tarsi naujo pažinimo indas, pažinimo, tokio pat lemtingo kaip „dirbtinis" raštas. Meno, pajėgaus aukštyn kojom apversti praeitį, meno, kuris priverstų suabejoti tuo, kas pasiekta per šimtmečius. Išsilaisvinimo...

Už *bottega* lango vaikas dailininkas, pastebėjęs, kad jie eina, šypsojosi Janui.

Šisai priėjo ir pasibeldė į langą. Kai vaikas jį atidarė, Janas kreipėsi į milžiną:

– Ar galite paklausti, kuo jis vardu?

– Antonelas, – atsakė jaunasis tapytojas, – Antonelas Mesinietis.

Janas linktelėjo su šilta šypsena lūpose. Bet čia pat pakėlė ranką prie kaktos, suimtas kvaitulio: ant drobės, nupieštos vaiko tapytojo, apačioje, dešinėje, jis įžiūrėjo parašą: A. M.

Tą pat akimirką, tarsi pusiau sapne, išvydo savo pamėgtąją miniatiūrą.

Jis suvapėjo:

– Paklauskite, ar jis yra kada nors tapęs paveikslą, vaizduojantį Veneciją?

Idelsbadas išvertė.

– Taip, – atsakė vaikas, greičiau nustebęs.

– Neįtikėtina! – šūktelėjo Janas, trypčiodamas iš nekantrumo. – Ar tikrai? Laivus, panašius į jūros arkliukus, nuklotus Damasko atlasu, aksomu ir aukso gelumbe? Išverskite, dėl Dievo meilės!

Portugalas dar kartą pakluso ir gavo tą patį teigiamą atsakymą.

– Ir ištaigingus namus su lodžijomis?

Šį sykį jaunasis dailininkas nepasitenkino paprastu patvirtinimu, jis patikslino:

– Ir moteris grakščiomis pozomis, sveikinančias eiseną iš balkonų.

Janas sukrėstas panardino savo žvilgsnį į Antonelo akis. Anas padarė tą patį. Jų širdys susilietė – kaip du laivai, pririšti prie krantinės.

Jie kalbėjosi. Tikrai. Kalba, suprantama tik jiems. Dalijosi spalvų ir žinių pasauliu.

Pakėlęs galvą į milžiną, Janas sušnabždėjo:

– Ar galite tuoj pat sugrįžti?

– Tuoj pat? Bet kada?

– Nežinau. Tuoj.

– Ar galiu sužinoti kodėl?

Jano vyzdžiuose įsižiebė liepsnelė. Jis mįslingai sušnabždėjo:

– Tai mano paslaptis...

Epilogas

1441 m. Antonelas Mėsinietis buvo daugmaž to pat amžiaus kaip Janas. Nors nuo seno žinoma, kad tapybos pasaulyje jis užima svarbiausią vietą, jo gyvenimo kelias tebėra neištirtas. Į kai kuriuos klausimus dėl jo išsimokslinimo ir dėl jo kūrinių sąrašo iki šiolei nėra gauta galutinio atsakymo.

Jo gyvenimas pateikia visą virtinę mįslių. Kaip jis išsimokslino? Ar lankėsi Flandrijoje, kaip leidžia tarti kai kurie jo kūriniai? Ar buvo Milane, Romoje, Florencijoje? Jo stiliaus istorija išlieka paslaptis.

Ir vis dėlto tai jis padarė esminį pokytį. Jis pakeitė savo meto tapybos techniką, pradėdamas naudoti šviną aliejų gamyboje.

Vis dėlto, jei šiandien jis užima meno istorijoje pirmą vietą, tai nusipelnė jos savo retu talentu, o ne pirmaeile savo atradimų svarba, kurios visiškai aiškiai nemini nė vienas tekstas.

Kaip atsitiko, kad jis atrado Van Eiko techniką? Niekas šiandien negali tikrai šito išaiškinti.

Sinoué Gilbert
Si-104
Vaikas iš Briugės: [romanas] / Gilbert Sinoué; iš prancūzų kalbos vertė Ramutė Ramunienė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 2000. – 270 p.
ISBN 9986-39-165-2
Šiuolaikinio prancūzų rašytojo Žilbero Sinuė (g. 1947, tikroji pavardė Cairot [Kero]) knyga „Vaikas iš Briugės" sudomins ir istorinių romanų, ir detektyvų gerbėjus. Ne veltui prancūzų literatūros kritikai pavadino šį romaną trileriu Renesanso fone. XV a. Flandrijos ir Italijos diduomenę sukrečia žiaurūs nusikaltimai – vienas po kito, lyg kokio žudiko maniako nužudomi dailininkai, garsiojo flamandų tapytojo Van Eiko mokiniai. Koks motyvas sieja šias mirtis, ar tai jau paskutinė auka? Pagaulaus įtempto siužeto labirintu, per gausybę įdomių to meto realijų rašytojas veda skaitytoją iki atomazgos, kartu pateikdamas daug platesnį vaizdą – Renesanso įsigalėjimą Europoje, naujų idėjų kovą su viduriniu amžių dogmomis.
UDK 840-3

Gilbert Sinoué
Vaikas iš Briugės
Romanas
Leidyklos redaktorius Saulius Repečka
Recenzavo Agnė Iešmantaitė
Dailininkas Romas Orantas
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2000 11 01. 11 leidyb. apsk. l. Užsakymas 4. 303-ji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, K. Sirvydo 6, 2600 Vilnius.
Spausdino AB „Standartų spaustuvė", S. Dariaus ir S. Girėno 39, 2038 Vilnius.

Gilbert Sinoué (Žilberas Sinuė) – įžymus šiuolaikinis prancūzų rašytojas, pelnęs ne vieną literatūrinę premiją. Jo kūrinių siužetai – labai įtaigūs, išradingi, kupini paslaptingų istorinių detalių. Autorius yra išleidęs knygą apie Vidurinės Azijos mokslininką, gydytoją ir filosofą Aviceną, keletą kūrinių skyręs senovės Egipto civilizacijai.

Netrukus ketiname lietuviškai išleisti ir naujausią šio rašytojo knygą „Mano sūnui trečiojo tūkstantmečio aušroje“. Tai pasakojimas apie šiuolaikiniam pasauliui gresiančią katastrofą. Knygoje svarstomos klonavimo problemos, kalbama apie globalizacijos, kapitalo koncentracijos didžiuosiuose koncernuose pavojus, minimi per pastaruosius keletą metų JAV įvykdytų mokinių žudynių faktai.

Gilbert Sinoué

Vaikas iš Briugės

ROMANAS

Briugė, 1441

Prispaudęs pirštą prie lūpų, su nerimo išraiška veide Janas Van Eikas sušnibždėjo: „Vaikeli, reikia mokėti tylėti, ypač jei žinai“.

Abejonių neliko – didžiojo flamandų dailininko kūrybą gaubia paslaptis. XV a. Flandrijos ir Italijos diduomenę vienas po kito sukrečia žiaurūs, paslaptingi nusikaltimai – tarsi nuo kokio neregimo žudiko maniako rankos krenta dailininkai, tapytojo Van Eiko mokiniai. Koks motyvas sieja šias mirtis, ar tai jau paskutinė auka? Tai klausimai, į kuriuos teks atsakyti vaikui iš Briugės, jei jis nenori pranykti nakties tamsoje.

ISBN 9986-39-165-2

9 789986 391654